G. Gruiță

MODA LINGVISTICĂ 2007

NORMA, UZUL ŞI ABUZUL

COMPACT

PARALELA 45

COLECȚIA COMPACT

Editor: Călin Vlasie

Redactor: Adrian Creţu
Tehnoredactare: Laurenţiu Untaru
Coperta colecţiei: Andrei Mănescu
Prepress: Viorel Mihart

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
GRUIŢĂ, GLIGOR
Moda lingvistică 2007 : norma, uzul şi abuzul / G. Gruiţă. -
Piteşti : Paralela 45, 2006
ISBN (10) 973-697-678-5 ; ISBN (13) 978-973-697-678-0

811.135.1'36'271

Copyright © Editura Paralela 45, 2006

G. Gruiță

MODA LINGVISTICĂ 2007

Norma, uzul și abuzul

PARALELA 45
EDITURA

Pentru CĂLIN şi ADA,
„români de pretutindeni",
cu părintească dragoste.

CUPRINS

Prefață 9

Capitolul I
PIAȚA CUVINTELOR, A SINTAGMELOR ȘI A LITERELOR
Cuvinte altoite 15
Cuvinte de laudă – cuvinte de ocară 24
Cuvinte promovate – cuvinte retrogradate 30
Un cuvânt emblematic: *amărăștean* 37
Sintagma care nu-i sintagmă 38
Metafora sportivă 42
Metafore și metonimii de tranziție 49
Despre *rahat* 52
Joc de societate cu *î* și *â* 55

Capitolul II
POLITEȚEA LA ROMÂNI
Dânsul – singur împotriva tuturor 60
Se poartă masculinul 70
Pre-numele de după nume 78

Capitolul III
LENE LINGVISTICĂ
Ușor cu verbul pe scurtătură 84
Substantive neterminate 90
Lene pozitivă (I) 98
Lene pozitivă (II). Fabrica de verbe și semiverbe 103

Capitolul IV
SUBIECTE DE CARTON
Între *un alt fel* de politică și *o altfel* de politică 114
În cadrul *acestei serii*, au apărut *o serie* de ediții valoroase 119
Un subiect (aproape) inutil 127
Jocul fracționarelor exacte 131
Replica fracționarelor nedefinite 139

Capitolul V
NEASTÂMPĂRATUL PARTICIPIU
Cu şezutul în două luntre 155
Adverb + participiu = love 157
Superlativul buclucaş 167
Vârf de lance în dezacordul cazual 171
Îmbinări prescurtate 174

Capitolul VI
MULTE ŞI (NU PREA) MĂRUNTE
O formă verbală hipercorectă 177
Insule şi peninsule în geografia verbului 179
În curtea adjectivului 187
Probleme cu *unu* şi *doi* 197
Al şi fraţii săi (*a, ai, ale, alor*) 201
Articulări ciudate 205
România – circumstanţialul de excepţie al mapamondului 210

Capitolul VII
ANACOLUTURI, PLEONASME ŞI CACOFONII
Un anacolut ruşinos 214
O altă construcţie ciudată 219
Pleonasmul zilei 220
Pleonasme simpatice 223
Pleonasme solemne 227
Cacofonia – practica şi teoria 229

Prefață

1. Titlul lucrării ar putea stârni unele nedumeriri, de aceea considerăm că sunt necesare câteva precizări. Am optat pentru „moda lingvistică", prin analogie cu cea vestimentară, întrucât şi aici funcţionează acelaşi joc între imuabil şi efemer, între aventura novatoare şi cumințenia tradiționalistă, în aceeaşi atmosferă de mimetism frenetic, dar şi de contestare vehementă. Ca şi în vestimentaţie, nu tot ce „se poartă" la un moment dat este bun, corect şi frumos, dar nici nu trebuie automat respins orice iese din obişnuința noastră lingvistică sau contravine gustului personal. Un alt aspect important al similitudinii amintite este acela că atât moda vestimentară, cât şi cea lingvistică vizează un anumit mediu sociocultural, „lumea bună". Moda vestimentară, de pildă, nu are în vedere felul în care se îmbracă oamenii nevoiaşi, la care acționează niște constrângeri materiale prea severe pentru a mai exista loc pentru opțiuni de rafinament şi modernitate. Moda lingvistică se referă, de asemenea, la exprimarea oamenilor instruiți, care au o anumită educație lingvistică şi încearcă să respecte normele limbii literare. Varietățile sociale sau geografice ale limbii reclamă cercetări cu alt profil.

Există mai multe posibilități de a sonda „piața lingvistică", pentru a vedea „ce se poartă". Am ales limbajul presei scrise (dar şi audiovizuale), întrucât este cel mai concludent, prin dinamica şi varietatea manifestărilor sale, prin marea sa receptivitate la inovația lingvistică, bună sau rea. În plus, am avut în vedere faptul că mass-media (ziarul, radioul, televiziunea) conferă prestigiu acestor noutăți, le transformă în modele, devenind, după şcoală, cel mai important factor de educație lingvistică. Românii cred, în general, în autoritatea cuvântului scris/auzit la radio/TV, în ziar etc., iar implicarea lingviştilor în acest „proces de educație continuă" nu poate fi decât benefică, stimulându-i în plus şi responsabilizându-i pe „educatori".

2. Tot prin analogie cu moda vestimentară, şi cea lingvistică trebuie datată, deoarece stă sub acelaşi semn al vremelniciei. Nu am ales anul 2001. Deşi începutul de secol şi de mileniu reprezenta un hotar temporal extrem de important, el nu era totuşi „o instanţă" cu prerogative ferme pentru condiţii ultimative şi sentinţe executorii. În schimb, 2007 este anul planificat al intrării noastre în UE, conform „contractului" pe care îl avem cu Europa, şi, din această perspectivă, are calităţile amintite.

După câte cunoaştem, documentele de aderare nu conţin clauze lingvistice. Să ne imaginăm însă că ar exista nişte anexe ascunse ale tratatului, descoperite de o persoană indiscretă, „care doreşte să-şi păstreze anonimatul". Am putea găsi acolo un text ca următorul:

„Având în vedere că în instituţiile publice ale UE şi la întrunirile oficiale ale acesteia interpretarea şi traducerea trebuie asigurate în egală măsură, cel puţin în principiu, din orice limbă în orice altă limbă; luând în considerare faptul că sute de interpreţi ai UE traduc milioane de pagini anual, pentru ca cetăţenii Europei Unite să poată consulta legislaţia comunitară în limba proprie; cunoscând că UE încurajează tinerii europeni să înveţe aceste limbi, inclusiv româna, şi să devină specialiştii săi competenţi, Partea Română se angajează ca, până la 1 ianuarie 2007, să elimine inadvertenţele, oscilaţiile şi frecvenţele contradicţii din interiorul codului său lingvistic, precum şi diferenţele dintre cod şi uz, care de prea multe ori depăşesc limitele admise. De asemenea, va armoniza activitatea instituţiilor care răspund de reglementarea şi educaţia lingvistică şi va spori autoritatea acestor instituţii. Concret, UE are în vedere *şapte aspecte deficitare*, a căror rezolvare va fi monitorizată până în 2007. Acolo unde va fi nevoie de măsuri mai ample, de lungă durată, Raportul specialiştilor UE se va referi la eficienţa măsurilor de început ale acestui proces. Îndeplinirea acestor şapte angajamente va elimina componenta lingvistică a Clauzei de Salvgardare:

(1) Trebuie realizat un consens naţional în privinţa lui *î* şi *â*, *sînt* şi *sunt*, pentru că dezordinea actuală deranjează pe toata lumea şi creează o impresie defavorabilă în exterior: ori forurile ştiinţifice au luat o decizie pripită, iar acum le lipseşte autoritatea necesară pentru impunerea ei, ori cei care trebuie să o aplice nu sunt destul de

disciplinați; nu este exclusă nici vinovăția ambelor părți. În momentul de față, școala promovează o anumită direcție, editurile sunt oscilante, presa practică un ecumenism ortografic ciudat, pe care UE nu-l agreează.

(2) Există o mare diferență între *Codul Gramatical* al limbii române, în forma primită de UE, și reflexul său în uz. De pildă, *Codul* prevede că viitorul format cu *o să* păstrează acest auxiliar invariabil, iar în texte apare, de cele mai multe ori, forma *or să*, la plural, persoana a III-a (*ei or să meargă*); în *Cod* apar formele *succedă* și *precedă* în uz, *succede*, *precede*, iar la plural, *succed*, *preced*; *ca și* este dat cu sens comparativ («la fel ca») sau copulativ-sociativ («precum și»), dar în practică este folosit mai mult cu valoarea lui «în calitate de» (*a venit ca și director*); repetarea negației, a pronumelui dublant și a auxiliarului temporal/modal, în structurile coordonate, reprezintă o regulă contrazisă la tot pasul (*nu-l stimez sau apreciez*; *nu le-a pretins și acceptat nimic*). Exemplele sunt mult mai numeroase.

(3) *Codul Lexical* conține, de asemenea, prea multe definiții contrazise de uz, fapt care îngreunează înțelegerea și echivalarea în codul lexical al celorlalte limbi vorbite în UE. Se constată acest lucru mai ales la neologisme (*lucrativ*, *salutar*, *fortuit*, *vindicativ*, *scolastic* etc.), dar și la cuvinte mai vechi, ceea ce sporește neîncrederea străinilor care fac achiziții lexicale după dicționar. Concludent este, în acest sens, cazul cuvântului *rahat*, care într-un fel este definit în lucrările lexicografice primite și altfel apare în uz. Experții UE întâmpină mari dificultăți în decodarea unor afirmații, repetate aproape zilnic în presă, despre faptul că «economia se află *în rahat*» sau că «țara trebuie scoasă *din rahat*». Explicația dată de Partea Română, că ar fi vorba de o campanie națională antidiabetică, nu poate fi considerată satisfăcătoare.

(4) Specialiștii UE în comunicarea verbală au identificat în textele românești scheme sintactice stranii, plasate în afara logicii și a gramaticalității. Abundența acestor șabloane eronate este alarmantă, inclusiv în exprimarea elitei culturale, semnificative fiind, în acest sens, celebrele anacoluturi de tipul *El a fost unul dintre românii care a rămas ilegal în spațiul Schengen*. Aceste deficiențe de gândire/exprimare se adaugă obsesivului clișeu al «unicității negative», al

României ca «circumstanțial de excepție al mapamondului» (*nicăieri în lume; nicăieri în Europa, în nicio țară din lume/din Europa, ca la noi, la nimeni* etc.). UE preferă o sintaxă mai limpede și mai sobră, fără exaltări.

(5) România are o problemă cu *numele și prenumele*, iar asta va încurca de multe ori cancelariile UE. Deocamdată nu există o reglementare clară a regulii *prenume* + *nume* și a excepției, cu ordine inversată, *nume* + *prenume*. În consecință, predomină utilizarea abuzivă a excepției, se creează impresia de haos, apar dificultăți în echivalarea unor diplome sau în recunoașterea actelor de identitate. Un străin nu poate fi întotdeauna sigur că «a citit» corect eticheta antroponimică a românului din fața sa și că i s-a adresat politicos. Constatarea nu este valabilă, se pare, numai pentru străini.

(6) UE apreciază entuziasmul specialiștilor români pentru *ecologia lingvistică*. Dicționarele românești nu înregistrează cuvintele «obscene», «indecente», cum ar fi unele dintre cele care încep cu *P* sau *S*. Explicația primită menționează că românii sunt un popor pudic, dovadă fiind și înverșunarea lor anticacofonică. Întrebarea este dacă expresiile și cuvintele tabu nu s-ar fi simțit mai bine lângă suratele lor din dicționar decât în paginile ziarelor, revistelor, în filme, la TV, în duelurile verbale ale oamenilor politici etc. Cu alte cuvinte, UE consideră că accentul trebuie pus pe *ecologizarea lingvistică a spațiului public* și abia apoi – și numai dacă se va considera util – pe epurarea lucrărilor lexicografice.

(7) Progresele înregistrate în direcția abandonării «limbii de lemn» sunt prea lente și nesemnificative. Discursul public este diluat în exces, găunos și fals, apelând la aceeași gramatică laşă, cu dese refugii în formulări impersonale, fără subiect identificabil (*se va face, se vor lua măsuri*), cu infinitive substantivale generalizante (*urgentarea implementării hotărârii de reabilitare a infrastructurii*), cu fraze deshidratate sau împănate cu epitete și metafore tocite. Obiceiul de a te ascunde după cuvânt a rămas și este încă deosebit de puternic."

Aceste condiționări ultimative sunt, așa cum am precizat anterior, pur imaginare, dar absența lor din „contract" n-ar trebui să ne bucure prea mult.

3. Materialul ilustrativ pe care se bazează comentariile noastre a fost excerptat din presa scrisă şi audiovizuală a ultimilor ani. Am avut în vedere şase publicaţii săptămânale, cu profil total sau parţial diferit: „Academia Caţavencu" (Acad. Caţ.), „Dilema" şi apoi „Dilema Veche" (Dilema V.), „România literară" (Rom. lit.), „România Mare" (Rom. Mare), „22" (Rev. „22") şi „Timpul – 7 zile în ţară şi în lume" (Timpul-7), şi următoarele cotidiene: „Adevărul" (Adev.), „Adevărul de Cluj" (Adev. Cj.), „Cotidianul" (Cotid.), „Cronica Română" (Cr. Rom.), „Evenimentul zilei" (Ev. zilei), „Gardianul" (Gard.), „Gazeta Sporturilor" (Gaz. Sport.), „Gândul", „Independentul" (Indep.), „Jurnalul Naţional" (Jur. Naţ.), „Libertatea" (Libert.), „Naţional" (Naţ.), apoi „7 Plus", „Pro Sport" (Pro Sp.), „România liberă" (Rom. liberă), „Ziua" şi „Ziua de Cluj" (Ziua Cj.). În alegerea publicaţiilor am încercat să asigurăm un oarecare echilibru al profilurilor, nuanţelor şi simpatiilor politice. Pe parcurs, unele ziare şi-au schimbat orientarea sau numele, au avut loc divorţuri redacţionale etc. Oricum, din punctul de vedere al investigaţiei lingvistice, aceste aspecte au avut o slabă relevanţă. Calitatea textelor este asigurată de autoexigenţa redacţiei, de competenţa lingvistică a colaboratorilor şi de vigilenţa corectorilor. Diferenţele notabile sunt mai ales de ordin cantitativ, în sensul că aceleaşi fenomene, tendinţe, erori apar cam peste tot, dar în proporţii variabile. Nu am întocmit însă nici o statistică de acest fel, pe publicaţii, întrucât scopul lucrării este, cum am precizat, cercetarea unor aspecte ale dinamicii limbii române actuale, iar ziarele şi revistele au fost privite doar ca furnizoare de date concrete la zi. Din zona audiovizuală, am urmărit mai ales Radio România Actualităţi, TVR 1, Pro Tv şi Antena 1.

În comentarea datelor excerptate am ţinut seama de următoarele repere bibliografice: *Gramatica limbii române* (Gramatica Academiei, ed. a II-a, 1963), Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi* (ed. a II-a, 1997), Gabriela Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică. Dificultăţi, controverse, noi interpretări* (2003), Al. Niculescu şi Alexandra Roceric, *Pronumele dânsul în limba română* (SCL, 1957, nr. 3). Am raportat constatările noastre la DEX (ed. a II-a, 1998), DOOM-1 (1982) şi DOOM-2 (2004), orientându-ne însă şi după alte lucrări normative: Valeria Guţu Romalo, *Corectitudine şi greşeală. Limba*

română de azi (ed. a II-a, 2000), Mioara Avram, *Probleme ale exprimării corecte* (1987), Theodor Hristea, *Limba română. Teste rezolvate, texte analizate și glosar de neologisme* (1998), G. Gruiță, *Gramatică normativă* (ed. a III-a, 1999). Am tras cu ochiul, de asemenea, la excelenta rubrică „Păcatele limbii", semnată săptămânal de Rodica Zafiu în „România literară".

4. Lucrarea de față se adresează unui public mai larg, dar nu a putut ocoli terminologia esențială a lingvisticii, nici explicațiile teoretice care s-au impus pe alocuri (v. statutul subiectului „slab", al participiului sau cel al infinitivului substantivizat). Am încercat totuși să păstrăm un echilibru optim între rigoarea științifică și accesibilitatea expunerii, astfel ca cititorii cărții să se descurce cu ușurință, chiar dacă nu sunt specialiști.

Capitolul I

PIAȚA CUVINTELOR, A SINTAGMELOR ȘI A LITERELOR

Cuvinte altoite

1. Ospitalitatea românilor față de noutățile lexicale de import este o realitate frecvent subliniată de specialiști care continuă să se manifeste și astăzi, prin contribuția multor categorii de vorbitori. Este adevărat că în unele cercuri s-a înregistrat, la un moment dat, o reacție de panică, mai ales în fața „invaziei anglicismelor". Lingviștii au încercat să calmeze spiritele, îndemnând la încredere în capacitatea de selecție și asimilare a limbii române, verificată în atâtea alte „invazii" anterioare. Rezistența cea mai înverșunată a „conservatorilor" s-a manifestat și este încă activă în zona „cuvintelor altoite", cum le-a numit, revoltat, un participant la o dezbatere pe această temă. Sintagma se referă la faptul că prea multe unități lexicale, consacrate în codul nostru lingvistic cu un anumit înțeles, sunt folosite astăzi cu un sens nou, adăugat, imitat după un model străin. Aceste calcuri semantice deranjează mai ales persoanele vârstnice, care sunt mai ușor dispuse să accepte un neologism total decât „stricarea" unui cuvânt consacrat, prin intervenția brutală în latura de conținut a acestuia.

Pare ciudat la prima vedere, dar cele mai multe asemenea îmbogățiri semantice apar tocmai la neologisme, mai ales la acelea pe care, din anumite motive, le-am împrumutat „în rate". Exemplul cel mai la îndemână este anglicismul *interviu*. El s-a instalat inițial în lexicul românesc cu un singur sens, așa cum apare consemnat și astăzi în majoritatea dicționarelor noastre: „Convorbire între o personalitate politică, culturală etc. și un ziarist, în cursul căreia acesta îi pune întrebări în diverse probleme (de actualitate), în vederea publicării lor în presă sau a difuzării la radio și televiziune; p. ext. text al acestei convorbiri, apărut în presă sau difuzat la radio și televiziune" (DEX,

convorbiri, apărut în presă sau difuzat la radio şi televiziune" (DEX, 1998). Mai ales în ultimii ani ai perioadei comuniste, numărul „personalităţilor politice şi culturale" care acordau interviuri era extrem de redus. Astăzi, cuvântul interviu şi-a recuperat, după modelul din engleză, şi al doilea sens (de fapt, sensul principal: „întrevedere, întâlnire"). În consecinţă, orice dactilografă, de pildă, poate avea „un interviu" sau chiar mai multe, în aceeaşi zi. Firesţe, pentru un român de vârsta a treia, obişnuit, o viaţă întreagă, cu sensul unic de utilizare şi mai ales cu poziţia înaltă a intervievaţilor, acomodarea cu adaosul semantic nu se face uşor. Pentru tineri, acesta este înţelesul de bază (mai ales „întâlnire de angajare"), ca în engleză.

2. Uneori engleza doar potenţează o iniţiativă semantică mai veche. Este cazul lui ***a realiza***, franţuzism, utilizat o vreme numai cu sensul de „a înfăptui, a îndeplini (ceva), a câştiga, a se dezvolta profesional". Ulterior, românii i-au adăugat, după modelul aceleiaşi limbi, şi sensul de „a-şi da seama, a înţelege, a observa, a conştientiza". Acest calc după franceză a fost întărit apoi de valul anglicismelor din ultimii ani, având în vedere că nici la englezescul *to realize* sensul menţionat aici nu este unul periferic. Aşa se face că astăzi sensul calchiat are o frecvenţă mare şi coboară, ca zonă de utilizare, spre baza piramidei lingvistice. Rezistenţa „conservatorilor" nu lipseşte nici de data aceasta, înregistrându-se manifestări dure de respingere („n-am să folosesc niciodată acest cuvânt") sau detaşate atitudini ironice („realizăm că nu mai avem realizări"), insinuând că cele două sensuri paralele ar produce confuzie. Deocamdată, adjectivul *realizabil* şi substantivul *realizare* nu par a fi contaminate de extinderea semantică, singurele atestări rămânând în zona verbului:

- „Îmi vine să mă ciupesc pentru *a realiza* că nu visez" (Ev. zilei, 2003, nr. 3428, 1/2);
- „*Au realizat* că au fost trădaţi de comandanţi" (Adev., 2004, nr. 4067, 10/5);
- „Rafael însuşi *n-ar realiza* că e vorba de madonele pe care le-a pictat" (Naţ., 2003, nr. 1941, 14/2);
- „*Am realizat* că nu mai avem ce pierde şi ne-am motivat reciproc" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4153, 10/1).

Construcţia tipică a lui *a realiza* cu sensul „a conştientiza" este cea exemplificată mai sus, cu subordonată completivă conjuncţională (*a realiza că*). Utilizarea cu un complement nominal este mai rară şi creează într-adevăr o anumită ambiguitate:

- „Când căpitanul *a realizat* greşeala era deja prea târziu" (Ziua, 2003, nr. 2765, supl. „Dosare ultrasecrete", IV/1).

3. Spre deosebire de *a realiza*, verbul ***a nominaliza*** a intrat în procesul de îmbogăţire semantică cu toată familia: *nominalizare, nominalizat, nominalizabil*. Sensului iniţial („a numi, a indica prin nume") i s-a adăugat, prin calchiere, acela de „a propune" (respectiv „propus, apt de a fi propus"). După modelul american, am reconsiderat faza preliminară a unor competiţii de prestigiu (artistice, politice, profesionale etc.). Deziluzia eşecului final este atenuată de importanţa faptului de a fi fost propus. Acest transfer parţial de glorie explică şi insistenţa cu care este menţionată, în cazul unor filme, „nominalizarea" pentru Premiul Oscar. Prestigiul este apropiat de al câştigătorului, de cele mai multe ori. La noi, modelul, fără a ocoli zona spectacolului artistic, este activ mai ales în viaţa politică:

- „Premierii *nominalizaţi* ai celor două blocuri politice" (Adev., 2004, nr. 4453, 1/1);
- „În primul rând pentru că m-a desemnat partidul, iar eu am acceptat acèastă *nominalizare*" (Ziua, 2004, nr. 3164, 8/1);
- „Mircea Geoană, premierul *nominalizat* al PSD + PUR" (Naţ., 2004, nr. 2379, 4/3);
- „*Nominalizarea* ei ca prefect trebuia să fie doar o formalitate" (Adev., 2004, nr. 4453, 3/1).

Alunecarea acestor termeni, prin abuz, în sectoarele mai joase ale limbajului administrativ îi lipseşte de conotaţiile pozitive amintite la început (ex. „clădiri *nominalizate* pentru consolidare" – Adev. Cj., 2003, nr. 3889, 4/1).

Mai nou, îşi încearcă norocul altoiului semantic verbul *a aplica*, forţând tocmai culoarul administrativ-birocratic de un anumit nivel. Diferite cereri tipizate ale serviciilor din domeniul relaţiilor cu

străinătatea (mai ales cu cea anglofonă) poartă numele de *aplicație*, iar cel care aplică pentru ceva este *un aplicant* (fost „solicitant"):

- „Cum ați ajuns în România? *Ați aplicat* pentru România și ați câștigat?" (Acad. Cat., 2003, nr. 51-52, 1/1).

4. Un adaos semantic calchiat se constată în familia verbului ***a determina***, franțuzism al cărui sens de bază este acela de „a produce o influență cauzală" asupra unui proces, fenomen, ființă etc. Mai ales substantivul (*determinare*) și adjectivul (*determinat*) participă la această extindere, însușindu-și, după engleză, înțelesul de „hotărâre, atitudine hotărâtă", respectiv „hotărât, dârz, neclintit". Moda *determinării* face ravagii mai ales în presa sportivă:

- „Dăruirea și *determinarea* jucătorilor s-au dublat" (Pro Sp., 2003, nr. 1791, 1/6);
- „Are stil, are lovituri, are *determinare*, are nerv, are psihic de campion" (Pro Sp., 2003, nr. 1791, 10/2);
- „Multe lucruri le fac să semene: *determinarea* din teren, o anume forță a loviturilor..." (Pro Sp., 2003, nr. 1790, 11/3).

Termenul e reperat, cu aceeași frecvență, în orice publicație cu rubrici sportive:

- „Sper ca jucătorii să aibă *determinare*, pentru că aici se decide calificarea" (Adev., 2003, nr. 4028, 8/4).

Adjectivul *determinat*, cu sensul de „hotărât", abundă în transmisiunile de la radio sau televiziune („după pauză au intrat *mai determinați*", „e mult *mai determinat* în joc"), dar și în presa scrisă:

- „Au opus rezistență și, dacă nu eram concentrați și *determinați* la maximum, nu cred că reușeam să câștigăm" (Adev., 2003, nr. 4026, 12/7);
- „Președintele Jiantao a subliniat *determinarea* Chinei de a întări cooperarea cu România" (Cr. Rom., 2003, nr. 3224, 5/3);
- „Ceea ce caută în primul rând la cei selecționați pentru posturi manageriale este *determinarea*, ambiția personală" (Nat., 2003, nr. 1948, 12/2);

- „Băsescu a intrat în această campanie mult *mai determinat*" (Ziua, 2004, nr. 3164, 8/3).

5. O situație interesantă din perspectiva discuției noastre prezintă substantivul ***actor***, împrumutat din franceză cu un sens restrâns, specializat: „*artist* care interpretează roluri în piese de teatru, filme etc.". În engleză, acesta e doar sensul al doilea, primul, cel de bază, fiind de „făptuitor, agent, autor al unei acțiuni". Este o achiziție de ultimă oră. Faptul că face sintagmă adeseori cu adjectivul politic („dacă aș fi în locul *actorilor politici* ai zilei" – Ev. zilei, 2003, nr. 2553, 6/1) a lăsat impresia, la început, că e vorba de un sens figurat, ușor peiorativ, care vizează histrionismul oamenilor noștri politici. Noul cuvânt *actor* a depășit rapid această fază, marcând treptat o revenire la sensul originar, etimologic, acela de agent, „autor", adăugat acum celui de „artist". Discursul politic pe probleme internaționale a fost poate primul care a impus în română acest altoi semantic:

- „UE nu va reuși niciodată să fie un *actor* politic serios dacă va proceda în acest fel" (Adev. Cj., 2003, nr. 3860, 3/3);
- „Franța și Germania sunt, așadar, *marii actori*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3866, 15/2);
- „Radicalizarea atitudinii președintelui Voronin a contribuit la capacitarea tuturor *actorilor* crizei transnistrene" (Dilema V., 2004, nr. 38, 8/3).

Extinderea ariei de utilizare se face cu o viteză surprinzătoare, specifică fazei de avânt a oricărei noutăți lingvistice favorizate de modă:

- „Noutatea este că Biserica majoritară devine, prin PAX, *un actor* vizibil în ansamblul spațiului public" (Dilema V., 2004, nr. 38, 12/1);
- „Grupul austriac OMV, cel maghiar MOL și compania poloneză PKN vor să devină cei mai importanți *actori* de pe piața petrolului din Europa Centrală" (Nat., 2004, nr. 2387, 5/4);

- „Distrigaz Nord va fi unul dintre principalii *actori* în dezvoltarea pieței gazelor naturale, în perspectiva integrării României în Uniunea Europeană" (Adev., 2004, nr. 4404, 5/1-7 – titlu);
- „Era un răstimp în care masele se impuneau ca *actor* principal al istoriei" (Rom. lit., 2004, nr. 39, 9/1);
- „Există patru *actori* principali implicați în procesul de învățământ: ministerul, administrația, universitățile, corpul didactic și studenții" (Rev. „22", 2005, nr. 804, 6/1).

6. Un alt substantiv „americanizat" prin adaos semantic este ***locație***. Ca mulți alți termeni din limbajul administrativ-juridic, și acest substantiv a ajuns la noi prin franceză, cu sensul de „închiriere", „contract de închiriere", „sumă plătită pentru anumite lucruri luate în folosință temporară", „amendă" (în sintagma „taxă de locație", folosită în domeniul transporturilor). Se înțelege că *locație* avea o zonă restrânsă de circulație, limitându-se la niște împrejurări bine precizate, cunoscute ca atare de cei interesați. Prin engleza americană, s-a strecurat în română *locație-2*, înrudit etimologic, dar cu o semantică mai stufoasă și cu un indice de frecvență mult mai ridicat. El poate indica:

a) Poziția spațială, în sensul cel mai general (zonă, sector, punct local):
- „Osama bin Laden este în viață, dar *locația* este greu de precizat" (Adev. Cj., 2003, nr. 3819, 15/3);
- „Insula Creta – *locația* cea mai vânată din Grecia" (Adev., 2003, nr. 4071, 5/2 – titlu);
- „El pretindea că s-a documentat în diferite *locații*, când de fapt își plăsmuia articolele în liniștea apartamentului său din Brooklyn" (Naț., 2003, nr. 1921, 11/1).

b) Amplasamentul pentru o construcție, un dispozitiv etc.:
- „Bulgaria a oferit alte *locații* pentru instalarea bazelor americane" (Ziua, 2003, nr. 2750, 5/7);

- „Din amintitul studiu s-a ales praf: *locația* pentru «Dracula Park» a fost schimbată" (Adev., 2003, nr. 4046, 10/1);
- „O altă *locație* pentru benzinărie este cea de la ieșirea spre Reghin" (Ev. zilei, 2003, nr. 3419, 6/4).

c) O clădire (grup de clădiri) cu destinație publică:
- „Cu toate acestea, *locațiile* lui Raj Tunaru de pe litoral se bucură în continuare de clienți" (Adev., 2003, nr. 4065, 1/4);
- „Cei care s-au ocupat de trimiterea elevilor în taberele școlare particulare, fără autorizație de funcționare, vor fi obligați să închidă *locația*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3868, 16/3).

d) Domiciliul, sediul etc.:
- „Patrimoniul grupării MISA, cu *locația* în demisolul unui bloc din cartierul Ferentari" (Indep., 2004, nr. 1086, 5/2).

Succesul lui *locație*, cu sensurile noi, exemplificate aici, trebuie judecat prin raportare la portaltoiul său, cu profil strict limitat, dar și la substantivul *loc*, rudă etimologică mai veche, moștenită de noi din latină. Ca expresie sonoră și grafică, *locație* este, pentru orice român, mult mai adecvat pentru noul conținut, pe care îl sugerează prin rădăcina sa (*loc*), decât pentru sensul mai vechi. El satisface preferința vorbitorilor pentru ceea ce specialiștii numesc transparența, motivația semnului lingvistic. În comparație cu *loc*, utilizarea termenului *locație* este mai comodă, întrucât, cum se vede și din exemplele de mai sus, el este un hiperonim atât pentru *loc*, *zonă*, *sector*, *arie*, cât și pentru *amplasament*, *local*, *proprietate*, *domiciliu* etc. În momentul selecției, acesta este un avantaj, la care se adaugă presupusul prestigiu al noutății, al modei, dorința exprimării elevate. Acestea sunt numai câteva dintre explicațiile posibile ale surprinzătoarei rapidități cu care se răspândește acest anglicism semantic.

Reacția „conservatorilor" nu s-a lăsat prea mult timp așteptată, transformând cuvântul *locație* într-unul dintre cele mai controversate fapte de limbă. Uzul în exces, abuzul inadecvărilor contextuale, eliminarea alternanțelor sinonimice etc. sunt observații pertinente și arată că această inovație lexicală nu este încă bine fixată în sistem. Ea are

deja o conotație de mimetism și snobism lingvistic și, în ciuda faptului că este „pe val", implică un anumit risc de utilizare. Va urma probabil o perioadă de reașezare a lucrurilor, cu delimitări și specializări semantico-distribuționale și stilistice între *loc* și *locație*, așa cum stă bine unor rude vechi, abia regăsite.

7. Substantivul ***oportunitate*** este înregistrat în dicționarele noastre cu referire la „calitatea de a fi potrivit, avantajos pentru o anumită situație, împrejurare":

- „Trebuie să analizăm *oportunitatea* acestor investiții în condițiile actuale, când bugetul primăriei este sărac" (Adev. Cj., 2003, nr. 3861, 11/2).

Mai nou, i s-a adăugat, după engleză, sensul de „ocazie, șansă, situație favorabilă":

- „Îmi pare rău că nu am reușit și golul victoriei, la *oportunitatea* avută în prelungiri" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4133, 9/1);
- „Altădată învingeam cu 5 – 0 cu și mai puține *oportunități*" (Pro Sp., 2003, nr. 1795, 9/5);
- „Profit de *oportunitate*, dorindu-le tuturor fotbaliștilor clujeni succes în noul campionat" (Adev. Cj., 2003, nr. 3890, 11/6).

Am ales intenționat exemple din limbajul sportiv, pentru că aici moda lui *oportunitate* pentru *ocazie* face ravagii, nu numai în exprimarea scrisă. Crainicii-reporteri de la radio sau televiziune, deși sunt presați de rapiditatea fazelor de poartă, au renunțat aproape total la cuvântul mai scurt, *ocazie*, adoptând în exclusivitate kilometricul *oportunitate* (Ce *oportunitate* a avut! O nouă *oportunitate* ratată!? Cea mai mare *oportunitate*! Nu și-au creat nici măcar o singură *oportunitate*!). Substantivul *ocazie*, consacrat nu numai în transmisiunile sportive, este vânat și alungat cam de peste tot, inclusiv în conversațiile amicale:

- „— Ce regreți cel mai mult?

— Toate lucrurile bune pe care nu am avut *oportunitatea* să le fac" (Naț., 2004, nr. 2386, 11/5).

Discursul public (politic, economic, cultural etc.) este plin de *oportunități*, promise mai ales pentru tineri, pentru oamenii de afaceri, pentru cei care au fost disponibilizați etc. Ofensiva continuă pe tot frontul și nu e de mirare că au apărut chiar „magazine de oportunități", cum este cel din Cluj-Napoca (Piața Flora, Mănăștur), care vinde lucruri „second hand" și se intitulează chiar așa: *Magazin de Oportunități*.

Interesant este că *ocazie* nu e un cuvânt „obosit", „arhaic", ci un neologism onorabil, un franțuzism, iar uzurpatorul său, *opportunity*, este și el un franțuzism cu pașaport englezesc. Moda anglicismelor, inclusiv în zona calculului semantic, are și asemenea rezultate spectaculoase, cum este această „reîntregire a familiei" pe teren românesc, fie și prin intermediar.

Și în acest caz, nu uzul, ci abuzul îngrijorează. *Oportunitate-2*, care, mai nou, a devenit, ca și în engleză, sensul principal al cuvântului, va găsi probabil un culoar semantic și stilistic rezonabil și o distribuție temperată, care să nu mai irite pe toată lumea.

8. Îmbogățirea semantică prin calchiere se manifestă și la adjective, cu prelungire în ipostaza adverbială. Cele mai la îndemână exemple ar putea fi ***formal*** și ***punctual***.

Adjectivul *formal* („care ține de aparență") și-a adăugat recent și sensul de „oficial", în prelungirea nuanțelor de „precis, categoric, expres":

- „Abia atunci am primit invitația *formală* de a participa la negocieri cu NATO" (Naț., 2004, nr. 2374, 4/5).

Deocamdată această noutate semantică îi derutează pe unii vorbitori, mai ales că, prin tradiție, *formal* are mai mult o conotație negativă. O invitație *formală*, de pildă, era percepută ca una făcută „de formă", care nu trebuie onorată. Or, sensul recent reclamă o reacție exact opusă. Oricum, în textele oficiale în special, noul înțeles al cuvântului nu creează dubii de interpretare.

O răspândire mai mare pare a avea antonimul adjectivului discutat, *informal* („neoficial, neprotocolar, familiar"):

- „Premierul Adrian Năstase a avut o întrevedere *informală* cu premierul Simeon de Saxa Coburg Gotha" (Adev. Cj., 2003, nr. 3878, 9/1);
- „Dezbaterile au avut un caracter *informal*, de urmărire a efectelor produse de Ordonanță" (Indep., 2003, nr. 743, 2/15);
- „Inițiatorii programului vor să înființeze asociația, acum *informală*, «Rezervația Culturală Vama Veche»" (Nat., 2003, nr. 1969, 2/4).

Adjectivul *punctual*, care se referă în primul rând la o calitate umană cam neglijată la noi, aceea de a fi exact, de a respecta termenul sau momentul fixat, și-a extins sfera semantică, după model străin, constituindu-se într-un fel de antonim al totalității, al ansamblului:

- „Ei continuă și astăzi, în 2003, să atace vehement, nu doar în chestiuni *punctuale*, ci pe ansamblu" (Timpul, 2003, nr. 34 [655], 5/4).

Ca adverb, realizează aceeași opoziție semantică față de „global, general":

- „Guvernul Năstase rezolvă *punctual* această doleanță, cârpește în loc să schimbe această lege depășită" (Adev., 2004, nr. 4397, 5/2).

Cuvinte de laudă – cuvinte de ocară

1. Se pare că acum, la început de mileniu, cel mai puternic cuvânt de laudă este ***european***. El captează în semantica sa tot ce e modern, corect, bun, frumos, valoros, inspirat, democratic, durabil, etc. *European* reprezintă expresia lingvistică a unui ideal național. Vrem „o Românie *europeană*" (Timpul 7, 2003, nr. 29 [650], 1/3) și „un

preşedinte *european*" (Cr. Rom., 2004, nr. 3574, 5/2), „utilizând un limbaj şi concepte moderne, de tip *european*" (Ziua, 2004, nr. 3173, 1/3), „cu un mesaj *european*, bine alcătuit" (Naţ., 2004, nr. 2391, 4/6). Anunţăm, „cu o mândrie îndeajuns de *europeană*" (Dilema, 2003, nr. 543, 17/2), că „două colegii au primit titlul de şcoală *europeană*" (Adev. Cj., 2004, nr. 4313, 5/4), „Rapidul va juca pe un gazon de tip *european*" (Naţ., 2003, nr. 1960, 3/6), iar „suporterii sinceri ai naţionalei de fotbal merită o federaţie cu reflexe *europene*" (Gaz. Sport., 2005, nr. 4651, 6/3). Cutare partid „are o doctrină stabilă şi durabilă, *europeană*" (Naţ., 2004, nr. 2413, 1/2), altul „trebuie modernizat, *europenizat*" (Adev. Cj., 2005, nr. 4313, 5/4), iar „poziţia UDMR este una corectă şi de inspiraţie *europeană*" (Ziua Cj., 2004, nr. 13, 3/5). În Parlament, unele probleme „sunt abordate în spirit *european*" (Adev. Cj., nr. 4319, 16/3), „urmând să ofere o soluţie *europeană*" (Ziua Cj., 2004, nr. 13, 3/5). În sfârşit, românii „vor să creeze un om nou, pe cel *european*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3954, 7/2), după ce au creat „cârnaţi *europeni*, un produs care corespunde 100% standardelor cerute de piaţă şi de Uniunea Europeană" (Naţ., 2004, nr. 2407, 4/5-6). Avem şi câteva „sate *europene*", omologate de forurile UE.

Este atât de râvnit acest titlu, încât era aproape imposibil să nu apară şi impostorii, care însă sunt repede dezarmaţi prin demascări directe („face pe *europeanul* şi pe intransigentul în aplicarea legii" – Rom. Mare, 2003, nr. 648, 3/3), prin insinuări transparente („federaţie sună *european* şi democratic, dar..." – Adev. Cj., 2003, nr. 3869, 3/5) sau prin ironii bine ţintite („Pur şi simplu el scrie poeme *europene*. Îi trebuie, desigur, un critic *european*" – Rom. lit., 2003, nr. 49, 7/4).

Pe un fond de entuziasm *european*, nu e de mirare că acest cuvânt, sub forma prescurtată (*euro*), a devenit, ca şi în alte limbi, element de compunere, cu o productivitate remarcabilă. După modelul *europarlamentar*, *eurosceptic*, *euroconform* etc., au apărut, de la *eurotineri*, adunaţi în august 2003 la Costineşti, până la *eurobrânză*, adică o brânză superioară, la standarde europene, cum explica, la radio, un specialist, adresându-se unui „producător agricol". Procedeul înregistrează deja o anumită „inflaţie", pentru că este utilizat nu doar pentru trimitere la instituţiile sau exigenţele europene sau pentru exprimarea ideii de superlativ, ci şi cu un sens augmentativ, pentru tot

ce depăşeşte limitele obişnuite: *eurodurere* (Adev. Cj., 2003, nr. 3947, 15/3), *eurosecetă* (Rom. Mare, 2003, nr. 685, 20/1), *eurofurie* (Timpul-7, 2004, nr. 7 [680], 8/3) şi chiar *eurolătrături* (Adev. Cj., 2004, nr. 4268, 1/1).

Dincolo de exagerările modei, cuvântul *european* (ca substantiv, adjectiv, adverb) şi rudele sale pozitive (*a europeniza, europenizare, europenism*) exprimă astăzi „visul românesc", aspiraţia românului spre *homo europaeus*. Modelul american, în ciuda popularizării sale prin toate mijloacele, nu are deocamdată magia, puterea de inducţie a stilului european, mai apropiat, mai accesibil. Ar fi de discutat, desigur, dacă imaginea cam idealizată a sinonimiei *european = bun* reprezintă soluţia corectă în pregătirea psihologică pentru pasul integrării efective. Un retuş făcut la timp şi cu tactul necesar ar da poate o dimensiune mai realistă aşteptărilor românilor.

2. La polul opus se află ***neeuropean, noneuropean, antieuropean,*** cuvinte de ocară:

- „Nu au lipsit nici luările de cuvânt agresive, antidemocratice, *noneuropene*" (Ziua, 2004, nr. 3209, 6/1);
- „Cu riscul de a fi consideraţi *neeuropeni*, credem că în momente ca acestea trebuie să punem punctul pe *i*" (Ziua Cj., 2004, nr. 5, 2/1).

Aceste etichete negative se folosesc totuşi destul de rar; în locul lor, apar cuvinte cu altă etimologie, dar cu aceleaşi conotaţii peiorative, cum ar fi *balcanic*, de exemplu. Când e vorba de „mentalitate *balcanică*", „atitudine *balcanică*", „partide *balcanice*", „metode, relaţii, afaceri de tip *balcanic*", nimeni nu se aşteaptă la elogii:

- „Oamenii noştri politici sunt aroganţi, şmecheri, nebuni, puşi pe căpătuială, *balcanici* şi mai cu seamă corupţi până în măduva oaselor" (Jur. Naţ., 2004, nr. 3480, 4/6).

Povestea cu *balcanismul* e mai veche. Surprinzător este faptul că, mai nou, în aceleaşi contexte negative este plasat adjectivul/adverbul *mioritic*. Se vorbeşte de „scriitorii *mioritici*", cei care, „rezistând prin cultură, au analfabetizat moral, civic şi politic această naţiune" (Ziua,

2005; nr. 3321, 12/4), de „primul escroc *mioritic* post-revoluționar" (Cr. Rom., 2003, nr. 3245, 2/5), de felurite „perversiuni *mioritice*" (Rom. lit., 2005, nr. 4, 32/1), „confuzie *mioritică*" (Jur. Naț., 2004, nr. 3520, 16/4 – titlu), „politicieni *mioritici* dubioși" (Naț., 2004, nr. 2426, 4/5), de faptul că „pe meleagurile *mioritice* cinstea și corectitudinea nu fac casă bună" (Naț., 2004, nr. 2407, 6/1). Ne bazăm încă pe „unsul pesediștilor *mioritici*" (Naț., 2003, nr. 1958, 4/3) și pe „*mioritica* măsură a îngrășării porcului în ajun" (Adev. Cj., 2003, nr. 3836, 1/1). Tot ce e *mioritic* pare a se degrada: „Porcul *mioritic* se vinde la preț de găină" (Naț., 2003, nr. 1932, 5/1-4, titlu); „Vaca *mioritică* e tot mai artificială" (Ziua, 2003, nr. 2786, 16/3); „harta atât de pătată a fotbalului *mioritic*" (Pro Sp., 2004, nr. 2195, 4/7) arată prost, pentru că, deși „sunt mulți străini, managementul este pur *mioritic*" (Pro Sp., 2004, nr. 2195, 4/7). Așa stând lucrurile, nu e de mirare că „fotbalul românesc geme *mioritic*" (Pro Sp., 2004, nr. 2196, 4/4), iar „domnul Gigi privește *mioritic* peste halca de gazon" (Adev., 2004, nr. 4235, 2/4).

Decăderea în negativ a lui *mioritic* și înlocuirea aurei sale poetice cu coroana de spini a ghilimelelor ironice, puse sau nepuse, pot reprezenta pentru unii români o blasfemie lingvistică. Până una-alta, *european* și *mioritic* se antonimizează, iar procesul nu dă semne de temporizare.

Ceva similar se întâmplă cu *dâmbovițean*. Avem excelenți antrenori la gimnastică, dar „acum îi pierdem în mod stupid și *dâmbovițean*" (Ziua, 2005, nr. 3238, 6/1). În politică și administrație ne pândește zilnic „pericolul circului *dâmbovițean*" (Adev., 2004, nr. 4489, 1/1); „luni seară – două spectacole de circ *dâmbovițean* la cele două Camere" (Adev. Cj., 2004, nr. 4298, 16/3); „Schimbarea doctrinelor, un spectacol jalnic al politicii *dâmbovițene*" (7 Plus, 2005, nr. 55, 4/1,6, titlu). Stau cu ochii la instituțiile Vestului, dar „urmează maimuțărirea – mai cu seamă de fabricație *dâmbovițeană* – a acelor modele" (Adev. Cj., 2005, nr. 4368, 16/2). Nici în alte zone de referință nu întâlnim un tratament mai respectuos și un context mai onorabil pentru acest cuvânt:

- „Minciuna naționalistă patentă, bine susținută de celebri jurnaliști *dâmbovițeni*" (Ziua, 2005, nr. 3321, 12/5);

- „Particularitățile psihicului *dâmboviţean* arată că întotdeauna cei care pleacă au condus prost" (Rom. lit., 2005, nr. 4, 32/1);
- „Showbiz-ul, în variantă *dâmboviţeană*, îşi întinde jalnicele antenuţe în toate direcţiile" (Rom. lit., 2005, nr. 13, 3/1);
- „Măsurile au fost luate *dâmboviţean*, în pripă, fără să avertizeze populaţia" (Ziua, 2005, nr. 3392, 6/1).

Această semantică amară s-a transmis şi verbului derivat:

- „Nu s-a putut să nu *dâmboviţeze* solemnitatea depunerii jurământului" (Adev. Cj., 2004, nr. 4298, 16/3).

Pe vremuri, când nu avea în familie nici adjective, nici verbe, Dâmboviţa era „apă dulce", dacă o fi adevărat ce spune cântecul. Rima se mai păstrează şi astăzi, numai că cel care „nu se mai duce" (decât după patru-cinci ani, eventual) trebuie să accepte, pe lângă presupusele avantaje, şi un ciudat impozit semantic.

Revenind la cele trei cuvinte (*balcanic*, *mioritic*, *dâmboviţean*), care, în raport cu *european*, par a reprezenta „axa răului", vorba unui preşedinte american, ar fi interesant de ştiut în ce măsură acest statut este conjunctural sau ţine şi de o permanenţă a psihologiei noastre naţionale.

3. Pe locul al doilea între cuvintele de laudă se plasează, după toate aparenţele, ***profesionist*** (substantiv, adjectiv, adverb) şi rudele sale: *profesional*, *profesionalism*, *a profesionaliza*. Profesionalismul, ca pandant al *europenismului*, e văzut ca formă exemplară a conştiinţei profesionale, a competenţei, a lucrului bine făcut, în toate domeniile, inclusiv (sau mai ales) în cel politico-administrativ. E nevoie de „*profesionalizarea* actului politic românesc" (Indep., 2004, nr. 1119, 5/4), „de un guvern de *profesionişti*" (Naţ., 2004, nr. 2382, 3/1), care să elaboreze „o politică ceva *mai profesionistă*" (Adev. Cj., 2004, nr. 4255, 3/3). România are mare trebuinţă acum „de *profesionişti* în administraţie, de *profesionalismul* funcţionarilor" (Adev., 2004, nr. 4456, 1/1). Acolo unde există această calitate, ea e semnalată cu entuziasm:

- „*Profesionalism* şi promptitudine – aceasta este caracteristica definitorie pentru echipa de jurnalişti de la Realitatea TV" (Adev., 2004, nr. 4458, 4/5);
- „Antena 1, televiziunea a cărei primă calitate este *profesionalismul*..." (Jur. Naţ., 2004, nr. 3509, 32/5);
- „Ei bine, «nemţi» – adică *profesionişti* buni – a avut TVR-ul întotdeauna" (Naţ., 2003, nr. 1976, 7/6);
- „O ediţie realizată cu un exemplar *profesionalism*" (Rom. lit., 2004, nr. 44, 32/3).

O bună publicitate pentru orice serviciu sau produs nou se grăbeşte astăzi să anunţe potenţialul beneficiar că cei care i le oferă sunt adevăraţi *profesionişti*:

- „Ziar scris de *profesionişti*", sună o reclamă la radio pentru o nouă publicaţie centrală;
- „Consilierii noştri vor fi bucuroşi să te sfătuiască *profesionist*" (Publicitate, Naţ., 2003, nr. 4958, 12/4-6).

Cota înaltă de la bursa cuvintelor laudative face din *profesionist* un ingredient obligatoriu în portretul învingătorului:

- „Sunteţi un chirurg renumit, respectat atât de colegi, cât şi de pacienţi, un veritabil *profesionist*" (Ziua Cj., 2004, nr. 31, 3/3);
- „Avea o mentalitate de *profesionist*" (Ziua, 2004, nr. 3156, 17/4);
- „Coleg bun şi *profesionist* excepţional" (Adev. Cj., 2003, nr. 3894, 4/5);
- „*Profesionalismul* şi seriozitatea l-au ajutat să se impună" (Naţ., 2003, nr. 1976, 3/3).

4. Prin simetrie, la capătul celălalt al axei stau tot nişte neologisme (***diletantism, amatorism, lipsă de profesionalism***), dar care vorbesc de un nărav mai vechi, al lucrului făcut de mântuială, superficial, fără rigoare şi seriozitate:

- „*Lipsită de profesionalism* (Ediţia Rebreanu), e cel mai rău gândită dintre toate volumele din colecţia «Opere

fundamentale». Originalitatea ei e *diletantismul*, deloc stimabil" (Rom. lit., 2004, nr. 39, 10/5);

- „Totuşi, cu două evoluţii profesioniste nu poţi şterge din memorie *amatorismul* de care «s-a bucurat» actuala ediţie (Mamaia 2003)" (Adev., 2003, nr. 4104, 4/4);
- „Din păcate, scumpii mei colegi de meserie care apelează la asemenea mijloace se dovedesc a fi *neprofesionişti* de cea mai joasă speţă" (Adev. Cj., 2003, nr. 3874, 1/1);
- „Există încă prea multă bramburealâ, *lipsă de profesionalism*, jemanfişism" (Adev., 2004, nr. 4456, 1/1).

Ghilimelele ironiei marchează acelaşi gest al dezavuării pentru tot ce nu este *profesionist*:

- „În atenţia *«profesioniştilor»* de la Antena 1 şi Pro Tv" (Naţ., 2003, nr. 1953, 1/1).

Felul în care evoluează relaţiile în interiorul perechii *profesionist – neprofesionist* pare un semn bun şi este expresia lingvistică a unei psihologii colective în transformare.

Cuvinte promovate – cuvinte retrogradate

1. Viaţa cuvintelor este, cum s-a văzut, mult mai agitată decât pare, iar concurenţa se manifestă şi aici destul de dur, cu promovări şi disponibilizări, cu marginalizări dubioase, dar şi cu reabilitări spectaculoase, cu vedete şi victime etc. Destinul unui cuvânt depinde de nişte legi interne ale sistemului lingvistic, dar şi de multe cauze exterioare, imprevizibile, care ţin de evoluţia comunităţii lingvistice sub toate aspectele: social, economic, psihologic etc.

Nu de puţine ori, aventura cuvântului se sustrage explicaţiei logice, păstrându-se în zona ghinionului sau a norocului. Un substantiv ca ***impact***, de pildă, din latina cultă, intrat în limba română, prin filieră franceză, ca atâtea altele, a stat câteva decenii bune în dicţionar, cuminte, tăcut, cu ştampila „livresc". Altfel spus, cuvânt de

lux, scos în lume la ocazii speciale, de intelectuali subțiri. Era greu de închipuit ca el să apară, să zicem, în procesul-verbal al unui miliţian de la circulaţia rutieră pentru a consemna *o ciocnire* între două autovehicule. Treptat, lucrurile s-au schimbat, iar astăzi poliţistul vorbeşte numai de *impact*, iar jurnalistul relatează conştiincios despre „*impactul* dintre un Opel Vectra şi un microbuz cu pasageri. În urma *impactului*, trei dintre cei cinci pasageri ai autobuzului au murit pe loc" (Naț., 2004, nr. 2392, 12/1). La fel procedează crainicul-reporter de la radio sau TV, ori ziaristul sportiv, pentru care orice tăvăleală este un *impact*, iar locul unde se produce căzătura este „punctul de *impact* cu solul" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4153, 10/1). *Ciocnirea*, *ciocnitul*, *a ciocni* n-au fugit din vocabular, dar bat în retragere şi numai în perioada Paştilor mai trăiesc cu adevărat gloria de altădată.

La fel de activ a devenit *impact* şi cu sensul de „influenţă, înrâurire, consecinţă": „Va face o investigaţie asupra *impactului* pe care afecţiunile fizice şi psihice le au asupra mandatelor a cinci lideri de talie mondială" (Ziua, 2003, nr. 2750, 14/6).

Dacă mai adăugăm şi frecventa lui utilizare pentru „şoc, surpriză", constatăm că acest franţuzism de lux, aflat o vreme în adormire, are o mare căutare în zilele noastre, este un cuvânt popular, la modă. Care să fie cauza acestei resuscitări? Cât l-a ajutat fratele său rătăcit în engleză şi revenit pe continent cu paşaport american? Dar psihologia românului amator de cultisme, pentru imagine şi bună impresie? Dar firească tendinţă de înnoire şi diversificare a lexicului, normalul „schimb de generaţii"?

2. O neaşteptată înviorare s-a produs şi la substantivul ***segment/ segmente***, cu aceeaşi filieră etimologică. Specializat mai ales în domeniul geometriei („segment de dreaptă", „segment de cerc") sau al anatomiei („segmente osoase", „segmentele coloanei vertebrale" etc.), cuvântul *segment* cunoaşte astăzi o largă întrebuinţare mai ales dincolo de zonele amintite. Relansarea lui ar putea fi legată de moda investigaţiilor sociologice (sondaje, statistici etc.) sau de marketing. Şi în aceste cercetări se operează cu noţiunile de „întreg" şi „parte", de ale căror dimensiuni sunt tot mai interesaţi beneficiarii:

- „Pe *segmentul* de mărfuri nealimentare, gazele naturale au avut cea mai importantă creştere de preţ" (Rom. liberă, 2003, nr. 4057, 1/3);
- „*Un* nou *segment* pe piaţa ambarcaţiunilor: iahturile ecologice" (Naţ., 2004, nr. 2387, 5/1-3, titlu);
- „Reducerea cu 20% a accizelor la cafea va determina o creştere considerabilă a consumului pe acest *segment* de produs" (Naţ., 2004, nr. 2286, 5/4).

Unii vorbitori acceptă cu greu această extindere şi o aprobă şi mai puţin când e vorba de „a segmenta" colectivităţi umane, deşi comunicarea zilnică abundă în asemenea exprimări:

- „*Segmentul* de populaţie cu vârste între 16-64 de ani" (Ziua, 2003, nr. 2786, 5/3);
- „Idiotizarea unui *segment* de public" (Timpul-7, 2003, nr. 29 [650], 8/2);
- „Ei contaminează un anumit *segment* de telespectatori" (Rom. lit., 2004, nr. 5, 30/4);
- „Manifestările de protest ale tuturor *segmentelor* societăţii civile" (Adev., 2003, nr. 4067, 12/7);
- „*Segmentul* electoral feminin" (Adev. Cj., 2004, nr. 4188, 3/5);
- „Femeile, noul *segment* pe care se concentrează" (Naţ., 2004, nr. 2417, 5/1-2, titlu).

Adevărul este că, oricât de moderni şi de toleranţi am fi ca „utilizatori" ai limbii române, o senzaţie de exagerare tot ne încearcă. Ocolirea cu obstinaţie, în asemenea contexte, a unor cuvinte consacrate, care sunt aici la ele acasă (*categorie*, *parte*, *zonă*, *sector* etc.), este criticabilă pentru monotonie stilistică, nu pentru „încălcare de drepturi". Utilizarea abuzivă duce uneori la inadecvări evidente sau la umor involuntar, mai mult sau mai puţin simpatic:

- „Această decizie vine după ce studiile au demonstrat că, în ultimii ani, *segmentul de bere* vândut la PET (sticlă de plastic) a înregistrat cea mai spectaculoasă creştere" (Naţ., 2003, nr. 1939, 7/4).

Oricât ar fi de puternică tirania modei, a nu'mi tot ce ne înconjoară numai prin *segmente* (inclusiv de bere) parcă e prea mult:

- „Credeţi că este normal ca un *segment* ca sportul, în special fotbalul, să ocupe un loc fruntaş în preocupările omului?" (Pro Sp., 2004, nr. 2221, 16/6).

Nu, nu credem, după cum nu credem că *segment* „este normal să ocupe un loc fruntaş" în limba omului!

3. Un avânt similar, cu exagerările de rigoare, înregistrează şi ***semnal***, un franţuzism mai vechi. Românizat după modelul *semn*, *signal*, devenit *semnal*, a convieţuit paşnic cu reperul său întru adaptare, împărţindu-şi frăţeşte teritoriul semantic, distribuţional. Elocvente sunt expresiile cu *a da*, cu articol nehotărât (*a da un semn*), pentru „a înştiinţa, a informa", şi cu articol hotărât (*a da semnalul*), pentru „a marca începutul, startul, a lua iniţiativa". Mai nou, cuvântul moştenit direct din latină, *semn*, este înghesuit spre circulaţia rutieră, lingvistică sau astrologie, iar *semnal* este tot mai expansionist, instalându-se inclusiv în expresia cu articol nehotărât, preluând şi semnificaţia de acolo: „Vrea *să dea un semnal* în mediul de afaceri că, cum-necum, vor rămâne tot ei la guvernare" (Adev., 2004, nr. 4464, 14/6). Mai ales în discursul politic, *a da un semnal* a devenit expresia zilei: „vrem *să dăm* populaţiei *un semnal* clar că..."; „vrem *să dăm* oamenilor de afaceri *un semnal* clar"; „vrem *să dăm* aliaţilor noştri *un semnal* clar că...". Ironia faptului este că aceste *semnale* însoţite aproape automat de adjectivul *clar* sunt acuzate adeseori tocmai de intenţii de ocultare şi manipulare, ca un tic lingvistic falsificator:

- „De fapt, acum Guvernul Năstase reia veşnicul obicei nenorocit din România: Să ne facem că facem! *Să dăm un semnal*!" (Adev., 2003, nr. 4035, 3/4).

Încălcând frecvent teritoriul lui *semn*, *semnal* îşi pierde rigoarea de cuvânt cu decodare unică, precisă. Fiecare român, fiecare grup, fiecare partid posedă o semiotică proprie şi, până una-alta, emite şi recepteză *semnale*:

- „Se pare că *semnalul* dat de președintele Stolojan nu a fost receptat" (Adev., 2003, nr. 4041, 4/4);
- „Dan Ioan Popescu a dat mai multe *semnale* care prefigurează direcțiile principale în sistemul energetic" (Adev., 2003, nr. 4036, 13/2);
- „Se spune că Ioanițoaia a primit *semnale*..." (Naț., 2003, nr. 1934, 9/3);
- „Iordănescu a ignorat aceste *semnale*..." (Ev. zilei, 2003, nr. 3402, 13/4);
- „Credem că *semnalul* nostru a fost receptat de populație" (Adev. Cj., 2003, nr. 3839, 11/3);
- „Oficialii români și bulgari așteaptă de la summitul de la Salonic un *semnal* de încurajare" (Adev., 2003, nr. 4036, 13/2);
- „Nu se știe încă ce *semnal* va da Comisia Europeană în legătură cu problema aderării" (Adev., 2004, nr. 4453, 16/1);
- „Dacă n-ar fi avut *un semnal* clar că va fi votat de majoritatea PSD-iștilor de la congres, Geoană i-ar fi trimis în continuare bezele lui Ion Iliescu" (Rom. lit., 2005, nr. 17, 31/2).

Probabil că, dacă ar fi avut loc în zilele noastre, „summitul" din cortul de la Rovine (Mircea – Baiazid) ar fi fost descris altfel decât a făcut-o Eminescu, cu rugămintea, în final, ca turcul *să ne dea un semnal* și nouă de mila Măriei sale.

4. Am început discuția despre spectaculoasa agitație din lumea cuvintelor cu trei franțuzisme (de fapt, cuvinte din latina cultă, intrate prin filieră franceză), pentru a infirma ideea că numai anglicismele produc turbulențe în lexicul actual. Totuși, pentru a respecta adevărul, realitatea lingvistică, trebuie să recunoaștem că anglicismele sunt astăzi mai impetuoase, atacă din prima clipă, nu au răbdarea celorlalte neologisme. Se așază de mulți ani în cuibul altora și încep să-și împingă sinonimele spre margine, fără prea multe menajamente. Exemplificăm cu trei substantive scurte, monosilabice, care încep, toate, cu sunetul/litera *t*: ***test***, ***top***, ***trend***.

a) *Test* este cel mai vechi dintre cele trei. A intrat mai întâi ca termen tehnic, desemnând, în psihologia experimentală, o probă prin care se verifică unele aptitudini psihice şi fizice ale unei persoane. Prin extensiune, înseamnă şi materialul prin care se face această probă (fişe, tablouri, scheme etc.). Termenul a fost repede preluat de limbajul general, devenind important mai ales în domeniile în care verificările reprezintă o practică cotidiană: învăţământ, sport, angajări de personal, omologări, experimente tehnice, cercetare etc. Cel mai păgubit a fost *examen*. La început, *testul* a fost perceput ca o componentă practică a unui examen. Prin extinderea *testelor-grilă*, mai ales, cuvântul devine un echivalent al lui *examen*, iar treptat dobândeşte chiar un ascendent de modernitate asupra acestuia. Librăriile, standurile stradale sunt pline astăzi de *teste*: pentru elevi sau studenţi, pentru şoferi sau medici rezidenţi, pentru toate categoriile de candidaţi la promovare sau perfecţionare. Unele publicaţii au *teste* de cultură generală, de abilitate tehnică, de autocunoaştere etc. Cuvântul este la modă, cu întreaga lui familie (*test, testare, a testa*): Puterea *testează* Opoziţia (şi invers), producătorii *testează* piaţa, sportivii organizează *meciuri-test*. *Testarea* este omniprezentă, de la reclamele de detergenţi („A trecut *testul*!", sună un spot publicitar la TV), până la cele mai înalte performanţe tehnice („Racheta spaţială Soiuz-2 a trecut *testul*" – Indep., 2004, nr. 1105, 7/4-5, titlu). *Test* este un substantiv scurt, are o largă cuprindere semantică, s-a adaptat foarte uşor (fonetic, grafic, morfologic), şi-a creat derivate şi a intrat deja în expresii uzuale. A devenit un termen popular, iar sinonimele sale (*încercare, verificare, examen* etc.) i-au cedat deocamdată prim-planul.

b) *Top* este mai nou şi s-a fixat cu sensul de „clasament"; de fapt, partea de sus, de vârf a unui clasament. Iniţial, domeniul preferat a fost cel al manifestărilor artistice: *topul* celor mai bune filme, melodii, spectacole, al celor mai populari artişti etc. Treptat s-au diversificat domeniile şi s-a perfecţionat metodologia întocmirii *topurilor*. Presa ne prezintă zilnic astfel de clasamente: de la *topul* investitorilor străini, al celor mai bogaţi parlamentari, până la cel al corupţilor sau al cotei de piaţă pentru cardurile Visa; de la *topul* încrederii în liderii politici, la *topul* celor mai bine îmbrăcate vedete de cinema etc. Sunt la modă

mai ales topurile cu delimitare fermă: *top 10, top 50, top 100* etc. Impetuozitatea nou-venitului este probată şi de calitatea sa de formant al unor alcătuiri stabile (*a fi în top, a fi de top*):

- „Demi arată pur şi simplu minunat. E din nou *în top*" (Naţ., 2003, nr. 1941, 14/7);
- „S.C. Farmec – din nou *în top*" (Adev. Cj., 2004, nr. 4250, 1/1-4, titlu);
- „Raţ se află în vizorul unei echipe *de top* din Europa" (Ziua, 2003, nr. 2750, 8/8-9, titlu);
- „Întâlnim o echipă *de top*, dar nu este imposibil să ne calificăm" (Pro Sp., 2003, nr. 1802, 3/1).

Realitatea este că *top* are un culoar semantic foarte favorabil. Sinonimele *vârf, culme, pisc, creastă, coamă* nu prea sunt compatibile cu o scală graduală mai amplă; *clasament* are nevoie de un determinant pentru a întregi ideea de „parte superioară". În asemenea condiţii, nu e de mirare că acest anglicism este... *în topul* preferinţelor.

c) Ultimul venit, dintre cele trei, este *trend*. Ca şi „colegele" sale (*test, top*), are avantajul scurtimii, în comparaţie cu sinonimele cu vechime (*direcţie, orientare, tendinţă*), e uşor adaptabil şi este... anglicism, adică aparţine unui val lexical la modă:

- „PNŢCD realizează scoruri electorale între 5,1 şi 5,6%, *trendul* fiind în continuare ascendent" (Naţ., 2004, nr. 2397, 4/3);
- „Victoria la parlamentare creează brusc *un trend* în favoarea candidatului a cărui formaţiune a învins" (Jur. Naţ., 2004, nr. 3509, 12/1).

Se vorbeşte de *trend* în politică, în artă, în modă etc., adică oriunde există mişcare, evoluţie. Nu a câştigat lupta cu sinonimele sale, dar competiţia e abia la început. Ceea ce nu înseamnă că lipsesc manifestările exclusiviste la unii dintre adepţii săi, concretizate prin refuzul oricărei alternanţe sinonimice.

Un cuvânt emblematic: *amărăștean*

Cuvântul ***amărăștean*** nu figurează în dicționarele explicative, unde oricum nu l-ar căuta nimeni. Este atât de transparent, încât poate fi dat ca exemplu pentru motivarea semnului lingvistic. Nu are nevoie de context lămuritor, deși uneori apar și asemenea precizări:

- „Stăm cu toții pe terasă și punem ochii pe câte o pereche de *amărășteni*. Nefericiți din ăștia care trag mereu după ei câte o pungă de plastic în care au și cearșaful, și pachetul cu mâncare" (Naț., 2003, nr. 1994, 3/3).

Orice vorbitor al limbii române, familiarizat cu rădăcina acestui cuvânt (*amar*) și cu sistemul nostru derivativ, intuiește cu ușurință semantica lui *amărăștean*, de la prima întâlnire cu suportul lui sonor sau grafic:

- „Primarul Sechelariu aruncă cu milioanele în *amărăștenii* Bacăului" (Adev., 2003, nr. 4155, 1/1-6, titlu).

Popularitatea acestui cuvânt, receptarea lui la cele mai diverse niveluri cultural-lingvistice se datorează adecvării sale la „starea națiunii", aceea de abandon și derută:

- „Pentru *amărăștеanul* ce-și vinde tacâmurile de alpaca primite cadou de nuntă în urmă cu o jumătate de secol nu se obosește nimeni" (Rom. lit., 2004, nr. 46, 2/2).

Amărăștеanul e majoritar în România, iar presa chiar vorbește de „adâncirea prăpastiei dintre *amărăștenii* majoritari și o pătură subțirică pentru care vocația politică echivalează cu cotcăria cu acoperire" (Timpul-7, 2003, nr. 33 [654], 2/4). Răspândirea *amărăștenilor* prin Europa, în căutare de lucru, nu este o soluție valabilă pentru toți. Din motive de vârstă, de sănătate, familie etc., „mai sunt *amărășteni* care vor fi nevoiți să stea pe acasă" (Ev. zilei, 2003, nr. 3561, 5/5). Relația lor cu minoritatea ne-amărăștenilor urmează un tipar specific locului, de la protestul ludic („le-au arătat cameramanilor popoul *amărăștean*, un semn că nu se mai recunosc în realitatea pe dos ventilată prin

tuburile catodice" – Rom. lit., 2003, nr. 45, 2/i), la unul mai amenințător, dar sensibil la soluții negociate:

- „PSD-ul a avut mereu la îndemână un fond de protocol, să aibă ce pune pe masă când protestează *amărăștenii*" (Rev. „22", 2004, nr. 721, 5/3).

Interese de tot felul creează și falși amărășteni: „Unii politicieni, mari pricopsiți ai tranziției, se prezintă drept niște *amărășteni* demni de compasiune" (Timpul-7, 2003, nr. 35 [656], 7/2). N-ar fi exclus ca unul dintre aceștia să înființeze chiar un partid al amărăștenilor, mizând pe numărul și starea acestora, deși optimiștii spun că *amărăștenii* vor fi tot mai puțini în viitor. Ce se va întâmpla cu substantivul/adjectivul *amărăștean*? Deocamdată rămâne o creație lexicală inspirată, care evocă o realitate tristă.

Sintagma care nu-i sintagmă

1. O sursă foarte importantă de îmbogățire a inventarului lexical al limbii literare actuale o reprezintă terminologia specializată. Cuvinte care țin strict de anumite zone ale științei sau ale activităților practice (informatică, economie, matematică, management, sport etc.) devin treptat elemente ale limbajului general, utilizate cu dezinvoltură și de nespecialiști. Soarta acestor termeni tehnici livrați masiv uzului comun presupune și existența unor riscuri, mai ales în cazul unor intrări furtunoase. Cam așa s-au întâmplat lucrurile cu substantivul ***sintagmă***. El vine dintr-un domeniu care a mai înzestrat vocabularul cotidian cu termeni ca propoziție, frază, subiect, predicat, verb, adjectiv, acord, vocală, consoană, punct, virgulă etc. Impuși deja prin educația lingvistică școlară, aceștia au parte, în general, de o percepție și de o utilizare corecte. *Sintagma* a ajuns cam pe neașteptate, manualele nu i-au familiarizat încă pe români cu definiția sa exactă, iar consultarea dicționarului explicativ nu a intrat deocamdată în reflexul cultural al multor vorbitori. Așa se face că acest cuvânt, care se referă la un segment lingvistic bine delimitat, încalcă mereu alte teritorii, deranjând în

stânga şi în dreapta, sfidând orice drept de proprietate pentru *frază*, *propoziţie*, *cuvânt* etc. Totul devine *sintagmă*.

2. În accepţiunea cea mai largă a definiţiei gramaticale, *sintagma* reprezintă o îmbinare de cuvinte (de regulă două) care alcătuiesc o unitate mai mare ca partea de propoziţie, dar mai mică decât propoziţia. În segmentul *acest elev bun* există două asemenea unităţi semantico-sintactice: *acest elev* şi *elev bun*. Fiecare dintre sintagmele menţionate este formată, la rândul ei, din două cuvinte cu sens lexical deplin, între care se stabilesc raporturi sintactice de subordonare. Această asociere bimembră, lipsită de predicaţie, era numită, în mod tradiţional, *grup de cuvinte* sau *îmbinare de cuvinte*. *Sintagmă* prezintă avantajul că e mai scurt şi mai... cult! Aceasta nu exclude variaţia liberă, alternanţa sinonimică, în principiu cel puţin. În practica discursului public este evidentă însă preferinţa pentru *sintagmă*. Să ne amintim, de pildă, cât de mult s-a discutat, în diferite etape, „eliminarea sintagmei *stat naţional*" (Naţ., 2003, nr. 1939, 6/1) din Constituţia României. Până la urmă, s-a hotărât: „Sintagma *stat naţional* va fi menţinută în Constituţie" (Adev. Cj., 2003, nr. 3836, 16/3-5, titlu). Celebritatea atâtor sintagme a contribuit şi ea, fără îndoială, la popularizarea termenului: „În legătură cu el (Ossip Mandelstam – n.n.) s-a creat faimoasa sintagmă *exilat intern*, destinată apoi unei glorioase cariere!" (Rom. lit., 2005, nr. 20, 9/2). De o „glorioasă carieră" au avut şi încă mai au parte „sintagma *baroni locali*", „sintagma *copiii străzii*", „sintagma *limbă de lemn*" etc.

3. Din păcate, aşa cum aminteam la început, transferul limbaj specializat – limbaj uzual are costurile sale, concretizate mai ales în utilizări improprii. *Sintagmă*, de exemplu, circulă foarte mult cu o semantică aproximativă, derutantă prin greşita echivalare cu alţi termeni, consacraţi, ai gramaticii tradiţionale.

a) Unitatea sintactică indicată prin *sintagmă* este, adeseori, o frază în toată legea:

- „Se tem că «sintagma *au dreptul să se exprime*» deschide calea folosirii limbii materne în justiție, atât oral, cât și scris" (Adev., 2003, nr. 4043, 2/1);
- „După ce a închis ultimele pagini cu sintagma «*Dacă dragoste nu e, nimic nu e*», Marin Preda plutea..." (Rom. Mare, 2004, nr. 719, 17/3);
- „Ei au adăugat la un articol existent sintagma că «persoana aflată în această situație beneficiază de ambele pensii până la sfârșitul vieții, dacă nu se recăsătorește»" (Naț., 2004, nr. 2192, 1/1);
- „Ceea ce se întâmplă la Romexpo ne arată că sintagma «*Carte frumoasă, cinste cui te-a scris*» ar mai fi încă actuală" (Cr. Rom., 2003, nr. 3308, 15/4);
- „Nu peste tot e valabilă sintagma «*Nu contează cât de lung am părul*»" (Radio „România Actualități", Matinal, 30.VII.2003).

b) De cele mai multe ori, segmentul indicat prin *sintagmă* este o propoziție, reprezentând ziceri, articole de lege, aforisme celebre:
- „În România e valabilă sintagma «*Să moară capra vecinului*»" (Jur. Naț., 2005, nr. 3358, 29/6);
- „Cu alte cuvinte, sintagma «*Nimeni nu e mai presus de lege*» rămâne o vorbă goală" (Adev. Cj., 2005, nr. 4321, 1/1);
- „Asta nu înseamnă să folosim mereu sintagma «*Capul lui Moțoc vrem!*»" (Pro Sp., 2005, nr. 2350, 4/6).

Se vorbește de „sintagma «*ajută-te singur*»" (Adev. Cj., 2003, nr. 3846, 15/2), de „apetența pentru sintagma «*Scandalul vinde ziarul*»" (Libert., 2003, nr. 3999, 13/5) sau de „autorul sintagmei «*În pântecele fiecăruia se află fătul mort al comunismului*»" (Rom. Mare, 2003, nr. 696, 6/3).

c) În sfârșit, nu lipsește nici sinonimia *sintagmă* = *cuvânt*:
- „Denumirea «*Independent*» e o sintagmă postrevoluționară la modă" (Timpul-7, 2004, nr. 3 [676], 16/6).

Un cunoscut om politic este foarte indignat de „folosirea sintagmei «*baron*»" (Naț., 2003, nr. 1939, 6/1) în legătură cu persoana sa.

- „Face trimitere la sintagma «*cruciadă*»" (Timpul-7, 2004, nr. 7 [680], 12/1);
- „Așa că am considerat că sintagma «*VALIDAȚI*» îi cuprinde pe toți producătorii sau distribuitorii care completează dosarul" (Adev., 2005, nr. 4533, 6/2).

4. Ca și cuvintele, sintagmele se pot înscrie pe traiectorii variabile, cu perioade de glorie, căderi în anonimat, reveniri, schimbări ale regimului stilistic etc. A fost o vreme când *lupta de clasă*, *dușman al poporului*, *nivel politic*, *războiul rece* etc. aveau mare trecere, erau la modă, funcționau ca sintagme-clișeu. Astăzi sunt trecute în plan secund, cu apariții ironic-evocatoare, alături de *limba de lemn*, *gazeta de perete*, *vigilență revoluționară*, *micul Paris*, *obsedantul deceniu* etc. În schimb, s-au lansat și fac carieră altele, cum ar fi: *clasă politică*, *actori politici*, *analist politic*, *dialog social*, *standarde europene*, *barometru de opinie* etc. Unele au fost reactivate cu sens metaforic (*foaie de parcurs*) sau cu vechiul înțeles (*forme fără fond*, *dreptul la replică*, *manuale alternative*, *ordonanță de urgență* etc.). Au apărut și câteva sintagme „de înnobilare" (*regele berii*, *luceafărul huilei*, *baroni locali*, *baroni de presă* etc.), alături de cele care trimit explicit la subsolul edificiului pozitiv (*axa răului*, *hărțuire sexuală*, *munca la negru* etc.).

Faptul că aceste construcții sunt calchiate după modele străine sau sunt îmbinări pur românești interesează mai puțin. Important este că ele există în codul nostru sintactico-semantic și trebuie să le numim cu un termen corect, *sintagmă*, refuzând acestui cuvânt extinderea umbrelei semantice peste tot ce înseamnă fragment lingvistic (cuvânt, propoziție, frază, enunț, text etc.). Este adevărat că, de regulă, un termen tehnic, evadând din cadrul strict al specialității, își elasticizează semantica, dobândește anumite conotații stilistice, metaforice etc. Nu este cazul lui *sintagmă*, pentru că el e folosit și de nespecialiști, numai ca termen lingvistic, exact ca *substantiv*, *verb*, *predicat* etc. Sintagmele sunt, cele mai multe, niște îmbinări ocazionale (*copiii*

vecinului), dar unele pot dobândi stabilitate (*copiii străzii*), ajungând până în faza lexicalizării, când devin cuvinte compuse (*floarea-soarelui*), locuțiuni sau expresii (*ținere de minte, dat naibii*). Utilizarea termenului *sintagmă* cu referire și la construcțiile fixe este o extindere justificată etimologic, dată fiind relația inițială dintre părțile componente. La o adică, se poate tolera *sintagma* pentru a indica un grup mai mare de două cuvinte, mai ales acolo unde e greu de stabilit cu adevărat câte unități lexico-gramaticale, simple sau compuse, există în interiorul segmentului (*luarea în posesie a pământului*). De aici însă și până la sinonimia cu *propoziție, frază* etc. e mult. O ultimă observație în legătură cu acest termen: el acoperă un concept lingvistic, supus unor permanente redefiniri, rafinări interpretative, delimitări, așa cum se întâmplă în orice știință. E clar, pe de altă parte, că cei care lățesc *sintagma* peste toată sintaxa limbii române nu pot fi bănuiți de conectare la asemenea dezbateri teoretice. După cum nu pot fi suspectați nici de atitudine polemică față de dicționarele explicative, unde ar fi găsit, dacă ar fi căutat, o definiție suficient de clară pentru uzul general.

Metafora sportivă

1. Amploarea și popularitatea spectacolului sportiv, identificarea acestuia cu competiția din viața politică, economică, culturală etc. au favorizat, în planul comunicării, lansarea unei adevărate mode a metaforei sportive. Succesul acestui procedeu lingvistic este asigurat de caracterul accesibil al terminologiei sportive și de eficiența acesteia în exprimarea plastică a mesajului cu destinație publică. Această „înnobilare" metaforică a limbajului sportiv nu este specifică limbii române, ci reprezintă, ca și sportul de altfel, un fenomen mondializat. Când a început al doilea război din Irak, un ziar iranian a scris că, dacă Saddam va fi învins, SUA *vor intra în finală* cu Iranul. Metafora a fost preluată de presa americană, dar nici publicațiile noastre nu au respins-o: „SUA se pregătesc *pentru finala* cu Iranul" (Naț., 2003,

nr. 1920, 1/3-4, titlu). Ceva mai târziu, un cotidian central, comentând niște sondaje preelectorale, titra: „*Finala* Boc – Funar" (Ev. zilei, 2004, nr. 3707, 13/1-4). Ambasadorul Regatului Unit al Marii Britanii, Quinton Quayle, convins că România va adera la UE în 2007, avertizează totuși că „este vorba de *o cursă dificilă* și de lungă durată. Pentru România este important să ajungă la *finalul cursei*, respectiv *linia de sosire* în Bruxelles, într-o *formă fizică* mai bună decât la începutul *cursei*, pentru a fi capabilă *să concureze* pe plan economic cu alte membre" (Adev. Cj., 2004, nr. 4106, 16/6). Nu există zone de interdicție pentru metafora sportivă.

2. Fotbalul, jocul sportiv cu cea mai largă popularitate la noi, „sportul rege", asigură, mai ales discursului politic, un limbaj metaforic consistent și foarte nuanțat. Analogia luptei politice cu ceea ce se întâmplă în lumea fotbalului nostru, cu „blaturi" (reale sau presupuse), cu arbitri „implicați" (dovediți sau bănuiți), cu „observatori" care observă numai ce vor ei (se zice!), cu scandaluri pe linia teren – tribună – TV etc., este atât de evidentă, încât exprimarea „în parabole fotbalistice" a unei realități politice e, deocamdată, inspirată, eficientă și, pe alocuri, amuzantă. „Campionatul" se desfășoară non-stop, dar „meciurile" tari au loc în perioada electorală, când mobilizarea este generală:

- „Cu PUR este clar: un partid de buzunar, dar cu anumite posibilități (bani, mass-media) de influențare a publicului, dorește să participe, *măcar ca arbitru de margine, la ofsaid*, dacă nu are *fluierul arbitrului de centru* (UDMR), la desfășurarea *meciului* dintre cele două orientări politice" (Adev. Cj., 2004, nr. 4300, 1/1).

Apar problemele de lot, de tactică, se fac declarații pentru a câștiga, în prima fază, bătălia psihologică:

- „PNL și PD au de fapt *un singur jucător* care vrea să fie *și președinte de club și căpitan de echipă* (...). El (Mircea Geoană – n.n.) i-a recomandat lui Traian Băsescu să rămână *pe banca de rezerve*, iar în zilele bune să fie trimis *la echipa*

a doua, pentru că acolo are competență și acolo trebuie *să joace*" (Cr. Rom., 2004, nr. 3574, 5/4);

- „Și atunci nu-i rămâne decât *să intre pe teren* și să se lupte cu trandafirii lui (...). Geoană trebuie *să joace pentru echipă*" (Adev., 2004, nr. 4303, 1/1). La fel trebuie să se întâmple în meciul de la Cluj: „Ioan Rus se află *într-o echipă*, iar conducătorul *acestei echipe* stabilește *regulile de joc, scoate și introduce jucătorul* în teren. (...) Nu se schimbă regulile chiar *în timpul jocului*" (Adev., 2004, nr. 4303, 1/5).

Se joacă crispat, tensionat, „cu ochii *la tabela de marcaj* a sondajelor" (Adev. Cj., 2003, nr. 3839, 6/2). „Ar fi culmea ca după atâtea *meciuri* în care au reușit cu trudă să-și aproprie victoria, tocmai acum, la finalul sezonului, *s-o dea în bară*" (Ev. zilei, 2004, nr. 3745, 14/1).

Două manevre tactice sunt, de regulă, decisive în asemenea încleștări politice: apelul la „arma secretă" și „jocul la ofsaid". Prima vizează un gest viclean al antrenorului de a introduce în teren un jucător-surpriză, un tip ofensiv, luptător, care joacă la sacrificiu. Pentru această operație, se folosește în fotbal expresia „a scoate pe cineva la înaintare", cu variantele „a trimite" sau „a băga la înaintare" pe cineva pentru realizarea șocului psihologic:

- „La rândul său, Alianța îl *scoate pe Băsescu la înaintare*, speculând la maximum asemănările dintre C.V. Tudor și Traian Băsescu" (Adev., 2004, nr. 4471, 1/1).

Mișcarea pomenită este cu două tăișuri, pentru că așteptările sunt mari în asemenea momente, omul „scos la înaintare" poate eșua, se poate compromite, dacă nu cumva antrenorul tocmai asta a dorit:

- „Unii spun că Geoană *a fost scos* la înaintare la Primărie pentru a i se diminua importanța politică" (Rom. lit., 2004, nr. 19, 31/4).

A doua manevră este un fel de sabotaj, pentru că „a lăsa pe cineva în ofsaid", adică „în afara jocului", înseamnă a-l neutraliza prin izolare și părăsire, înseamnă excluderea din joc, în ultimă instanță:

- „PD va rămâne în opoziție, ceea ce echivalează cu o necolegială *lăsare a liberalilor în ofsaid* electoral" (Naț., 2004, nr. 2401, 4/1);
- „Geoană îl *poate lăsa pe Băsescu în ofsaid*, venind cu un discurs constructiv" (Adev., 2004, nr. 4303, 1/1);
- „Președintele s-a văzut practic *lăsat în ofsaid* în fața clientelei sale politice căreia îi este dator din cauza prezenței PUR în Guvern" (Naț., 2005, nr. 2437, 4/1).

Bineînțeles, tactica ofsaidului vizează uneori ținte ascunse, simulări, șantaje: „*Pasul la ofsaid al PSD* îi obligă însă pe aliați să își devanseze termenul de anunțare a tandemului" (președinte – premier, n.n.) (Adev., 2004, nr. 4409, 1/1).

Cuplarea celor două manevre (scosul la înaintare și lăsatul în ofsaid) reprezintă, se pare, o culme a perfidiei politice. Un important om politic, propus la un moment dat, dar nesusținut apoi, pentru o funcție la Consiliul Europei, declara:

- „Aceasta m-a supărat atât ca român, cât și ca persoană *scoasă la înaintare și apoi lăsată în ofsaid*" (Ziua, 2003, nr. 2772, 8/3). Se pare că această capcană este destinată mai mult rezolvării unor dificultăți interne decât luptei cu adversarii politici declarați:
- „Ioan Rus *a fost inițial trimis la înaintare* ca cercetaș, dar apoi chiar Năstase *l-a lăsat în ofsaid*" (Adev., 2005, nr. 4533, 1/1).

Mai ales formula cu „înaintarea" place atât de mult, încât o întâlnim în cele mai variate contexte:

- „Întrebarea e ce va face în acest an domnitorul *scos la înaintare* de autorități (Ștefan cel Mare – n.n.) în vederea integrării în Uniunea Europeană" (Rom. lit., 2004, nr. 2, 33/5);
- „Gigi Becali îl *scoate la înaintare* pe președintele Ion Iliescu" (în disputa cu Anghel Iordănescu – n.n.) (Adev., 2004, nr. 4236, 14/4);

- „Au *băgat la înaintare* un cioban constănțean pentru a pune mâna pe firma ruptă din Aviația Utilitară Tuzla" (Adev., 2003, nr. 4093, 12/6).

Pentru exactitate, trebuie să adăugăm că nici celelalte expresii fotbalistice nu se limitează la literatura de campanie electorală. Referirea la realitatea politică în termenii acestui sport este un fapt obișnuit și de durată:

- „De când conduce România, a ținut-o într-o minciună și într-o temporizare ca la fotbal: *mingi aruncate în tribună, faulturi discrete, când arbitrul se uită în altă parte, hențuri nesemnalizate și un ofsaid permanent, cât terenul de joc*" (Rom. lit., 2004, nr. 6, 2/4).

Fostul președinte al României, Ion Iliescu, declara la emisiunea „Starea Națiunii" (TVR, 15.VIII.2004): „Opoziția nu trebuie să fie destructivă, să spună «NU» la orice și *să pună tălpi*". Actualul președinte, Traian Băsescu, se autodefinește ca *„un președinte-jucător"*, adică nu arbitru, antrenor, șef de club, spectator etc., roluri pasive. Prostul obicei al *fentei politice* n-o să ne ducă prea departe: „Dacă ne-am imaginat că *putem fenta* regulile ferme ale lumii civilizate ne-am înșelat" (Rom. lit., 2004, nr. 6, 2/4). Încep să fie prețuiți politicienii mai proaspeți, mai sinceri și mai direcți în comunicare: „Omul a răspuns la întrebare direct, fără înfloriturile și *driblingurile* discursive specifice oamenilor experimentați" (Adev., 2004, nr. 4471, 1/1).

Metafora fotbalistică, s-a văzut și până aici, nu circulă doar în presa de informație și comentariu politic. Ea este prezentă în revistele de cultură, în rubricile cu acest profil ale unor ziare, face parte din exprimarea intelectualilor de elită, inclusiv a doamnelor: „Criticul literar de la noi – scrie o doamnă în România literară (2004, nr. 41, 17/4), – face și pe criticul de filosofie. Și, firește, foarte adesea *o dă în bară*, adică produce false ierarhii". Exemple cu domni:

- „Chiar dacă unii dintre noi sunt talentați în jocurile cu mărgelele de cuvinte, *o dau sistematic în bară* când încearcă să scoată efecte etice din osârdia retoricii" (Rom. lit., 2003, nr. 36, 2/1);

- „Tu n-ai decât memoria răului, că mă şi mir de ce-ţi publică articolele alea pline de *faulturi grosolane* şi otrăvuri" (Rom. lit., 2004, nr. 31; 2/1);
- „Nu e prima oară când îl surprind pe dl. Andrei Cornea *într-un ofsaid* de o leghe faţă de mine" (Jur. Naţ., 2004, nr. 3507, 4/6).

Pe alte „stadioane", cum ar fi cel al justiţiei, de pildă, se practică acelaşi fotbal dezlănţuit, cu aceleaşi obiceiuri:

- „Judecătorul Andrieş *şi centrează, şi dă cu capul*" (Ziua Cj., 2005, nr. 161, 8/3);
- „În aceste condiţii, reprezentanţii mai mici ai Ministerului Justiţiei *au fost adeseori faultaţi* de cătanele bătrâne ale baroului" (Adev., 2004, nr. 4475, 1/1).

Relatări din viaţa diplomatică:

- „Cea de a 13-a Conferinţă anuală a Ambasadorilor reuneşte zilele acestea, la Paris, peste 150 de reprezentanţi ai Franţei, din toate colţurile lumii. *Lovitura de începere* i-a aparţinut preşedintelui Jacques Chirac, care s-a exprimat, ieri-dimineaţă, la Élysée în faţa întregii diplomaţii şi a presei acreditate" (Ziua, 2005, nr. 3414, 5/1);
- „Atena *faultează* Macedonia" – se opune integrării europene a acesteia (Ziua, 2005, nr. 3415, 7/7 – titlu).

3. Contribuţia celorlalte sporturi la plasticizarea discursului public, fără a fi la fel de consistentă ca cea a fotbalului, reprezintă totuşi o zestre metaforică deloc neglijabilă. Atât practicarea acestor discipline sportive (tenis, gimnastică, volei, box, şah, hochei), cât mai ales mediatizarea lor intensivă au dus la familiarizarea românilor cu regulile şi terminologia de specialitate, iar transferul metaforic în limbajul general s-a produs cu aceeaşi naturaleţe, ca la fotbal. Poate cel mai bun exemplu este sintagma *băiat de mingi*, utilizată în jocurile de echipă, cu mingea, dar reprezentativă mai ales pentru tenis, unde rolul *băiatului de mingi* este ferm reglementat şi se desfăşoară în prim-plan. Este adevărat însă că *băieţii de mingi*, care mişună tot timpul ca

timpul ca niște șoricei, culegând mingile care lovesc plasa și ținându-le apoi la dispoziția protagoniștilor, au devenit simbolul auxiliarului, al servantului umil, predestinat unor roluri utile, dar secundare. Sensul acesta nu putea fi ratat în duelurile verbale din viața publică:

- „Asta înseamnă să-l considerăm pe Geoană *un băiat de mingi* în PSD, executant de ordine, fără să crâcnească" (Rom. lit., 2004, nr. 19, 31/4);
- „Pe de altă parte, PSD nu este al lui Năstase sau al lui Geoană. Nici unul dintre tinerii din România care fac politică nu ar accepta ideea că este «*băiat de mingi*» al unui lider consacrat" (Ziua, 2005, nr. 3315, 8/5);
- „Meseria de scenarist e văzută ca una de *băiat de mingi*" (Adev., 2004, nr. 4303, 4/4);
- „Le recomandăm urmașilor lui Freud să investigheze acest *complex al băiatului de mingi*" (Rom. Mare, 2004, nr. 722, 3/3).

Tot din jocurile cu plasă (volei, tenis) avem expresia cu *„ridicatul mingii la fileu"*. În volei, ridicătorul este o piesă importantă, cu rol-cheie; transpus în registrul extrasportiv, termenul se referă la comportamentul slugarnic, linguşitor:

- „Interlocutorul omului politic este, cel mai adesea, un jurnalist cuminte, ales cu grijă, pentru *a-i ridica la fileu mingile* necesare impunerii imaginii sale de campion al cinstei și luptător neobosit pentru victoria democrației" (Rom. lit., 2004, nr. 15, 5/1).

Ridicând mingea la fileu, „neelectoral", Răzvan Theodorescu a declarat: „Pentru profesorul și colecționarul Adrian Năstase, cultura este un fapt de viață zilnică" (Adev., 2004, nr. 4458, 4/2);

- „Nu mai are rost să-i *ridic mingea la fileu*, povestindu-i despre avatarurile fostei mele colege Natalia" (Dilema V., 2004, nr. 38, 9/2).

Cam din aceeași zonă (tenis, volei) ne-a venit și propoziția de mare circulație pe linia Parlament – Guvern – Președinție: *„Acum*

mingea se află în terenul nostru"; care, în traducere, ar fi un îndemn la suflecatul mânecilor, la mobilizare generală, întrucât „returnatul mingii" e o treabă pe care n-o putem face decât noi.

Boxul, sport al luptei şi al bătăii în sensul cel mai propriu, nu a lansat metafore „războinice", cum ne-am fi aşteptat, ci mai mult termeni ai simulării (*eschivă, fentă, joc de gleznă*):

- „Remanierea guvernamentală e *joc de glezne* în faţa străinătăţii pentru că vrea să câştige timp" (Rom. Mare, 2003, nr. 675, 1/1);
- „Guvernul face *joc de gleznă* pe piaţa de capital" (Ziua Cj., 2005, nr. 161, 5/6-7, titlu).

În final, câte un exemplu din alte sporturi: şah („i-a *dat şah-mat* lui Iliescu" – Rom. Mare, 2003, nr. 675, 1/1), hochei („Alianţa DA a *fost blocată la mantinelă* de tergiversarea dezbaterii procedurii de schimbare a Regulamentului Senatului şi Camerei Deputaţilor" – Ziua, 2005, nr. 3429, 6/3), gimnastică/patinaj artistic („Cel mai rău lucru la care ar putea să se gândească Geoană – candidat la Primăria Bucureştiului, n.n. – e *săritura* Ciorbea *cu dublu şurub*" – Adev., nr. 4303, 1/1).

Iubitorii sportului ar putea fi mândri de această invazie a metaforei sportive în limbajul general. Pe de altă parte, s-ar putea să-i întristeze puţin constatarea – susţinută de mai toate exemplele noastre – că la acest procedeu lingvistic se face apel, cu precădere, pentru a se prezenta aspectele întunecate ale vieţii noastre publice.

Metafore şi metonimii de tranziţie

1. ***Preşul, drumul*** şi ***tunelul*** fac parte din inventarul internaţional al clişeelor lingvistice şi evocă, în general, o stare de tranziţie. Metafora cu *drumul* e mai veche, iar la noi intrase cândva sub tirul glumelor amare. S-a vorbit şi s-a scris atât de mult despre „România pe *drumul* (glorios, luminos, victorios etc.) al socialismului (comunismului), dezvoltării multilaterale (revoluţiei tehnice, afirmării

internaționale etc.)", încât, în decembrie 1989, românii erau sătui deja de umblat. Dorința lor era să se sedentarizeze, să se adune de pe *drumuri* și să uite acest simbol al rătăcirilor de câteva decenii. Au venit însă tot felul de comisari, inspectori, specialiști, reprezentanți ai unor importante instituții internaționale, care, luând act de aspirațiile noastre, au început să dea note și să formuleze concluzii. Nici unul n-a omis să spună că, în ciuda faptului că mai avem multe de făcut, suntem pe *drumul cel bun*. În traducere, se mai înlocuia din când în când *drumul* cu *cale* sau *direcție*, tot bune și acestea. Mulți au simțit și simt aceste cuvinte, în contextele amintite, ca ingrediente ale limbii de lemn și dau semne de lehamite la apariția lor.

Tunelul, cu luminița de la capătul lui, a avut la început o oarecare trecere, imaginea se potrivea cu ceața și confuzia anilor '90, iar speranța (luminița) era firească după o perioadă de neagră dictatură. Uzura treptată a metaforei, căderea ei în ridicol s-au datorat faptului că *tunelul* s-a dovedit a fi interminabil, iar luminița prea jucăușă: ba apărea, ba dispărea. Un prim-ministru s-a îndrăgostit de această expresie, dar declinul ei și al lui n-a putut fi evitat.

Singura în uz, cu vigoarea de la început, este imaginea cu *preșul* sub care unii, interesați, încearcă să ascundă *gunoiul*:

- „Puterea de la noi se joacă în continuare de-a *băgatul gunoiului sub preș*" (Rom. lit., 2003, nr. 15, 31/5);
- „Comisia Europeană a descoperit *gunoiul de sub preșul* Oficiului Concurenței" (Adev., 2004, nr. 4489, 1/1).

O curățenie serioasă însă – știm și noi, ne-o spun și alții – se face altfel:

- „Pentru o conciliere reală este însă nevoie ca tot *gunoiul să fie scos de sub preș*" (Rom. lit., 2004, nr. 15, 5/5);
- „Liberal-europenii îndeamnă la *scoaterea gunoiului PSD de sub preș*" (Adev., 2005, nr. 4539).

Pentru variație stilistică, se recurge uneori la substituția sinonimică *preș/covor*:

- „Hoyer a declarat că actualul guvern trebuie să elimine o mare parte din *gunoiul* pe care fosta putere *l-a aruncat sub preș*" (Adev., 2005, nr. 4539, 2/2);

- „A reuşit acest rezultat doar pentru că s-a menţinut, în linii mari, ideea de coerenţă decizională sau a reuşit *măturarea prafului sub covor*" (Adev. Cj., 2005, nr. 4308, 16/1).

După cum se vede şi din ultimul citat, *gunoiul* e supus şi el alternanţei sinonimice: *praful* (*mizeria*, *murdăria* etc.). Lista sinonimelor este, de data aceasta, mai lungă, pentru că *gunoiul metaforic* e de o varietate mult mai mare decât a celui din tomberoane, de la „mici erori" decizionale, până la jaful criminal instituţionalizat. Cu titlu de curiozitate, arătăm că acest „gunoi" poate fi şi un cuvânt dintr-un text neconvenabil, care, la traducere, este omis sau echivalat eufemistic, cum s-a întâmplat cu termenul „*nefuncţional*" dintr-un important raport al oficialilor de la Bruxelles:

- „Până la urmă – desigur – jurnaliştii au fost de vină: în loc să ascundă – *nefuncţionala – sub preş*, s-au luat după versiunea englezească a birocraţilor de la Bruxelles" (Dilema V., 2004, nr. 38, 20/1).

Aşadar, *gunoi* avem berechet, obiceiul cu *preşul* este în floare, metafora are viitor. Adăugăm o observaţie de încheiere, în legătură cu un alt şablon metaforic, la fel de plicticos şi bătătorit ca şi cele cu *drumul* şi *tunelul*. Este vorba de clişeul *temelor* făcute (sau de făcut): „Dacă *ne facem temele*, UE ne primeşte cu braţele deschise la 1 ianuarie 2007" (Cr. Rom., 2005, nr. 3785, 5/1-4, titlu). Oficialii noştri se întorc de la Bruxelles sau Strasbourg, îmbujoraţi de emoţie, raportează naţiunii că *şi-au făcut temele* şi că, la viitorul termen, se vor prezenta, de asemenea, *cu temele făcute*. Noi vedem însă că de multe ori copiază, le fac cu greşeli, superficial, cu mare întârziere. Din păcate, la şedinţa cu părinţii, recurgem la gestul cu preşul şi gunoiul.

2. Metonimiile zilei nu le mai continuă pe cele vechi. În perioada ceauşistă circulau subteran *Cabinetul 1* şi *Cabinetul 2*, pentru *EL* şi *EA*. Erau metonimii orale, şoptite: „Se opune Cabinetul 2"; „Trebuie totuşi şi acceptul de la Cabinetul 1". Se pare că raportul de forţe dintre cele două *cabinete* contrazicea ordinea aritmetică. Oricum, până la urmă *cabinetele* discutau, se puneau de acord şi acţionau unitar.

După 1990, *palatele* au înlocuit *cabinetele*. Este vorba de *Palatul Cotroceni* şi *Palatul Victoria*, care, de un deceniu şi jumătate, discută răstit, îşi pun piedică reciproc, se împacă, iar îşi aruncă săgeţi sau buzdugane, fac pauză, reiau lupta, intră în prelungiri, nimeni nu mai ştie scorul:

- „Lupta dintre *Palatul Victoria* şi *Palatul Cotroceni* a început în România postdecembristă cu debarcarea sângeroasă a lui Roman şi continuă până astăzi, când bătălia dintre Băsescu şi Tăriceanu a cuprins întreaga clasă politică" (Ziua, 2005, nr. 3397, 1/2);
- „Veşnicele certuri şi trivialităţi între *palate* – *Victoria* şi *Cotroceni* – transcend, se vede, atât timpurile, cât şi identitatea locatarilor" (Rom. lit., 2005, nr. 37, 4/1);
- „Vom vedea în această săptămână care va fi direcţia aleasă de *palatele Victoria şi Cotroceni*" (Ziua, 2005, nr. 3383, 6/6);
- „Dacă încleştările dintre *cele două palate* ar avea de-a face, fie şi tangenţial, cu subiectele enunţate mai sus, aproape ar fi de înţeles" (Rom. lit., 2005, nr. 37, 4/1).

Metonimii ca cele discutate aici mor fie prin Revoluţie, fie prin Constituţie.

Despre *rahat*

1. Există o piaţă neagră, subterană, şi pentru cuvinte: sunt înregistrate cu un anumit statut lexico-gramatical, dar de multe ori eticheta e falsă ori incompletă. Garda lingvistică (la fel ca cea financiară, sanitară, ecologică etc.) se autosesizează târziu, iar investigaţiile durează mult. Un astfel de exemplu este cuvântul ***rahat***. Oficial, este un substantiv neutru cu pluralul în *-uri* (*rahaturi*), cu următorul sens: „Produs de cofetărie cu aspect gelatinos, fabricat din sirop de zahăr, amidon şi diferite substanţe aromatice şi prezentat de obicei în formă de cuburi mici" (DEX, 1998). Tot acolo se adaugă un sens figurat (familiar): „Lucru fără importanţă". În realitate, el circulă astăzi mai

mult ca substantiv masculin (*rahat – rahaţi*) şi nu se referă, în acest caz, nici la „un produs de cofetărie cu aspect gelatinos", nici la „un lucru fără importanţă":

- „Nu scuipi în pragul casei unde vrei să fii primit, chiar dacă vezi *nişte rahaţi* de câine pe jos" (Adev., 2004, nr. 4449, 1/1);
- „Pisica îşi acoperă *rahatul* cu ţărână, preşedintele îşi foloseşte tupeul frizând inconştienţa" (Adev., 2005, nr. 4561, 1/1).

E clar că *rahat* e folosit aici ca substitut pentru unul dintre acele cuvinte considerate indecente, vulgare, care nu figurează în dicţionarele uzuale, dar desemnează realităţi importante, dezvoltă sensuri figurate, intră în structuri idiomatice etc. Aceste cuvinte nu sunt evitate în limbajul intim, familiar, dar în exprimarea publică sunt ocolite, din decenţă, recurgându-se la echivalente mai mult sau mai puţin ocazionale. *Rahat* este echivalentul cel mai constant al „substantivului interzis" care denumeşte excrementul uman sau animal. Această preferinţă e dublu motivată: a) conţinutul celor doi termeni permite, cel puţin la modul glumeţ, transferul metaforic; b) asemănarea formală a celor două cuvinte favorizează jocul paronimic. Insolitul acestei relaţii metaforico-paronimice transformă cuvintele vizate într-un fel de sinonime, *rahat* fiind varianta eufemistică.

2. Aşa stând lucrurile, adevărata metaforă trebuie căutată la nivelul II, al „substantivului interzis", atunci când întâlnim expresii de tipul: *a intra în rahat, a ieşi/a scoate din rahat, a mânca rahat, a se face de rahat, a face bici din rahat* etc. Aceste *metafore cu etaj* nu sunt puţine, iar de o reticenţă în utilizarea lor în exprimarea publică nu mai poate fi vorba astăzi, mai ales la o anumită temperatură a dialogului cotidian:

- „România nu poate *ieşi din rahat*" (Adev., 2003, nr. 4069, 1/1);
- „Erau antologaţi în ele toţi cei care *mâncaseră rahat* sub comunişti..." (Naţ., 2003, nr. 1997, 14/3);
- „*Mâncătorii de rahat*" (Rev. „22", 2004, nr. 733, titlu);

- „După ce *s-a făcut de rahat* la nivel mondial, Bush nu mai are acum ca justificare nici măcar cruzimea regimului Saddam față de irakieni" (Adev., 2004, nr. 4309, 1/1);
- „Și ca să nu se descopere ce firave sunt instituțiile statului și mai ales cei numiți să le dea rost, a fost declanșată și mașinăria *de pudrat rahatul*" (Ev. zilei, 2004, nr. 3745, 1/5).

Sensul de care vorbește DEX-ul (*rahat* = „lucru fără importanță") se regăsește aici, dar reprezintă numai una dintre variantele utilizării metaforice:

- „Ambasadorul Franței la Londra califică un stat din Orientul Mijlociu drept «*o țară mică de rahat*»" (Rom. liberă, 2003, nr. 4093, 6/1);
- „Sigur că, pe lângă Jocurile Olimpice, fotbalul second hand pe care ni-l injectăm de dimineața până seara în vene *e un rahat*" (Pro Sp., 2004, nr. 2161, 8/3);
- „Îmi reproșează *ce mare rahat* am făcut eu în viață" (Nat., 2003, nr. 2011, 12/3).

Diminutivarea substantivului subliniază o dată în plus lipsa de importanță, reală sau simulată, a obiectului vizat:

- „Nu e vorba de *un răhățel* care, dintr-o propoziție spusă cu tupeu, a și fost vârât sub covor și nu-l mai vede nimeni. Problema a rămas intactă. Abuzul a fost comis" (Ev. zilei, 2003, nr. 3471, 1/2).

Punctul terminus al acestei glisări negative îl reprezintă anularea absolută (= zero, „nimic"):

- „O să capete *un rahat*, nu un nou mandat!" (Rom. Mare, 2003, nr. 687, 2/1);
- „Paște fericit, *rahat* puturos!" – schimb de urări, cam pleonastice, între parlamentari (Timpul-7, 2003, nr. 29 [650], 8/2).

3. Cea mai recentă „valoare adăugată" reprezintă un calc lingvistic, datorat mai ales filmelor americane de acțiune sau de

groază. Este vorba de utilizarea *interjecțională* a cuvântului discutat aici care nu se limitează la traducerea lui ***shit***. Orice surpriză neplăcută a polițistului sau a mafiotului, indiferent dacă e însoțită de o înjurătură mai lungă sau doar de o expresie mai colorată, în subtitrarea românească este redată prin același cuvânt magic: *rahat!* Programate la ore de vârf (20 – 22), aceste filme depășesc de multe ori media de 10 „interjecții" pe seară, asigurându-le o nemeritată popularizare.

4. Utilizat atât de frecvent ca substitut al unui cuvânt considerat vulgar, indecent, *rahat* își diminuează treptat virtuțile eufemistice, încât unii vorbitori încep să spună „pardon" înainte de a-l pronunța, simțindu-l deja „contaminat". Oricum, sensul figurat domină astăzi în conștiința lingvistică a românilor în raport cu sensul de bază, care circulă mai ales în mediul infantil: „Puișor, nu ți-e foame? Ți-a trimis buni *cornulețe cu rahat*, preferatele tale. Vezi că sunt în bucătărie pe masă!" (Adev., 2003, nr. 4104, 4/4-5).

Pentru adulți, cum am văzut, *a mânca rahat* spune altceva, e o sintagmă de ocară: „Nu e de mirare, într-o țară care a inventat formula «*mâncătorii de rahat*»" (Dilema V., 2004, nr. 13, 4/3).

Dacă așa stau lucrurile – și e clar că stau așa –, apare ciudată atitudinea indiferentă a celor care produc rahatul adevărat, în sensul turcesc al cuvântului, nu în cel româno-american. N-ar fi exclus ca, în logica pieței, apetența noastră pentru asemenea metafore supraetajate să se convertească într-o foarte eficientă publicitate mascată pentru fabricile de dulciuri.

Joc de societate cu *î* și *â*

1. Există mai multe variante ale acestui joc, dar aici o prezentăm pe cea mai simplă, mai puțin costisitoare și mai avantajoasă din punct de vedere cultural. Se ia o revistă cu cel puțin 30 de pagini, după care participanții la joc se împart în două grupuri: echipa *î* și echipa *â*. Numărul celor care alcătuiesc o echipă nu este limitat nici în sus, nici în jos, încât jocul poate fi practicat și în familie, de doi pensionari, să

zicem, cărora li s-a stricat televizorul într-un moment nepotrivit. Condiția este să-și accepte rolurile și să cunoască regulamentul, care, la drept vorbind, este destul de simplu: (1) *român* și derivatele sale nu intră în calcul; (2) același lucru se întâmplă cu antroponimele (ex. *Brâncuși*, *Pârvu* etc.); (3) *â* și *sunt*, respectiv *î* și *sînt* fac pereche și sunt tratate împreună; (4) se marchează după principiul „punctul și pagina"; (5) dacă pe aceeași pagină apar două sau mai multe articole, note etc. care prezintă inconsecvențe ortografice (*â/î*), pagina se anulează; (6) premiile și sancțiunile sunt variabile, dar trebuie convenite înainte de începerea jocului, cu precizarea că respectarea lor ulterioară devine absolut obligatorie. Pentru ilustrarea practică a acestui joc ortografic la modă, propunem un exercițiu bazat pe materialul oferit de „România literară" nr. 29 din 27 iulie – 2 august 2005. Am ales această revistă pentru că este alcătuită pe principiul „autorul și pagina", cu câteva excepții, bineînțeles, care sunt chiar bine-venite pentru a evidenția funcționarea regulamentului în situații cât mai variate.

2. Așadar, „România literară", 2005, nr. 29, pagina 1, fără text propriu-zis, doar cu un titlu adus de la pag. 24, deasupra unei reproduceri din pictura franceză. Totuși, pe frontispiciul revistei citim: „Apare *săptămînal* sub egida Uniunii Scriitorilor". E clar, 1 – 0 pentru *î*. Și tot clar este partizanatul ortografic al redacției, dar, dacă nu sunt contestații din partea echipei *â*, jocul poate continua. La pagina 2 – sumarul și caseta redacțională. Titlurile reproduse în sumar au și *î* („Umbra *vîntului*"), și *â* („Apă în țara *mâinilor* murdare") – pagină anulată. Egalarea scorului se produce la pag. 3, cu articolul „Cine pe cine acuză" al lui Gabriel Dimisianu, plin de *â*: 1 – 1. Pe pagina următoare, la rubrica „Contrafort", Mircea Mihăieș punctează chiar din titlu în favoarea lui *â* („Apa *mâinilor* murdare"). Din păcate, rubrica „Am primit la redacție" neutralizează acest avantaj, cu titluri ca „*Așteptînd* să vină un val". Potrivit regulamentului, pag. 4 se anulează, dar rămâne o situație discutabilă, din cauza disproporției dintre cele două rubrici. La pag. 5, „Lecturile la zi" ale lui Tudorel Urian („Revelații în lumea nouă/veche") îl readuc pe *î* în avantaj: 2 – 1. Alex. Ștefănescu (pag. 6, „Cărți răsfoite") merge pe mâna lui *sunt* și *â*:

„O pasăre şchioapă scapă de şchiopătat *ridicându-se* în văzduh" şi scorul rădevine egal (2 – 2). Avans pentru *î* la pag. 7, unde Gheorghe Grigurcu („Însemnări despre Cioran III") scrie *rînd, mînă, cîte* etc. Plusează, pentru aceeaşi echipă, poetul Ion F. Pop, cu cele opt „Poeme de uitare şi descompunere" (pag. 8), şi asistăm la prima desprindere la două puncte: 4 – 2 pentru *î*. La pag. 9 avem doi autori, care se anulează reciproc: Geo Vasile („Un roman onorabil") este pentru „*când şi când*", iar „Cerşetorul de cafea" Emil Brumaru („Suprema servitoare"), „cu inima *făcînd* trans - bara - bum", nu este de acord. Simona Vasilache, în „Şal cu ciucuri" (pag. 10, „Lecturi la zi"), clarifică lucrurile din prima frază: „Nu ştiu pisică să se joace, *încîntată*, cu un ghem de mătase", iar diferenţa de scor la proporţii: 5 – 2. Recuperează echipa *â* prin Daniel Cristea-Enache („Decreteii [II]", p. 11), cu „*sunt* cel" şi „două *vârste*", apoi prin G. Pienescu („Critica ediţiilor", pag. 12), care semnează articolul „Superficialităţi" (5 – 4), şi chiar egalează prin Ion Simuţ („Libertatea spiritului creator") la pagina 13, scor: 5 – 5. Punctează Sorin Lavric pentru *î* (pag. 14, „Profesionistul Alexandru Dragomir"), după care vine o altă pagină anulată (pag. 15), întrucât cei doi autori care împart acest spaţiu nu se află de aceeaşi parte a baricadei. Constantin Ţoiu, în articolul „O completare", de la rubrica sa „Prepeleac", îl preferă pe dolofanul *â*. Rodica Zafiu, care renunţă în acest număr la titlul rubricii sale („Păcatele limbii"), prezentând, sub titlul „Despre schimbarea lingvistică", ultima carte a Valeriei Guţu Romalo, umple restul paginii cu *sînt* şi *î*. Mijlocul revistei (paginile 16 şi 17, „Cum scriem"), printr-un amplu articol al lui Pârvu Boerescu, intitulat „O nouă (mini) reformă ortografică", aduce, pentru prima dată, echipa *â* în avantaj: 6 – 7! Avantaj care se măreşte cu interviul „*Sunt* un autor deviat, nu *sunt* critic literar", de la pag. 18. Este vorba de o convorbire a regretatului Adrian Marino cu Mircea Iorgulescu, difuzată la radio „Europa liberă" (1997). Interviul continuă la pag. 19, cu aceleaşi *â* şi *sunt/suntem*, dar partea a doua a paginii este ocupată de articolul „Iulie" al Gabrielei Ursachi, care merge cu *sînt* şi *cînd*, provocând anularea. Pagina 20 este rezervată, în întregime, publicităţii culturale, cu *î* şi *â* în coabitare, deci încă o anulare. Ioana Pârvulescu, „Gris souris" („Cronica optimistei", pag. 21), în acord cu ortografia numelui său de familie,

scrie *rând* şi *când*, majorând diferenţa de scor: 6 – 9. Pagina de „muzică" (Liviu Dănceanu, „O carte, un concert, o orchestră", pag. 22) punctează pentru *î* (7 – 9). Următoarele două pagini de „Arte" întăresc considerabil poziţia echipei *â*. Atât Alexandra Olivotto, în „Un american dispare, un sud-coreean apare" („Cronica filmului", pag. 22), cât şi George Radu Bogdan („Umbre şi lumini. Patru secole de pictură franceză", pag. 23) scriu în cheia *sunt/â* şi... 7 – 11!! Cei doi autori de la pagina 24, Val Gheorghiu („De ce Brâncuşi?") şi Pavel Şuşară („Între epifanie şi erezie"), se pun de acord şi încearcă salvarea lui *î*: 8 – 11. În acest moment are loc o adevărată lovitură de teatru: toate cele patru pagini de „Meridiane" sunt ale lui *î*, atât cele cu o singură semnătură (pag. 26 şi 27, „Carlos Ruiz Zafon, *Umbra vîntului*, prezentare şi traducere de Dragoş Cojocaru, sau pag. 28, „Să vorbim despre sex" de Marius Chivu), cât şi cea alcătuită din bucăţi (pag. 29). Să reţinem că această spectaculoasă răsturnare de scor intervine cu trei pagini înainte de final, când orice punct poate fi decisiv. Şi ca totul să devină şi mai palpitant, Constanţa Buzea („Post-restant", pag. 30) scrie apăsat: *când*, *mizând*, *îndemână* etc. şi egalează: 12 – 12!! Mai sunt două pagini, emoţiile cresc. La pag. 31 avem doi autori. În partea de sus, Cristian Teodorescu, prin rubrica sa „La microscop" („Bucureştiul luat în arendă"), îl susţine pe *î*. Din partea de jos („Cronica tv"), vine replica lui Dumitru Hurubă („De nu aveam preşedinte marinar..."), care, sfătuit probabil şi de prietenul său Haralampy, îl sprijină ferm pe *â*. Pagina se anulează, iar deznodământul se amână. În sfârşit, „Ochiul magic" de la pag. 32, semnat Cronicar. Dezamăgire pentru tabăra lui *î*: Cronicarul îi dă înainte cu *sunt*, *întâlnesc*, *proustianizând*, *rând* etc.! Echipa *â* exultă: victorie! Numai că în josul paginii 32, la „Romănia literară – abonamente la redacţie pentru anul 2005", apare un „talon de abonare *începînd* cu...", suficient pentru a anula tot entuziasmul din tabăra rotofeiului *â*: scor final: 12 – 12! Blat? Aranjamente de culise? Greu de spus. Ce-i care arată cu degetul spre redacţia „Românieî literare", ca singur beneficiar (jocul trebuie să se reia cu nr. 30 al revistei!), lucrează deocamdată numai cu bănuieli.

3. Pentru asemenea jocuri fascinante, românii nici nu ştiu cui ar trebui să mulţumească mai întâi: Academiei, pentru *â*? Institutelor de cercetare subordonate Academiei şi marilor centre universitare din ţară, care au lăsat forul iniţiator în ofsaid? Ministerului Învăţământului, care s-a asociat cu Academia? Ziarelor şi revistelor care şi-au împărţit frăţeşte opţiunile pentru ca jocul să funcţioneze? Editurilor? Probabil că succesul li se datorează tuturor şi trebuie observat că acolo unde există o abordare strategică, cu mobilizare generală, lucrurile se mişcă. Un prim avantaj – recunoscut de toată lumea – este crearea unei alternative culturale pentru timpul liber al românilor, pradă sigură, până acum, a monopolului TV. Există însă straturi mai profunde ale fenomenului. Cercetătorii noştri din domenii specializate pot face acum studii temeinice, pe baza opţiunilor românilor (şi nu numai!), pentru *î – sînt* sau *â – sunt*. Se va putea vedea mai limpede, de pildă, care dintre cele două sexe este mai receptiv la nou! În felul acesta devine posibilă preîntâmpinarea unui război al sexelor. Pe baza aceloraşi cercetări se va putea evita un conflict al generaţiilor, al religiilor şi chiar al civilizaţiilor. Menţionăm toate aceste aspecte pentru că mulţi europeni şi chiar unii dintre români sunt derutaţi de ceea ce ei numesc „driblinguri lingvistice", fără a vedea foloasele pe care acestea le aduc unui popor însetat de libertate ortografică, morfologică şi sintactică.

Capitolul II

POLITEȚEA LA ROMÂNI

Dânsul – singur împotriva tuturor

1. O discuție banală, într-un compartiment de tren, în prezența conductorului, ar putea conține următoarea frază:

Dânsul spune că ăsta-i locul *dumnealui.*

Pentru foarte mulți români, cele două pronume coreferențe (***dânsul*** și ***dumnealui***) păstrează linia semantică a politeții la același nivel (mediu). Varianta „*Dânsul* spune că ăsta-i locul *lui*" ar conține o fractură a acestei linii, o denivelare în jos, datorită politeții zero de la al doilea pronume (*lui*, genitivul lui *el*). Pentru aceiași vorbitori, formularea „*Dânsul* spune că ăsta-i locul *domniei sale*" prezintă o deviere în sus a liniei de reverență. O reprezentare grafică a acestei realități lingvistice evidențiază trei trepte ale politeții pentru persoana a III-a (zero – medie – maximă), exprimate pronominal astfel:

el – dânsul/dumnealui – domnia sa

Această schemă, impusă tot mai mult de moda lingvistică actuală, se deosebește de cea „oficială", recomandată de tratatele academice și manualele școlare. Acestea recunosc doar un sistem binar al politeții pronominale la persoana a III-a: *el/dânsul – dumnealui.* Este recunoscută și locuțiunea *domnia* sa, ca un echivalent al lui *dumnealui* pentru exprimarea solemnă! E clar însă că lucrurile s-au schimbat în mare măsură, iar catalizatorul acestei dinamici este *dânsul*, pe care uzul l-a împins treptat de la politețea zero spre politețea medie și, după cum vom vedea, chiar dincolo de aceasta.

2. Un scurt istoric al acestui pronume turbulent şi controversat, atât de ofensiv în zona politeţii lingvistice, ar ajuta, credem, la o mai bună înţelegere a statutului său actual.

Produs întârziat al limbii române, după aproximativ 1000 de ani de la formarea acesteia, *dânsul* a avut de la început soarta copilului din flori, nedorit, dar acceptat în cele din urmă. Bătând la porţile unui sistem închis, cum este cel pronominal, el a găsit toate locurile ocupate şi a trebuit să lupte din greu pentru supravieţuire. Spectacolul răspândirii sale teritoriale, dezvoltarea regimului său sintactic, completarea paradigmei formale, căutarea disperată a unui contur semantic distinct, pentru a-şi justifica existenţa, acest spectacol, repetăm, este palpitant şi fascinant în sine şi merită să fie prezentat ca un fel de telenovelă gramaticală.

Episodul I. Cercetările dialectale şi cele de gramatică istorică susţin ideea că *dânsul* (< *de însu*) este o inovaţie apărută în nord-nord-estul teritoriului românesc, ca o particularitate a graiului din Maramureş, Ardealul de Nord, Bucovina, Moldova de Nord. Primele atestări datează din secolul al XVI-lea, dar în variante fonetice abandonate ulterior: *dens*, *dins*, *deînsu*, *diînsu*. În forma actuală, *dânsul* a fost reperat într-un document din nordul Moldovei de la 1600. Acesta e centrul de iradiere a inovaţiei, iar vehiculul de lansare a lui *dânsul* par a fi fost textele ratacizante, preluate şi tipărite de diaconul Coresi.

Episodul II. Faptul că, în cea mai mare parte a teritoriului românesc, *dânsul* a pătruns prin *limba scrisă* a avut o mare importanţă pentru destinul acestui cuvânt. În primul rând, el a fost simţit în aceste zone ca aparţinând stilului cult, înalt, îngrijit, un sinonim mai nobil al lui *el*. A fost primul punct câştigat de acest nou-venit. Trebuie spus însă că sinonimia *el* = *dânsul* era parţială. *Dânsul* nu se folosea, în graiurile nord-nord-estice, decât la acuzativ cu prepoziţie şi cu această distribuţie limitată a funcţionat şi în limba literară două secole (XVII şi XVIII). Abia în secolul al XIX-lea începe să-şi lărgească sinonimia, apărând şi la nominativ şi, ulterior, la genitiv-dativ. Aceste noutăţi apar în aria sudică (Ardealul de Sud şi Muntenia), unde *dânsul* era perceput ca un element alogen, mai uşor de supus modificărilor.

Putem spune, prin urmare, că în secolul al XIX-lea *dânsul*, completându-şi paradigma formală, extinzându-şi distribuţia la toate funcţiile sintactice, devine un echivalent complet al lui *el*.

Episodul III. Această sinonimie totală nu a însemnat, automat, o consolidare a poziţiei lui *dânsul* în sistemul pronominal. Starea de variaţie liberă *el/dânsul* nu se manifestă ca egalitate distribuţională, balanţa înclinând categoric în favoarea lui *el*. Şansele pronumelui *dânsul* au cunoscut o creştere reală abia în momentul în care au început *diferenţierile semantice* faţă de concurentul său. Prima mişcare în acest sens a fost restrângerea sferei semantice, specializarea, aplicarea exclusivă la *nume de persoane*. *Dânsul* devine o formă pronominală caracteristică „genului personal". Această noutate distribuţional-semantică apare în a doua jumătate a secolului al XX-lea şi se consolidează ulterior. Ea porneşte tot din aria sudică a limbii române, unde, aşa cum am arătat, dânsul era un element literar, nu era propriu limbii vorbite, de aceea şi modificarea respectivă s-a făcut cu uşurinţă.

Episodul IV. Inovaţia semantică decisivă, cea care a dus la impunerea definitivă a lui dânsul, a fost adăugarea *sensului de reverenţă* (*politeţe*). Ea a devenit posibilă numai după ce s-a produs atracţia „genului personal" şi ca o consecinţă a acestui fapt. Se înţelege că zona de iradiere a fost tot jumătatea sudică a teritoriului românesc, iar decalajul în timp, faţă de momentul III, nu a fost prea mare, de vreme ce la sfârşitul secolului al XIX-lea apar primele atestări cu conotaţii de politeţe.

Episodul V. În secolul al XX-lea, *dânsul*, ca pronume de politeţe, are un traseu ascendent, deşi majoritatea lingviştilor au o atitudine rezervată faţă de perspectiva ca acest cuvânt să se impună în limba literară ca autentic pronume de reverenţă. Totuşi, la mijlocul secolului trecut (XX), doi lingvişti bucureşteni, Al. Niculescu şi Alexandra Roceric, într-un important studiu asupra fenomenului („Pronumele *dânsul* în limba română", SCL, 1957, nr. 3), semnalau caracterul depăşit al sinonimiei *el* = *dânsul*, arătând că *dânsul* se aşază tot mai temeinic în categoria pronumelor de politeţe. Cu acest prilej, cei doi

lingviști au lansat ideea constituirii „sistemului ternar al politeții" și la persoana a III-a (*el – dânsul – dumnealui*), după modelul deja existent la persoana a II-a (*tu – dumneata – dumneavoastră*). Reticența specialiștilor a continuat, dar *dânsul* nu și-a încetat ofensiva. S-a spus că reprezintă o politețe a soldaților, a navetiștilor, a vulgului. Gramatica Academiei a continuat să-l interpreteze pe *dânsul* ca pronume personal pur, iar manualele școlare, cum am arătat, preiau și subliniază mereu această interpretare, cu mici concesii, în ultimul timp. Avem de-a face, după cum se vede, cu o atitudine de respingere oficializată.

3. Și totuși, evoluția limbii a dat câștig de cauză celor doi lingviști bucureșteni. Uzul actual îl impune pe *dânsul* ca formulă politicoasă de referire la persoana a III-a (în prezența sau în absența acesteia), inclusiv la vârful piramidei cultural-lingvistice, în corelație perfectă cu substantivele politeții (*domn, doamnă, domnișoară*).

La 18 noiembrie 2003, a avut loc la Cluj-Napoca festivitatea de decernare a titlului de Doctor Honoris Causa pentru un filolog german. Rectorul îl laudă pe distinsul profesor, pentru că „*dânsul*, ca romanist și românist, cunoaște foarte bine limba, literatura și cultura română". Cei prezenți în „Aula Magna", marea majoritate cadre didactice de la Facultatea de Litere, cercetători de la Institutul de Lingvistică „Sextil Pușcariu", nu au avut nici un moment impresia că vorbitorul s-ar fi referit ireverențios la oaspetele său, în prezența acestuia. Am dat acest exemplu pentru a sublinia faptul că pronumele în discuție, cu valoarea menționată, nu ocolește exprimarea elitelor culturale nici în împrejurări în care politețea este riguros obligatorie.

În preajma alegerilor prezidențiale din toamna lui 2004, ziarul „Adevărul" a organizat o dezbatere cu cinci dintre candidații la Președinție. Discuția a fost publicată în două numere consecutive, în 16 și 17 noiembrie (nr. 4471 și nr. 4472). Reprezentanții redacției și candidații prezenți se adresează politicos cu *domnule* și *dumneavoastră*. Când referirea este indirectă, se folosesc *domnul* și *dânsul*: „*dânsul* a reușit să țină echilibrul" (4471, 8/3); „*dânsul* mi-a spus" (4472, 9/6); „este dreptul *dânsului* să susțină acest lucru" (4472, 9/6).

De altfel, oricine urmărește programele noastre de radio sau de televiziune poate constata frecvența lui *dânsul* ca pronume de politețe,

atât în emisiunile de ştiri, cât şi în talk-show-urile politice sau în dezbaterile culturale cu participare selectă. Un exemplu în acest sens este emisiunea „Parte de carte", de la Pro Tv. Invitaţii domnului Cristian Tabără sunt, în marea lor majoritate, „oameni de carte", cu respect faţă de norma gramaticală, dar şi cu suficientă încredere în simţul lor lingvistic. În adresările politicoase ei îl folosesc pe *dumneavoastră*, iar pentru referirile la a treia persoană, prezentă la discuţie, apelează frecvent la *dânsul/dânsa*, fără a da impresia unei denivelări sau contradicţii în atitudine.

4. Sistemul ternar al politeţii, pentru persoana a III-a, aşa cum l-am prezentat la început (*el – dânsul/dumnealui – domnia sa*), se deosebeşte de cel propus, în urmă cu o jumătate de secol, de specialiştii amintiţi (*el – dânsul – dumnealui*). *Dânsul* a ajuns, într-adevăr, pronume de politeţe, dar *dumnealui*, pentru doza maximă a politeţii, este înlocuit, aproape total, de *domnia sa*. În perioada comunistă, *domnia sa*, ca şi substantivul *domn*, a fost supus boicotului oficial, rezervându-i-se doar o utilizare ocazională, rară, solemnă. După 1989 s-a dat dezlegare şi la *domnia sa*, fiind întrebuinţat uneori chiar în exces, dar, de regulă, specializat pentru doza maximă a reverenţei. Din această situaţie, cel mai dezavantajat pare a fi ieşit *dumnealui*. El încearcă să-şi găsească loc lângă *dânsul*, conturându-se treptat un raport de complementaritate distribuţională: *dânsul*, pentru nominativ şi acuzativ, *dumnealui*, pentru genitiv şi dativ. Există, într-adevăr, vorbitori care îl folosesc pe *dânsul*, ca expresie a politeţii, dar îl refuză pe *dânsului*, considerând că forma *dumnealui*, cu un genitiv încorporat, este mai adecvată sectorului rezervat (genitiv-dativ).

Lucrurile, deocamdată, nu sunt definitiv aşezate. Sistemul ternar *el – dânsul/dumnealui – domnia sa* se bazează pe această diferenţă de dozaj percepută de unii vorbitori în semantica lui *dânsul/dumnealui*, pe de o parte, şi *domnia sa*, pe de altă parte. Pentru alţii însă, diferenţele nu sunt semnificative, sugerând o repartizare simplificată: *el* (politeţe zero) – *dânsul*, *dumnealui*, *domnia sa* (politeţe nediferenţiată). Adepţii acestui sistem consideră că *dânsul/dumnealui/domnia sa* exprimă o linie de politeţe cu denivelări tolerabile, nu percep ca eroare alternanţa lor sinonimică, coreferenţială în context:

- „*Dl* Mircea Beuran, spre nefericirea *domniei sale*, n-a respectat nici una din condiţii: cum a demonstrat presa, există o grămadă de pasaje semnate de *dânsul* unde nu s-a modificat nici măcar o virgulă din originalul francez" (Ziua, 2003, nr. 2814, 16/17);
- „*Dl* preşedinte al CSJ a încălcat şi articolul 15 din Legea de organizare, în sensul că *dânsul* a jurat să respecte Constituţia. Or, prin modul în care a redactat minuta, este clar că *dânsul* a încălcat-o. (...) *Dumnealui* a crezut că, probabil, soluţia va fi un fel de lege pentru prietenii *domniei sale*" (Timpul-7, 2003, nr. 29 [650], 6/3);
- „Ne bucurăm că *domnia sa* a anunţat că va fi încântat să se întoarcă în PSD. Chiar dacă nu s-ar întoarce, tot am avea obligaţia morală să ne consultăm cu *dânsul*" (Adev., 2003, nr. 4062, 3/3).

Rămâne de văzut dacă tendinţa modernă de rafinare şi nuanţare semantică va ceda în faţa celei de uniformizare şi simplificare comodă. Probabil că nu.

5. Indiferent de numărul gradelor de politeţe acceptate la pronumele de persoana a III-a, un lucru e clar: *el* (cu variantele sale fireşti: *lui, ea, ei, ele, lor*) a rămas singur în zona de politeţe zero. O distribuţie coreferenţială (el + pronume de politeţe) este simţită tot mai mult ca o eroare lingvistică:

- „Costi Ioniţă, la viaţa *lui*, n-a făcut numai să se văicărească pe ritornele. Multe dintre piesele de succes ale artiştilor români sunt creaţiile *domniei sale*" (Naţ., 2003, nr. 1032, 11/3);
- „*El* a fost pentru mine un model şi recunosc că am ajuns să îndrăgesc acest sport datorită *lui*. Pe lângă *domnia sa*, mai era un profesor care m-a învăţat, nu numai pe mine, ce înseamnă antrenamentul de forţă" (Adev. Cj., 2003, nr. 3902, 13/2).

Este vorba de acea fractură în linia semantică a politeţii pe care o exemplificam la început: „*Domnia sa/dânsul/dumnealui* spune că

acesta-i locul *lui*", unde inadmisibila denivelare o produce *lui*. Interesant este faptul că înlocuirea acestui pronume personal (*lui*) cu posesivul *său* are un efect reparatoriu. Fără să fie specializat ca pronume/adjectiv de politețe, *său* (*sa, săi, sale*) este compatibil cu ideea de politețe, iar următoarea formulare este corectă:

- „*Domnia sa/dânsul/dumnealui* spune că ăsta-i locul *său*."

Explicația ar putea consta în faptul că *său* are un caracter livresc, fiind simțit, ca și *dânsul* cândva, mai potrivit registrului înalt, cult. Mai nobil și prin raritatea sa, fiind utilizat mai ales în exprimarea scrisă, *său* (cu variantele sale) devine astfel compatibil cu substantivele și pronumele de politețe:

- „*Domnul* Pană nu a respectat această decizie. *Domnia sa* era vicepreședinte al PD (...). Acțiunea pe care *domnia sa* a declanșat-o nu putea să ducă decât la excluderea *sa* din partid" (Adev. Cj., 2003, nr. 3829, 6/2).

6. Pronumele de politețe de persoana a III-a este asociat, în cele mai multe cazuri, cu un substantiv al politeții. Standardizarea expresiei lingvistice în acest domeniu s-a realizat, în româna actuală, prin generalizarea tripletei *domn – doamnă – domnișoară*. Termenul *domnișor* are o circulație regională, în Ardeal mai ales. Consacrarea tripletei menționate, ca formulă standard de adresare/referire politicoasă, a avut loc treptat, la concurență cu substantive ca *jupân, chir, cucon* (*con*), cu variantele feminine *jupâneasă, chera, duduie, cucoană* (*coană*) etc. Acestea însă, mai mult decât *domn, doamnă, domnișoară*, sugerau o anumită diferențiere socială, fapt care a împiedicat generalizarea lor într-o societate care evolua spre modernizarea și democratizarea relațiilor interumane. Pentru anumite perioade, precis delimitate, au existat și alte încercări de standardizare a adresării prin substantive ca *tovarăș* sau *camarad*. Rezerva vorbitorilor, de data aceasta, se explică prin faptul că substantivele menționate sugerau apartenența lor la un anumit grup politic, ideologic etc.

Formula substantivală cu *domn* (*doamnă, domnișoară*), completată eventual cu numele, funcția, titlul sau gradul persoanei, este compatibilă cu oricare dintre pronumele de politețe (*dânsul, dumnealui,*

domnia sa). Prezența referentului exclude, în exprimarea politicoasă, utilizarea lui *el*. Prin urmare:

- „*Domnul* inginer (președinte, academician, general etc.) Ion Popescu a fost invitat la această festivitate, iar *dânsul* (*dumnealui*, *domnia sa*) ne onorează, după cum vedeți, cu prezența *sa* aici."

Chiar și în absența persoanei indicate, utilizarea substantivelor de politețe (*domn*, *doamnă*, *domnișoară*) reclamă o consecvență de atitudine în continuare, prin apel la pronume ale reverenței.

O tendință de clarificare și simplitate se observă și la substantivele politeții populare. La masculin se generalizează *nene* (*nea*), iar la feminin *tanti*. Sinonimele lor (*bade*, cu variantele *bădie*, *bădiță* etc., *tete*, *unchiaș*, *dadă*, *lele*, *nană*, *țață* etc.), fiind specifice mai ales politeții rurale sau de periferie citadină, au un iz arhaic-regional, sau chiar depreciativ (*țață*, *lele*, *tete*). Cele două amintite (*nene/nea* și *tanti*) își păstrează în continuare statutul de „popular", nu și pe cel de „rural", generalizându-se în toate mediile, specializându-se mai degrabă pentru stilul „familiar", „intim". În planul selecției pronominale, ele sunt compatibile cu *dânsul* și *dumnealui*, mai puțin sau aproape deloc cu *domnia sa*:

- „Nu vreau să-l jignesc pe *nea* Puiu, îl respect ca antrenor, dar cât este *dânsul* selecționer, eu nu mai vin la națională" (Pro Sp., 2003, nr. 1795, 6/4);
- „Dacă așa a vrut *nea* Mircea, înseamnă că știe *dumnealui* ceva" (Pro Sp., 2003, nr. 1802, 2/2).

Evitarea lui *domnia sa*, în corelație cu *nene/nea* sau *tanti*, se explică probabil tocmai prin contradicția dintre caracterul mai distant, glacial al acestuia și conotația afectivă de respectuoasă apropiere a substantivelor respective:

- „Noi îi spuneam de mult *Tanti Viorica*, de drag și din respect, căci am învățat de la *Dânsa* nu numai materia universitară, ci și filosofia vieții" (Adev. Cj., 2003, nr. 3955, 4/2).

Forța de sugestie, în sensul unei atitudini de apropiere și simpatie, este evidentă mai ales la **nea**, asociat cu un hipocoristic. Utilizat chiar cu intenții ironice, imitând comportamentul lingvistic al unor apropiați, sintagme ca *nea Mitică*, *nea Puiu*, *nea Nelu* etc. nu-și pierd efectul amintit, reușind uneori, în chip ciudat, să „umanizeze" oarecum chiar figura unor personalități detestate (v. „*Nea* Nicu").

7. La persoana a II-a, expresia lingvistică a politeții pare a fi mult mai stabilă (*tu – dumneata – dumneavoastră*), cu diferențieri tranșante între termenii care ilustrează cele trei trepte ale politeții (zero – medie – maximă). Adevărul este că au loc și aici mutații notabile. *Dumneata*, ca formulă politicoasă de adresare între prieteni sau membri ai aceleiași familii, a cam ieșit din uz, cedând în fața lui *tu*. El exprimă mai degrabă o atitudine de distanțare, politețea șefului pentru subaltern, a domnului pentru plebeu, pentru necunoscut, nechemat, nedorit, a vârstnicului pentru tânăr. Adevăratul pronume de politețe este *dumneavoastră*.

În ultimul timp, se observă o tendință de abandonare a adresării tradiționale, politicoase, preferându-se un fel de *tutuire* generală. Faptul acesta este privit cu rezervă și chiar cu indignare, mai ales de vorbitorii care aparțin vârstei a treia, nemulțumiți în special de formulele utilizate în exprimarea publică (radio, televiziune): „aveți grijă de *voi*", „încercați și *voi*", „scrie-ne și *tu*", „și *tu* poți câștiga" etc. Pe de altă parte, promotorii acestui „*tu – voi*", intim, familiar, își justifică atitudinea prin efectul de relaxare și dezinhibare benefic pentru comunicarea directă, interactivă. Dincolo de interesul profesional și „democratizarea" (= „modernizarea") relațiilor interumane, influența unor modele străine nu poate fi negată. Avem în vedere în primul rând contribuția filmelor americane, ale căror texte nu beneficiază întotdeauna de o adaptare inteligentă la tradiția sociolingvistică a publicului românesc. Tutuirea reciprocă, generalizată, utilizarea directă a unor vocative (*doctore*!, *generale*!, *profesore*! etc.) sunt calchieri care contravin normelor limbii române în împrejurări care reclamă conotații de politețe. În afară de *maestre* și *părinte*, sunt puține vocative care, chiar neînsoțite de substantivele politeții (*domn*, *doamnă*, *domnișoară*), să fie compatibile cu exprimarea reverențioasă.

În engleză, întrebarea „*Generale, poți să mă ajuți?*", venită din partea unui caporal oarecare, nu încalcă nici o regulă, dar în română este inacceptabilă.

9. Revenim în final la persoana a III-a și la controversatul pronume ***dânsul***. El are în româna actuală o triplă valoare:

a) Varianta regional-arhaică, neliterară (*dânsul-1*), în raport de sinonimie totală cu *el* (*ea*), dar utilizată mai ales la nominativ-acuzativ:

- „Am vrut să leg *câinele*, dar *dânsul* m-a muşcat";
- „N-am văzut *căciula*, pentru că stăteai tu pe *dânsa*";
- „Am un *nepoțel* de trei anişori şi aş vrea să cumpăr ceva pentru *dânsul*".

Aria de circulație a lui *dânsul-1*, este tot mai restrânsă, chiar şi în interiorul graiului moldovenesc, tocmai datorită regionalismului său puternic marcat în raport cu limba literară.

b) Varianta oficializată (*dânsul-2*) cu sinonimia *el* (*ea*) redusă la genul personal, fără conotații de politețe:

- „*Pe el* l-am propus la început, dar *dânsul* a refuzat."

  În ciuda susținerii „oficiale" (tratate, manuale), este în evident recul, pierde teren.

c) Varianta în ofensivă (*dânsul-3*) – pronume de politețe, cu două interpretări:

(1) *Dânsul* = *dumnealui*, politețe medie, în cadrul sistemului ternar (*el – dânsul/dumnealui – domnia sa*), cu tendința de realizare a unei distribuții complementare (nominativ/acuzativ – genitiv/dativ):

- „L-am invitat şi pe *domnul* Ion Popescu, dar *dânsul* n-a putut veni";
- „I-am scris *domnului* Ion Popescu şi i-am prezentat şi *dumnealui* poziția noastră".

(2) *Dânsul = dumnealui = domnia sa* în cadrul unui sistem binar al politeții (*el – dânsul/dumnealui/domnia sa*), variantă mai puțin agreată de adepții unei exprimări nuanțate.

Se poartă masculinul

1. Între două formulări paralele, „Maria Popescu este *cea mai bună poetă* a momentului" și „Maria Popescu este *cel mai bun poet* al momentului", doamna Popescu ar alege-o astăzi, fără ezitare, pe cea de a doua. Această preferință poate fi interpretată ca un gest de aliniere la moda lingvistică actuală, întrucât procedeul „masculin pentru feminin", în indicarea profesiei, funcției, titlului, gradului unei femei, se poartă în lumea bună a vorbitorilor de limba română. O analiză atentă a fenomenului arată că e vorba de o motivație mai profundă, de o justificare semantică importantă. Aceasta constă în caracterul generic, încorporant al masculinului, în comparație cu semantica exclusivă, limitativă a femininului. În varianta cu *poetă*, supremația Mariei Popescu se limitează strict la cercul femeilor care au această nobilă îndeletnicire, pe când în formularea cu masculinul (*poet*) elogiul este suprem, prin referire superlativă la întreaga breaslă. Să mai adăugăm că unele feminine nu exprimă numai opoziția naturală de sex, ci conțin o conotație subalternă: *preoteasă*, de pildă, nu e preot, ci „soție de preot"; *generăleasă*, *coloneleasă*, *căpităneasă*, *morăriță*, *ciobăniță* etc. au și ele o situație ambiguă din acest punct de vedere.

Pentru a risipi o potențială suspiciune de „șovinism masculin", precizăm că superioritatea semantică a genului menționat, la substantivele care ne interesează aici, provine din faptul că femininul este derivat. Titlurile, gradele, funcțiile, profesiile amintite au fost, pentru multă vreme, un apanaj al bărbaților. În aceste condiții, firește că mai întâi a apărut *avocat*, să zicem, și abia mai târziu, când femeile au avut acces egal la această profesie, s-a format, cu ajutorul sufixului moțional *-ă*, cuvântul pereche, *avocată*. Ca variantă derivată, femininul este încorporat în sensul generic al masculinului, atât la singular, ca în exemplul *poet*, cât și la plural. În enunțul „*Avocații* câștigă bine",

femininul nu este exclus. În schimb, în formularea „*Avocatele* câştigă bine", sensul este limitat, discriminator, exclusiv feminin. În română există însă şi situaţia inversă, când masculinul este derivat de la feminin: *raţă* > *răţoi*, *broască* > *broscoi*, *pisică* > *pisoi*, cu sufixul *-oi*. Aici, femininul are superioritate semantică, este încorporant, iar masculinul este limitativ exclusiv: „Noaptea toate *pisicile* sunt negre" (= inclusiv pisoii!). Din păcate, masculinele derivate sunt mai puţine şi nu vizează tipul de substantive care ne interesează aici.

Revenind la discuţia noastră, trebuie să acceptăm că, în condiţiile date, nu e de mirare că nomenclatorul profesiilor, al funcţiilor, titlurilor, gradelor etc. utilizează masculinul. De asemenea, nu trebuie să ne surprindă faptul că, la nivelul elitei culturale, procedeul „masculin pentru feminin" a fost exploatat stilistic cu promptitudine şi uneori cu subtilitate.

2. Ca orice lucru bun, şi procedeul analizat de noi este pândit de pericolul deteriorării prin exces, prin utilizarea lui abuzivă, în contexte mai mult sau mai puţin potrivite. O gramatică de bun-simţ arată că elanul nostru masculinizant ar trebui uşor temperat. Există poziţii sintactice la care acest artificiu stilistic se potriveşte ca o mănuşă:

- „Maria Popescu este *cel mai bun preşedinte*" (nume predicativ);
- „Maria Popescu, *noul preşedinte* al României, nu a participat la festivităţi" (apoziţie);
- „Maria Popescu a făcut această declaraţie *ca preşedinte* al României" (element predicativ suplimentar).

În asemenea poziţii, substantivul are semantica lui fundamentală, se referă la un grad, titlu, la o profesie sau funcţie, ca în cazul exemplificat aici (*preşedinte*). În alte contexte, el are ca referent o persoană, iar profesia, funcţia, gradul, titlul nu reprezintă decât mijlocul de identificare a persoanei respective, eventual cu ajutorul unui determinant:

- „Preşedintele Maria Popescu a vizitat Anglia";
- „Preşedintele nu va face nici o declaraţie".

Pentru români, dotați cu un acut simț al genului, mai ales când e vorba de persoane, o asociere de tipul *președintele Maria Popescu, poetul Maria Popescu* sună destul de ciudat și o percep, în marea lor majoritate, ca pe o sintagmă care, din punctul de vedere al categoriei gramaticale menționate, conține o contradicție în termeni. În pofida acestui fapt, formula proliferează și o întâlnim frecvent, la acest început de secol, în ziare, reviste, la radio sau televiziune: *ministrul Rodica Stănoiu, ministrul Mona Muscă, senatorul Norica Nicolai, ambasadorul Mariana Stoica, judecătorul Andreea Ciucă, avocatul Paula Iacob* etc. Lucrurile se complică și mai mult atunci când aceste masculine cu referent feminin îndeplinesc funcții de subiect, complement direct sau sunt regente ale unor atribute adjectivale. În aceste poziții, substantivele respective devin iradiant al masculinului în enunț, repetându-l, prin acord, la toate formele verbale, adjectivale sau pronominale cu care intră în relație. În felul acesta, contradicția menționată devine și mai pregnantă:

- „Poetul Maria Popescu a fost premiat";
- „Pe poetul Maria Popescu nu l-au premiat";
- „Bolnav, poetul Maria Popescu nu a fost prezent la premiere".

Mulți vorbitori „moderni", adepți ai masculinului generalizat, simt aici pericolul și chiar ridicolul situației și încearcă, instinctiv, să rezolve delicata problemă prin acorduri ciudate, de o gramaticalitate îndoielnică. Îngrijorează și aspectul cantitativ al acestor manifestări:

- „După ce *a fost acuzată* vehement de liderii PNL de trafic de influență și gestionare frauduloasă a fondurilor europene, *ministrul* Integrării, Hildegard Puwak, *a fost atacat* de către liderii PD" (Cr. Rom., 2003, nr. 3245, 5/5);
- „De fapt, asistăm la o farsă judiciară prin care nu am aflat dacă *ministrul* Integrării mai este sau nu administrator la o firmă privată, cu toate că, având această calitate, *dumneaei* nu trebuie să mai fie ministru sau parlamentar. PNL solicită demisia *ministrului* Integrării, Hildegard Puwak, pe care o acuză că a gestionat în mod privat fonduri europene" (Adev. Cj., 2003, nr. 3867, 1/5);

- „*Fostul preşedinte* al Tribunalului Mureş, Andreea Ciucă, *a fost arestată* ieri de către procurorii PNA, pentru o perioadă de 30 de zile. Se pare că motivul arestării *fostului preşedinte* al Tribunalului Mureş îl constituie faptul că aceasta a luat mită nu mai puţin de 210 milioane de lei" (Rom. liberă, 2003, nr. 4016, 1/5-6);
- „*Preşedintele* Floarea Grosu a infirmat zvonurile conform cărora ar fi făcut vreo sesizare către PNA sau alte instituţii subordonate Ministerului Justiţiei, precizând că *a fost solicitată* de PNA pentru înaintarea unor documente contabile ce privesc Tribunalul şi că *a fost chemată*, vineri, în calitate de martor, de către anchetatorii PNA" (Ziua, 2003, nr. 2733, 9/7);
- „*Mai concretă* în explicaţii, *senatorul* PNL Norica Nicolai a explicat părăsirea sălii prin încălcarea, de către Putere, a Constituţiei" (Adev., 2003, nr. 3046, 2/4);
- „*Transportată* imediat la Spitalul Judeţean, *subcomisarul* Daniela Lazăr *n-a* mai *putut fi salvată*" (Adev., 2003, nr. 4028, 11/3);
- „*Ambasadorul* României în Israel, Mariana Stoica, *a fost invitată* atunci la ministerul de externe israelian, ca urmare a declaraţiei Guvernului" (Adev. Cj., 2003, nr. 3863, 16/6);
- „*Ministrul* suedez de externe, Anna Lindh, *asasinată* la Stockholm" (Naţ., 2003, nr. 2018, 4/1-2, titlu);
- „M-am dus la locul dezastrului exact când *ministrul* Mona Muscă intra *curajoasă* în sala unde mai pâlpâiau flăcările" (Naţ., 2005, nr. 2437, 6/3);
- „Decanul Baroului Bucureşti a precizat, în context, că la cina servită vineri seara la Costineşti, unde se pretinde că s-ar fi produs «aşa-zisul incident», nu a participat nici un ziarist, *ministrul* Justiţiei *fiind înconjurată* doar de avocaţi" (Adev. Cj., 2005, nr. 4452, 16/4).

Soluţia la care recurg autorii unor asemenea texte ilustrează de fapt o mică dramă interioară: tirania modei îi împinge spre formele masculine, dar simţul genului natural readuce mereu în prim-plan

femininul. Rezultatul se vede: *un deficit de gramaticalitate* în exprimare, care cu greu poate fi tolerat, de la acordul predicatului cu apoziția sau cu falsa apoziție, până la dezacordul pronominal sau adjectival, totul într-o supărătoare oscilație, inconsecvență. Dincolo de gramaticalitatea îndoielnică a unor asemenea enunțuri, ele sunt și în totală dizarmonie cu logica și bunul-simț, frizând, nu o dată, ridicolul, umorul involuntar:

- „*Christian Sabbagh* s-a logodit cu *purtătorul de cuvânt* al Poliției Capitalei" (Naț., 2003, nr. 1930, 6/1-3, titlu);
- „În tot acest scandal, *ministrul* Integrării a susținut cu tărie că nu este nimic ilegal în faptul că firmele aparținând *soțului* său au câștigat finanțare comunitară" (Ev. zilei, 2003, nr. 4049, 10/5);
- „*Fostul prim-ministru* conservator al Marii Britanii, Margaret Thatcher, a participat joi la ceremoniile funerare ale *soțului* său, Denis, și părea extrem de afectată" (Adev., 2003, nr. 4049, 10/5);
- „Nașii de cununie au fost *senatorul* PSD Simona Marinescu, membru în Consiliul de Administrație al FC Dinamo, și *soțul* său" (Gard., 2003, nr. 381, 7/2);
- „*Mitrea* va fi însoțit de *soția* sa, *deputatul* Manuela Mitrea" (Naț., 2003, nr. 1914, 7/2).

Într-o exprimare mai inspirată, dată fiind relația de rudenie evocată, s-ar fi impus evitarea asocierii masculin – masculin (soțul ministrului/deputatului/senatorului/primului-ministru, logodnicul purtătorului de cuvânt etc.), cel puțin deocamdată.

3. Soluția tradițională, „feminin pentru feminin", n-a fost niciodată abandonată la baza piramidei cultural-lingvistice, unde bărbatul este *inginer*, iar femeia este *ingineră*. Se pare că și româna cultă cunoaște totuși o ușoară tendință de reabilitare a concordanței dintre genul natural și cel gramatical, în situația analizată aici. Presa oferă suficiente exemple și în acest sens:

- „Magistraţii Tribunalului Bucureşti au condamnat-o pe *avocata* Roxana Tudose la trei ani închisoare" (Adev., 2003, nr. 4036, 16/2);
- „*Judecătoarea* Andreea Ciucă, *fostă preşedintă* a Tribunalului Tg. Mureş, ar trebui *pusă* în libertate" (Naţ., 2003, nr. 1934, 3/5);
- „*Deputata* Olguţa Vasilescu a trimis poliţia în urmărirea boului pierdut" (Libert., 2003, nr. 4053, 2/4);
- „*Ambasadoarea* Egiptului în România" (Ziua, 2003, nr. 2768, suplim. I/2-3, titlu).

Aceste substantive feminine sunt consemnate de altfel în dicţionarele explicative şi normative ale limbii române. Este adevărat că, pentru altele (*senator*, *magistrat* etc.), aceleaşi lucrări lexicografice nu dau variantă feminină sau oferă forme discutabile (v. *ministru – ministreasă*), dar orice vorbitor are la dispoziţie un bogat sistem derivativ moţional (*-ă, -că, -e, -iţă, -oaică, -easă/esă*), prin care poate oricând să producă perechea feminină. Un cuvânt nou apare întâi în uz şi abia apoi în dicţionare, ceea ce se întâmplă şi cu substantivele discutate aici:

- „*Senatoarea* Simona Marinescu face parte din Consiliul de Administraţie al Clubului «Dinamo»" (Naţ., 2003, nr. 1994, 7/2);
- „*Magistrata* Andreea Ciucă, *arestată* de către PNA" (Adev., 2003, nr. 4041, 14/5).

Pentru *ministru*, dicţionarele oferă, cum am arătat, o formă feminină (*ministreasă*), dar tot ele ne fac cu ochiul, precizând că acest termen este „familiar, ironic" (DEX), cu alte cuvinte, nu este utilizabil în împrejurări serioase. Mai nou, au fost semnalate şi alte încercări, mai ales cu sufixul *-ă*:

- „*Ministra* Justiţiei îl face de trei parale (pe preşedintele CS – n.n.) şi e de părere că ar trebui schimbat, că tot e el independent" (Rev. „22", 2003, nr. 692, 5/4);
- „Cele patru firme ale *ministrei* Puwak au supt 150.000 de euro din fondurile europene" (Adev., 2003, nr. 4069, 1/3-5, titlu);

- „O întrebare pe care o avem pentru *ministra* Justiției" (Acad. Cat., 2003, nr. 31 [608], 13/6).

Conotații negative se pot identifica și la această variantă, așa că n-ar fi exclus ca, în contexte reverențioase, să se facă tot mai mult apel nu la soluția morfologică, ci la cea sintactică: *doamna ministru*, la fel ca *doamna prefect*, *doamna prim-ministru* etc., sau, pentru situațiile speciale, la compusele cu femeie:

- „*Femeia-episcop* din Elsneur, Lise-Lote Rebel, a decis să-l elibereze temporar din funcție pe acest preot care nu crede în Dumnezeu" (Ziua, 2003, nr. 2733, 1/2);
- „O ilustră *femeie-filosof* spunea că trebuie să intrăm în noi înșine întâi" (Nat., 2004, nr. 2386, 11/5);
- „Pe Discovery am văzut-o pe *doamna premier* a Noii Zeelande cum făcea sporturi extreme, făcea reclamă la obiectivele țării sale" (Ev. zilei, 2003, nr. 3489, 18/6).

4. Exemplele citate în subcapitolul de mai sus evidențiază faptul că renunțarea la procedeul „masculin pentru feminin" aduce în text un plus de gramaticalitate, eliminând supărătoarele oscilații de acord, dar și o aliniere la uzul tradițional. Adepții masculinului generalizat au însă și ei argumente, inclusiv de natură sociolingvistică: femininul este, în anumite poziții sintactice, discriminator, limitativ, *nepoliticos*, în ultimă instanță, față de persoane respectabile de sex femeiesc. Ca în atâtea alte rânduri, o soluție de compromis rezolvă toate contradicțiile, aceasta însemnând utilizarea masculinului cu sens generic numai acolo unde trimite la funcții, grade, profesii, titluri. Când este vizată *persoana*, e de preferat femininul sau sintagma *doamnă/domnișoară* + masculin. Prin urmare:

Maria Popescu, deputat liberal, *a fost aleasă*...
Doamna Maria Popescu nu a uitat că este *un deputat* liberal...
Ca deputat, (doamna) *Maria Popescu* putea fi *sancționată*, dar...
Deputata Maria Popescu nu *a fost aleasă*...
Doamna deputat Maria Popescu nu putea fi *sancționată*...

Rezolvarea nu este doar teoretică, ci începe să fie tot mai frecvent ateștată în uz:

- „*Judecătoarea* Marcela Bulzan, *noul preşedinte* al Tribunalului Mureş, este *suspectată* de plagiat" (Rom. liberă, 2003, nr. 4043, ed. Transilvania-Banat, III/4);
- „*Doamna* Rodica Radian-Gordon este *noul ambasador* al Israelului la Bucureşti – Reprezint Israelul ca *ambasador* – ne-a spus *doamna ambasador* Rodica Radian-Gordon" (Adev., 2003, nr. 4083, 9/1);
- „Cum ați reușit, *doamnă senator* Clinton? Ce anume faceți ca *senator* pentru nefericiții sorții? Răspunsul *senatoarei* este chiar programul pe care îl are. Lui îi datorez, în mare măsură, alegerea mea ca *senator*" (Adev. Cj., nr. 3830, 3/2-3).

După cum se vede, nu este vorba de cine ştie ce „inginerie lingvistică" sofisticată, ci de o atenție suplimentară, menită, cum am mai arătat, să armonizeze gramatica enunțului cu logica, în limitele bunului-simț.

5. În încheiere, câteva constatări referitoare la utilizarea sintagmei de adresare/referire *doamnă/domnişoară* + masculin/feminin. Substantivele de tipul *prefect*, *locotenent*, *rector* etc., care nu au pereche feminină, cunosc un singur tip de combinație, cea cu masculinul în poziția a doua: *doamna prefect*, *domnişoara locotenent* etc. Complicațiile se ivesc la substantivele cu forme paralele (masculin – feminin), ambele bine consolidate în limbă: *învățător – învățătoare*, *profesor – profesoară*, *secretar – secretară*, *director – directoare*, *preşedinte – preşedintă*, *asistent – asistentă* etc. Moda lingvistică actuală înregistrează aici două soluții:

a) Utilizarea diferențiată (*doamna profesoară – doamna profesor*) în funcție de rangul persoanei în ierarhia funcțiilor, gradelor, profesiilor etc. Prin urmare: *doamna profesoară* (la nivel gimnazial, de pildă), *doamna profesor* (la nivel universitar); *doamna preşedintă* (a comitetului de părinți, a comitetului de bloc etc.), dar *doamna preşedinte* (a CSJ etc.). Pentru mulți vorbitori instruiți, aceasta reprezintă o regulă a politeții lingvistice, inducând-o şi în orizontul de aşteptare al femeilor din partea de sus a ierarhiei amintite. Masculinul

devine astfel o marcă a prestigiului profesional, a statutului social înalt etc. În asemenea condiții, o adresare cu *doamnă profesoară*, în mediul universitar, riscă să fie privită ca o exprimare neglijentă, dacă nu chiar nepoliticoasă.

b) Utilizarea variantei unice (femininul): *doamna învățătoare* (*doamna învățător* există doar ca o posibilitate teoretică, în practica exprimării nu se întâlnește niciodată). Cam așa se întâmplă cu aproape toate femininele care au o intensă circulație la baza piramidei socioculturale. La acest nivel, nici emițătorul, nici receptorul adresării nu sunt interesați de subtilitățile lingvistice sau de formele suplimentare de politețe.

Zonele de circulație ale celor două modele nu sunt ferm delimitate și se pot da numeroase exemple de întrepătrunderi. Pe de o parte, *doamnă* + masculin începe să fie frecvent atestat și la etaje mai joase. *Doamna director* se poate auzi și în cancelaria unei școli sătești; *doamna doctor* este o sintagmă uzuală la nivelul oricărui dispensar comunal (asta și datorită statutului special al femininului *doctoriță*). Pe de altă parte, *doamna judecătoare*, *doamna președintă* etc. urcă în sferele înalte și nu stârnesc violente reacții de respingere.

Lucrurile sunt în mișcare, nu sunt așezate, iar o prognoză ar implica prea multe riscuri. E de presupus totuși că, la substantivele care au o pereche feminină cu bună circulație (*profesoară*, *președintă*, *judecătoare*, *directoare* etc.), asocierea cu masculinul (*doamna președinte* etc.) nu va fi prea multă vreme încurajată. O femeie la Cotroceni, de pildă, ar putea înclina balanța în favoarea femininului (*doamna președintă*). Nici mass-media, nici elitele politico-administrative nu vor putea neglija presiunea uzului general.

Pre-numele de după nume

1. Un străin dispus să studieze istoria recentă a societății românești pe baza informațiilor din presă ar putea întâmpina, între alte dificultăți, și pe aceea de a stabili cu exactitate numele unor indivizi cu

responsabilităţi în viaţa publică. Cum îl chema, de pildă, pe fostul procuror general al României din perioada 2001 – 2003? Întrebarea nu este uşoară nici pentru noi, românii. Un titlu pe două coloane ne dă un prim răspuns: „Opoziţia cere demiterea lui *Joiţa Tănase*" (Ziua, 2003, nr. 2748, 1/4-5). Aplicând regula ***prenume – nume***, adoptată de aproape toate popoarele europene, inclusiv de români, înţelegem că *Tănase* este numele de familie. Textul articolului ne derutează însă, pentru că în el găsim o altă succesiune: „procurorul general *Tănase Joiţa* şi-a depăşit atribuţiile". Numele de familie pare a fi, totuşi, *Tănase*, confirmat de alt număr al aceluiaşi ziar: „A.C. a depus pe masa procurorului *Joiţă Tănase* o plângere penală" (2003, nr. 2772, 9/1). Din păcate, în coloana a treia, la aceeaşi pagină, se anulează impresia anterioară: „Procurorul general al României, *Tănase Joiţa*, a contestat, la 24 iulie, hotărârea de punere în libertate a celor 14 poliţişti". Înseamnă că nu-i exclus ca numele de familie să fie, totuşi, *Joiţă*, eventual *Joiţa*. Ziarul „Naţional" întreţine misterul: „*Joiţa Tănase* are un tractor" (2003, nr. 1938, 3/7), în titlu, dar, pe aceeaşi coloană, prezentându-se averea fostului procuror general, apare precizarea: „*Tănase Joiţa* având şi un tractor". Încercăm la „Adevărul", care anunţă într-un titlu mare, pe trei coloane: „Procurorul general *Joiţa Tănase* l-a reclamat pe preşedintele CSJ, Paul Florea" (2003, nr. 4041, 14/5-7). În text, citim: „Judecătorul Paul Florea, preşedintele Curţii Supreme de Justiţie, a fost chemat la Consiliul Superior al Magistraturii de către procurorul general al României, *Tănase Joiţa* – ne-au declarat surse din cadrul Ministerului Public. *Joiţa Tănase* ar fi făcut această sesizare în baza unui raport pe care l-a înaintat Ion Amarie, procurorul general al PNA" (col. 5). Apelăm la un ziar local, cu acelaşi rezultat. Titlu: „Boc susţine că *Tănase Joiţa* şi-a depăşit atribuţiile" (Adev. Cj., 2003, nr. 3840, 16/3-5). În articol, cum se spunea într-o glumă mai veche, se vede invers: „Vicepreşedintele Emil Boc consideră că Procurorul General *Joiţa Tănase* şi-a depăşit atribuţiile când a solicitat CSM audierea preşedintelui CSJ, Paul Florea".

Un cârcotaş ar spune că avem de-a face aici cu un caz special, în care componentele grupului antroponimic se pretează, în egală măsură, la ambele valori (prenume/nume). Din păcate, acest joc al alternanţelor de

topică nu se limitează la un anumit tip de nume: „La sfârşitul declaraţiei sale de avere, *Gheorghe Buta* precizează că spaţiile comerciale au destinaţie de birou notarial şi sunt proprietatea biroului notarial al soţiei sale, *Buta Mariana*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3836, 15/1). În altă parte, prezentându-se averea declarată a magistraţilor, sunt date 15 nume, cu aceeaşi inconsecvenţă de topică (Adev., 2003, nr. 4075, 1/2-4): „*Joiţa Tănase, Mihai Maria Despina, Şerban Bengescu, Jocan Zărie, Păun Stelian Ovidiu, Ionel Santeş, Vasile Alexandru, Ristea Ion, Constantinescu Tatiana, Liliana Bădescu, Achim Gina, Leonard Bădescu, Bătrînu Ioana, Cibu Ion, Gîlcă Iulian*". Din „Adevărul de Cluj", aflăm cum stau cu averile şefii din Poliţia clujeană. Pe parcursul unei pagini întregi (2003, nr. 3854, p. 14), ni se dau informaţii despre: „*Nelu Pop, Pop Teodor Puşcaş* (apare şi în ordinea *Pop Puşcaş Teodor* – n.n.), *Pop Teodor, Vasile Apahidean, Marcel Bonţidean, Pop Ioan, Ion Ungur, Ion Boboş, Toma Rus, Călugăru Vasile, Grigore Blaga, Rus Sorin, Gheorghe Bob, Alexandru Crişan, Rus Augustin*".

Ieşind din zona presei, strada ne oferă, prin firmele particulare mai ales, aceeaşi derutantă dezordine cu „*Mureşan Nicolae* – avocat", alături de „*Nicolae Pop* – notar public" sau „*Popescu Nicolae* – medic stomatolog". O mare policlinică particulară din Cluj-Napoca îşi prezintă personalul într-un elegant tablou colorat, în care însă exigenţele estetice contrastează hazliu cu jocul „nume-prenume/prenume-nume" practicat de la cap la coadă. „Surprize" de acest fel se pot întâlni în orice instituţie de învăţământ, cultură, administraţie etc. în momentul în care angajaţii sunt solicitaţi să se prezinte. Cimitirele noastre sunt pline de asemenea „inscripţii alternative", iar ferparele mortuare de la mica publicitate confirmă dezordinea. Bietul dispărut, mai ales dacă are ghinionul unei notorietăţi mai extinse, umple pagina cu numele său, într-o jenantă succesiune de *Nicolae Popescu* şi *Popescu Nicolae*, să zicem, după inspiraţia vecinilor de la bloc, după nivelul cultural al neamurilor, după bunul-plac al cunoştinţelor. Nu o dată, la radio sau televiziune, suntem martorii aceluiaşi fenomen: regula există, haosul persistă.

2. Regula e sugerată chiar de transparența termenilor: ***pre-nume*** + ***nume*** (***de familie***), opusă structurii *nume* + *post-nume*, preferată de unele popoare (unguri, turci, japonezi). Oscilația românilor nu este rezultatul unei atitudini de contestare a formulei alese. Slaba autoritate a normei, toleranța maximă față de abateri, nesiguranța manifestată chiar și de vorbitorii culți, în anumite împrejurări, au alte cauze:

a) Excepțiile nu sunt stabilite cu precizie, iar cele care se practică în prezent, în virtutea unor cutume lingvistico-administrative, sunt prea numeroase. Reducerea drastică a excepțiilor trebuie făcută de Academia Română, sincronizându-și exigențele cu ceea ce se întâmplă în aria limbilor romanice, germanice, slave. Alinierea la normele Vestului ar însemna, implicit, inscripționarea numelui corect (prenume + nume) în actele individuale ale românului: certificate, carte de identitate, legitimații, diplome. S-ar evita astfel și dificultățile de omologare pentru neconcordanță de nume. Repoziționarea marcată de virgulă (*Popescu, Nicolae*) trebuie admisă numai acolo unde ordinea alfabetică este strict necesară pentru identificare și sistematizare (bibliografii, cataloage bibliografice etc.).

b) Birocrația administrativă, de la toate nivelurile, întărește impresia românului că numele său corect, oficial, este cel cu prenumele în poziția a doua. Celebra rubrică *numele și pronumele*, devenită în varianta „modernă", „corectată", *numele și prenumele*, transformă excepția în regulă, o oficializează, o absolutizează chiar. După atâtea rubrici cu acest titlu, completate de-a lungul anilor, după o sumedenie de chitanțe și adeverințe, după sute de scrisori primite sau expediate cu „numele și prenumele" pe locul adresei, omul rămâne definitiv convins că așa îl cheamă (*Popescu Nicolae*), chiar și atunci când, culmea ironiei, devine doctor în filologie.

c) Educația lingvistică este deficitară la acest capitol. Primele instituții menite să creeze deprinderi corecte, familia și școala, acționează neglijent, dacă nu chiar pe contrasens. Mulți părinți își obișnuiesc copiii, de mici, să se prezinte incorect, pregătindu-i parcă pentru acea obsedantă rubrică a prenumelui de după nume. Nu de

puține ori, unii slujitori ai școlii susțin explicit că numai anumiți români au dreptul la formula *prenume + nume*. Oricum, elevul este „strigat" ca în catalog (*Popescu Nicolae*), iar dacă semnează un test, o teză sau o altă lucrare școlară cu *Nicolae Popescu*, riscă să fie considerat obraznic, pentru că a călcat în zona lui *Nicolae Iorga*, care este un altfel de Nicolae.

Din acest punct de vedere, presa scrisă sau audiovizuală, în ciuda numeroaselor inconsecvențe, menționate la început, tinde să aibă o contribuție mai eficientă în normalizarea lucrurilor. Poate cel mai bun exemplu îl reprezintă emisiunile interactive, unde, la început, participanții își spun numele așa cum au învățat la școală, în armată etc. Când trebuie să-i numească ei, moderatorii utilizează ordinea firească, sugerând discret forma modificată. Gestul nu rămâne neobservat și efectele sunt vizibile pe loc sau cu bătaie mai lungă. Mai nou, și emisiunile informative (radio, TV) practică acest tratament al numirii corecte.

3. Folosind un clișeu actual, cu utilizare internațională, putem spune că „suntem pe drumul cel bun, dar mai avem multe de făcut". Deocamdată, dominantă este mentalitatea că românul trebuie să treacă un fel de examen pentru a fi promovat de la *Popescu Nicolae*, să zicem, la *Nicolae Popescu*. Anonimatul e compatibil cu prima variantă, notorietatea, celebritatea – cu a doua. Nu este exclusă nici retrogradarea, care poate fi definitivă (v. *Ceaușescu Nicolae*), temporară (cât stă omul celebru prin tribunale ori penitenciare) sau doar stilistică. Aceasta din urmă se practică mai ales între colegii care ajung adversari („Cine-i acest *Preda Marin*?").

Cam ce probe ar trebui să treacă aspirantul la varianta onorabilă și cine ar putea să arbitreze această cursă sunt întrebări fără răspuns, situație care lasă loc pentru subiectivisme și dezordine. Singura soluție înțeleaptă este cea sugerată pe parcurs: *reglementarea mai riguroasă, nediscriminatorie* a utilizării numelor de persoană. Există și așa, la mulți români, o anumită timiditate, sentimentul umilitor al omului de categoria a doua, în raport cu mai-marii nației sale sau ai altora. Este un *prag psihologic* ce trebuie desființat. Desigur, acest act denominativ nu schimbă totul, dar măcar nu adâncește falia care

separă uneori, nefiresc, cetățenii acestei țări. Altfel, românul de rând suportă un tratament discriminator toată viața, iar prin inscripția de pe cruce, chiar și după moarte, căci alături de *Popescu Nicolae – cazangiu* își poate dormi somnul de veci *Nicolae Popescu – fost ministru. Gest nepoliticos*, în postumitate.

Întâmplarea a făcut ca în săptămâna în care România își plângea primul militar căzut în luptă după al doilea război mondial, în Afganistan, un post de televiziune să programeze filmul „Salvați soldatul Ryan". Scena care deschide și închide povestea îl prezintă pe Ryan, bătrân, vizitând cimitirul eroilor căzuți cu prilejul marii debarcări din Normandia. Pe crucea salvatorului său scria: *John Miller*, la fel cum scrie și pe crucea sau piatra funerară a oricărui președinte american decedat. Pe crucea militarului român, apărută și ea în primplan de câteva ori, la emisiunile de știri, scria: *Fogoroși Liviu*. Cei doi muriseră pe tărâm străin, trimiși de țările lor. Același sacrificiu suprem, dar pentru militarul român n-a fost suficient pentru a-și câștiga dreptul la un nume similar cu al președintelui.

Neglijența onomastică are, cum s-a văzut, importante implicații și consecințe. Ea înseamnă lipsă de respect pentru limba normată, dominația cutumelor funcționărești, ignoranță, discriminare, impolitețe adesеori. Impunerea regulii și reglementarea excepției (*Popescu, Nicolae*), reducerea sferei de circulație a celei din urmă la strictul necesar, în condiții bine precizate, ar trebui să fie, cândva, o preocupare pentru acele foruri științifice și administrative ale căror decizii sunt executorii.

Capitolul III

LENE LINGVISTICĂ

Ușor cu verbul pe scurtătură

1. Unul dintre clișeele lingvistice vehiculate prin știrile care ne vin dinspre tribunal sună așa:

Inculpatul a pretins și primit foloase necuvenite.

Presa preia această structură șchioapă a lui ***a pretins și primit***, popularizând-o cu voluptate:

- „A.C. *a pretins și primit*, în mod repetat, de la denunțător, suma..." (Adev., 2003, nr. 4037, 14/1);
- „Matei *a pretins și primit*, în mai multe rânduri, suma..." (Adev. Cj., 2003, nr. 3825, 5/3);
- „Judecătoarea *a pretins și primit* suma de 200 de milioane" (Indep., 2004, nr. 843, 2/4);
- „...*au pretins și primit*, în mod repetat, de la hoți, sume de bani" (Naț., 2003, nr. 1962, 3/2).

Suprimarea auxiliarului la verbele coordonate nu este însă apanajul exclusiv al stilului juridic. Moda luatului pe scurtătură, prin nerespectarea auxiliarului la formele verbale compuse, atunci când acestea sunt coordonate, este un fenomen lingvistic mult mai amplu. Manifestarea lui se înregistrează, frecvent, la perfectul compus al indicativului:

- „Unii dintre aceștia *au fost și rămas* adversari ai lui Adrian Năstase" (Ev. zilei, 2003, nr. 3458, 17/6);
- „...*a semnat și conceput* cel mai important tratat al României postbelice" (Acad. Cat., 2003, nr. 31 [608], 3/2);

- „Repet ceea ce *am spus şi scris* de mai multe ori" (Rom. lit., 2003, nr. 36, 2/1);
- „...*a justificat şi promovat* publicarea unor articole" (Jur. Naţ., 2003, nr. 3160, 2/5);
- „Aşa că *a vegheat, pregătit şi ordonat* echipa cântăreţilor" (Naţ., 2003, nr. 1941, 14/7);
- „Perşii *au atacat şi distrus* oraşul" (Cr. Rom., 2003, nr. 3235, 4/2);
- „...ceea ce *a învăţat şi îndemnat* SUA să facă" (Ziua, 2003, nr. 2833, 4/1);
- „Am *văzut şi tratat* zeci de mii de copii" (Adev. Cj., 2004, nr. 3843, 2/4);
- „...tot acolo *a cunoscut şi înţeles* rădăcinile malefice ale dezumanizării şi alienării" (Rom. lit., 2005, nr. 4, 20/1).

Preferinţa vorbitorilor pentru formulările „prescurtate" este normală şi corespunde unuia dintre principiile care guvernează dinamica limbii – economicitatea. Exprimarea „economicoasă" are însă anumite limite. Ea nu trebuie să compromită claritatea mesajului sau integritatea unor entităţi morfologice consacrate de sistem. Omiterea auxiliarului pentru formele verbale compuse nu este acceptată de limba normată nici în apariţiile unice, nici în cele multiple, coordonate. Ca purtător de informaţii gramaticale (mod, timp, persoană, număr, diateză), auxiliarul face parte din „cuvântul morfologic". În plus, el este strâns legat de adverbul de negaţie, de formele pronominale scurte etc., pe care le antrenează în suprimări interzise, după cum vom arăta pe parcurs. Există, prin urmare, suficiente motive de îngrijorare.

2. Auxiliarul suspendat, la al doilea (al treilea etc.) verb al lanţului coordonării, este atestat şi la alte moduri şi timpuri compuse, deşi, repetăm, perfectul compus rămâne zona lui preferată de manifestare.

a) Viitor (indicativ):
- „Fefe *va conduce şi coordona* un nou post de televiziune" (Ziua, 2003, nr. 2865, 1/5);

- „Promite că *va scrie şi telefona* lui Handoca" (Rom. lit., 2004, nr. 2, 14/2);
- „*Voi continua şi lărgi* ceea ce-s-a făcut bine în acest minister" (Adev. Cj., 2004, nr. 4302, 1/1-3, titlu);
- „Indicele de confort termic *va atinge şi depăşi* uşor valoarea critică" (Adev., 2003, nr. 4095, 11/3);
- „PSD *va accentua şi desăvârşi* tendinţele..." (Naţ., 2003, nr. 1960, 4/2).

b) Infinitiv (prezent, mai ales):
- „Există anumite greutăţi în *a înţelege şi explica* unele dintre situaţiile actuale" (Ziua, 2003, nr. 2772, 8/2);
- „...pentru *a discuta, rezolva şi găsi* soluţii" (Rom. liberă, 2003, nr. 4108, 7/2);
- „...propunerea de *a întârzia, bloca* şi, dacă se poate, *împiedica* realizarea unor obiective de investiţii" (Adev. Cj., 2003, nr. 3917, 1/4).

c) Condiţional-optativ, prezumtiv:
- „Măcar dacă fruntaşii PD *ar înţelege şi accepta* că «dulce ca mierea e glonţul patriei»" (Adev. Cj., 2003, nr. 3893, 16/1);
- „Potrivit procurorilor, aceştia *ar fi pretins şi primit*, în mod repetat, bani şi combustibil" (Naţ., 2003, nr. 1966, 3/1);
- „Bivolaru *ar fi oferit şi dat* minorei şi alte foloase" (Naţ., 2004, nr. 2199, 7/1).

3. Aşa cum menţionam anterior, lucrurile se complică atunci când „prescurtarea" structurilor coordonate angajează reduceri suplimentare: negaţia, forme pronominale atone etc. Nerepetarea acestora încalcă nişte tipare lingvistice obligatorii, făcând şi mai discutabil procedeul sacrificării auxiliarului. Agravant este şi faptul că tocmai această manifestare combinată (auxiliar + pronume, negaţie etc.) are frecvenţa cea mai mare în româna actuală.

a) Auxiliar verbal + pronume personal (compl. direct/indirect):
- „Dar lectura multă şi la alegere *ne-a salvat şi format* în cele din urmă ca intelectuali" (Rom. lit., 2003, nr. 36, 17/6);

- „Acesta *l-a jignit, bătut şi ameninţat*" (Ev. zilei, 2003, nr. 3524, 10/1);
- „Ceea ce m-*a supărat şi întristat – şi determinat* să vă scriu – a fost N. red." (Dilema V., 2004, nr. 35, 2/4);
- „Nu l-a folosit trei meciuri la rând, *l-a umilit, plimbat, tratat* cu indiferenţă şi cinism" (Adev. Cj., 2005, nr. 4325, 11/1);
- „...câteva afirmaţii pe care *le-am auzit sau citit* în ultimul timp" (Rom. lit., 2004, nr. 35, 31/4).

Perfectul compus domină şi în această asociere (cu pronumele personal), dar nici celelalte forme compuse nu se întâlnesc rar în ipostaza amintită:

- „*Îl vom susţine* şi, sper, *convinge* să revină" (Adev. Cj., 2003, nr. 3832, 1/1);
- „În speranţa că *mă veţi înţelege şi ajuta*" (Rom. Mare, 2004, nr. 703, 23/1);
- „*Vă vor dori şi iubi tot atât* cât le doriţi şi le iubiţi voi pe ele" (Rom. lit., 2004, nr. 16, 29/5).

E de remarcat totuşi o diferenţă cantitativă mai consistentă, în privinţa raportului c. direct – c. indirect, la pronumele asociat, cu o atestare mai redusă a celui din urmă:

- „Acestor parteneri *o să le fixăm şi comunicăm* noile tarife" (Ziua, 2003, nr. 2772, 8/2);
- „*I-am promis şi acordat* asistenţă tehnică" (Adev. Cj., 2003, nr. 3848, 16/3).

În ceea ce priveşte afixul mobil al conjunctivului (*să*), suprimarea lui la verbele coordonate are loc destul de rar. În prezenţa unui pronume personal (c. direct/c. indirect), nerepetarea lui a devenit, din păcate, ceva obişnuit:

- „Desigur, vor fi unii care *să ne acuze* (sau măcar *bănuiască*) că am apelat la texte mai vechi" (Timpul-7, 2003, nr. 43 [644], 14/1);

- „Va trebui *să-i suporte şi respecte* pe cei pe care nu-i doreşte" (Adev. Cj., 2003, nr. 3902, 12/2);
- „S-ar putea, inconştient, *să vă supăr, să vă irit, să vă contrariez sau deziluzionez*" (Rom. lit., 2004, nr. 35, 7/3);
- „...o nouă hotărâre guvernamentală care *să-i legitimeze şi consolideze* existenţa" (Rom. lit., 2004, nr. 2, 3/2);
- „M-am simţit obligat să reiau o bună parte din citatele respective (necomentate) şi *să le analizez şi comentez*" (Timpul-7, 2004, nr. 44 [707], 11/1);
- „Eminescologii au tendinţa *să-l îmbălsămeze, mumifieze sau împăieze* pe «poetul nepereche»" (Adev., 2005, nr. 4533, 3/1);
- „Persoanele care deţin ziare sau reviste din perioada interbelică îndeosebi şi *doresc să le doneze sau vândă* sunt rugate să contacteze biblioteca noastră" (BCU – Bucureşti, Rom. lit., 2005, nr. 7, 31/2-3).

b) Auxiliar verbal + pronume reflexiv:

Indiferent dacă pronumele reflexiv are funcţie sintactică sau este un simplu morfem al diatezei ori formant al unor verbe pronominale, el se ataşează cu aceeaşi uşurinţă auxiliarului „dispărut":

- „Vechile universităţi *s-au dezvoltat ori diversificat*" (Rom. lit., 2003, nr. 44, 2/2);
- „A ştiut *să-şi stimuleze şi protejeze* colegii" (Rom. lit., 2003, nr. 38, 3/4);
- „...dacă *s-ar fi întocmit sau remis* către primăriile de sector solicitările" (Adev., 2003, nr. 4966, 3/1);
- „E nevoie de «ceva» pentru *a se mai vorbi sau scrie* despre ea" (Pro Sp., 2003, nr. 1921, 16/1);
- „Mihai Botez, despre care *s-au spus şi scris* nenumărate porcării, din cauza disidenţei sale, începe să se bucure de respect" (Rom. lit., 2004, nr. 35, 31/4).

c) Auxiliar + negaţie ± pronume:

- „*Nu se vor cumpăra şi consuma* sub nici o formă ciuperci" (Adev. Cj., 2003, nr. 3871, 16/3);

- „*Nu au văzut şi auzit* un astfel de Zamfir" (Rom. Mare, 2003, nr. 685, 5/2);
- „Federaţia *nu a calculat, reţinut şi vărsat* la bugetul de stat impozitul aferent" (Adev., 2003, nr. 4054, 14/2);
- „*Să nu pustiască şi pârjolească* totul în urma lor" (Rom. lit., 2003, nr. 44, 22/5);
- „Slăbiciunea sa majoră este aceea de-*a nu fi ştiut sau vrut* să construiască în jurul său o clasă conducătoare" (Adev. Cj., 2004, nr. 4266, 3/2);
- „*Nu-i veţi vedea şi auzi* luând vreodată parte activă la dezbateri" (Rom. lit., 2005, nr. 2, 2/5).

4. Am ilustrat abundent fenomenul discutat aici, pentru că obiceiul renunţării la afixele mobile în structurile coordonate proliferează alarmant. Suprimarea auxiliarului antrenează şi alte abateri de la normă (nerepetarea negaţiei, a complimentului direct/indirect, a reflexivului), pe care le găsim apoi extinse şi la formele verbale sintetice:

- „Bokassa a fost acuzat că-*i ucidea şi mânca* pe cei care îndrăzneau să-l critice" (Naţ., 2003, nr. 2114, 3/4);
- „Reprezentanţii acestuia, pe care *îi contestă şi repudiază*..." (Timpul-7, 2003, nr. 33 [654], 4/1);
- „*Nu ascult sau privesc* discursuri politice decât strictamente profesional" (Rom. lit., 2004, nr. 16, 3/1).

Revenind la formele verbale compuse, constatăm că nu toate se pretează în aceeaşi măsură la suprimarea auxiliarului în coordonare. Cum s-a văzut deja, perfectul compus apare mult mai frecvent în această ipostază, în comparaţie cu conjunctivul prezent sau alte structuri compuse cu acesta. Se înţelege că şi gradul de toleranţă faţă de varianta „prescurtată" este diferit. O formulare ca *În viaţa mea am văzut şi auzit multe* este mai uşor acceptată decât *În viaţă o să vezi şi auzi multe*. Problema acceptabilităţii se pune însă doar pentru comunicarea nepretenţioasă, pentru că, din punctul de vedere al limbii literare, omiterea auxiliarului morfologic, a negaţiei, a formelor menţionate constituie o abatere de la normă. Refuzul comodităţii se justifică

atât prin riscul dezordinii morfosintactice, cât şi prin confuziile create în comunicare. Ambiguităţile interpretative sunt mai evidente în enunţurile negative:

- „Am hotărât *să nu-l acceptăm şi votăm*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3866, 15/3).

Subînţelegerea este un concept sintactic limitat, condiţionat şi oricum nu trebuie extrapolat la nivel morfologic. O situaţie specială prezintă diateza pasivă (*sunt lăudat, eşti lăudat* etc.). Auxiliarul are aici autonomie morfologică, iar asocierea lui cu un participiu poate fi asimilată cu o îmbinare liberă. Din această cauză, subînţelegerea lui *a fi* într-o frază ca *A fost lăudat şi premiat* se poate plasa la nivel sintactic, formularea având aceeaşi legitimitate ca şi *A fost bun şi drept* (dar cu o interpretare morfosintactică diferită).

Substantive neterminate

1. Începe să prindă contur moda genitiv-dativului nemarcat, adică a utilizării unor substantive invariabile, fără marca specifică a cazurilor menţionate, în situaţii în care sistemul nostru morfosintactic reclamă o prezenţă obligatorie. Întâlnim astfel, destul de frecvent, exprimări ca: *în slujba Jihad, potrivit Mediafax, suporter al Poli AEK Timişoara, în posesia „Ziua", noul preşedinte al Peru* etc. Punctul de plecare l-au putut constitui compusele abreviate prin iniţiale de tipul: al URSS, al RFG, CC al PCR etc., care au proliferat mai ales după al doilea război mondial, în condiţiile cunoscute. Acestea aveau *alibiul mărcii cazuale încorporate*, marcă evidenţiată la „citire", în varianta extinsă: *al Partidului Comunist Român*. Chiar şi „citirea scurtă" („pecere"), prin acel *e* final, dădea impresia unei desinenţe cazuale prezente. Ea a fost treptat acceptată, ca o variantă de rangul doi, pentru registrul popular-colocvial, oricum mai puţin oficial-academic. Important este că românii s-au obişnuit cu aceste forme scurte, utilizate ca atare nu numai la „scriere", ci şi la „citire". Chiar şi abrevierile mai vechi, lexicalizate grafic sau fonetic prin articulare, au

început să fie folosite, mai nou, fără această marcă a genitiv-dativului. De la *al CFR-ului* („al cefereului"), s-a ajuns la *al CFR* („al cefere"), iar de la *al CEC-ului* („al ceculuí"), la *al CEC* („al cec"). Forma articulată pare a avea, pentru unii, un aer desuet, popular, incult în comparație cu cea nouă.

Procedeul variantei nude, fără marcă a cazului, s-a extins treptat și la abrevierile alcătuite din segmente ale cuvintelor componente. Acestea nu mai au o „citire extinsă", prin urmare lor le lipsește alibiul inițial al mărcii încorporate: *al Agerpres, conform Rompres* etc. Faza extremă a „nudismului" cazual se întâlnește la substantivele proprii care nu sunt rezultatul abrevierii și la care motivul „desinenței ascunse" nu mai poate fi invocat în nici un fel: un corespondent *al „Național", potrivit „Fanatic", conform „Deutsche Welle"* etc.

2. Dativul nemarcat este cel mai șocant atac la sistem și se înregistrează mai ales în prezența prepozițiilor *conform, potrivit, contrar, datorită, mulțumită, grație.* Acestea sunt cuvinte cu *regim cazual forte*, adică reclamă la dreapta lor un nume (substantiv, pronume, numeral) la dativ, marcat clar printr-o desinență propriu-zisă, printr-un articol-desinență sau desinență + articol: *datorită + lui Ion, efortului său, voinței sale* etc.

a) Lăsăm la o parte abrevierile cu inițiale, din două motive. În primul rând, cum arătam mai sus, aici poate fi invocată prezența mărcii cazuale încorporate. Argumentul este acceptabil pentru exprimarea scrisă și discutabil pentru varianta orală, având în vedere că la cele mai multe abrevieri nu se practică „citirea extinsă", iar la unele nici nu este cunoscută de toată lumea. Avem în vedere mai ales abrevierile străine ca *NATO, FBI, CIA* etc. Pe de altă parte, uzul a impus, până la generalizare, utilizarea variantei cu „desinența ascunsă": *conform SRI, datorită FBI, mulțumită OSCE* etc., încât loc pentru schimbare nu pare a mai exista. Rămân totuși la limita suportabilului „citiri" de tipul „conform CEC", „conform CURS" etc.

b) Mult mai supărătoare, mai neobișnuită și mai nemotivată gramatical este apariția dativului nemarcat la alte substantive proprii,

românești sau străine. Mai ales când e vorba de numele unor agenții de presă, publicații, instituții etc., frecvența fenomenului este evidentă. Iată câteva extrase din sutele de asemenea exemple pe care ni le oferă zilnic mass-media de la noi:

- „*Potrivit Reuters*, la finele meciului..." (Ev. zilei, 2003, nr. 3458, 13/1);
- „*Potrivit «Fanatic»*, Tamaș a avut o evoluție foarte bună" (Ziua, 2003, nr. 2768, 10/2);
- „*Potrivit «The Sun»*..." (Adev., 2003, nr. 4049, 1/4);
- „*Potrivit «Transparency International»*, România rămâne un stat cu corupție generalizată" (Cr. Rom., 2004, nr. 3583, 1/3);
- „*Potrivit «New York Times»*, măsurile antiteroriste interne impuse de Bush au reamintit de obsesia lui Nixon pentru secrete" (Naț., 2004, nr. 2370, 2/1);
- „*Conform «Daily Star»*, Real Madrid a primit o ofertă..." (Gaz. Sport., 2003, nr. 4175, 9/6);
- „Pașcu a precizat, *conform Mediafax*, că nu poate..." (Naț., 2003, nr. 1941, 4/3).

c) Am semnalat prioritar dativul nemarcat din *structurile prepoziționale*, pentru că acestea sunt cele mai frecvente. Extinderea „inovației" poate fi constatată însă și la alte îmbinări, unde gramaticalitatea construcției este și mai îndoielnică:

- „Modelul viitoarei zone metropolitane București este însă Roma, pentru că are o organizare administrativă similară cu cea a țării noastre, cu orașe, comune, municipii, *a declarat Mediafax* Vasile Gherasim" (Naț., 2003, nr. 1941, 4/5);
- „Un comunicat de presă *remis*, ieri, *Mediafax* de vicepreședintele PUR..." (Naț., 2004, nr. 2162, 4/4);
- „Consilierul guvernatorului BNR, Adrian Vasilescu, a explicat ieri, într-un *interviu acordat «Ziua»*, faptul că Mugur Isărescu nu va intra în politică" (Ziua, 2004, nr. 3085, 5/6);
- „Articol *oferit în exclusivitate Ziua* prin amabilitatea Departamentului de Stat al SUA și a Ministerului Afacerilor Externe al României" (Ziua, 2005, nr. 3357, 6/6);

- „Ieri, într-un interviu *acordat Radio România Actualități*, șeful statului a declanșat atacul împotriva premierului" (Gândul, 2005, nr. 84, 1/2).

d) Examinând citatele de la b) și c), se poate observa că autorii enunțurilor respective ar fi putut evita cu ușurință „abaterea" dativului nemarcat, apelând, de fiecare dată, la un termen generic, antepus numelui propriu (*ziar, publicație, revistă, agenție, primar*): *potrivit agenției Reuters, conform publicației „Daily Star", a declarat (remis) agenției Mediafax* etc.

Preferința pentru varianta scurtă, cam ciudată și agramată, se explică prin „lenea lingvistică" a emițătorului, numită, eufemistic, „legea minimului efort". Această tendință de simplificare este benefică de multe ori, dar aici vine în contradicție cu spiritul limbii române, cu sistemul ei. Singurul avantaj ar fi că, uneori, creează bună dispoziție, umor involuntar citind noi despre *un interviu acordat Ziua* sau despre ce *a declarat Mediafax Vasile Gherasim*.

3. Genitivul nemarcat apare cu cea mai mare frecvență după *al* (*a, ai, ale*), numit articol genitival tocmai datorită cazului pe care îl reclamă pentru substantivul (pronumele) din dreapta lui. Absența unei mărci formale explicite a genitivului la abrevierile cu inițiale (*al NATO, al ONU, al PNL* etc.) am comentat-o, legitimând-o în cele din urmă prin alibiul mărcii cazuale încorporate. Ca și la dativ, deranjează extinderea procedeului și la alte substantive, mai ales la compusele prin segmentare, la numele proprii străine etc.:

- „...celălalt acționar *al RomTelecom*" (Adev., 2003, nr. 4017, 1/6);
- „...fostul președinte *al Bankcoop*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3831, 1/2);
- „...conferința de presă *a «Reporteri fără frontieră»*" (Ev. zilei, 2004, nr. 3965, 3/1);
- „...trimis special *al «Wall Street Journal»* în Afganistan" (Adev. Cj., 2004, nr. 4188, 3/1);
- „...tinerii analiști *ai Ziua*" (Ziua, 2005, nr. 3220, 6/5).

Exemplele de acest fel sunt foarte numeroase. În cele mai multe situații, apelul la un termen generic, purtător al funcției și al mărcii genitivului, ar da exprimării naturalețea și gramaticalitatea pierdute: al *companiei* RomTelecom, al *ziarului* „Ziua", al *asociației* „Reporteri fără frontieră" etc. Este adevărat, apar și dificultăți în aplicarea acestei soluții; cum se întâmplă în cazul lui *Bankcoop*, Sintagma *al băncii Bankcoop* este tautologică, iar evitarea ei este de înțeles și chiar lăudabilă, dar rezolvarea dată nu este nici ea prea fericită. Cu puțin efort, se pot găsi însă alte formulări (fostul președinte *de la Bankcoop*, *al Bankcoop-ului* etc.).

Comoditatea și mimetismul lingvistic au dus la suprimarea termenului regent, purtător al mărcii cazuale, și în structuri fără *al* (*a*, *ai*, *ale*):

- „...informațiile intrate ieri în *posesia «Ziua»*" (Ziua, 2003, nr. 2857, 4/4);
- „...împiedicarea *ziariștilor «Național»* să pătrundă" (Nat., 2003, nr. 1911, 1/2);
- „...ministrul Nica crede în *reînvierea Cosmorom*" (Adev., 2003, nr. 4028, 6/2);
- „*Șeful Scotland Yard* în România" (Indep., 2004, nr. 672, 3/5, titlu);
- „...încercarea de a grăbi lucrurile și de a forța *mâna Hezbollah*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3823, 2/5);
- „Angajați ai Jandarmeriei Române *în slujba Jihad*" (Rom. Mare, 2003, nr. 686, 3/2).

Desigur, româna admite o anumită echivalență a structurilor: substantiv + substantiv în genitiv = substantiv + substantiv în nominativ (*legea lui Ionescu* = *legea Ionescu*). În toate exemplele de mai sus sunt depășite limitele de acceptare a echivalenței, iar utilizarea asocierii apoziționale reprezintă aici un abuz. Când genitivul este reclamat de o prepoziție sau de o locuțiune prepozițională cu regim genitival, nici măcar această echivalență nu mai poate fi invocată:

- „...înăsprirea asediului *asupra Ramallah*" (Adev. Cj., 2004, nr. 4183, 3/3);

- „Cristian Pârvulescu *în fruntea Pro Democraţia*" (Ziua, 2003, nr. 2772, 4/1-3 – titlu);
- „...atât Antena 1, cât şi TVR l-au pierdut *în favoarea Prima TV*" (Naţ., 2003, nr. 1960, 11/1).

4. O situaţie cu totul aparte prezintă substantivul ***mass-media***, un anglicism apărut relativ recent în limba română, care a dobândit o circulaţie remarcabilă. A fost înregistrat în lucrările noastre lexicografice şi normative ca un substantiv neutru, la plural, invariabil. Într-adevăr, *media* este pluralul latinescului *medium* („mijloc"), păstrat de engleză în forma latinească, cu desinenţa *-a* pentru plural. Aşadar, apariţia acestui neologism cu genitiv-dativul nemarcat, în textele româneşti, nu mai este rodul comodităţii lingvistice, ci mai degrabă efectul unor scrupule etimologiste:

- „A anunţat măsuri radicale *împotriva mass-media*" (Naţ., 2003, nr. 1939, 11/1);
- „...pe placul populaţiei şi *al mass-media*" (Timpul-7, 2003, nr. 24 [645], 7/1);
- „Patriciu Abrudan şi Tiberiu Petriş au *cerut mass-media* răbdare, calm şi mult bun-simţ" (Adev. Cj., 2003, nr. 3847, 13/2-3).

Şi totuşi, trebuie să admitem că ceea ce a mers foarte bine pentru engleză nu se prea potriveşte pentru română. Păstrarea lui *mass-media* în forma invariabilă este simplu de realizat într-o limbă în care cazurile se exprimă prepoziţional. Pentru români, morfemul substantival *-a* este specializat ca marcă pentru „feminin, singular, nominativ-acuzativ, articulat definit", încât nu este uşor să-l admită şi ca semn al genitiv-dativului (şi încă la plural!). Jurnaliştii, oamenii cultivaţi au urmat totuşi recomandările specialiştilor, utilizându-l invariabil, ca în exemplele citate. Pe măsură însă ce *mass-media* intră tot mai mult în limbajul general şi coboară spre baza piramidei lingvistice, acesta începe să fie simţit şi tratat ca un feminin singular şi e declinat în consecinţă: *al mass-mediei*, *datorită mass-mediei* etc. Apare şi un plural: *toate mass-mediile*. Această adaptare incipientă nu este o noutate pentru neutrele latineşti (cu pluralul în *-a*) intrate ca neologisme

în limba română. *Agenda* (pluralul lui *agendum*) a fost românizat prin transformarea lui într-un singular feminin, cu flexiune obişnuită la singular (*agendă, agendei, agenda*) şi cu plural specific femininelor româneşti (*agende, agendele, agendelor*). La fel s-a întâmplat cu *errata* (pluralul lui *erratum*), devenit apoi *o erată – două erate* etc.

Mai nou, acelaşi lucru se constată la substantivul *curricula* (pluralul lui *curriculum*), folosit mai ales în mediul şcolar, universitar, academic. Se pare că el a depăşit faza invariabilităţii mai repede ca *mass-media*, adaptându-se lexico-gramatical, mai puţin sub aspect grafic, păstrându-se scrierea cu dublu *r* (*curriculă – curricule*):

- „Americanii propun în universităţile lor *o curriculă* simplă" (Adev., 2004, nr. 4380, 8/5);
- „UBB doreşte să folosească aceste informaţii pentru îmbunătăţirea *curiculei* universitare" (Adev. Cj., 2004, nr. 4294, 15/1);
- „Avem schimbări în *curriculă* determinate de aceste decizii" (Gândul, 2005, nr. 8, 9/4);
- „Am revăzut toate *curriculele* celor trei facultăţi" (Adev. Cj., 2003, nr. 4158, 8/6).

Mai mult poate decât *mass-media*, varianta românizată a lui *curricula* avea nevoie de un plural şi, cum arată ultimul exemplu, l-a format (*curricule*). Interesant este faptul că şi în engleză a apărut, pe lângă *curricula*, un plural de tip englezesc, *curriculums*, semn că, acolo unde sistemul are o desinenţă specifică (singular – plural), principiul invariabilităţii cedează, abandonându-se forma etimologică.

Schimbarea statutului morfologic al substantivelor de tipul celor menţionate mai sus, prin adaptarea lor la sistemul limbii române, rezolvă şi dificilele probleme de acord pe care le generează aceste neologisme. Deocamdată „lumea bună" continuă să le trateze ca pe nişte plurale şi, în consecinţă, predicatele şi atributele sunt acordate respectând acest număr:

- „*Mass-media s-au grăbit* să-l informeze despre ce se întâmplă" (Rom. lit., 2004, nr. 44, 31/4);

- „*Singurele mass-media care au luat* apărarea..." (Ziua, 2003, nr. 2750, 5/2);
- „...prin intermediul *mass-media controlate* de stat" (Naț., 2003, nr. 1930, 9/5);
- „...potrivit *mass-media locale*" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4114, 13/2);
- „...o scamatorie la care *s-au asociat mass-media*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3819, 3/3).

Asocieri de felul celor exemplificate mai sus (*mass-media locale, singurele mass-media, mass-media s-au grăbit* etc.) sună, pentru vorbitorul obișnuit, mai degrabă ca un dezacord decât ca un acord strict gramatical. Este un motiv în plus pentru a încuraja românizarea lui *mass-media*, adică pentru tratarea lui ca un substantiv feminin, singular, atât în flexiune, cât și ca termen iradiant în acordul verbal sau adjectival. De altfel, tot mai des sunt atestate astfel de inițiative:

- „Atunci *mass-media va miza* pe carte..." (Dilema, 2003, nr. 543, 14/3);
- „Am fost atacat în *mass-media controlată și finanțată* de actualii colegi de partid" (Ev. zilei, 2003, nr. 3553, 3/2);
- „*Mass-media* din România *folosește* în interesul său avantajele noii tehnologii" (Adev., 2003, nr. 4028, 9/1);
- „...interes deosebit în *toată mass-media*" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4183, 1/2);
- „*Mass-media românească* din postcomunism (sau tranziție) *nu face* altceva (cu puține excepții) decât să cultive un sentiment românesc al mahalalei" (Rev. „22", 2005, nr. 781, p. 11/1).

Tratament similar se poate întâlni și la acordul de tip pronominal:

- „*Mass-media internațională*, la rândul *ei, a profitat*" (Adev. Cj., 2005, nr. 4337, 3/2);
- „La noi păcăleala se produce nu sistând *media*, ci înmulțind-*o*" (Dilema V., 2004, nr. 13, 6/4).

Ultimul citat ilustrează tendința unor vorbitori de renunțare la *mass*, socotind că în felul acesta constrângerile invariabilității dispar. Cu sau fără *mass*, trebuie să recunoaștem că exprimările citate mai sus sunt mult mai normale decât primele, pentru că sunt adaptate spiritului limbii române, sistemului său și de aceea considerăm că au sorți să se impună tot mai mult. Faptul că DOOM-2 „a oficializat" acest nou statut al substantivului *mass-media* (substantiv *feminin*, *singular*) reprezintă un gest oportun.

Lene pozitivă (I)

1. Când spunem astăzi că „am cumpărat *roșii și vinete* din piață", toată lumea înțelege că e vorba de ***pătlăgele roșii*** și ***pătlăgele vinete***. Reducerea sintagmei la atributul adjectival se face în condițiile în care acesta este asociat constant cu același substantiv, devenind un fel de structură fixă (substantiv compus, locuțiune etc.). Într-o atare situație, adjectivul, evocând mereu același substantiv, îl încorporează semantic și, substantivizându-se el însuși, devine un lexem independent, cu drept la poziție separată în inventarul lexical al limbii. *Roșie*, *vânătă*, ca substantive, cunosc o cu totul altă distribuție decât adjectivele *roșie* și *vânătă*, de aceea confuziile sunt excluse:

- „Această *roșie* e stricată. Mâncăm salată de *roșii*" (substantive);
- „Scrie cu cerneală *roșie*. Merele *roșii* sunt sănătoase" (adjective).

Acest procedeu de scurtare a denominației, prin înlocuirea sintagmei cu un constituent adjectival al său, substantivizat, are un caracter general, nu este specific numai limbii române sau numai perioadei actuale a acesteia. Este adevărat că astăzi a devenit mai productiv, ca efect al tendinței spre concizie și economicitate, acolo unde riscul confuziei semantice și gramaticale nu există.

2. Nu intenționăm să alcătuim un inventar al „sintagmelor sacrificate", ci doar să comentăm câteva dintre cele mai recente „produse" ale procedeului amintit.

a) ***Flagrant***, în locul sintagmei *flagrant delict*, unde apare pe prima poziție, dar ca adjectiv, cu sensul lui obișnuit: „evident, izbitor, care sare în ochi". Prin substantivizare, el păstrează informația adjectivală, încorporând-o însă și pe aceea a substantivului *delict*: „fapt nepermis de legea penală, infracțiune", devenind *flagrant* = „infracțiune evidentă":

- „Nu e suficient că *flagrantul* să fie surprins de pădurari și jandarmi (...). PNA a *organizat* mai multe *flagranturi*" (Adev., 2003, nr. 4065, 10/3). Pe aceeași pagină mai întâlnim: „chiar dacă la *flagrant* asistă civili", „pânda care a dus la *flagrant*".

După cum se vede, *flagrantul* poate fi descoperit sau organizat, pus la cale, ca metodă de cercetare. Al doilea tip e mai spectaculos și, în consecință, e preferat în mass-media:

- „*Flagrant* perfect reușit – mușamalizat de Procuratură" (Adev., 2003, nr. 4074, 1/3); „cazul *flagrantului* de pe Gabroveni" (Adev., 2003, nr. 4047, 15/4).

Bineînțeles, un asemenea substantiv nu putea scăpa jongleriilor stilistice, depășind cadrul sec al registrului juridic:

- „*Flagrant* de sinceritate" (Rom. lit., 2004, nr. 43, 7/1-2, titlu);
- „În campusul studențesc din Iași, zeci de studente au fost prinse în *flagrant sexual*" (Naț., 2004, nr. 2389, 6/2).

În prelungirea sensului substantival, se recurge astăzi, destul de frecvent, la un fel de locuțiune adverbială (*în flagrant*), susceptibilă, uneori, și de interpretarea „prepoziție + substantiv", neadverbială:

- „...apartamentul unor prostituate pe care tocmai le prinseseră *în flagrant*" (Adev., 2003, nr. 4047, 15/2).

Dincolo de valoarea derivată discutată aici, neologismul *flagrant* funcționează în limba română, în continuare, și are statutul său obișnuit, de adjectiv sau adverb:

- „...o *încălcare flagrantă* a unei obligații constituționale" (Adev. Cj., 2005, nr. 4344, 5/5);
- „...poate să nu ia în seamă aceste *ilegalități flagrante*" (Adev., 2005, nr. 4545, 1/1);
- „...*încălcând flagrant* dispozițiile legale" (Ziua, 2004, nr. 2780, 3/8).

Chiar și sintagma *flagrant delict* circulă în continuare; ea ține de limbajul juridic internațional și poate alterna în comunicare cu varianta simplificată.

O singură observație s-ar mai impune în legătură cu *flagrant*. Fiind mereu asociat cu substantive care denumesc lucruri interzise, ilegale, negative (flagrant *delict*, *încălcare* flagrantă, *ilegalități* flagrante etc.), „a fost condamnat la o distribuție limitată, în contexte „vinovate". Spre deosebire de sinonimul său cel mai apropiat (*evident*), *flagrant* nu poate fi asociat cu substantive ca *succes*, *dragoste*, *prietenie*, *bunătate* etc. fără a le compromite „onorabilitatea". Substantivizarea și încorporarea semantică a lui *delict* i-a pecetluit definitiv, se pare, acest destin ingrat.

b) Din domeniul telefoniei moderne, au apărut adjectivele ***mobil*** și ***celular***, încorporând, prin substantivizare, și conținutul substantivului regent din sintagmă: *telefon* (*mobil/celular*). E greu de spus în ce măsură a funcționat aici modelul străin (engleză, franceză) sau nevoia internă de reducere a redundanței. Oricum, rezultatul îl vedem și mai ales îl auzim la tot pasul:

- „Sună-mă pe *mobil*!";
- „L-am sunat *pe mobil* și nu mi-a răspuns" (Naț., 2003, nr. 1969, 9/1);
- „Un bărbat din Turcia, care a crezut că și-a pierdut *mobilul*, a descoperit că acesta îi fusese înghițit de propriul câine" (Adev., 2004, nr. 4465, 11/5);

- „Noile *celulare* zbârnâie de-ţi cutremură intestinele" (Naţ., 2003, nr. 1972, 12/4);
- „...visul occidentalilor de a-şi petrece concediul pe o insulă, departe de sunetul *celularului* şi de forfota metropolei" (Rom. lit., 2005, nr. 5, 6/4);
- „Au fost descoperiţi minori care consumau alcool, prostituate şi hoţi de *celulare*" (Naţ., 2004, nr. 2394, 7/1);
- „*Mobile* trimise cu arcul la închisoare" (Naţ., 2004, nr. 2406, 12/4 – titlu);
- „*Mobilul* a oprit concertul" (Naţ., 2004, nr. 2409, 12/1 – titlu).

c) La televizor, la radio etc. ni se vorbeşte, mai nou, despre ***mascaţi*** şi ***anticipate***, reprezentând, prin acelaşi mecanism, sintagmele *poliţişti mascaţi*, *alegeri anticipate*:

- „*Anticipatele*, o soluţie" (Ziua, 2005, nr. 3214, 32/4, 3/1-2 – titlu). În text, mai găsim: „Lui Băsescu îi este aproape cu neputinţă să joace până la capăt cartea *anticipatelor*. *Anticipatele* ar bloca aderarea la UE" (3/1-2);
- „Personal, sunt un adept al *unor anticipate* imediate, pentru a scăpa de o soluţie imorală care se numeşte PUR" (Naţ., 2005, nr. 2437, 4/8);
- „Băsescu a arătat că *anticipatele* sunt condiţionate de reîntoarcerea lui Stolojan în fruntea Alianţei PNL-PD" (Rom. liberă, 2005, nr. 4557, 3/4-5);
- „Tăriceanu a mai spus că nu există motive să se organizeze *anticipate*" (Rom. liberă, 2005, nr. 4557, 8/6);
- „Mai mulţi lideri liberali l-au criticat pe T.B. pentru presiunile pe care le face în favoarea *anticipatelor*" (Adev., 2005, nr. 4567, 1/2);
- „Au intervenit *mascaţii*; au fost terorizaţi de prezenţa *mascaţilor*; au fost bătuţi de *mascaţi* etc." (aproape zilnic la radio şi TV).

d) Am lăsat mai la urmă substantivele de tipul ***cotidian***, ***săptămânal***, ***periodic*** etc., deşi ele sunt mai vechi în limbă. La drept vorbind, acestea nici n-ar mai fi trebuit menţionate aici, mai ales că pe

unele le-am împrumutat gata substantivizate. Prezența lor este motivată numai de dorința de a comenta, ca fapt de limbă, o „inovație" inutilă. Este vorba de substantivul *cotidian*, căruia mulți vorbitori îi fac pluralul *cotidiane*, nu *cotidiene*, ca la adjectiv. Justificarea lor constă în dorința de a nu confunda substantivul *cotidian* (= ziar) cu adjectivul *cotidian* (= „zilnic"). Spuneam că „inovația" este inutilă, deoarece cele două cuvinte fac parte din clase lexico-gramaticale diferite (substantiv – adjectiv), iar valențele lor combinatorii sunt atât de diferite, încât orice context ne poate edifica asupra identității lor gramaticale și a conținutului informațional (vezi *două cotidiene* vs. *grijile cotidiene*). De altfel, la singular, substantivul *cotidian* și adjectivul *cotidian* funcționează în omonimie, fără a se confunda (*cotidian* de mare tiraj – stresul *cotidian*). Procedeul diferențierii morfologice pentru a marca o specializare semantică se utilizează când e vorba de aceeași clasă lexico-gramaticală (de exemplu, substantiv 1 – substantiv 2: *zmeu – zmei, zmeie*; *corn – corni, coarne, cornuri*). DOOM-2 procedează și de această dată inspirat, recomandând pluralul *cotidiene* și pentru substantiv (nu *cotidiane*).

3. Procedeul discutat la subcapitolul 1 reprezintă un mijloc intern de îmbogățire a inventarului lexical. El nu trebuie confundat cu substantivizările ocazionale, contextuale. Aceste adjective nu au o relație constantă, cu același substantiv, pe care să-l evoce și în afara enunțului, în dicționar. Exemplu: „*Un preot blond* o însoțea zilnic pe noua regină până la biserică. De data aceasta, *blondul* lipsea". *Blondul*, adjectiv substantivizat, evocă substantivul *preot* într-un context bine precizat și atât.

De asemenea, nu trebuie confundat procedeul înlocuirii sintagmei prin adjectivul substantivizat cu fenomenul sintactic al exprimării eliptice. Acesta din urmă nu presupune modificări morfosintactice ale cuvintelor prezente, iar inserarea termenului absent se poate face oricând. Este adevărat că unele sintagme au o intensă circulație mai ales în varianta eliptică, cu termenul principal (regent) exprimat și cu cel secundar într-o existență doar implicită, *subînțeleși*:

- „Se poate vota numai cu *buletinul*" („de identitate" – nu „medical", „meteo");

- „A avut o prestație de *calitate*" („bună" – nu „îndoielnică", „slabă" etc.);
- „Fiecărui cetățean i se asigură dreptul la *imagine* („corectă", nu „falsă", „negativă"). Înainte se spunea: „A fost în *Uniune*", astăzi: „A fost în *State*". Sau: „A urcat la *Poiana*".

Când tocmai regentul unor asemenea sintagme lipsește („El stă pe *Clinicilor*, în *Primăverii*"), reconstituirea întregului, în vederea unei interpretări logico-gramaticale corecte, trebuie făcută.

Raportată la exigențele limbii literare, „lenea" lingvistică ilustrată aici, la subcapitolul 2, nu este în întregime „pozitivă". Ea ține, în bună parte, de o sintaxă a oralității, de licențele exprimării lejere.

Lene pozitivă (II). Fabrica de verbe și semiverbe

1. Termenul „semiverbe", fiind o creație ad-hoc, are nevoie de câteva lămuriri. În general, elementul de compunere „semi" induce o apreciere diminuată („pe jumătate"), făcută din perspectiva negării („nici... nici"). Este posibilă însă și o „citire" pozitivă, avantajoasă („și... și"). Este cazul infinitivului lung din româna actuală, cunoscut pentru dualitatea sa lexico-gramaticală. Morfologic, el se comportă ca un substantiv (ex. *sensibilizare, unei sensibilizări, sensibilizarea* etc.), dar conținutul semantic este de tip verbal („a face ca cineva/ceva să devină sensibil"). Interpretarea avantajoasă a lui „și... și" (și substantiv, și verb) e confirmată în zona sintaxei. În calitate de regent substantival, infinitivul lung are determinanți atributivi care acoperă, ca echivalență logico-semantică, întreaga rețea a grupului verbal: sensul agentiv, circumstanțial, cel de obiect direct sau indirect și chiar de element predicativ suplimentar (*sensibilizarea de către guvern a electoratului pentru anticipate*; *venirea lui ca președinte abia acum*; *atribuirea unui nou nume comunei noastre* etc.). În plus, ca „semiverb", poate asigura *condiția verbală* unor elemente predicative suplimentare autentice (nu doar echivalente):

- „*Întoarcerea* lor *vii* și *nevătămați* din Irak a fost un succes";

- „*Intrarea* lui *beat* în emisie a dus la rezilierea contractului de muncă";
- „*Considerarea* ziariştilor total *nevinovaţi* ar fi o eroare";
- „*Declararea* ca *neconstituţionale* a celor patru articole a dus la criza politică a anticipatelor".

Acesta este un model sintactic productiv, deşi nu este înregistrat de gramaticile descriptive. Structurile ternare de acest tip conţin infinitivul lung, ca „regent verbal" (*întoarcerea, intrarea* etc.), asociat cu un genitiv subiectiv (*lor, lui*) sau obiectiv (*ziariştilor, a celor [patru] articole*), cu rol de „regent nominal". Poziţia de „regent nominal" poate fi ocupată şi de un posesiv:

- „*Acceptarea noastră nepregătiţi* în UE nu ne-ar avantaja";
- „*Revenirea ta neînvins* din cele două deplasări a fost un triumf".

Insolitul variantei constă în faptul că ambii regenţi au caracter dual: semiverb (*acceptarea, revenirea*) şi semipronume (*noastră, ta*). Poziţia de regent le-o conferă nu forma (substantivală, respectiv adjectivală), ci conţinutul semantic (verbal, respectiv pronominal).

Verbele româneşti care nu au infinitiv lung în paradigma lor pot fi înlocuite în asemenea contexte de substantive echivalente, cu conţinut verbal:

- „*Apariţia lor goale* pe scenă nu a impresionat publicul";
- „*Prezenţa ei desculţă* la petrecere a fost o extravaganţă".

În general, se poate spune că orice cuvânt care are o componentă semantică verbală este compatibil cu rolul discutat aici. Avem în vedere, în primul rând, supinul substantival („*Plimbatul ei neînsoţită prin parcul întunecos era să o coste*"), dar şi unele adjective care, prin structura lor morfematică sau prin poziţia sintactică, asigură o conotaţie verbal-predicativă, într-o schemă puţin modificată:

- „Fiind iarnă, *femeia* nu era *transportabilă dezbrăcată*";
- „*Plăcintele* sunt *bune calde*";
- „*Legumele* sunt mai *sănătoase crude*".

2. Revenind la infinitivul lung substantivizat, considerăm că nu doar ambivalența sa, cu avantajoase consecințe în plan distribuțional, îl impune. El răspunde excelent și unei tendințe moderne de *concentrare a expresiei*. O sintagmă ca *fidelizarea cumpărătorului* sintetizează informația unui întreg enunț: „Transformăm cumpărătorul într-un client fidel al mărfurilor noastre, al magazinului nostru". Nu e de mirare că textele-program, cele de reglementare administrativ-juridică sau de monitorizare apelează intens la această formă nominală de indicare a acțiunilor avute în vedere, indiferent de momentul temporal al săvârșirii lor (trecut, prezent, viitor). Aceeași construcție informațională apare în „*abatorizarea* tineretului ovin", care înseamnă „tăiatul mieilor în locuri care permit aplicarea unor standarde moderne de igienizare și procesare". Reflexul jurnalistic al acestei realități lingvistice este cât se poate de evident în orice publicație românească. Într-o singură pagină de ziar putem găsi: „*accelerarea* luptei anticorupție", „*realizarea* unui audit independent", „*asigurarea* unui cadru legal", „*punerea la punct* a mecanismului de *monitorizare*", „*respectarea* integrală a angajamentelor", „*alocarea* de mijloace financiare", „*avizarea, ratificarea, implementarea, supravegherea*" etc. (Ziua, 2005, nr. 3238, 4/1-6). Sau, în altă parte: „*operaționalizarea* propriilor strategii", „*reideologizarea* partidului", „*separarea* puterilor", „*democratizarea* distribuției puterii", „*responsabilizarea* aleșilor", „*conștientizarea* efectelor", „*profesionalizarea* oamenilor politici", „*integrarea* europeană", „*disponibilizarea* angajaților" etc. (Timpul-7, 2003, nr. 3 [728], 9/3). Există, desigur, în afară de aspectul distribuțional bogat și de concentrația maximă, și alte virtuți ale infinitivului nominal, pe care le vom menționa pe parcurs.

3. Utilizarea predilectă a infinitivului substantival în multe situații de comunicare a stimulat „producția" unor astfel de forme. De regulă, se creează de la verbele existente, cu sufixul *-re* (*a scana – scanare*), plus morfemele substantivului (articol, desinențe), dar pot fi derivate și direct de la un nume („*becalizarea* fotbalului românesc") sau adjectiv („*eligibilizarea* tuturor funcțiilor"). Adevărul este că cele două infinitive (scurt – lung), cu foarte puține excepții, se presupun reciproc, se pot forma unul de la celălalt sau concomitent, de la același

etimon. E greu de stabilit o întâietate cronologică în toate cazurile. De pildă, în textele noastre nu am întâlnit verbul *a fațadiza*, dar apare infinitivul nominal: „Va fi realizată *fațadizarea* zonei centrale a urbei" (Adev. Cj., 2005, nr. 4325, 1/2). Aceasta nu înseamnă că infinitivul verbal este, în mod sigur, inexistent, mai ales că atât mecanismul derivării de la substantiv (*fațadă* > *a fațadiza*), cât și cel al parcursului regresiv (*fațadizare* > *fațadiza*) sunt foarte simple. Cele două forme (verbală – semiverbală) merg, și din punctul de vedere al apariției, mână în mână și răspund, în măsură diferențiată, desigur, aceluiași deziderat: concentrarea expresiei, economicitatea. Poate mai convingător ar fi exemplul unui substantiv vechi, cum este *felie*, care nu a avut corespondent verbal derivat, ci doar o exprimare sintactică a procesului în care era implicat (*a tăia felii*, *a face felii* etc.). Civilizația modernă a dat însă o frecvență deosebită acestei acțiuni, în special în domeniul comerțului, adică în locuri aglomerate, cu dialoguri concise. Au apărut, destul de recent, *a felia* și *feliere* („pâine *feliată*", „*felierea* salamului", „aparat *de feliat* mezelurile" etc.).

4. Verbele și semiverbele cu bază adjectivală au ca punct de plecare neologismele, în cele mai multe cazuri. De mare trecere se bucură în primul rând adjectivele în *-bil*, iar în fruntea acestui grup se situează *credibil* și *responsabil*. Frecvența lui *a crèdibiliza – credibilizare* și *a responsabiliza – responsabilizare* ar putea constitui, într-o viziune poate prea optimistă, expresia lingvistică a unei aspirații generale:

- „Reforma Justiției dă o șansă magistraților onești împotriva șefilor lor și îi *responsabilizează*" (Ziua, 2005, nr. 3357, 1/4);
- „Responsabilizarea conducerii și a managementului unităților de învățământ, dar și a autonomiei universitare..." (Adev., 2004, nr. 4507, 8/4);
- „*Responsabilizarea* cetățeanului și participarea lui activă..." (Adev. Cj., 2005, nr. 4313, 5/3);
- „Nu fac parte din PD, partidul care m-a propus, tocmai fiindcă au dorit o persoană independentă pentru *a credibiliza*

demersurile de asigurare a independenței Justiției" (Adev., 2004, nr. 4507, 3/2);

- „Pentru *a* ne *credibiliza* mesajul nostru politic..." (Ziua, 2005, nr. 3226, 2/2);
- „Prezența ambasadorului SUA la înmormântarea lui Teo Peter *a credibilizat*, pentru mine, acest mesaj" (Adev., 2005, nr. 4513, 11/5);
- „Dvs. personal ați pronunțat în ultimele săptămâni foarte apăsat expresia *recredibilizarea* PSD-ului" (Rev. „22", 2005, nr. 804, 10/2).

Presa oferă însă numeroase alte creații verbale/semiverbale cu bază adjectivală în *-bil* („*eligibilizarea* funcțiilor de conducere", „*vulnerabilizarea* aleșilor", „*disponibilizarea* angajaților" etc.):

- „Până la urmă, peremiștii ar fi înghițit campania de *onorabilizare* a lui C.V. Tudor" (Rom. lit., 2005, nr. 11, 31/4);
- „Totodată, cele 25 de țări ale Pactului de Stabilitate au luat decizia de *a-și flexibiliza* poziția față de statele cu deficite bugetare mai mari de 3%" (Ziua, 2005, nr. 3278, 6/1);
- „Au trecut la *compatibilizarea* europeană a studiilor" (Adev., 2005, nr. 4576, 7/5).

Adjectivele neologice angajate în acest proces de schimbare lexico-gramaticală sunt multe, iar unele chiar la fel de productive ca cele cu *-bil*, exemplificate mai sus:

- „Compania TAROM a eliminat cursele lungi din motive de *eficientizare* economică" (Ziua, 2005, nr. 3226, 4/6);
- „...o expresie bogată, copleșitoare, cu *epicizarea* discursului și explozii menite să lumineze calea de acces către esența unei opere" (Rom. lit., 2005, nr. 33, 11/3);
- „Ar dăuna țării, *fragilizând* autoritățile alese și procesul de tranziție în sine" (Adev. Cj., 2005, nr. 4313, 4/6);
- „E o adevărată barieră în calea *transparentizării* exercitării funcțiilor și demnităților publice" (7 Plus, 2005, nr. 9, 4/1);

- „Numele editorului e aspirat îndeosebi de al autorului editat, riscând *să se anonimizeze*" (Rom. lit., 2005, nr. 21, 10/2);
- „Criticul literar Nicolae Manolescu – acuzat de *inocentarea* criminalului Ion Iliescu" (Ziua, 2005, nr. 3348, 18/1-3);
- „Cel mai rău scenariu de climă prevede *aridizarea* României" (Adev., 2005, nr. 4561, 3/1-6, titlu).

S-ar putea discuta aici măsura în care unele dintre aceste creații vor avea șansa de a se impune, precum și doza lor de expresivitate. Sub acest al doilea aspect, derivatele postadjectivale de tip verbal/semiverbal nu excelează. Calitatea lor esențială rămâne cea menționată deja (concentrarea expresiei), suficientă însă pentru a le conferi importanță și pentru a stimula creativitatea făcătorilor de verbe și semiverbe. În privința generalizării, norocul fiecărui cuvânt depinde și de factorii extralingvistici, care, nu de puține ori, devin decisivi. Perechea *a fideliza – fidelizare*, spre exemplu, prinzând un moment favorabil în viața comercial-publicistică, a țâșnit pe acest culoar, făcându-și loc apoi și în limbajul politic:

- „*Fidelizezi* și câștigi!" (Jur. Nat., 2004, nr. 3468, 16/1-5 – titlu);
- „*Fidelizarea* înseamnă crearea unei relații cu acesta, a-l transforma în cumpărător fidel: prin calitate, facilități, reduceri de preț etc." (Jur. Nat., 2004, nr. 3468, 16/1);
- „Dacă Traian Băsescu reușește *să fidelizeze* serviciile secrete, atunci el dobândește un instrument de intervenție în viața publică" (Ziua, 2005, nr. 3348, 1/3);
- „Cum veți reuși *să*-i *fidelizați* pe liderii vechii gărzi a partidului?" (Rev. „22", 2005, nr. 804, 10/3).

5. Mult mai variată și mai interesantă este subclasa verbelor și semiverbelor cu bază substantivală. Expresivitatea unor creații de acest fel sporește atractivitatea acestora și explică aprecierea de care se bucură la cititori/ascultători, dar și plăcerea inventării lor. Un exemplu destul de recent este ***a căpușa – căpușare***, cu sens metaforic, desigur, vizând de obicei firme-parazit, dar și alte aspecte:

- „*Căpuşarea*, un fenomen generalizat" (Ev. zilei, 2004, nr. 3843, 9/5 – titlu);
- „Locul 1 Senat Vrancea, Vasile Velciu, directorul penal care *a căpuşat* Automatica" (Adev., 2004, nr. 4474, 1/2-6, titlu);
- „Aşa cum *s-au căpuşat* şi continuă să *se căpuşeze* unii politicieni pe pielea electoratului" (Timpul-7, 2004, nr. 7 [680], 1/1);
- „Paul Păcuraru *a căpuşat* Sidex prin firma Eurocom" (Adev., 2004, nr. 4475, 2/6).

Iată şi alte mostre din producţia lexicală de profil:

- „*Tabloidizarea* ziarelor, *manelizarea* posturilor de radio şi televiziune vor avea efecte dramatice pe termen mediu şi lung" (Rom. lit., 2005, nr. 13, 3/1);
- „De nicăieri nu transpare *pixelizarea* mesajelor şi croirea lor după şabloanele electronice" (Ziua, 2005, nr. 3321, 12/2);
- „Există posibilitatea ca firma să dispară fără urme, *să se fantomizeze*" (Adev. Cj., 2005, nr. 4398, 3/1);
- „Şi unii şi alţii vor să mânuiască instituţiile neconvenabile, *să deşertifice...*" (Rom. lit., 2005, nr. 19, 32/2);
- „...grupuri economice *mafiotizate*, care intoxică populaţia prin presă şi prin foştii securişti" (Gândul, 2005, nr. 46, 4/5);
- „Într-un ziar care se vrea respectabil, ministrul Macovei a fost acuzată (sic!) că *haotizează* Justiţia" (Rom. lit., 2005, nr. 26, 31/1).

Asemenea creaţii sunt pândite de riscul efemerităţii, de aceea dicţionarele nu se grăbesc să le înregistreze. Unele au nevoie chiar de explicitări extinse pentru o decodare exactă:

- „Procesul *viitorizării* rămâne central în toate cărţile lui Marin Preda" (Rom. lit., 2005, nr. 3, 11/2).

Cele mai multe însă sunt transparente şi nu produc dificultăţi în decodare: *victimizarea* politică, *criminalizarea* opoziţiei, *consensualizarea* deciziilor, *satanizarea* iernii, *evanghelizarea* Bucureştiului, *standardizarea* criteriilor, *enclavizarea* minorităţilor, *algoritmizarea*

puterii etc. Acestea şi apar destul de frecvent în discursul public, vorbitorii sunt obişnuiţi cu ele, iar cu altele, de acelaşi tip, dar fabricate mai recent, se vor obişnui dacă realitatea extralingvistică le va impune:

- „Se are în vedere *fiscalizarea* tuturor veniturilor" (TVR, 2005);
- „Să trimită din nou bani la saltea, ca în copilăria tranziţiei, năruind eforturile făcute în ultimii ani de a *bancariza* economia" (Rev. „22", 2005, nr. 78, 4/1);
- „Licenţa *se va masifica*, foarte multă lume va avea licenţă, puţină lume va avea masterat. Or, exact în această direcţie *a masificării* se îndreaptă grăbiţi contabilii de la Ministerul de Finanţe" (Ziua, 2005, nr. 3363, 6/3-4).

Ca şi la derivatele cu bază adjectivală, verbul/semiverbul este preferat, mai nou, unor locuţiuni, expresii, mai mult sau mai puţin tradiţionale, formate cu substantivul-bază:

- „Personal, *am navetat* («am făcut naveta») unsprezece ani prin Transilvania" (Ziua Cj., 2005, nr. 203, 2/2);
- „În deocamdată *surdinizata* («cu surdina pusă») discuţie pro sau contra anticipate, se joacă, de fapt, una din cărţile esenţiale ale politicii româneşti" (Rom. lit., 2005, nr. 26, 4/3);
- „Într-o lume în care «liberal» *conotează* («are conotaţie, semnificaţie»), din punct de vedere ideologic, tot mai mult gândirea de stânga, va fi foarte greu" (Rom. lit., 2005, nr. 26, 4/2);
- „Trebuie să fie clar la admitere că se *bugetează* locurile, şi nu studenţii" (Rev. „22", 2005, nr. 804, 6/2);
- „Ele n-au nici o finalitate în ceea ce înseamnă sancţionarea unor profesori care nu *performează*" (Rev. „22", 2005, nr. 804, 8/4);
- „O rezultantă a conflictului este *confuzionarea* instituţiilor care lucrează pentru integrare" (Ziua, 2005, nr. 3407, 1/3).

Verbele şi infinitivele nominale derivate de la substantive proprii sunt mai puţine. Mai ales cele bazate pe antroponime au mai mult un caracter accidental. Sunt suculente uneori, produc efect stilistic, dar, ca orice creaţie ad-hoc, sunt „pentru cunoscători", trebuie glosate:

- „De aceea, în '71, când Ceauşescu *a maoizat*, *a kimirsenizat* de la Bucureşti, n-a fost nici o problemă, pentru că bazele rămăseseră" (Dilema V., 2005, nr. 68, 10/2);
- „*Becalizarea* Stelei" (Gândul, 2005, nr. 1, 10/5-6, titlu);
- „Cu toţii am auzit şi citit despre *ceauşizarea* frontierelor noastre prin aplicarea unor metode drastice ce vor stânjeni mult libera circulaţie a oamenilor" (Ziua, 2005, nr. 3392, 6/1);
- „Întrucât Liviuş Ciocârlie se gândeă, în joacă, la o «*cioranizare*» a unor precursori iluştri ai lui Cioran, Pascal, Kierkegaard, Nietzsche, să continuăm jocul!" (Rom. lit., 2005, nr. 29, 7/1).

Aceeaşi glosare e necesară uneori pentru derivatele unor denumiri geografice, ajunse şi ele la modă în ultimii ani (*libanizarea* Iugoslaviei, *iugoslavizarea* României, *balcanizarea* Europei, *tiraspolizarea* Moldovei, *americanizarea* Orientului Mijlociu, *asiatizarea* NATO etc.):

- „Actuala putere *a ucrainizat* ţara" (Adev., 2004, nr. 4484, 2/7);
- „Dar pentru toate astea, poporul român *ne-ucrainizat* are şi el partea sa de răspundere" (Rom. lit., 2004, nr. 49, 2/5).

Cine nu cunoaşte fenomenul „revoluţiei portocalii" şi legătura sa cu momentul politic românesc din toamna anului 2004 va înţelege aproximativ sau poate chiar greşit verbul citat mai sus. De asemenea, sunt necesare informaţii geopolitice la zi pentru a desluşi înţelesul unui titlu ca următorul: „*Atlantizarea* Mării Negre" (Ziua, 2005, nr. 3347, 6/3-4).

Dincolo de sursa religioasă a câtorva verbe/semiverbe de actualitate (*islamizarea* Europei, *evanghelizarea* Bucureştiului etc.),

destul de productive sunt şi siglele unor formaţiuni politice. În funcţie de poziţia sus-jos (putere-opoziţie) a partidelor şi coaliţiilor s-au creat derivate de tip dus-întors (*pesedeŗizare – depesedeŗizare, cedeŗizare – decedeŗizare, pesedizare – depesedizare*) şi probabil acest obicei politic va îmbogăţi limba română în continuare.

6. După cum se vede, fabrica de verbe/semiverbe funcţionează. Substantivele (care formează celălalt pilon al limbii) le cam importăm în ultimul timp, mai ales din engleză. Verbele ni le facem singuri, cu unele excepţii, desigur, mai ales în limbajul tehnic, informatic. Uneori am calchiat, adică am luat substantive din engleză (*dribling, şut, stop* etc.), dar când am fabricat verbul (*a dribla, a şuta, a stopa*), am tras cu ochiul la francezi (*dribler, shooter, stopper* etc.). În multe cazuri este greu de spus dacă verbul/semiverbul este o creaţie pur autohtonă sau rezultatul unei calchieri. *A credibiliza, a fideliza* etc. pot să fie şi una, şi alta, de vreme ce modelul există şi în română, şi în alte limbi. Oricum, crearea perechii verbale, pentru unele substantive (adjective) prezente deja în limbă, este un proces firesc, reclamat de sistem. Cât de rezistente sunt aceste derivate rămâne de văzut. Cele cu baza adjectivală, cu o semantică transparentă, uşor descifrabilă, neutre stilistic, se impun mai uşor. Cele cu bază derivativă substantivală sunt foarte diferenţiate, de la creaţii ad-hoc, expresive, dar efemere, până la derivate absolut necesare.

În ceea ce priveşte uzul, se poate vorbi de un fel de modă, poate chiar de un exces în utilizarea infinitivului nominal, care, stilistic vorbind, nu face întotdeauna o bună impresie, mai ales în aglomerări succesive: „*analizarea revocării numirii* prefectului de Covasna" (Adev. Cj., 2005, nr. 4313, 4/1). Nici abuzul pe verticală, cu acelaşi început, al infinitivului lung, de zeci de ori în aceeaşi pagină, nu este uşor de tolerat, întrucât trimite la gramatica opacă, generalizantă şi impersonală a „limbii de lemn". Pe de altă parte, trebuie recunoscut că, prin dualitatea sa verbal-substantivală, infinitivul nominalizat realizează o concizie maximă, iar trecerea de care se bucură în textele de un anumit profil este firească. Mai ales în titlurile din presă, datorită calităţii amintite, reprezintă o formulă de impact garantat: „*Cocainizarea*

Capitalei!", „*Ţigănizarea* limbii!", „*Cubanizarea* Floridei!", „*Islamizarea* Europei" etc. E de înţeles, în acest context, şi plăcerea cu care făcătorii de verbe şi semiverbe cedează ispitei.

Capitolul IV

SUBIECTE DE CARTON

Între *un alt fel* de politică și *o altfel* de politică

1. Cele două structuri care îl conțin pe *fel* pot fi întâlnite astăzi în enunțuri paralele, care, în mare, comunică aceeași idee:

A. *Va fi promovat un alt fel de politică*;

B. *Va fi promovată o altfel de politică.*

Sub aspect gramatical, diferențele dintre A și B sunt însă foarte mari. Substantivul *fel* din varianta B nu mai are autonomie morfosintactică, devenind pur și simplu o componentă a unei structuri fixe, împreună cu adjectivul pronominal *alt* și cu prepoziția *de*: *altfel de*. Riguros vorbind, *de* nu mai este aici *pre-poziție*, care să impună substantivului de la dreapta cazul acuzativ, subordonându-l față de regentul din stânga. El este o fostă prepoziție, așa cum *alt* este *un fost adjectiv*, iar *fel* este *un fost substantiv*. Împreună formează aici o locuțiune adjectivală, iar *de* este *un formant* al acesteia, un fel de *post-poziție*, cu direcție de subordonare inversată: *o politică* este subiect în nominativ, iar *altfel de* este atributul adjectival al acestuia. În comparație cu A, logica enunțului a mutat accentul sintactic pe substantivul *politică*, cu importante modificări lexico-gramaticale și grafice: noul acord al predicatului, schimbarea articolului nedefinit, scrierea contopită etc.

Varianta A, cu substantivul *fel* în îmbinare liberă, păstrat în toate „drepturile" sale morfosintactice și grafice, nu este, în principiu, exclusă din uz. Ea rămâne în continuare la îndemâna vorbitorului român, dar e rezervată mai mult unor situații speciale, cum ar fi domeniul culinar: „După o oră, *va fi servit un alt fel* de mâncare"

(felul doi, de ex.). Prin urmare, diferența dintre A și B nu e de corectitudine, fiindcă, în principiu, amândouă sunt corecte. Problema este doar aceea a adecvării stilistice, a selecției inspirate, a opțiunii pentru A numai acolo unde reliefarea substantivului *fel* este necesară. Desigur, nu trebuie neglijat nici pericolul amalgamării celor două tipuri în enunțuri agramate: *Va fi promovat un altfel de politică* sau *Va fi promovată o alt fel de politică*.

În ceea ce privește locuțiunea *astfel de*, ea are o istorie similară, inclusiv contopirea grafică. Diferența apare la tipul A, acela al îmbinării libere: *ăst fel de*, cu iz popular, arhaic, e înlocuit cu forma literară *acest* (*acest fel de*). Demonstrativul *acest*, spre deosebire de nedefinitul *alt*, dă relief substantivului *fel*, extinzând sfera de circulație a variantei libere, refăcându-se egalitatea distribuțională dintre A și B. În plus, *fel* poate fi aici substituit ușor cu sinonimele sale (*soi*, *tip*, *categorie* etc.):

A. *Nu va fi încurajat acest fel (tip, soi) de politică*;

B. *Nu va fi încurajată o astfel de politică*.

2. Diferența ortografică dintre locuțiune (*astfel de*, *altfel de*) și îmbinarea liberă (*alt fel de*, *acest fel de*) nu mai apare la celelalte structuri complexe cu substantivul *fel* urmat de prepoziția *de*, dar există alte elemente care facilitează interpretarea corectă.

a) *Tot felul de* se întrebuințează ca locuțiune adjectivală cu regent la plural, fiind echivalentă cu „diverși/diverse" („diferiți/diferite" etc.). Ca subiect, substantivul regent nu este deranjat de prezența lui *fel*. Chiar dacă este articulat diferit (*felul*) și are un determinant (*tot*), acesta rămâne un simplu formant al unei structuri fixe, care îl încorporează și pe *de*. Substantivul de după locuțiune, în poziția sintactică amintită (subiect), este la nominativ și își impune controlul morfologic asupra predicatului, prin acord:

- *„Erau etalate tot felul de produse*, expuse cu fantezie" (Rom. lit., 2003, nr. 48, 12/2);
- *„Erau tot felul de servicii* secrete" (Rev. „22", 2004, nr. 721, 7/2);

• „*Deșfiecare dată se iscau tot felul de probleme*" (Indep., 2004, nr. 913, 12/3).

Lucrurile se petrec identic și în construcțiile gerunziale absolute: „*fiind necesare tot felul de* artificii pentru a realiza o asemenea acțiune" (Adev. Cj., 2003, nr. 3989, 16/1).

Varianta *tot soiul* de se află într-o sinonimie perfectă cu *tot felul de* și nu se deosebește de aceasta nici ca frecvență în uz:

• „...au acces *tot soiul* de domnișori și domnișoare" (Timpul-7, 2003, nr. 40 [661], 9/2);

• „s-au întărâtat *tot soiul de* laici, scârbiți de ceea ce le-a clocit imaginația acestor comemoratori" (Rom. lit., 2005, nr. 5, 3/1).

Cu același sens, dar cu o structură parțial modificată, apare locuțiunea *fel de fel de*:

• „*S-au găsit atunci fel de fel de chichițe* avocățești..." (Adev. Cj., 2003, nr. 3188, 1/1).

Mai interesantă și parțial deosebită este situația lui *orice fel de*. Această locuțiune are semantica și distribuția adjectivului pronominal *orice*, subliniind poate, în plus, caracterul nonexceptiv, totalitar al acestuia:

• „Atunci când *vor exista orice fel de probleme*, să ne încerce cu un telefon la București" (Jur. Nat., 2005, nr. 3557, 12/3).

Orice fel de este compatibilă și cu un regent la singular, deși pentru un asemenea context se apelează la *orice*, de obicei (v. *orice om* vs. *orice fel de om*). La substantivele defective de plural (nume de materii mai ales), se apelează frecvent și la *orice fel de* (*orice fel de apă*). În aceste situații și, din nou, mai ales când e vorba de domeniul culinar, *fel* poate reveni la rolul său de substantiv veritabil, subordonându-și, prin *prepoziția de*, substantivul din dreapta acestuia și impunându-și categoriile proprii la predicatul propoziției: *Orice fel de mâncare va fi servit* cu respectarea intervalului stabilit. Totuși, singularul regentului și valoarea substantivală a lui fel rămân, în structurile discutate aici, apariții rar întâlnite.

b) Perechea negativă a locuțiunilor de la a) este *niciun fel de*:

- „*Nu s-au găsit niciun fel de informații* despre el în arhiva fostei Securități" (Ziua, 2003, nr. 2858, 3/2);
- „Oricum, deocamdată *nu au fost niciun fel de discuții*, contractul meu expiră la vară" (Ev. zilei, 2003, nr. 3561, 8/6);
- „*Nu vor mai fi acordate niciun fel de eșalonări* sau alte facilități fiscale" (Adev., 2004, nr. 4448, 13/7);
- „Din păcate, în bugetul aprobat, *nu au fost cuprinse niciun fel de* majorări salariale" (Naț., 2005, nr. 2473, 3/1).

Locuțiunea *niciun fel de*, în interiorul structurilor negative, este varianta pentru plural a adjectivelor pronominale negative *niciun* și *nicio*. Toate enunțurile de mai sus pot fi reformulate cu singularul, fără pagube semantice:

Nu s-a găsit nicio informație despre el etc.

În ciuda acestei repartizări distribuționale destul de tranșante, *niciun fel de* se asociază uneori și cu singularul, realizând, și aici, o subliniere mai categorică a totalității negative, în comparație cu *niciun*, *nicio*:

- „Secretarul american de stat a declarat că *nu va fi tolerată niciun fel de încercare* de sprijinire a elementelor separatiste" (Ziua, 2003, nr. 2881, 3/1).

Structura *niciun fel de* e utilizată astăzi aproape în exclusivitate cu statutul de îmbinare fixă, neanalizabilă, ca locuțiune adjectivală pronominală negativă. Recuperarea lui *fel* ca substantiv (substantiv-subiect, în cazul de față) este posibilă, în această alcătuire, doar teoretic, în situații speciale, menționate și înainte:

- „N-a fost servit nici un fel de mâncare."

c) Locuțiunea *ce fel de* este echivalentul adjectivului pronominal *ce*, atât ca relativ, cât și ca interogativ, funcționând în variație liberă cu acesta, în majoritatea contextelor:

- „Nu știu *ce/ce fel de* întâlnire a avut loc" (singular);

• „Nu știu *ce/ce fel de* struguri îi plac" (plural).

Numărul substantivului regent nu impune restricții de selecție, constatare valabilă și pentru interogative:

• „*Ce/ce fel de* public îți convine?"
• „*Ce/ce fel de* relații sunt între voi?"

Excepția cu *fel* substantiv-subiect se manifestă în împrejurările arătate la *a* și *b*.

d) Destul de prezentă în comunicare este și locuțiunea adjectivală *un fel de*, cu sensul de similaritate aproximativă:

• „Ni *se făceau un fel de recomandări* bibliografice, cum n-am mai întâlnit pe urmă" (Rom. lit., 2003, nr. 40, 20/4);
• „*Era prezentă la bârnă un fel de Nadia* a lor" (Pro Sp., 2004, nr. 2180, 4/2);
• „Ni *s-au adus apoi un fel de sarmale* de-ale lor, umplute cu ceva dulce, greu de înghițit" (Ziua, 2003, nr. 2890, 8/2).

3. Două aspecte ar mai trebui subliniate în final.

a) Locuțiunile adjectivale în care intră *fel* și *de*, ca formanți obligatorii, nu se subordonează în exclusivitate unui substantiv-subiect, ca în exemplele date. Substantivul regent poate sta și în alt caz decât nominativul, îndeplinind funcții specifice diferite:

• „Este adeptul *unei altfel de politici*" (genitiv, atribut);
• „*Unor astfel de persoane* nu le acord credit" (dativ, c. ind.);
• „*Despre ce fel de datorie* e vorba?" (acuzativ, c. ind. prep.).

Am urmărit însă, în mod special, funcția de subiect, pentru că, în această poziție, *fel* și substantivul plasat după *de*, concurând pentru același rol sintactic, pot produce ezitări în analiză și, implicit, în acordul predicatului:

• „Ce fel de struguri îți *place/plac*?"

b) Interpretarea ca locuțiune adjectivală a structurilor cu *fel + de* rezolvă problema acordului predicativ, pasând-o subiectului real din dreapta lui de:

• „*N-au apărut* nici un fel de *dificultăți*."

Citatele extrase din presă arată, prin felul în care este realizat acordul în enunțurile respective, că majoritatea vorbitorilor instruiți au o percepție exactă a valorii lexico-gramaticale a îmbinării discutate și o tratează ca atare. Din păcate, alte structuri similare, în care *de* se transformă din prepoziție în simplu formant al unei locuțiuni, cu direcție de subordonare inversă, nu se bucură de aceeași cvasiunanimă interpretare. Modelul cu *fel de* poate fi un reper în abordarea, în continuare, a unor astfel de alcătuiri controversate (ex.: „A/au intervenit o grămadă de necazuri").

În cadrul *acestei serii*, au apărut *o serie* de ediții valoroase

0. Titlul de mai sus reprezintă un fragment dintr-un enunț mai amplu, întâlnit într-o prestigioasă revistă literară: „În cadrul *acestei serii, au apărut o serie de* ediții valoroase, dacă nu am aminti decât cele închinate lui Eminescu, Caragiale, Hașdeu, Barbu, Bacovia, Rebreanu, Nichita Stănescu ș.a." (Rom. lit., 2003, nr. 44, 18/2). Este vorba de *colecția* „Opere fundamentale"; editată la „Univers Enciclopedic", sub egida Academiei Române.

Am apelat la acest text nu pentru a ilustra o ușoară neglijență stilistică, ci pentru că aici apare cuvântul ***serie***, în cele două ipostaze fundamentale, acceptate în româna actuală:

a) substantiv veritabil, cu sensul lui de bază, acela de set, de ansamblu compact format din elemente de același fel, în succesiune neîntreruptă, aranjate după anumite reguli, legi etc., substantiv aliniat la morfosintaxa obișnuită a clasei lexico-gramaticale căreia îi aparține;

b) formant al unei structuri fixe, în care îşi pierde statutul lexico-gramatical menţionat, comportându-se ca un element invariabil al locuţiunii *o serie de*.

1. *O serie de* este o locuţiune adjectivală cantitativă, echivalentul adjectivelor pronominale nedefinite *câţiva/câteva*, în cele mai multe situaţii, dar şi *mulţi/multe*, *unii/unele*, în funcţie de anumite elemente contextuale. Ea (locuţiunea) se subordonează întotdeauna unui *substantiv la plural*. Cazul şi funcţia acestui regent nu depind de prezenţa lui *de*, care nu mai este aici o prepoziţie, ci, ca şi în *altfel de*, *astfel de* etc., un simplu formant al locuţiunii. Prin urmare, în *Au apărut o serie de ediţii*, substantivul *ediţii* este subiectul în nominativ, iar predicatul realizează un *acord gramatical* cu subiectul real. Dar, indiferent dacă decizia acordului la plural este rezultatul unei analize sau doar expresia unei intuiţii corecte, *pluralul predicatului* (nu singularul) domină cu autoritate uzul actual:

- „*O serie de deputaţi* venezueleni *au denunţat* un plan al CIA..." (Adev. Cj., 2003, nr. 3940, 10/2);
- „*O serie de iniţiative* imperialiste directe *au fost promovate* în ultimele două luni de domnul Putin" (Ziua, 2003, nr. 2865, 5/1);
- „*O serie de parlamentari-avocaţi au început* să câştige procese tocmai datorită propriilor amendamente" (Adev., 2003, nr. 4049, 2/1);
- „La ultimele alegeri, *o serie de partide* mici *au obţinut* împreună 12% din voturi" (Rom. liberă, 2003, nr. 4057, 3/4).

Modificarea topicii, prin antepunerea predicatului, nu schimbă opţiunea pentru plural. Se poate constata chiar o preferinţă pentru această organizare sintactică: predicat la plural + *o serie de* + subiect la plural. În felul acesta, se înlătură şi suspiciunea că pluralul predicatului s-ar putea datora, fie şi parţial, atracţiei substantivului mai apropiat. În schema inversată, predicatul este mai aproape de *o serie* decât de substantivul la plural:

- „În urmă cu câteva zile, *au apărut o serie de nemulțumiri* legate de activitatea dr. Șerban Brănișteanu" (Ev. zilei, 2003, nr. 3497, 17/1);
- „În filialele din Sălaj ale partidelor politice *au avut loc o serie de* «transferări» de membri" (Ziua, 2003, nr. 3789, 4/7);
- „În felul acesta *se evitau o serie de discuții* neprincipiale" (Adev. Cj., 2003, nr. 3818, 13/3);
- „Și în derularea fondurilor SAPARD s-*au înregistrat o serie de abateri* de la lege" (Adev., 2004, nr. 4284, 1/1).

După cum se vede, indiferent de topică, dătător de ton, în acord, este substantivul din dreapta lui *de*, perceput ca *adevăratul subiect* al propoziției, atât logic, cât și, spunem noi, *gramatical*. Predicatele nominale sau cele exprimate prin verbe la diateza pasivă marchează și mai pregnant această realitate, întrucât, în situația menționată, intră în joc și categoria genului:

- „*Au fost introduse o serie de modificări* asupra sistemului punctelor de penalizare pentru conducătorii auto" (Nat., 2003, nr. 1990, 1/1);
- „Ieri, la deschiderea lucrărilor, *au fost prezente o serie de personalități* ale județului" (Adev. Cj., 2003, nr. 3814, 11/1).

Constatările de mai sus sunt valabile și pentru construcțiile gerunziale absolute:

- „Totuși, negocierile pentru împărțirea ministerelor între PD și PNL nu s-au încheiat, *o serie de portofolii fiind* încă *disputate*" (Adev., 2003, nr. 4107, 3/2).

2. Substantivul *serie*, cel autentic, poate să apară într-o *îmbinare liberă*, identică cu cea a locuțiunii *o serie de*:

- „În România *a apărut o serie de nouă ghiduri de urgență* destinate medicilor rezidenți, preluate fidel după altele publicate în Franța" (Ev. zilei, 2003, nr. 3489, 9/1).

Prezența numeralului *nouă* arată clar că, prin *serie*, emițătorul a indicat aici *un set compact* de ghiduri, ordonate după anumite criterii,

inclusiv aritmetice. E vorba, prin urmare, de substantivul *serie*, cu *sensul său propriu*, iar acordul predicatului, la singular, confirmă acest lucru, recunoscându-l ca subiect. Repunerea lui *serie* în condiția de substantiv veritabil, compatibil cu funcția de subiect real chiar și în *o serie de*, se poate face și prin inserarea unui determinant adjectival în această structură:

- „A urmat apoi *o serie scurtă de filme* japoneze" (Adev. Cj., 2003, nr. 3884, 4/2).

Statistic vorbind, locuțiunea *o serie de* este incomparabil mai frecventă în uz decât îmbinarea liberă, substantivul *o serie* + prepoziția *de* (+ substantiv la plural). Confuzia dintre cele două structuri identice este evitabilă, cum s-a văzut, și prin unele inserții relevante ale variantei libere, dar mai ales prin acordul predicatului. Acolo unde acordul este singurul indiciu al unei decodări exacte, responsabilitatea emițătorului sporește în momentul alegerii între singular și plural: „În weekend-uri *va fi programată o serie de comedii franțuzești*" (Ev. zilei, 2003, nr. 3489, 18/5). Prin singularul predicatului, ni se propune interpretarea substantivală a lui *serie*: *set unitar* de filme, ca profil și proveniență, cu programare săptămânală. Soluția este acceptabilă.

Alteori însă, alegerea singularului nu inspiră încredere: „Din acel moment, *o serie* de spectatori *a început* să-și huiduiască propria echipă" (Pro Sp., 2004, nr. 2175, 12/2).

E clar că aici *serie* e tratat cu prea mult respect, ca substantiv-subiect, pentru că realitatea unui stadion dezlănțuit e compatibilă mai degrabă cu o pluralitate nedefinită decât cu ideea de ordine, de manifestare în tranșe egale, precis delimitate. Mult mai potrivit era pluralul (*au început*), cu „degradarea" lui *serie* la simplul rol de formant al locuțiunii adjectivale cantitative nedefinite *o serie de*.

3. *Adjectivele* pronominale *mulți/multe* (*câțiva/câteva*, *unii/unele*), echivalentele simple ale locuțiunii de mai sus, au, în româna actuală, o distribuție aproximativ egală cu *variantele lor pronominale*:

- „*Mulți* prieteni de-ai mei au plecat în străinătate" (adj., atribut);

- „*Mulți* dintre prietenii mei au plecat în străinătate" (pron., subiect).

Locuțiunea adjectivală nedefinită *o serie de* are și ea pereche „pronominală" (*o serie*, fără *de*), dar aceasta din urmă înregistrează o frecvență foarte redusă, fiind determinată de obicei de atribute partitive la plural, introduse prin *dintre/din*:

- „*O serie de prieteni* de-ai mei *au plecat* în străinătate" (loc. adj. nedef., atribut);
- „*O serie* dintre prietenii mei *au plecat* în străinătate" (subiect);
- „*O serie* dintre cei care au plecat *nu s-au mai întors*" (subiect în propoziția regentă).

4. Locuțiunea *o serie de* are în structura sa un neologism (*serie*) și aparține limbii române standard. Ea este însă intens concurată de locuțiuni mai vechi, cu conotații stilistice suplimentare, unele chiar foarte expresive.

a) *O seamă de* este o locuțiune adjectivală foarte veche, atestată și în cunoscutul titlu dat de Ion Neculce culegerii sale de legende istorice: *O samă de cuvinte*. Substantivul *seamă*, cu sens cantitativ, a și dispărut din limba română, fiind conservat doar ca formant al acestei structuri fixe, așa că tentația singularului nu există:

- „În centrul dezbaterii *au fost puse* din nou *o seamă de chestiuni* istorice legate de desfășurarea mișcării pașoptiste din Ardeal" (Timpul-7, 2003, nr. 35 [656], 8/1);
- „*O seamă de cărți au* calitatea că te pun la ambiție să scrii și tu ceva asemănător" (Naț, 2003, nr. 2081, 12/3);
- „*O seamă de* mari *scriitori* români, azi capitale importante ale culturii noastre, și-*au clădit* opera în acei ani" (Rom. lit., 2005, nr. 4, 31/1).

Fără prepoziția *de* apare mai rar și e însoțită de atribut partitiv:

- „*O seamă dintre* marile averi postdecembriste *se vor* năruí precum castelele din nisip, sub presiunea adevărului ascuns atâția ani" (Adev. Cj., 2003, nr. 3992, 16/1).

Mult mai bine marcate stilistic sunt locuțiunile *o groază de* și *o puzderie de*, care dau o imagine cantitativă hiperbolizantă:

- „Acolo *au sosit o groază de simpatizanți*" (Naț., 2003, nr. 1974, 11/2);
- „*S-au închis o groază de fabrici...*" (Pro Sp., 2004, nr. 2185, 12/6);
- „După decembrie 1989 *au apărut o puzderie de indivizi* lipsiți de strălucire intelectuală, fără scrupule, fără pregătire" (Timpul-7, 2003, nr. 33 [654], 3/3);
- „*Sunt o puzderie de modificări și reglementări...*" (Adev., 2005, nr. 4313, 5/4).

Nu de puține ori, *o puzderie de* apare fără articolul *o*, formă explicabilă, între altele, prin faptul că sensul propriu, substantival, al acestui cuvânt a fost uitat de români o dată cu alți termeni din zona prelucrării tradiționale a cânepii. Pentru rolul fostului substantiv în această structură fixă, invariabilă, articolul este irelevant:

- „În Valea Kideon, între Munții Măslinilor și zidul Ierusalimului, *sunt puzderie de morminte* evreiești" (Adev., 2004, nr. 4284, 1/1);
- „Atunci *erau puzderie de partide* care se înghesuiau la urne" (Adev. Cj., 2004, nr. 4183, 1/1);
- „*Puzderie de facturi* false *se găsesc* în evidența contabilă a SIF Muntenia" (Adev., 2005, nr. 4542, 11/1).

Același efect hiperbolizant îl produc și locuțiunile *o droaie de* și *o grămadă de*, unde fostele substantive dobândesc un sens figurat:

- „*S-au ivit* atunci *o droaie de probleme*" (Naț., 2004, nr. 2390, 1/5);
- „M-*au sunat o grămadă de prieteni...*" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4114, 12/3);
- „*Au apărut* mai întâi *o grămadă de* profesori universitari..." (Timpul-7, nr. 28 [649], 13/3);
- „*O grămadă de români se și văd* șefi ai statului..." (Indep., 2004, nr. 1059, 1/1).

Varianta pronominală a acestor locuțiuni se folosește mult mai rar și în aceleași condiții aproape obligatorii, adică cu determinant partitiv la plural:

O droaie dintre cei plecați *nu s-au mai întors.*

b) *O mulțime de*, la fel ca *o serie de*, poate să reprezinte o locuțiune adjectivală cantitativă (*Au apărut o mulțime de probleme*) sau o îmbinare liberă, cu substantivul *mulțime* în deplinătatea forței sale de iradiant în acordul verbal și adjectival (*A apărut o mulțime gălăgioasă* de suporteri). Jocul singular/plural al predicatului funcționează și aici ca un mijloc subtil și eficient de precizare și nuanțare a exprimării, de adecvare a acesteia la logica mesajului. În ciuda unor presupuse complicații, vorbitorii se descurcă destul de bine, intuind corect, de cele mai multe ori, contextul în care optimă e soluția pluralului:

- „*Au existat o mulțime de zvonuri* contradictorii..." (Ziua, 2003, nr. 2789, supl. „Dosare secrete", p. I/5);
- „*Lipsesc o mulțime de nume* importante" (Rom. lit., 2004, nr. 32, 15/5);
- „*O mulțime de șmecheri* cu iuțeală de mână *au înființat* nenumărate asociații și uniuni..." (Adev. Cj., 2004, nr. 4266, 1/1).

Asemănătoare cu *o mulțime de*, dar mult mai slab reprezentate în uz, sunt *o sumă de* și *o sumedenie de*:

- „În afară de Ciprian, *o sumă* de alți *râșnoveni s-au înhămat* la muncă pentru filmul american" (Dilema V., 2004, nr. 13, 17/2);
- „*Sunt* absolut *necesare o sumă de precizări*" (Rom. lit., 2005, nr. 4, 18/1).

Locuțiunea *o sumedenie de* urcă sensul cantitativ spre superlativ:

- „Au apărut azi, ca ciupercile după ploaie, *o sumedenie de* analiști politici..." (Adev. Cj., 2003, nr. 3841, 3/5).

c) Antonimele lui *mulți/multe* (*puțini/puține*) nu au parte de un spectru atât de larg de locuțiuni echivalente. Cea mai cunoscută e *o mână de*:

- „E clar că *nu sunt* doar *o mână de susținători* ai lui Saddam Hussein, cum susțin americanii" (Ev. zilei, 2003, nr. 3589, 19/2);
- „*O mână de oameni* s-*au adunat* marți seara în Sala «Liviu Rebreanu» a TNB" (Ziua, 2003, nr. 2894, 8/2);
- „*O mână de oameni își permit* să administreze o parte din țara noastră potrivit regulilor stării de război" (Adev. Cj., 2004, nr. 4208, 3/5).

Singularul *puțin/puțină*, cu manifestări în zona substantivelor *singularia tantum*, are de asemenea parte de un inventar sărac de locuțiuni sinonime (*un pic de, oleacă de*):

- „Ar mai fi necesară *un pic* de căldură părintească."
- „*Oleacă de* sprijin colegial ar fi bine-venit."

5. În principal, ne-au interesat aici locuțiunile adjectivale cantitative nedefinite terminate în *de*, subordonate unui substantiv-subiect la plural: *Au apărut o serie/o seamă/o droaie/o groază* etc. *de probleme.*

Pentru pluralul predicatului sunt posibile două interpretări:

a) Subiectul e *o serie* (*o seamă, o droaie, o groază* etc.), *de* este o prepoziție obișnuită, iar *probleme* are funcția de atribut substantival prepozițional, subordonat lui *serie* (*seamă* etc.). Predicatul este acordat *după înțeles*, la plural (*au apărut*), pentru că subiectul (*o serie, o seamă* etc.) este un substantiv colectiv, cu determinant la plural.

b) Subiectul este *probleme*, în nominativ, *de* este un formant obligatoriu al unei structuri fixe (*o serie de, o seamă de* etc., ca în *astfel de, altfel de, fel de fel de* etc.), iar acordul predicatului, la plural, este unul strict gramatical: *Au apărut o serie de probleme.*

Elementul-cheie în cele două abordări teoretice este valoarea lui *de*. În practica exprimării, opțiunea românilor pentru pluralul predicatului este evidentă (*Au apărut* o serie de probleme), indiferent dacă este rezultatul aplicării unei teorii sau este efectul logic al intuiției lingvistice.

Interpretarea ca locuțiune, care ni se pare cea firească în româna actuală, presupune tratament consecvent și atunci când termenul din dreapta lui *de* are altă poziție decât aceea de subiect în nominativ. Subliniem acest aspect, întrucât *conținutul cantitativ* al acestei *îmbinări fixe* impune și forme specifice, cum ar fi genitivul și dativul relizate *prepozițional*, nu desinențial:

- „Purta povara *a o serie de* (*a o groază de* etc.) necazuri vechi";
- „*La o serie* (*la o groază* etc.) de probleme nici nu le mai căutăm rezolvarea."

De altfel, în asemenea contexte, unor „substantive" ca *o seamă, o droaie* ne-ar veni greu să le formăm genitiv-dativ desinențial.

Un subiect (aproape) inutil

1. Segmentul ***un număr de*** se încadrează, până la un punct, în modelul *o serie de, o seamă de* etc., ca echivalent al adjectivului pronominal nedefinit *câțiva/câteva* (*unii/unele*):

- „*Un număr de analiști și politicieni au fost chestionați* recent în legătură cu evenimentele cele mai importante din acest an" (Adev. Cj., 2003, nr. 3994, 1/1);
- „În iunie 2003, *un număr de ministere au fost comasate*" (Timpul-7, 2003, nr. 46 [667], 3/1).

Un prim aspect care particularizează structura *un număr de*, în raport cu sinonimele menționate, este aparița sa destul de redusă în această alcătuire-tip. De obicei, e atestată în variante mai extinse, conținând determinări adjectivale ale substantivului *număr*. Aceste adjective modifică înțelesul ansamblului, amplifică sensul cantitativ, echivalându-l cu acela al adjectivului pronominal *mulți/multe*, în diferite grade de comparație:

- „*Un număr însemnat de lideri* ai PUR *au cerut* să înceteze imediat colaborarea cu PSD" (Ziua, 2003, nr. 2772, 5/5);

- „De asemenea, *un număr important de candidați proveniți* din județele Giurgiu, Călărași și Dâmbovița" (Adev., 2003, nr. 4043, 11/1);
- „Când nu e în regulă cu aceste produse, *un mare număr de oameni au* de suferit" (Adev. Cj., 2003, nr. 3969, 14/3-4);
- „Deoarece *un număr tot mai mare de persoane sunt afectate* de obezitate, diabet, boli cardiovasculare, s-a ridicat problema rolului pe care îl joacă dieta modernă în sănătatea noastră" (Adev., 2004, nr. 4248, 7/1);
- „*Un număr enorm de solicitanți erau înghesuiți* în spațiul restrâns din dreptul consulatului" (Indep., 2003, nr. 743, 2/2).

Faptul că *un număr* are determinant adjectival poate crea rezerve suplimentare în interpretarea ansamblului ca o locuțiune nedefinită cu funcție atributivă pe lângă substantivul din dreapta lui *de*. Mergând, în această situație, pe varianta îmbinării libere, cu *număr* ca subiect al propoziției și cu *de* ca prepoziție obișnuită, trebuie să adăugăm că acesta, adică *un număr*, este *un subiect slab*. Predicatul îl ignoră total în acord, orientându-se după substantivul din dreapta lui *de*, conformându-se, de fapt, realității logice, care *reclamă pluralul*. Singularul e întâlnit extrem de rar, reprezentând, în statisticile noastre, trei cazuri dintr-un total de 67:

- „Când *apare un număr enorm de publicații*, e greu pentru cititori să aleagă" (Rev. „22", 2003, nr. 720, 11/1);
- „*A fost pus* sub ochii îngrijorați ai liderului de la Casa Albă *un număr considerabil de fotografii...*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3884, 3/1);
- „*Un număr considerabil de organisme a fost pus* sub controlul direct al Primului-ministru" (Timpul-7, 2003, nr. 46 [667], 3/4).

Două dintre cele trei propoziții cu „acord gramatical" au topica inversă (predicat – subiect), cu *număr* mai apropiat de predicat, dar, și așa, singularul apare ca o soluție rigidă, artificială.

Antonimul lui *mulți/multe* (*puțini/puține*) este și el reprezentat prin îmbinări echivalente, dar acestea au o frecvență redusă:

- „Doar *un număr mic de comunicări* au fost *publicate*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3868, 5/4).

2. O trăsătură care singularizează la modul absolut construcția *un număr de* este apariția sa, extrem de frecventă, într-o *combinație redundantă* cu numeralul cardinal:

- „*Un număr de 12 preoți* din Bistrița-Năsăud *au renunțat* la politică și *au demisionat* din PD" (Adev. Cj., 2004, nr. 4039, 16/4).

Sub aspect semantic, *un număr de* nu mai este aici echivalentul lui *câțiva, unii, mulți* etc., deoarece la dreapta sa apare un numeral cardinal care aduce o informație cantitativă exactă (*12*, în cazul citat). *Număr* are aici valoare substantivală, dar realizează un *pleonasm ciudat, anticipativ*, prin indicarea gratuită a unei informații care este oricum încorporată în semantica numeralului care urmează. Strict formal, un număr este subiect gramatical, dar *un subiect slab, de carton*, neglijat total în acord:

- „*Un număr de 883 de absolvenți* de gimnaziu din provincie și-*au depus* dosarele de înscriere în licee și grupuri școlare din Capitală, după primele două zile" (Adev., 2003, nr. 4043, 11/1-3, titlu);
- „*Un număr de 81.737 de americani au vizitat* anul trecut România" (Naț., 2003, nr. 1934, 1/3);
- „*Un număr de 35 de firme au fost premiate* la sfârșitul săptămânii trecute" (Ziua, 2003, nr. 2814, 7/5);
- „*Un număr de 59 de români au obținut* contracte de muncă pentru 18 luni în Elveția" (Adev. Cj., 2003, nr. 3989, 1/1);
- „*Un număr de 65 de familii* din Brașov *trăiesc* o adevărată tragedie" (Naț., 2004, nr. 2173, 3/1).

Urmărind enunțurile de mai sus, am fi tentați să considerăm că acest *stereotip pleonastic* s-ar motiva prin dorința vorbitorilor de a nu începe o propoziție, o frază cu un numeral scris în cifre, fapt care i-ar

împiedica să marcheze prin literă majusculă acest început. Fără a exclude total o asemenea motivație, ea rămâne totuși una secundară, suplimentară, de vreme ce nu toate enunțurile care îl conțin pe *un număr*, ca subiect, încep cu acesta:

- „În urma controalelor efectuate, *s-au constatat un număr de 5 infracțiuni* silvice" (Adev. Cj., 2003, nr. 3874, 13/1);
- „*Au fost înregistrate un număr de 10 îmbolnăviri* la persoanele în vârstă de peste 60 de ani" (Adev. Cj., 2003, nr. 3884, 15/5).

Formula *un număr de* + *numeral cardinal* este mai temeinic motivată la alte funcții sintactice (complement indirect, atribut etc.), întrucât permite exprimarea desinențială a cazului (genitiv-dativ), mai familiară pentru mulți decât cea prepozițională, reclamată de numeralul rămas singur, fără regent:

- „SUA au solicitat *unui număr de 70 de țări* să contribuie cu trupe de stabilizare în Irak" (Adev., 2003, nr. 4046, 9/4);
- „Asociația a stabilit realizarea *unui număr de patru proiecte și opt programe* prin care să-și îndeplinească scopurile" (Adev. Cj., 2003, nr. 3862, 5/2).

Necesar sau nu, total sau parțial pleonastic, procedeul care include substantivul *număr* aparține limbii standard și nu e deloc străin de manifestări similare în alte limbi. Acordul logic, după înțeles, cu subiectul real, slujește, în asemenea situații, mult mai bine clarității mesajului. Orientarea predicatului după subiectul de carton (*un număr*) apare extrem de rar și este simțită de cititori/ascultători ca o aplicare mecanică, rigidă, nepotrivită a unei reguli gramaticale:

- „*Un număr de 36 de sătmăreni și-a pierdut*, în acest an, locuințele puse garanție pentru împrumuturile luate de la cămătari" (Cr. Rom., 2003, nr. 3235, 4/7).

3. Ca subiect în enunțurile de tipul celor discutate mai sus, *un număr (de)* este *omisibil*, întrucât atât informațiile lexicale, cât și cele morfosintactice sunt nerelevante:

Un număr de 12 preoți *au renunțat* = 12 *preoți au renunțat*.

Prin această operație, logica și gramatica enunțului se armonizează: substantivul *preoți* devine și subiect logic, și subiect gramatical. Numeralul (*12*) rămâne în continuare atributul acestui subiect. Armonia logico-gramaticală funcționează și de la *19* în sus, în sensul că subiectul rămâne același.

Douăzeci de preoți au renunțat.

Douăzeci de este o construcție numerală cu funcție atributivă subordonată, ca și *doisprezece*, subiectului. Prepoziția *de* nu mai este un conectiv între substantivele *zeci și preoți*, iar regimul său acuzatival este anulat: Ca și *două*, că și *zeci*, *de* a devenit un simplu formant al unei construcții numerale, exact cum *de* din *alt fel de preoți* (> *altfel de preoți*) a ajuns o parte constitutivă a unei locuțiuni adjectivale și atât. Analogia a extins apoi utilizarea lui *de* și la celelalte construcții (*21 de preoți* etc.).

- „Trădarea" lui *de*, ca și în cazul lui *altfel de*, *o seamă de* etc., are loc în momentul în care unul dintre cele două substantive pe care le conectează (substantivul din stânga: *fel*, *seamă*, *zeci* etc.) își pierde identitatea și devine un simplu formant amorf al unei structuri fixe. Anularea regimului cazual (acuzativul) și *inversarea direcției de subordonare* a lui *de* reprezintă, prin urmare, o consecință a unor „dezertări" anterioare, de care *de* nu se face vinovat.

Păstrând ghilimelele și tonul observațiilor de mai sus, putem spune că altele sunt prepozițiile care își „trădează" clasa în prezența numeralului:

Peste 50 dintre cei prezenți erau bolnavi;

Erau *sub 50* din cei 101 parlamentari.

Aici, *peste* (= *mai mult de*) și *sub* (= *mai puțin de*) au valoare adverbială, cum se întâmplă de altfel și cu *la*, în limbajul popular:

Au venit *la* 50 de invitați (*la* = *cam, aproximativ*).

Jocul fracționarelor exacte

1. Jocul fracționarelor exacte, ca subiecte gramaticale, este dirijat de atributul partitiv al acestora, exprimat sau subînțeles, și se desfășoară după următorul model:

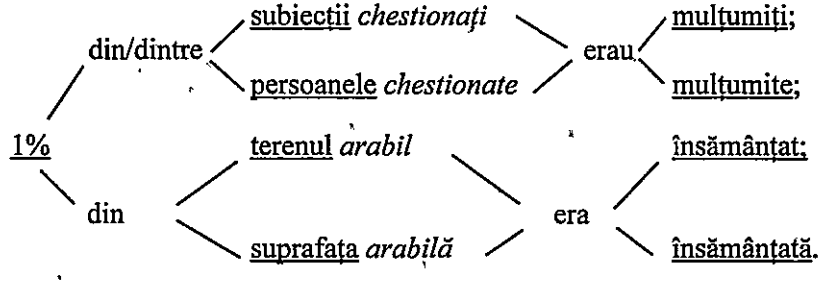

Numeralul fracționar, indiferent dacă este exprimat în procente (*1%*), sub formă de fracție (*1/5*) sau substantival (*sfert, jumătate*), apare în enunț ca *un subiect slab*. Elocventă sub acest aspect este reacția predicatului, care, așa cum se vede mai sus, neglijează complet, în acord, un asemenea subiect. Transferând atributului prerogativele de element dominant în acord, numeralul-subiect își rezervă doar rolul de purtător al unei informații cantitative referitoare la întregul care a fost fracționat.

Am ales intenționat aici capul de serie (*1%*), pentru a evidenția mai clar dependența predicatului numai de atribut. Celelalte procente, reprezentând aritmetic o pluralitate (*2%* etc.), maschează *acordul ad sensum*, dau impresia unui acord gramatical:

- „*62% dintre români nu au* nici un fel de legătură cu o bancă" (Adev., 2003, nr. 4028, 1-5, titlu);
- „Alți *trei la sută dintre respondenți au indicat* bugetul redus ca principal motiv al acestor modificări" (Ziua, 2003, nr. 2772, 11/1).

Abia numele predicativ adjectival sau participiul diatezei pasive dezvăluie atributul ca adevăratul termen iradiant în acord:

- „*62,5% dintre români sunt deziluzionați* de direcția în care se îndreaptă țara" (Rom. liberă, 2003, nr. 4057, 3/4);

- „*60% din acţiuni au fost cumpărate* de Imperial Oil..." (Jur. Naţ., 2004, nr. 3507, 4/3).

Atributul partitiv *la singular* este mai relevant din punctul de vedere al mecanismului de realizare a acordului, pentru că el poate da şi contrast de număr, şi contrast de gen:

- „*56% din* această *cantitate va proveni* din Ungaria" (Adev. Cj., 2003, nr. 3867, 13/3);
- „Până în 2010, se estimează că *50% din populaţia* occidentală *va suferi* de această boală" (Libert., 2003, nr. 4035, 9/7);
- „Practic, aproape *70% din salariu este cheltuit* pe chirie" (Naţ., 2003, nr. 1948, 12/1);
- „*44% din piaţa* bancară *este deţinută* de băncile străine" (Naţ., 2003, nr. 2011, 1/1).

Cutuma lingvistică a dominaţiei logicii asupra gramaticalului se respectă şi în topica inversă (predicat-subiect):

- „Ce încredere să mai ai într-un examen la care, după contestaţii, *au fost modificate* mai bine de *1 la sută din note*?" (Adev., 2003, nr. 4043, 1/1);
- „Uniunea a reuşit să cunoască doar modul în care *au fost cheltuiţi 7 la sută din banii* sosiţi din Ungaria" (Adev. Cj., 2003, nr. 3874, 3/3).

2. *Exprimarea eliptică*, în care atributul partitiv este doar *subînţeles*, nu deranjează schema morfosintactică de la 1 şi nici nu transformă numeralul fracţionar în *subiect tare*. De multe ori, varianta eliptică este precedată, chiar în acelaşi enunţ, de sintagma explicită, iar repetarea atributului ar fi nu numai inutilă, dar ar reprezenta şi o stângăcie stilistică:

- „*43% dintre americani au recunoscut* că nu le pasă de ceea ce cred europenii despre ei şi numai *29% sunt interesaţi* de părerea altor naţii despre SUA" (Ziua, 2003, nr. 2765, 16/4);
- „*62,5% dintre români sunt dezamăgiţi* de direcţia în care se îndreaptă ţara, iar *15% dintre ei ar vota* tot pentru PSD; de altfel, *51% spun* că trăiesc mai prost decât în anul trecut,

32% spun că trăiesc la fel, *15% trăiesc* mai bine" (Rom. liberă, 2003, nr. 4057, 3/4).

Întregul care a fost fracționat poate fi dedus și dintr-un context mai larg, având exprimare variată, dar efectul este același, adică face superfluă repetarea lui ca atribut al numeralului:

- „*Recolta*, estimată inițial la dimensiunile menționate, va fi probabil mai mică; cam *20 la sută a fost compromisă* din cauza secetei" (Timpul-7, 2003, nr. 42 [663], 5/1);
- „Din totalul *celor intervievați*, *35% sunt nehotărâți* sau nu ar vota" (Rom. liberă, 2003, nr. 4057, 3/5-6);
- „Nu toate *unitățile* școlare se află în această situație, de vreme ce *85 la sută sunt* încă *nepregătite* pentru începerea anului de învățământ" (Cr. Rom., 2003, nr. 3235, 4/4).

3. Ca și *un număr*, combinat semipleonastic cu numeralul cardinal (*un număr de 14 elevi*), *procent* intră în sintagme redundante cu un numeral fracționar. De data aceasta, pe lângă includerea informației în numeralul care urmează, *procent* se repetă și sub forma *la sută*, din scrierea/citirea completă:

- „*Un procent de 48 la sută dintre subiecții* sondajului de opinie susțin că anul acesta situația economică va fi la fel" (Ziua, 2003, nr. 2722, 11/3);
- „*Un procent de 26 la sută dintre respondenți sunt* total *nedumeriți*" (Ziua, 2003, nr. 2727, 11/3-4);
- „*Un procent de 7% au fost reținuți* ilegal" (Adev. Cj, 2003, nr. 3842, 15/3);
- „*Un procent de 9% sunt supraponderali*" (Nat., 2003, nr. 2011, 1/1).

Lucrurile sunt de data aceasta ceva mai complicate: semnul % se poate citi „la sută" sau „procent/procente". Pleonasmul rămâne oricum, dar a doua citire conține și o consistentă doză de umor involuntar: „un procent de X procente". Faptul că *un procent* este utilizat, în aceste poziții, nu cu sensul de 1%, ci cu acela de *procentaj*, *proporție*, nu rezolvă problema pleonasmului. Probabil că soluția cea mai simplă ar fi renunțarea la această schemă sintactică, prin abando-

narea lui *un procent* (*de*), care nici gramatical, nici semantic nu ar reprezenta o pierdere.

Chestiunea terminologică rămâne însă în discuţie. Sinonimia *procent-procentaj*, existentă astăzi în uzul general, nu ar trebui încurajată. Delimitarea semantică ar putea urma modelul *gol-golaveraj*, *set-setaveraj*, *coş-coşaveraj* etc., în care termenul derivat exprimă un raport cantitativ între două mulţimi. Chiar dacă un *procentaj de 7 la sută* nu ar rezolva, cum spuneam, problema pleonasmului, această formulare e parcă de preferat variantei *un procent de 7 la sută/7%* („un procent de 7 procente").

Alegerea între citirea/scrierea *la sută* şi *procent/procente*, pentru semnul %, merită şi ea atenţie, pentru că utilizarea substantivului procente poate avea urmări în acord, mai ales pentru cei care absolutizează acordul gramatical:

17% din suprafaţa totală — *a fost însămânţată* (citirea „la sută");
au fost însămânţate (citirea „procente").

În general, recomandabilă este, în asemenea situaţii, citirea unitară, prin „la sută", eliminându-se astfel o sursă suplimentară de tulburare a apelor, într-o zonă care, şi aşa, nu este prea limpede.

4. Celălalt tip de fracţionare (*doime = 1/2*, *treime = 1/3*, *pătrime = 1/4* etc.) se comportă tot ca *subiecte slabe*, în prezenţa atributului partitiv sau când acesta se subînţelege. Aparţinând limbajului matematic, livresc, aceste fracţionare sunt substituite în uzul general de *jumătate*, *sfert*, *a treia parte* etc.

a) Cuvântul *jumătate*, ca numeral fracţionar, apare nearticulat, iar categoriile gramaticale de fost substantiv (feminin, singular) nu au nici o relevanţă în acord. Subiectul *jumătate* şi-a cedat integral „prerogativele" în favoarea atributului partitiv:

- „*Jumătate dintre studenţii* chestionaţi *au afirmat* că Germania, Italia şi Japonia au fost aliaţi ai SUA în al doilea război mondial" (Adev., 2003, nr. 4062, 13/5);

- „Melinescu spune că *jumătate din neregulile* fiscale din România *sunt făcute* de străini" (Naț., 2003, nr. 1994, 3/6);
- „În anii '70 și '80, *jumătate din schimbul* comercial dintre țările socialiste *era rezervat* zonei CAER" (Adev. Cj., 2003, nr. 3874, 3/2).

Numeralul-subiect *jumătate* este dat de multe ori ca reper cantitativ aproximativ, fapt indicat de adverbele care îl precedă (*aproape, cam, mai puțin, mai mult, peste*):

- „*Mai mult de jumătate dintre liderii* rețelei Al-Qaida *au fost uciși* sau *capturați*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3904, 3/3);
- „*Peste jumătate dintre femeile* intervievate *s-au declarat încântate* de relația cu un prieten mai tânăr" (Naț., 2003, nr. 1972, 12/3).

Întregul care a fost fracționat nu trebuie, nici aici, să fie exprimat obligatoriu prin atributul partitiv al lui *jumătate*. El se poate subînțelege, mai ales dacă a fost menționat anterior, indiferent prin ce funcție sintactică:

- „*Printre cauzele* aflate în lucru, *mai mult de jumătate au* ca obiect case naționalizate" (Indep., 2003, nr. 743, 2/1);
- „Din totalul de 30 de *salariați, vor fi restructurați aproape jumătate*" (Naț., 2003, nr. 1969, 7/4).

b) Numeralul fracționar *un sfert* (*1/4, o pătrime*) apare, spre deosebire de *jumătate*, însoțit de *un* sau, la plural, *de trei* (*trei sferturi*). *Două sferturi* se folosește mai rar, preferându-se echivalentul *jumătate*. În general, *un sfert, trei sferturi* sunt tratate ca subiecte slabe, exact ca *jumătate, 10%* etc., cu delegarea prerogativelor sale spre atributul partitiv, exprimat sau subînțeles:

- „Potrivit unui studiu publicat cu câteva luni în urmă, *un sfert din populația* masculină a țării *e pândită* de primejdia disfuncției erectile" (Gaz. Sport., 2003, nr. 5, 7/4);
- „*Un sfert dintre elevi au picat* la Capacitate" (Adev., 2003, nr. 4038, 14/5-6);

- „Au plecat şi 60 de *susţinători* ai echipei, dar *un sfert nu s-au* mai *întors*" (Naţ., 2004, nr. 2342, 10/6);
- „*Trei sferturi din bugetul* Senatului *se duce* pe salarii" (Adev., 2003, nr. 4167, 1/6).

Fiind însoţit de cardinalul *un* (asimilat articolului nehotărât), având şi un plural utilizabil (v. *trei sferturi*), *sfert* este tratat de unii vorbitori ca substantiv, subiect tare, dominant în acord:

- „*Un sfert* din cetăţeni *are* venituri sub minimul vital" (Naţ., 2003, nr. 1914, 2/2);
- „Trei *sferturi* din capitalul social al societăţilor incluse în programul Băncii Mondiale *au fost privatizate*" (Ziua, 2003, nr. 2772, 7/1-2).

c) Celelalte fracţionare (*a treia parte, a cincea parte* etc.), reprezentate mai ales de construcţii numerale, sunt, de regulă, înlocuite cu variantele matematice (*treime, cincime – 1/3, 1/5* etc.), la singular sau la plural, dar cu acelaşi statut de subiect slab:

- „*O treime dintre elevi au fost respinşi* la bac" (Rom. liberă, 2003, nr. 4057, 3/5);
- „*Două treimi din teritoriul* ţării *fusese cedat*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3874, 3/3).

Există şi aici tentaţia subiectului tare, cu substantivul *treime, cincime* etc., dar dominantă este varianta cu atributul partitiv în rolul de iradiant în acord.

4. Atributul partitiv al numeralelor fracţionare dirijează nu numai acordul predicatului, ci şi *selecţia prepoziţiei*. Singularul atributului reclamă *în exclusivitate* prepoziţia *din*:

75% (*trei sferturi, trei pătrimi, 3/4*) *din suprafaţa* arabilă *a fost însămânţată.*

Pluralul atributului înseamnă, *în principiu*, variaţie liberă *din/dintre*. Precizarea „în principiu" are în vedere faptul că, în practica exprimării, conţinutul unor substantive poate favoriza una sau alta dintre cele două prepoziţii:

- „*Jumătate din bani sunt spălați* în România de către cetățeni străini" (Timpul-7, 2003, nr. 35 [656], 7/1);
- „*50% din băuturile* alcoolice consumate la nivel național *erau destinate* campionilor din județele Moldovei" (Cr. Rom., 2003, nr. 3235, 4/4);
- „*49,3% din donațiile* încasate de PUR în anul 2004 *ar putea fi ilegale*" (Adev. Cj., 2005, nr. 4368, 16/3-5, titlu).

Plurale ca *bani, băuturi, donații*, care sunt mai aproape de ideea de singularitate, de masă compactă, îl preferă, ca în citatele de mai sus, pe *din*. Alte plurale, mai ales dacă sunt alcătuite din elemente mai bine individualizate, îl impun pe *dintre*:

- „Noi îi considerăm în continuare *elevii* noștri, deși *25% dintre ei vor fi transferați* la alte școli" (Adev. Cj., 2004, nr. 4080, 3/2).

De cele mai multe ori însă, această opțiune pentru *din* sau *dintre* este pur subiectivă, ea depinzând de simțul lingvistic al fiecăruia, de anumite deprinderi, obișnuințe, tributare, nu o dată, unei educații lingvistice rigide, exclusiviste.

Replica fracționarelor nedefinite

1. Substantivul *o parte* este cel mai vechi și cel mai tipic reprezentant al fracționarelor nedefinite. Ca subiect, intră în categoria *celor slabe*, ca și fracționarele exacte, cu deosebirea că schema completă a manifestărilor sale este amplificată de dubla posibilitate de realizare a atributului:

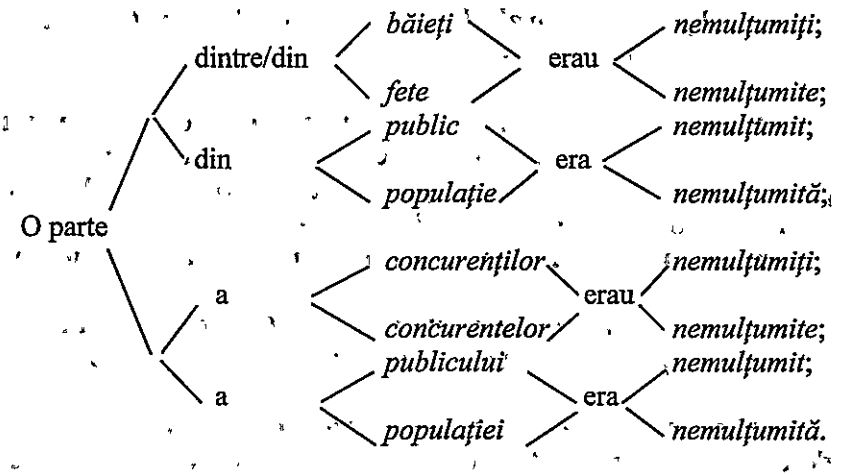

a) Varianta cu realizare prepozițională a atributului partitiv, *decisiv în acord*, selectează prepoziția după același criteriu ca și în cazul fracționarelor exacte: numărul gramatical al atributului. Singularul nu are practic de ales, fiind compatibil numai cu *din*:

- „*O parte din acoperișul* clădirii care va adăposti Rectoratul UMF «Iuliu Haţeganu» din Cluj-Napoca *a fost afectat* de un incendiu" (Adev. Cj., 2003, nr. 3903, 15/4);
- „*O parte din personalul* numit de PNA nu *a fost rezistent* la un sistem de muncă alert" (Adev., 2003, nr. 4065, 1/2).

Pluralul, în schimb, poate recurge la perechea *dintre/din*, în variație liberă:

- „*O parte dintre fotbaliști se supraestimează* sau *sunt supraestimați*" (Pro Sp., 2003, nr. 1795, 7/3);
- „*O parte dintre prizonieri au început* să coopereze cu americanii, oferindu-le informații" (Adev., 2003, nr. 4071, 9/3);
- „*O parte din cei intrați* în vizorul mass-media *au fost lăsați* pe moment deoparte" (Gard., 2003, nr. 3844, 1/5);
- „În România, *s-au montat o parte din prozele* sale fantastice" (Rom. lit., 2003, nr. 49, 27/2);
- „*O parte din sumele* de privatizare *vor fi destinate* majorării pensiilor" (Adev. Cj., 2003, nr. 2844, 1/5).

Firește, se poate vorbi și aici de o preferință subiectivă a fiecărui vorbitor, dar și de o adecvare mai evidentă a uneia din cele două prepoziții la anumite plurale. De pildă, un atribut partitiv la plural de tipul celui ilustrat de ultimele două citate (*prozele*, *sumele*) îl preferă pe *din*; în schimb, un pronume personal la plural, ca atribut, înclină balanța în favoarea lui *dintre*:

- „*O parte dintre ei au uitat* că, în 1997, Giovanni a făcut cadou echipei 2 milioane de dolari" (Pro Sp., 2003, nr. 1795, 8/3).

Un asemenea atribut, exprimat prin pronume personal, poate decide nu numai în selecția prepoziției și a pluralului de la predicat, ci și în alegerea persoanei acestuia:

- „*O parte dintre noi vom oferi* partide în lohn, alții sunt interesați de schimburile de mărfuri și servicii" (Adev. Cj., 2003, nr. 3832, 16/2).

În exemplele de până aici, atributul partitiv apare ca singurul determinant al lui *o parte*. *O parte* poate avea însă și determinanți adjectivali (*mare*, *bună*, *importantă*), care amplifică dimensiunea fragmentului și, uneori, realizează comparația acestuia:

- „*O bună parte dintre colecțiile* de artă *sunt depozitate* inadecvat în subsoluri sau spații nepotrivite" (Ziua, 2003, nr. 2765, 8/6);
- „*O mare parte din* foștii săi *colegi* de liceu gândesc mai pragmatic" (Ev. zilei, 2003, nr. 3481, 16/4);
- „*Cea mai mare parte din neregulile* semnalate *erau întemeiate*" (Adev., 2003, nr. 4065, 6/7);
- „El susține că *o parte însemnată dintre* cele 206 *acte* greșite pe care Mircea Jorj le-a primit joi *erau repartizate* greșit, la alte servicii sau direcții" (Adev. Cj., 2003, nr. 3863, 1/3).

Ca și fracționarul *jumătate* și probabil chiar după modelul oferit de acesta, și *o parte* este întrebuințat uneori fără articol:

- „*Parte din ajutoarele* date de stat *se vor pierde* pe parcurs" (Ev. zilei, 2004, nr. 3707, 13/5);
- „*Mare parte din eforturile* lor de decenii *s-au concentrat* pe ștergerea barierelor" (Rom. lit., 2004, nr. 14, 2/4).

b) Varianta cu genitivul este mai slab reprezentată decât cea prepozițională:

- „*O parte a angajaților* Spitalului municipal Câmpia Turzii *vor fi concediați*" (Rom. liberă, 2003, nr. 4043, Tr.-Banat, IV/1);
- „*O mare parte a fondurilor* ilicite din România sunt transferate și apoi *trecute* în afara granițelor" (Naț., 2003, nr. 1994, 3/5);
- „Dar s-a omis că *o mare parte* a acestor *impozitări și scumpiri erau cerute* deopotrivă de FMI și UE" (Rev. „22", 2005, nr. 781, 4/3).

Când atributul la plural ar trebui să fie un pronume personal de persoanele I sau a II-a, formularea cu genitivul este exclusă, întrucât acest caz nu există la persoanele menționate. Utilizarea posesivului (*a noastră, a voastră*) nu este nici ea o soluție, întrucât nu realizează o echivalență semantică reală: *o parte a noastră* ≠ *o parte dintre noi*. La persoana a III-a însă, lucrurile reintră în normal:

- „Ei vin peste 10 zile şi *o parte a lor* nu *şi-au făcut* vacanţa cum meritau" (Pro Sp., 2003, nr. 1795, 8/2).

Atributul genitival la singular nu mai realizează contrastul de număr cu *o parte*; genul rămâne singura categorie gramaticală prin care predicatul evidenţiază dominanta atributului în acord, dar şi acesta numai pentru masculin-neutru:

- „*O parte a publicului* american *era nemulţumit* de faptul că a fost nevoie de minciuni pentru a justifica declanşarea războiului din Irak" (Adev., 2003, nr. 3820, 15/4);
- „Deşi ne-am prezentat relativ devreme şi controlul nostru părea aşteptat, *o parte a laptelui era* deja *stricat*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3820, 15/4).

c) Atributul (prepoziţional sau genitival), care dirijează acordul predicatului, poate avea o prezenţă subînţeleasă dacă întregul fracţionat a fost exprimat anterior:

- „Poate că mulţi *americani* nu ştiu unde se află România pe hartă, dar *o parte cunosc* mai multe lucruri despre ţara noastră şi chiar au vizitat-o" (Naţ., 2003, nr. 1934, 1/2);
- „Primind banii, pot să-i cheltuiască *pe toţi*, ori *o parte vor fi puşi* la bănci" (Adev. Cj., 2003, nr. 3888, 1/1).

Când *o parte* include emiţătorul sau receptorul mesajului, explicitarea prin atributul partitiv (*dintre noi*, *dintre voi*) devine superfluă atâta timp cât predicatul exprimă desinenţial această informaţie:

- „Alţii sunt interesaţi de schimburi de mărfuri şi servicii, iar *o parte vom oferi* numai produse italiene pentru piaţa românească" (Naţ., 2003, nr. 1967, 6/2).

d) Enunţurile citate până aici sunt organizate, toate, *pe principiul subiectului slab*, cu *o parte* în rol pur decorativ în relaţia predicat – subiect. Cedarea către atributul său a rolului de termen iradiant în acord are loc şi în poziţia de complement direct sau indirect, în momentul dublării prin formele atone ale pronumelui personal:

- „Ea a ţinut să sublinieze că *o parte* însemnată *din realizările* sale recente i *le* datorează iubitului ei" (Naţ., 2003, nr. 1941, 14/7);
- „Erau *texte-mărturii dintre care o parte le*-a adunat în volumul «Convorbirile de joi»" (Rom. lit., 2003, nr. 22, 30/3);
- „*La o parte dintre prietenii* săi *le*-a acordat favoruri nemeritate" (Adev., 2003, nr. 4063, 1/3).

De asemenea, când are loc *reluarea subiectului*, procedeu stilistic destul de obişnuit, pronumele dublant trimite tot la atribut:

- „*O bună parte dintre prefecţi* şi-au depus şi *ei* dosarele, chiar dacă, de-a lungul vremii, unii dintre ei au avut probleme de imagine în presă" (Ev. zilei, 2004, nr. 3829, 6/1).

Acest tratament „umilitor" pentru *o parte* a devenit normă în româna actuală. Acordul *ad sensum*, cu *întregul/pluralul fracţionat*, şi nu cu cuantificatorul nedefinit al acestei segmentări, pare mult mai natural, mai adecvat realităţii logice. În ciuda acestui adevăr, există încă destui vorbitori instruiţi care opun rezistenţă regulii amintite, păstrându-l pe *o parte* ca *subiect tare*, cu relevanţă în acord:

- „*O mare parte dintre victime s-a înecat* sau *a fost electrocutată*" (Naţ., 2003, nr. 1912, 7/6);
- „*O bună parte a delegaţilor a preferat* să părăsească sala în momentul votului" (Adev., 2003, nr. 4026, 3/3);
- „*Cea mai mare parte* a celor *10 deputaţi şi senatori* care *au luat* cuvântul *a pus* problema dezvoltării resurselor turistice ale ţării" (Adev., 2003, nr. 4035, 3/2).

Aici s-ar putea invoca drept argument al interpretării ca subiect tare a lui *parte* faptul că are determinanţi adjectivali (*mare, bună, cea mai mare*). Am arătat însă că aceste adjective au menirea doar de a nuanţa/grada cantitativ „partea" şi atât. De altfel, adepţii subiectului tare merg pe această interpretare în toate situaţiile, chiar şi când lipsesc asemenea determinaţi:

- „*O parte din fanii* lui Galatasaray *a criticat* recentele transformări ale lui Bratu şi Ovidiu Petre" (Naţ., 2003, nr. 2011, 9/2);
- „Mulţi dintre ei au fost consecvenţi, jucând la loto săptămână de săptămână, însă *o parte s-a retras* la tragerea de duminică" (Naţ., 2003, nr. 1953, 2/4).

Este vorba aici mai degrabă de oameni cu prejudecăţi lingvistice, pentru care numai acordul formal este „grammaticaly correct" în româna cultă, iar cel logic sau cel realizat prin atracţie reprezintă întotdeauna excepţii discutabile. Din păcate, multe gramatici, inclusiv cea şcolară, le acordă un fel de „acoperire oficială", în contradicţie cu uzul general.

Pentru a nu cădea în păcatul exclusivismului de orientare inversă, trebuie să arătăm că, atunci când pluralitatea nu este alcătuită din elemente puternic individualizate (persoane, oraşe, ţări etc.), neglijarea atributului în favoarea regentului său nu pare inadecvată:

- „În legătură cu fondurile spitaliceşti, ministrul a declarat că *o parte a serviciilor poate fi acoperită* prin fondurile prevăzute în contractele semnate cu CJAS" (Naţ., 2003, nr. 1960, 6/3).

Situaţii similare se pot ivi şi la atributul partitiv la singular:

O parte din drum era reparat/era reparată.

Variaţia liberă e tolerabilă aici, pentru că ambele substantive pot fi raportate la acţiunea de „a repara", aproape în aceeaşi măsură. În schimb, în propoziţia:

- „*O parte din public era nemulţumit/era nemulţumită*", lucrurile nu mai par a fi identice, numele predicativ (*nemulţumit*) favorizând atributul (*public*), pentru că, fie şi indirect, conţine trăsătura „uman", „personal".

2. Neologismul ***majoritate*** este *subiect tare*, în relaţia formală cu predicatul, atunci când este perceput ca antonim al lui *minoritate*, cu sens denominativ, fără determinare de particularizare: „*Majoritatea* nu *se supune* minorităţii, ci invers, *minoritatea se supune* majorităţii".

„*Majoritatea are* mereu dreptate, dar *majoritatea nu câştigă* alegerile" (Naţ., 2003, nr. 1951, 1/3).

Acelaşi statut şi-l păstrează când este urmat de anumite determinări adjectivale: *majoritate absolută, majoritate relativă, majoritate calificată, majoritate simplă*:

- „Nu mai este nevoie de voturile a jumătate plus unu din totalul membrilor parlamentului, adică *nu e necesară majoritatea calificată. E suficientă majoritatea simplă*, de 51% din cei prezenţi în sală la un moment oarecare" (Ev. zilei, 2003, nr. 3518, 1/3);
- „Divizarea *opoziţiei* parlamentare într-un segment democratic şi unul naţionalist-extremist explică de ce, din decembrie 2000 până în prezent, *majoritatea parlamentară nu a putut fi cenzurată* în mod efectiv de către opoziţie" (Naţ., 2003, nr. 1960, 4/1).

Sintagmele respective ţin mai ales de limbajul politic şi intră într-un fel de sinonimie parţială cu „Puterea" şi în antonimie cu „Opoziţia", după cum sugerează şi ultimul citat. Inventarul lor poate fi completat cu alte câteva determinări, mai mult sau mai puţin ocazionale: *majoritate laburistă, majoritate liberală, majoritate autoritară, majoritate confortabilă* etc.:

- „În conjunctura actuală, *o majoritate confortabilă este irealizabilă* tocmai datorită acestor dispersări de forţe" (Adev., 2003, nr. 4063, 13/4).

În toată presa citită în ultimii ani nu am găsit nici măcar o singură abatere de la acordul gramatical cu *majoritate*, în această ipostază. În schimb, în îmbinările cu substantiv/pronume în genitiv, *majoritate* devine *subiect slab*, delegând atributului rolul de dirijor în acord, după următorul model:

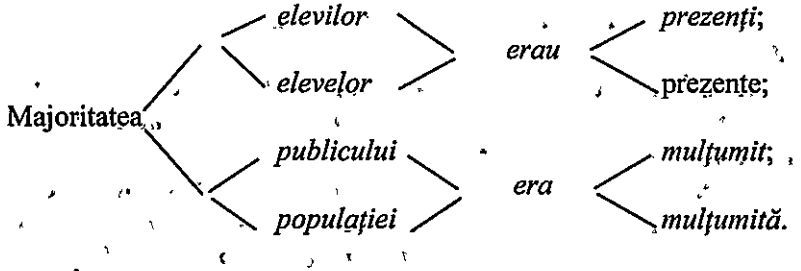

a) În sintagma *majoritatea* + substantiv în genitiv, singular, faptul că subiectul şi atributul sunt la acelaşi număr ocultează parțial rolul determinant al celui de al doilea în acord. Doar la predicatele nominale sau la cele verbale cu diateza pasivă acesta e scos în evidență, dacă, bineînțeles, există contrast de gen între subiect şi atribut:

- „*Majoritatea teritoriului* Republicii Moldova *era încorporat* deja în Regatul României" (Timpul-7, 2003, nr. 27 [648], 4/2);
- „*Majoritatea publicului nu era* prea *încântat*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3878, 15/3).

În rest, avem aparența unui acord gramatical cu *majoritatea*:

- „Numai un stat stalinist poate impune ca *majoritatea populației să fie botezată* drept națiune moldovenească" (Ziua, 2003, nr. 2780, 4/1);
- „*Majoritatea activității* instituției noastre *era axată* pe controale inopinate" (Adev. Cj., 2003, nr. 3882, 12/1).

Coincidențele menționate avantajează emițătorul, îl scutesc de ezitări, dar, aşa cum precizam anterior, creează falsa impresie că, în situația dată, *majoritatea* este subiect tare. Oricum, în combinație cu singularul, *subiectul slab majoritatea* are o frecvență mult mai redusă în comparație cu varianta în care atributul este la plural.

b) Sintagma-tip, care domină autoritar în toate statisticile, este, într-adevăr, cea cu pluralul: majoritatea (cu articol definit) + *substantiv/pronume la genitiv, plural*. Cutuma acordului dă prioritate atributului, ceea ce înseamnă, înainte de toate, *predicat la plural*:

- „*Majoritatea programelor* de tip Instant Messenger *dispun* de astfel de spații" (Acad. Cat., 2003, nr. 31 [608], 6/3);
- „*Majoritatea victimelor proveneau* din Singapore" (Ziua, 2003, nr. 2780, 1/4);
- „*Majoritatea scriitorilor* interbelici *au făcut* și presă" (Rom. lit., 2003, nr. 50, 6/2).

Mai înseamnă, de asemenea, marcă de gen la predicat, dacă acesta are adjectiv sau participiu în componența sa, în dependență exclusivă de genul atributului:

- „În această perioadă *majoritatea campionatelor sunt întrerupte*" (Pro Sp., 2003, nr. 1802, 2/2);
- „*Majoritatea oamenilor vor fi oripilați* de idee" (Ziua, 2003, nr. 2750, 3/1);
- „*Majoritatea comentariilor sunt favorabile* acestei asocieri" (Adev. Cj., 2003, nr. 3832, 1/2).

O primă deviere de la structura-tip este produsă de apariția unor adjective care augmentează sau gradează conținutul cantitativ al *majorității*:

- „*Majoritatea covârșitoare a suporterilor sunt* de categoria A" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4183, 8/6).

De obicei, acești cuantificatori suplimentari apar înaintea substantivului *majoritatea*, preluându-i și articolul:

- „*Marea majoritate a liderilor* partidului *s-au bucurat* la aflarea demisiei" (Rom. liberă, 2003, nr. 4043, 3/5);
- „*Marea majoritate a românilor nu au* o părere prea bună despre patroni" (Adev. Cj., 2003, nr. 3867, 16/3).

Acești determinanți speciali ai subiectului nu-i întăresc rolul în acord, predicatul orientându-se, în continuare, după atribut. Același efect se poate constata și la inversările de topică (predicat-subiect):

- „Meciul stârnește un interes puțin obișnuit, de vreme ce *au fost vândute majoritatea biletelor*" (Cr. Rom., 2003, nr. 3224, 10/4);

- „În aceeaşi situaţie *se aflau majoritatea colegilor* mei" (Ev. zilei, 2003, nr. 3428, 5/2);
- „La întâlnire *au fost prezenţi majoritatea miniştrilor*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3838, 4/3).

Schimbarea ordinii înseamnă şi distanţarea predicatului faţă de atributul în genitiv, prin plasarea singularului *majoritatea* între ele. Păstrarea pluralului la predicat şi în aceste condiţii demonstrează că nu este vorba aici de un acord prin atracţie, ci de o dominantă logică a atributului, reprezentantul în enunţ al întregului fracţionat.

Exprimarea pronominală a atributului genitival este rezervată mai ales demonstrativelor:

- „*Majoritatea acestora au fost de părere* că se putea scoate mai mult" (Pro Sp., 2003, nr. 1795, 6/4);
- „Cam aşa sună caracterizarea pe care i-*au făcut-o majoritatea celor* care au avut ghinionul să aibă de-a face cu Şerban Brădişteanu" (Rom. liberă, 2003, nr. 4108, 7/4).

Apariţia pronumelor personale în această ipostază poate produce unele modificări în structura sintagmei-tip. Genitivul plural al persoanei a III-a (*lor*) este poziţionat, de regulă, în faţa substantivului *majoritate*, fiind precedat, la rândul său, de un adjectiv amplificator:

- „Am încercat să comunicăm cu *suporterii* englezi, dar *marea lor majoritate erau beţi* la ora aceea" (Pro Sp., 2003, nr. 1790, 6/2).

Pronumele personale pentru persoanele I şi a II-a, neavând cazul genitiv, recurg la partitivul prepoziţional cu *dintre*:

- „*Majoritatea dintre noi ne naştem* cu acest tip de judecată" (Naţ., 2003, nr. 2018, 12/4).

Când adjectivele de augmentare lipsesc, formula cu *dintre* se aplică şi la persoana a III-a (*majoritatea dintre ei/ele*) sau la demonstrative (*majoritatea dintre acestea/aceştia*). Procedeul prepoziţional poate fi extins, teoretic, şi la atributul substantival al lui *majoritatea* (*majoritatea dintre oamenii* prezenţi). Preferinţa aproape exclusivă

pentru genitivul substantivului este ilustrată de faptul că în textele cercetate nu am întâlnit exprimări prepoziționale. Ceea ce, repetăm, nu înseamnă că ele sunt inexistente.

c) Din motive stilistice, atributul genitival al lui *majoritatea* nu are întotdeauna o prezență concretă. Exprimarea lui explicită ar duce la repetarea supărătoare a unor substantive, în condițiile în care subînțelegerea determinantului este clară și obligatorie. Citatele ilustrative care urmează vor fi puțin mai extinse, pentru a cuprinde contextul mai larg care favorizează exprimarea eliptică, fără a compromite decodarea exactă:

- „Președintele Iliescu este de părere că mulți dintre *consilierii* săi trăiesc din salariu. Și asta; în condițiile în care *majoritatea sunt mai bogați* decât el" (Adev., 2003, nr. 4031, 1/6);
- „SUA au puțini *biologi* cu experiență în chestiuni politice de securitate și *majoritatea nu se* prea *gândesc* la amploarea unei amenințări a terorismului biologic" (Adev. Cj., 2003, nr. 3849, 3/2);
- „Sondajul, efectuat pe un eșantion de 120 de *femei* care au recunoscut că și-au înșelat iubitul sau soțul cel puțin o dată, a scos în evidență faptul că *majoritatea nu au avut* nici un fel de remușcări în legătură cu infidelitatea manifestată" (Naț., 2003, nr. 1974, 12/5).

În toate exemplele de mai sus, repetarea substantivelor *consilieri*, *biologi*, *femei*, la genitiv plural, în dreapta substantivului *majoritatea*, s-ar fi putut evita și altfel, adică prin utilizarea unui substitut (*acestora*, de pildă). Pentru decodarea pronumelui ar fi fost necesar același procedeu: întoarcerea la substantivul înlocuit. Substituirea sau subînțelegerea termenului al doilea al sintagmei reprezintă, prin urmare, cam același lucru în privința mecanismului de descifrare exactă a mesajului. Cu deosebirea că varianta eliptică este mai economicoasă, iar uneori, stilistic vorbind, mai elegantă. Observațiile acestea sunt valabile și pentru situațiile, mai rar întâlnite, când genitivul subînțeles este la singular:

- „Era clar că *auditoriul* nu avea omogenitate culturală, dar *majoritatea era interesat* de ceva nou, exotic, deosebit, iar noi i-am oferit exact ce-i trebuia" (Naț., 2003, nr. 2017, 12/2).

Când atributele lui *majoritatea* ar trebui să fie pronumele personale de persoana I sau a II-a plural, are loc, de obicei, includerea acestei informații în desinența predicatului, de aceea prezența lui *dintre noi, dintre voi* devine superfluă:

- „Mijloacele modeste de trai în care *majoritatea ne zbatem* pot duce la asemenea forme de protest" (Naț., 2003, nr. 1990, 9/3);
- „*Majoritatea eram*, se înțelege, *românce*, unele greco-catolice, altele ortodoxe" (Adev. Cj., 2003, nr. 3867, 4/5).

Faptul că *majoritatea*, prin subînțelegere, are și încărcătura semantică a întregului/pluralului din care el reprezintă o parte se vede la fel de bine în construcțiile izolate, în care acordul adjectivelor sau al participiilor este orientat numai după acest conținut:

- „Terasele și barurile în aer liber au fost luate cu asalt de mii de *oameni, majoritatea îmbrăcați* în tricouri galbene" (Pro Sp., 2003, nr. 62, 2/1);
- „România are 9 rețele naționale de fibre optice, *majoritatea private*" (Adev., 2003, nr. 2045, 6/4);
- „*Spectatorii, majoritatea beți*, au început să înjure și să devină violenți" (Naț., 2004, nr. 2045, 11/1);
- „Reacția *tineretului, majoritatea nefamiliarizat* încă cu realitatea europeană, a fost una de blocaj și derută" (Timpul-7, 2003, nr. 42 [663], 4/2).

În subsidiar fie spus, lucrurile stau la fel când avem de-a face cu elemente predicative suplimentare ori cu dublarea complementului prin formele atone ale pronumelui personal:

- „*Majoritatea s-au declarat bolnavi*" (Ziua, 2003, nr. 2814, 4/2);

- „*Majoritatea le*-am făcut în jumătatea nordică a munților Apuseni, în județul Sălaj" (Adev. Cj., 2003, nr. 3975, 14/1);
- „*Pe majoritatea i*-am ajutat să-și refacă gospodăriile după acest dezastru" (Ev. zilei, 2004, nr. 3829, 4/2);
- „*La majoritatea le*-am răspuns personal" (Cr. Rom., 2004, nr. 3574, 2/1).

d) E clar că substantivul *majoritatea*, determinat de un atribut genitival (mai rar prepozițional), exprimat sau subînțeles, reprezintă în româna actuală *un subiect slab*. Acordul predicatului depinde de numărul și genul (uneori și persoana) atributului. Aceasta este consecința unei interpretări logico-semantice a sintagmei, în care genitivul reprezintă esența, întregul care se fracționează. *Majoritatea* este doar un cuantificator aproximativ al părții, echivalent cu „cei mai mulți/cele mai multe", când întregul reprezintă o pluralitate, sau cu „cea mai mare parte", când e vorba de unitate, singularitate. În aceste condiții, acordul strict gramatical, cu *majoritatea*, are, pentru cei mai mulți vorbitori, o justificare precară și reprezintă excepția, nu regula. Uzul confirmă, după cum arată și citatele prezentate, această aserțiune. După statisticile noastre, excepțiile respective reprezintă mai puțin de 10% din aparițiile sintagmei și sunt în descreștere. Pe fondul generalizării acordului logic, ele par tot mai inadecvate:

- „*Majoritatea* ziarelor centrale *a publicat* din surse lista exactă a cabinetului înainte ca primul-ministru să o dea publicității" (Rom. lit., 2003, nr. 25, 32/5);
- „Potrivit sondajelor de opinie, *majoritatea cetățenilor* britanici *este sceptică* în ce privește intervenția în Irak" (Adev. Cj., 2003, nr. 3900, 3/2);
- „În caz de necalificare, *majoritatea* actualilor *titulari va avea* un viitor incert în Ștefan cel Mare" (Nat., 2004, nr. 2342, 10/6);
- „*Majoritatea românilor are*, în continuare, nevoie de sprijin de la stat pentru a se descurca" (Ziua, 2005, nr. 3226, 4/5).

Peste tot, pluralul predicatului ar fi sunat mai firesc. Reticența față de acordul *ad sensum* se observă, paradoxal, la vorbitori care nu sunt

lipsiți de educație lingvistică. Atitudinea lor, ușor anacronică, provine din absolutizarea ideii că acordul gramatical, cum am mai arătat, ar fi singurul corect în limba cultă, celelalte (logic, prin atracție) fiind doar tolerate, în circumstanțe nepretențioase, dacă nu chiar greșeli de exprimare. Firește, școala nu este străină de această exagerare. Într-un ziar central este criticată formularea *„majoritatea părinților sunt convinși"*, de la emisiunea „Corect" (TVR 1), argumentându-se explicit: „după ce am învățat cu toții (la școală, desigur – n.n.) că substantivul (= subiectul – n.n.), fiind la singular, se acordă cu *este*, nu cu *sunt*". În treacăt fie vorba, nu subiectul se acordă cu predicatul, ci invers!

3. Substantivul ***restul***, în sintagmă explicită sau implicită cu genitivul, are același comportament morfosintactic ca *majoritatea*: se utilizează cu articol hotărât, iar ca subiect are prerogativele delegate atributului:

- *„Restul scrierilor n-au* valoare literară" (Acad. Cat., 2003, nr. 31 [608], 22/5);
- *„Restul aspectelor vor fi lămurite* peste două săptămâni" (Ev. zilei, 2003, nr. 3511, 12/6);
- „Sunt sancționați prin toate mijloacele, pentru ca *restul magistraților* să fie descurajați" (Ziua, 2003, nr. 2814, 9/4).

Nu lipsește nici asocierea cu singularul:

- *„Restul finanțării a fost dobândită* pe când Hildegard Puwak era deja ministrul Integrării" (Ev. zilei, 2003, nr. 3476, 9/5);
- „CJ va asigura 1,5 miliarde, *restul sumei* urmând *să fie acoperită* din sponsorizare" (Ev. zilei, 2003, nr. 3428, 19/2).

Ca și *majoritatea*, fracționarul nedefinit *restul* este utilizat frecvent în sintagme implicite (cu atributul subînțeles):

- „În afară de Stelea, care a avut o evoluție bună, *restul au fost slabi*" (Ziua, 2004, nr. 3176, 4/2);
- „S-au încasat 177 de miliarde, *restul* urmând *să fie încasate* ulterior" (Rev. „22", 2003, nr. 720, 8/1);

- „La Steaua doar portarul și Paraschiv au jucat integral cele 90 de minute și prelungirile, *restul au fost înlocuiți*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3870, 10/1).

De asemenea, dublarea complementului prin formele pronominale atone nu ține seama de genul și numărul substantivului-complement *restul*, ci de categoriile atributului (exprimat sau subînțeles):

- „Cât *îi* privește pe *restul conducătorilor* AP, preferăm să nu ne pronunțăm" (Timpul-7, 2003, nr. 29 [650], 14/3);
- „I-a premiat numai pe trei, iar *la restul* nu *le*-a dat nimic" (Adev., 2003, nr. 4036, 3/6).

Spre deosebire de *majoritatea*, *restul* poate să apară și cu determinanți prepoziționali specifici (cu *de*, *până la* etc.), mai ales în prezența unor numerale:

- „Din cele 22 de partide directe, Chelsea a câștigat 13, iar *restul de nouă s-au încheiat* la egalitate" (Pro Sp., 2003, nr. 1814, 8/4);
- „*Restul până la 46* de miliarde *sunt* pentru protecția socială" (Rom. liberă, 2003, nr. 4092, 20/5).

Acordul strict formal se întâlnește rar și pare o soluție forțată:

- „*Restul populației este strivit* fără menajări" (Ziua, 2003, nr. 2765, 4/2);
- „Apoi, în ziua de salariu, este mai bine să meargă la cumpărături numai cu suma necesară, după ce *restul banilor a fost lăsat* acasă" (Adev. Cj., 2003, nr. 2765, 4/2).

4. Moda subiectelor slabe („de paie", „de carton" etc.) nu este un capriciu lingvistic de moment, nu ocupă zone mărginașe ale sistemului și nici nu este specifică unor vorbitori neglijenți sau neinstruiți, dezinteresați de corectitudinea și precizia comunicării. Dimpotrivă, e vorba, de cele mai multe ori, de oameni cu educație și cu un acut simț al limbii, care, tocmai pentru acuratețea mesajului, neglijează, în anumite condiții, cea mai importantă poziție sintactică, subiectul, dacă nu se află în armonie cu logica acestui mesaj. Orientarea predicatului,

prin acord, spre alte componente ale enunțului presupune depășirea unor prejudecăți normative de care școala, cum am mai afirmat, nu este în totalitate străină. Intuiția lingvistică încurajează interpretarea nuanțată, jocul subtil subiect slab – subiect tare, pentru același cuvânt, și acționează destul de dur acolo unde subiectul este total inconsistent, redundant, inutil, abandonându-l sau rezervându-i rolul de simplu formant al unei structuri subordonate subiectului real, adevărat. Acest joc (degradare/înălțare) slujește ideii de perfecționare a sistemului. El trebuie cunoscut și apreciat cu exactitate, pentru că, vrând-nevrând, suntem participanți activi la procesul menționat și e bine să facem acest lucru în cunoștință de cauză.

Capitolul V

NEASTÂMPĂRATUL PARTICIPIU

Cu şezutul în două luntre

Participiul autonom, variabil, încurcă pe toată lumea: lexicografi, gramaticienii, normatori ai limbii, profesori, studenţi, elevi, vorbitori obişnuiţi etc. Ambivalenţa sa lexico-gramaticală (verb – adjectiv) complică, în primul rând, înregistrarea sa în lucrările lexicografice. În mod normal, fiind o formă modală a verbului, făcând parte din paradigma acestuia, participiul n-ar avea ce să caute în dicţionare. Şi totuşi el apare, dar sub acoperire, legitimându-se ca adjectiv.

Într-adevăr, ca şi adjectivul, participiul variabil exprimă o însuşire. Există însă o importantă deosebire: adjectivul conţine o însuşire *intrinsecă* (*verde*, *calm*, *bogat*, *prost*), pe când, la participiu, această însuşire este *dobândită* în urma unui proces încheiat (*înverzit*, *calmat*, *îmbogăţit*, *prostit* etc.). Componenta verbală a semanticii participiale impune apoi şi un anumit comportament distribuţional specific (v. *calmat de soţia sa* vs. **calm de soţia sa*; *trebuie calmată* vs. *trebuie *calmă* etc.). Unii vorbitori fac disocieri explicite, în text, între cele două tipuri de însuşiri (adjectivale – participiale):

- „Altele, aparţinând unor oameni *înţelepţi* sau *înţelepţiţi de viaţă*, sunt adevărate lecţii de morală practică" (Rom. lit., 2004, nr. 34, 5/1);
- „Nu vi se pare că într-o ţară – hai să nu zicem *săracă*, dar *sărăcită* – unde majoritatea oamenilor n-au cum să fie decât de stânga mulţi intelectuali parcă le e jenă să se declare de stânga?" (Timpul-7, 2004, nr. 51-52 [724-725], 21/2).

Româna nu dispune însă de foarte multe perechi de tipul *calm – calmat, sărac – sărăcit*. Majoritatea verbelor nu au corespondent în clasa adjectivului, de aceea participiul acestora trebuie să acopere ambele zone semantico-distribuționale. Distincția adjectiv – participiu se păstrează și în această situație, în ciuda omonimiei formale. De pildă, comparând „Era un om *cinstit de* toată lumea" cu „Era un om *cinstit cu* toată lumea", diferența de valoare lexico-gramaticală este evidentă (participiu vs. adjectiv). *Cinstit-2* (adjectivul) intră în alte relații semantice (sinonimie cu *onest, virtuos*, de *bună-credință* etc.) și sintactice. E firesc ca el să aibă, în dicționar, o poziție separată, pe lângă cea încorporată ca participiu, în paradigma lui *a cinsti*. Prin urmare, din capul locului, specialistul ar trebui să împartă verbele în două mari clase: a) cele cu participiul încorporat în definiția verbului și b) cele cu participiul modificat printr-o adjectivizare mai mică sau mai mare, sesizabilă semantic și sintactic. Nu am menționat și aspectul morfologic, pentru că acesta este, aici, irelevant: toate participiile autonome se acordă (au patru forme), indiferent de gradul de adjectivizare. Tocmai de aceea problema verb – adjectiv se pune absolut identic și pentru limbile cu adjective invariabile (engleza, de exemplu). Și acolo, apariția participiului în dicționar este determinată numai de adjectivizarea lui semantico-distribuțională.

Dificultatea cea mare începe când lexicograful trebuie să decidă dacă un verb aparține grupului a), cu o singură poziție, sau grupului b), cu două intrări (verb + participiu).

Participiul, când apare în dicționar, este prezentat ca adjectiv, în exclusivitate, etichetă justificată de modificările menționate mai sus. Misiunea de selecție este uneori simplă. Participii ca *zăpăcit, deosebit, plăcut, variat, obișnuit, necăjit, odihnit, abătut, supărat, amărât, încăpățânat* etc. au o utilizare predominant adjectivală, iar altele (*minunat, zgârcit, fericit, diferit, încrezut, îngâmfat, priceput* etc.) au o circulație chiar exclusiv adjectivală. Sunt însă foarte multe verbe monosemantice, neologice majoritatea, la al căror participiu este greu de sesizat devierea, schimbarea dominantei semantico-sintactice, din verbală în adjectivală. Introducerea unor asemenea participii în dicționar, ca poziție separată, legitimată doar morfologic (acordul), este pur subiectivă, uneori abuzivă și, în orice caz, inconsecventă.

Faptul acesta se poate verifica şi în dicţionarul cel mai cunoscut de marele public, DEX (*Dicţionarul explicativ al limbii române*), de unde vom prezenta, spre edificare, câteva exemple (ed. a II-a, 1998).

Verbul *a abroga* („*A anula o lege, o dispoziţie oficială*") este dublat de participiul „*abrogat, -ă, abrogaţi, -te*, adj. (Despre acte, dispoziţii etc.) Anulat". Comparând cele două definiţii, constatăm că „adjectivul" *abrogat* este absolut identic cu participiul încorporat în paradigma verbului *a abroga*, cu aceeaşi semantică limitată, precis deductibilă pentru orice cunoscător al gramaticii elementare. Consemnarea lui ca un cuvânt separat este discutabilă. Mai inspirat s-a procedat la *a promulga*, perechea pozitivă a verbului discutat, unde „adjectivul" *promulgat* nu apare. Oricum, dificultăţile sunt reale, iar decizia de includere/nonincludere a participiului („adjectivului") ca poziţie separată generează suficiente ezitări, inconsecvenţe, care pot ridica semne de întrebare. De ce, de exemplu, participiul *românizat* îl dublează pe *a româniza*, dar cu *a maghiariza* nu se procedează la fel? De ce *rusificat* – da, *americanizat* – nu; *simplificat* – da, *amplificat* – nu? Prin ce se deosebesc „adjectivele" *electronizat, electrificat* de participiile omonime, încât să justifice o prezenţă separată? Dar *arat*?

Aceste constatări/întrebări nu sunt critici adresate reputaţilor specialişti care au lucrat la DEX sau alte opere lexicografice. Ele trebuie văzute doar ca nişte piese la dosarul acestor cuvinte-amfibii care alcătuiesc clasa participiului, o clasă proteică, dinamică, neastâmpărată, care livrează mereu, limbii şi lingviştilor, material proaspăt şi prilej de ceartă.

Adverb + participiu = love

1. Structura adverb + participiu, în această ordine, dar şi cu adverbul postpus, este extrem de productivă în româna actuală. Oscilaţiile ortografice ale sintagmei evidenţiază interpretarea neuniformă a acesteia, ca îmbinare liberă (*bine cunoscut*), cuvânt compus nesudat (*bine-cunoscut*) sau compus prin contopire (*binecunoscut*). Adverbele preferate pentru acest „parteneriat" sunt: *mult, bine, rău,*

nou, așa, gata, dar combinația amintită cunoaște și alte variante cu atestări mai puțin frecvente. Întrucât fiecare dintre aceste adverbe impune grupării anumite particularități, vom analiza separat structurile vizate aici.

2. *Mult* + *participiu* este structura cea mai frecventă. De regulă, ea însoțește un substantiv căruia participiul i se subordonează, ca atribut, indiferent de topică.

a) Modelul dominant este *adverb* + *participiu* + *substantiv*, cu exprimări în toate cele trei variante ortografice:

- „*mult râvnitul* statut de economie de piață funcțională" (Naț., 2003, nr. 2123, 4/2);
- „*mult-căutatele* arme de distrugere în masă în Irak" (Ziua, 2003, nr. 2789, 5/2);
- „*multvisatul* consens național" (Rom. lit., 2003, nr. 44, 10/1).

Scrierea contopită sau cu cratimă a sintagmei participiale pare a câștiga teren, statistic vorbind, ceea ce înseamnă că grupul e perceput de mulți vorbitori ca un cuvânt compus.

b) Plasarea substantivului înaintea structurii *adverb* + *participiu* echilibrează puțin lucrurile, favorizând îmbinarea liberă:

- „...*golurile mult așteptate*" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4133, 5/3);
- „...*acest obicei mult îndătinat*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3991, 4/1);
- „...*eveniment mult contestat* de Opoziție" (Adev., 2004, nr. 4434, 3/5).

Celelalte poziții sintactice ale participiului (element predicativ suplimentar, nume predicativ, formant al diatezei pasive) nu încurajează compunerea:

- „*A fost mult lăudată* la timpul său" (Dilema, 2003, nr. 559, 16/1).

Percepția diferită a sintagmei *mult + participiu* creează, după cum se vede, *diferențe* de interpretare și de scriere. Deocamdată considerăm că e mai înțelept să rămânem la îmbinarea liberă cu scriere necontopită sau fără cratimă. *Mult* funcționează, în acest context, ca un fel de morfem al superlativului absolut pe lângă participiu, echivalent al lui *foarte*. Acesta din urmă apare și el, mai rar, în contexte superlative cu participiul, dar asocierea nu are naturalețea sintagmei cu *mult*:

- „...operații *foarte cerute* de public" (Acad. Cat., 2003, nr. 50 [627], 28/1);
- „...globuri de sticlă *foarte cerute* la export" (Dilema, 2003, nr. 559, 5/1).

Cu multe participii, *foarte* nici nu este compatibil (v. *mult visat* vs. **foarte visat* etc.), așa că *mult* exprimă mai adecvat ideea de superlativ absolut în aceste situații. De altfel, această specializare a lui *mult* este o limitare, o reducere a distribuției sale ca morfem al superlativului în româna actuală, în comparație cu etapele mai vechi, când îndeplinea acest rol și pe lângă adjective: *mult dragă* (Bălcescu), *mult bogat* (Eminescu) etc. Oricum, faptul că DOOM-2 păstrează îmbinarea *mult* + participiu în afara cuvintelor compuse, excluzând în felul acesta scrieri ca *multvisat* sau *mult-visat*, reprezintă o decizie ortografică conformă cu realitatea lingvistică actuală.

3. *Bine + participiu* este o sintagmă oarecum diferită. Aici există modelul compuselor atât cu substantivul *bine* (*a binevoi, binefacere, a binemerita*), cât și cu adverbul omonim (*a binecuvânta, bineînțeles*). Unele sunt calcuri mai vechi (v. *a binecuvânta* – sl. *blagosloviti*) sau mai noi (v. *bineînțeles* – fr. *bien entendu*), dar, indiferent de valoarea lui *bine* (substantiv, adverb) sau de natura cuvântului compus rezultat (verb, adverb, substantiv, adjectiv), ele au stimulat perceperea sintagmei *bine + participiu* ca un bloc suficient de sudat încât să poată fi tratat de multe ori ca un cuvânt compus, ortografiat ca atare. Expresia cea mai elocventă a acestei interpretări este *bine + cunoscut*:

- „...la finele *binecunoscutei* dispute" (Dilema, 2004, nr. 559, 5/2);

- „...o *binecunoscută* practică a companiilor" (Rev. „22", 2003, nr. 720, 4/2);
- „...un *binecunoscut* om de afaceri" (Adev., 2004, nr. 4232, 1/1);
- „...*binecunoscutul* său talent literar" (Rom. lit., 2004, nr. 44, 32/1);
- „...țara fiind *binecunoscută* pentru slaba ei capacitate administrativă" (Indep., 2003, nr. 743, 5/3).

Acestei variante ortografice i se adaugă, desigur, cea cu cratimă (*bine-cunoscut*) sau cu blanc (*bine cunoscut*), suficiente pentru a deruta cititorul. Recomandarea din DOOM-1, care generaliza îmbinarea liberă (*bine cunoscut*), n-a fost prea convingătoare. DOOM-2 face un pas înainte și distinge cuvântul compus cu sens pur adjectival (*bine-cunoscut* = „celebru") de sintagma obișnuită, adverb + participiu, scrisă în două cuvinte separate (*bine cunoscut* = „știut bine"). Există de altfel precedentul lui *bineînțeles* („desigur") și *bine înțeles* („înțeles bine"), prezent în prima ediție. Aceeași reglementare ortografică ne este oferită în DOOM-2 pentru *bine-crescut* („cuviincios") și *bine crescut* („dezvoltat bine") sau *bine-venit* („oportun", „agreat") și *bine venit* („sosit cu bine"). În ceea ce privește *binedispus* („vesel"), suntem lăsați să înțelegem că el este identic, în scris, cu participiul lui *a binedispune* (*binedispus* de această glumă – „înveselit"). Există însă și verbul *a dispune*, care, cu cel puțin unul din sensurile sale („a așeza într-o anumită ordine, a aranja"), poate furniza sintagme omofone (dar nu și omografe!). Prin urmare, *un batalion bine dispus în spatele frontului*, dar *un om binedispus*.

În treacăt fie spus, DOOM-2 aduce câteva completări în descrierea paradigmei lui *a binemerita*, verb compus cu substantivul *bine* (nu cu adverbul omonim). Întrucât există și *a merita*, cu un participiu frecvent asociat adverbului *bine* (o pedeapsă *bine meritată*), o recomandare ortografică ar fi fost utilă și aici.

Antonimul lui *bine*, adverbul *rău*, este mult mai potolit și cunoaște numai îmbinări libere cu participiul: *o carte rău scrisă*, *o strategie rău concepută* etc. El intră în compuse mai ales ca substantiv (*răuvoitor*, *răufăcător*) sau adjectiv (*rău-platnic*). Ultimul exemplu

(*rău-platnic*) este încadrat de DOOM-2 la modelul *adjectiv + adjectiv*, cu flexiune numai la al doilea component, ca şi *bun-platnic*, recomandând *rău-platnici*, *bun-platnici* etc. *Platnic* funcţionează în limbă şi ca substantiv, iar unii vorbitori încadrează structura analizată aici la modelul *adjectiv + substantiv* (*buni-platnici*, *răi-platnici*), cu acord adjectival intern:

- „Statul nu acordă gratuităţi pentru *buni-platnici*" (Rom. liberă, 2003, nr. 4108, 1/2).

Este o interpretare care nu poate fi respinsă în mod categoric, mai ales că *bunilor-platnici*, *răilor-platnici*, de pildă, sună mai natural parcă decât *bun-platnicilor*, *rău-platnicilor*. La o adică, recunoscând valoarea de substantiv a lui *platnic*, s-ar putea discuta însuşi statutul de cuvânt compus al acestei structuri (*platnic bun/rău*, ca şi *datornic bun/rău*).

4. *Nou + participiu* se deosebeşte de sintagmele participiale anterioare sub mai multe aspecte.

a) Adverbul ***nou*** nu există în limba română decât în acest context, combinat cu participiul. În plus, celelalte forme verbale, simple sau compuse, îl resping, ceea ce nu se întâmplă cu adverbele discutate anterior: *bine cunoscut – cunoaşte bine*, *mult citat – citează mult*, *nou înfiinţat – *înfiinţează nou* (?). De asemenea, topica este fixă, cu participiul în poziţia a doua, în exclusivitate.

Transformarea adjectivului *nou* în adverb, pentru o utilizare unică, nu este rezultatul unei iniţiative interne. Sintagma este calchiată după model franţuzesc, iar deschizător de drum a fost probabil *nou născut* (*nouveau-né*), urmat de alte participii, cam din aceeaşi zonă lexicală: *nou apărut*, *nou înfiinţat*, *nou venit*, dar şi *nou numit*, *nou promovat* etc. Creaţie a limbii culte, această sintagmă „de unică folosinţă", cu topica ei rigidă, este tratată de mulţi vorbitori ca un cuvânt compus, fapt evidenţiat de frecventa scriere cu cratimă:

- „Securitatea a fost asigurată de *nou-înfiinţata poliţie* irakiană" (Rom. liberă, 2003, nr. 4092, 6/3);

• „...numărul de *preşedinţi nou-numiţi* într-o singură şarjă" (Ev. zilei, 2003, nr. 3591, d 1/1);
• „Va conduce *nou-înfiinţata Cancelarie* a premierului" (Adev., 2004, nr. 4235, 10/5);
• „...cele zece *ţări nou-venite*" (Timpul-7, 2004, nr. 19 [692], 16/1).

Uneori s-a mers până la contopirea celor două componente:
• „...l-a primit pe Allen Dulles, şeful *nounăscutei* CIA" (Adev. Cj., 2004, nr. 4224, 3/4).

Lucrările normative, inclusiv DOOM-2, omologhează deocamdată doar trei cuvinte compuse cu această structură, recomandând scrierea lor cu cratimă: *nou-ales*, *nou-născut* şi *nou-venit*.

b) O altă particularitate a îmbinării *nou* + *participiu* este frecventa *substantivizare* a acesteia. Compuse ca *un nou-născut*, *un nou-venit*, *un nou-ales*, de pildă, au o întrebuinţare cel puţin la fel de extinsă ca variantele participiale (*un copil nou-născut*, *un coleg nou-venit*, *un preşedinte nou-ales*):
• „Ţărani curioşi pătrund în coliba *nou-născutului*" (Rom. lit., 2003, nr. 39, 15/1);
• „Cine sunt *nou-veniţii*?" (Ev. zilei, 2003, nr. 3553, 17/1 – titlu);
• „*Nou-veniţii* vor primi o grămadă de bani din safe-ul de la Bruxelles" (Timpul-7, 2004, nr. 19 [692], 16/2).

Conversiunea se extinde însă şi la alte participii:
• „Derby-ul *nou-promovaţelor* a fost câştigat de Apullum" (Ziua, 2003, nr. 2814, 1/5);
• „Iată că *nou-sosiţii* sporesc populaţia vechiului continent cu 16 la sută" (Timpul-7, 2004, nr. 19 [692], 16/1);
• „2000 de *nou-angajaţi* fac temele pentru Agricultură" (Adev., 2004, nr. 4254, 2/2 – titlu).

Substantivizarea participiilor compuse cu *nou* este urmată, în aproape toate cazurile, de o tendință de *readjectivizare* a adverbului, generând forme paralele cu cele care-l păstrează pe *nou* invariabil:

- „Intrarea în oraș oferă *noului venit* imaginea cartierelor mărginașe ale Bucureștiului" (Pro Sp., 2003, nr. 1921; 2/3);
- „Uniunea Europeană va avea griji mari cu integrarea *noilor venite*" (Rom. lit., 2004, nr. 17, 5/3);
- „*Noii veniți* în Biroul Coordonator – oamenii de casă ai lui Năstase" (Adev., 2004, nr. 4362, 3/1-4, titlu);
- „Se vor vedea nevoiți să se comporte «domnește» cu *noii-veniți*" (Ev. zilei, 2004, nr. 3843, 9/6);
- „...eu fiind acolo unul din *noii veniți* în redacție" (Rom. lit., 2005, nr. 5, 7/1).

Am ales intenționat un participiu compus incontestabil, marcat și grafic (*nou-venit*), care, în varianta substantivală, are două structuri paralele (adverb + participiu, adjectiv + participiu – *nou-veniții, noii-veniți*), ambele bine reprezentate în uz. Lucrurile evoluează în favoarea compuselor cu *nou* adjectival și probabil că există o temeinică motivație pentru această tendință. Valoarea adverbială a lui *nou*, am văzut, este una accidentală, de împrumut, admisă în prezența participiului veritabil. Când participiul devine substantiv, asocierea acestuia cu adverbul e puternic concurată de *modelul fundamental adjectiv + substantiv*, mult mai productiv în română. Flexiunea sintagmatică practicată în asemenea situații (= primul cuvânt al sintagmei poartă articolul, care este și morfem cazual etc.) e mai obișnuită, mai naturală și mai puțin greoaie decât cea excesiv terminală, cu un prim formant invariabil. De aceea, pare firesc că mulți preferă să întrebe de „numele noului-venit" și nu de „numele *nou-venitului*". La fel, numele *noului-ales* și mai rar sau deloc numele *nou-alesului*. Considerăm că deocamdată trebuie lăsate să circule, în variație liberă, ambele forme ale variantei substantivale. Chiar și pentru *nou-născut*, nu ar exista motive să acceptăm numai formularea „tatăl *nou-născutului*" și să interzicem „tatăl *noului-născut*".

E locul aici pentru o precizare foarte importantă: toleranța pentru *nou*, cu dublă valoare (adverb/adjectiv, respectiv invariabil/variabil),

este valabilă *numai la substantivele compuse*. În compusele participiale (adjectivale) apare numai adverbul *nou*, care nu se acordă: *copiilor nou-născuți*, nu *copiilor noi-născuți*. Aceeași observație este valabilă și pentru îmbinările libere: *cărți nou apărute*.

Veritabila substantivizare a sintagmei *nou + participiu* se produce numai în câteva situații: *un nou-născut, un nou-venit, un nou-intrat, un nou-promovat*. În altele este vorba de o substantivizare prealabilă a participiului (*un angajat, un ales, un îmbogățit* etc.), care, ca regent, își subordonează atributul adjectival: *un nou angajat, un nou ales, un nou îmbogățit* etc.

5. *Așa + participiu* este tot o construcție după model de import, cu verbele *a zice* și *a (se) numi*: *așa-zis, așa-numit*. Se întrebuințează pentru a exprima rezerva, îndoiala, distanțarea față de adecvarea semantică contextuală a unui substantiv (*așa-zisul* prieten) sau a unui adjectiv (criticile *așa-zise* constructive).

a) Când termenul discutabil este substantiv, construcția *așa + zis/numit* funcționează ca o locuțiune adjectivală care, ca atribut, sugerează trăsătura de „fals" a regentului său:

- „*așa-zisele vedete* tv." (Nat., 2003, nr. 1930, 12/3);
- „*așa-zișii slujitori* ai Domnului" (Rev. „22", 2004, nr. 721, 2/2);
- „Cumpără mărfuri din *așa-numitele stocuri puse în lichidare*" (Rev. „22", 2004, nr. 721, 19/3).

Ca frecvență, locuțiunea cu participiul lui *a zice* depășește cu mult structura sinonimă cu *a (se) numi* (v. *așa-zisa revoluție, așa-zișii terorișți, așa-zișii revoluționari* etc.). Amândouă au trecere mare însă, ca formulă lingvistică de contestare, într-o perioadă a suspiciunii și neîncrederii generalizate. Unii pun chiar între ghilimele substantivul vizat pentru a evidenția, pleonastic, inadecvarea acestuia („atitudinea *așa-zișilor «liberali»*").

Comportamentul morfologic al locuțiunii este de tip adjectival, cu acord în gen, număr și caz, respectând regula articulării sintagmatice în atribut adjectival + substantiv (*al așa-zișilor prieteni*).

b) Când cuvântul supus îndoielii este un adjectiv (*țările așa-zise civilizate*), construcția participială își păstrează natura verbală (*așa-zise* = *considerate* – în mod fals, discutabil etc.). În această ipostază, tratamentul adverbial, neacordat, al compusului participial *așa-zis/așa-numit* este o eroare des întâlnită:

- „...*datoriile așa-zis istorice*" (Adev., 2003, nr. 4093, 1/1);
- „...*revistele literare așa-zis bătrâne*" (Rom. lit., 2004, nr. 47, 32/4);
- „...*tehnicienilor așa-zis neutri*" (Ziua, 2005, nr. 3220, 6/1).

N-ar fi exclus ca acest dezacord să fie inspirat de o construcție similară cu gerunziul, preferată de unii vorbitori instruiți:

- „...atitudinea *intelectualilor așa-zicând neimplicați* politic" (Rom. lit., 2003, nr. 17, 3/4).

Mai notăm, ca observație secundară, că participiul lui *a zice* se asociază și cu adverbul *propriu*, într-o structură aproape antonimă celei cu *așa* (*propriu-zis*). Este reperată cu valoare adjectivală (n-a avut loc o *competiție propriu-zisă*), dar și cu statut adverbial (neintenționând *să divorțeze propriu-zis*).

6. Alte adverbe asociate frecvent participiului, de la o subordonare sintactică obișnuită până la contopire, sunt *sus* și *jos*, preferate mai ales de verbe ca *a semna, a iscăli, a numi, a aminti, a pune*:

- „...cu proprietari în *cercuri sus puse*" (Rev. „22", 2003, nr. 720, 4/3);
- „180 de persoane din *statele sus-amintite*" (Naț., 2003, nr. 2129, 12/3);
- „...avertizează *sus-numita instituție*" (Adev., 2004, nr. 4248, 7/3);
- „...geniul *celor trei mai sus-menționați*" (Pro Sp., 2004, nr. 2017, 4/5).

Deocamdată, ortografia recomandată de lucrările normative consemnează acceptarea a doar patru cuvinte compuse din *sus* + *participiu*: *sus-citat* („citat mai sus"), *sus-menționat, sus-pus* și *sus-zis*.

Structurile cu *jos* sunt mai rare, întrucât sunt preferate compusele cu *sub*, utilizate de obicei substantival, mai ales în stilul administrativ (*subsemnatul*).

Adverbul *gata* se ataşează şi el destul de uşor participiului, când vorbitorul vrea să sublinieze caracterul terminat, îndeplinit al unei acţiuni (*gata bărbierit, gata construit, gata pregătit* etc.). Cu alt efect, dar cu aceeaşi frecvenţă, apar: *anume* (*anume făcut, anume scris* etc.), *special, intenţionat* etc. Acestea şi multe altele angajează cu participiul numai îmbinări libere, deocamdată.

Un comentariu aparte merită compusele participiale cu *mai*, *semiadverbul* cu sens durativ-repetitiv (Am *mai* văzut; Am *mai* fost văzut). Ca şi alte *semiadverbe*, *mai* are o poziţie rigidă: înaintea radicalului verbal, în vecinătatea imediată, având prioritate chiar şi faţă de auxiliarul temporal sau modal (*am mai văzut*). Varianta negativă se construieşte cu *nu* (*nu am mai văzut*) sau cu prefixul *ne-*, urmat, într-o structură sudată, de *mai*, plus secvenţa verbală. Această a doua soluţie se aplică la gerunziu (*nemaivăzând*), participiu (*nemaivăzut*) şi supin. Cele mai frecvente alcătuiri complexe de acest fel le reprezintă gerunziile, care, practic, se pot forma cu orice radical verbal, inclusiv cu *a fi* (*nemaifiind*). Supinele sunt mai puţin uzitate. Participiile au o poziţie intermediară. Unele dintre ele pot să apară în triplă ipostază: ca participii veritabile, cu determinări verbale (*nemaipomenit* de nimeni, în nici o ocazie), ca adjectiv, cu sens superlativ (*un* om *nemaipomenit*), sau ca adverb exprimând aceeaşi nuanţă superlativă, raportată la o acţiune (*aleargă nemaipomenit*). Modelul nu e blocat, produce şi acum asemenea construcţii insolite, dar, de obicei, monosemantice şi neutre stilistic (*nemaiabordat, nemaicercetat, nemaistudiat, nemaiutilizat* etc.).

7. Cum s-a văzut, marea dragoste dintre adverb şi participiu se manifestă variat, de la o banală asociere sintactică (*bine plătit*), la logodnă fără binecuvântarea părinţilor (*bine-cunoscut*), de la căsătoria oficializată (*nou-născut, aşa-zis*), la concubinajul interzis (*multvisat, binecunoscut*).

Modern şi dinamic, participiul este mereu sincronizat cu omologii săi din alte limbi, îi urmează uneori, inventează adeseori, e veşnic în

ofensivă. Deranjul acestui neastâmpăr îl resimte toată lumea. Participiul este un element important al limbii, iar vorbitorii (specialiştii etc.) sunt obligaţi să se intereseze mereu de aventurile şi combinaţiile sale, de ultima lui stare civilă. Subcapitolele următoare vor confirma această impresie, atât prin prezentarea complicatelor probleme ale comparaţiei, cât şi prin descrierea rolului pe care îl are participiul, ca vârf de lance, în mişcările morfosintactice ale limbii române, cu implicaţii mai ales în zona adjectivului.

Superlativul buclucaş

1. Comparaţia participiului acordat urmează modelul adjectivului, cu unele modificări şi complicaţii în zona superlativului. Cum am arătat deja, la superlativul absolut, morfemul *foarte* alternează, când e vorba de participii, cu adverbul ***mult*** (*foarte râvnitul titlu* = *mult râvnitul titlu*). De asemenea, apare o diferenţă cantitativă, în sensul că participiile care nu suportă comparaţia sunt mult mai numeroase decât adjectivele aflate în această situaţie. De pildă, se spune *cea mai citită carte*, dar nu şi *cea mai scrisă carte*. Asociindu-şi un adverb antepus, şi participiile de tipul *scrisă* devin comparabile: *titlul celei mai bine scrise cărţi*. Din acest punct încep complicaţiile, pentru că grupul adverb + participiu se comportă când ca un cuvânt compus, când ca o structură analizabilă sintactic, în funcţie de rolul participiului, topica sa în raport cu regentul nominal, antepunerea sau postpunerea adverbului însoţitor etc.

2. *Participiul are funcţie atributivă*

a) În topica *adverb + participiu + substantiv regent*, afixul superlativului relativ (***cel mai***) este variabil, la primul component (*cel, cei, cea, cele* etc.): *titlul celei mai bine scrise cărţi*. Aceasta înseamnă că nu se compară adverbul *bine*, deoarece, în acest caz, *cel* ar fi trebuit să rămână invariabil; pe de altă parte, participiul *scrise* nu este comparabil, luat singur. Concluzia este că, în asemenea structuri, se

compară, obligatoriu, *sintagma adverb + participiu*, iar forma lui *cel* ține seama de genul, numărul și cazul substantivului regent. Aceasta este și regula pe care o respectă uzul general:

- „...un top al *celor mai bine vândute volume*" (Adev., 2004, nr. 4202, 3/4);
- „...potrivit *celui mai bine vândut ziar* din lume" (Naț., 2004, nr. 2370, 2/1);
- „...*cele mai intens trăite clipe*" (Timpul-7, 2004, nr. 1 [674], 13/1);
- „...unul dintre *cei mai prost plătiți jucători*" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4153, 9/1);
- „...*cea mai bine vândută carte* la Gaudeamus" (Rom. lit., 2005, nr. 6, 27/4);
- „...*cele mai des amintite nume*" (Ziua, 2005, nr. 3220, 3/4).

b) Plasarea substantivului regent înaintea grupului participial elasticizează regula: *cartea cea mai bine vândută – cartea cel mai bine vândută*. Detașarea adverbului de participiu, asumându-și singur superlativul, prin utilizarea lui *cel* invariabil, nu este obligatorie, dar nici interzisă, ambele soluții fiind bine reprezentate în uz:

- „...*funcția cel mai frecvent întâlnită*" (Rom. lit., 2004, nr. 20, 12/1);
- „...*medicamentele cel mai des prescrise*" (Adev. Cj., 2004, nr. 4047, 14/2);
- „...*lozîncile cel mai des întâlnite*" (Naț., 2003, nr. 2059, 7/3);
- „...*candidații cel mai bine plasați*" (Adev., 2004, nr. 4434, 9/5);
- „...*ediția cea mai prost organizată*" (Gard., 2003, nr. 381, 7/2);
- „...*vedeta feminină cea mai bine clasată*" (Naț., 2004, nr. 2125, 12/1);
- „...*persoana cea mai bine plasată*" (Adev. Cj., 2004, nr. 4014, 16/4);
- „...*produsele cele mai slab cotate*" (Adev., 2004, nr. 4434, 4/6).

Opțiunea pentru comparația sintagmei, cu *cel* variabil, obligă la acord total, inclusiv cazual, pentru acest component al afixului de superlativ relativ. Prin urmare: *candidaților celor mai bine plasați* (nu *candidaților cei mai bine plasați*), *vedetei celei mai bine plătite* (nu *vedetei cea mai bine plătită*). Acordul cazual vizează și participiul, fapt evidențiat mai ales de construcțiile feminine.

c) Combinația cea mai comodă ar fi sintagma participială cu adverbul postpus: *substantiv + participiu + adverb* (*cartea scrisă cel mai bine*):

- „Victoria Beckham a fost votată *vedeta îmbrăcată cel mai bine*, pentru al doilea an consecutiv" (Indep., 2003, nr. 743, 12/3).

Din păcate, românii sunt obișnuiți cu topica inversă (*bine îmbrăcată*), preferință generatoare de complicații, cum s-a văzut.

3. *Participiul are funcție non-atributivă*

Este vorba de aparițiile participiului/sintagmei participiale în pozițiile de nume predicativ, element predicativ suplimentar sau în cea de component al diatezei pasive. Diferența față de poziția atributivă constă în faptul că opoziția variabil/invariabil a lui *cel*, dincolo de consecințele din planul interpretării gramaticale, angajează diferențieri semantice. Să se compare:

- „Acolo am fost *cel mai bine tratați*";
- „Acolo am fost *cei mai bine tratați*".

Termenii de comparație (subînțeleși aici: „ocazii" vs. „participanți") dau înțeles diferit celor două propoziții, iar singurul „schimbător de sens" este *cel*, prin forma sa. Situația este identică în poziția de element predicativ suplimentar:

- „Acolo ne-am simțit *cel mai bine tratați*" (din toate locurile/ocaziile);
- „Acolo ne-am simțit *cei mai bine tratați*" (dintre toți).

Şi aici, ideal ar fi, pentru evitarea oricărei confuzii, să se apeleze, în formulările cu *cel* invariabil, la postpunerea adverbului (am fost *trataţi cel mai bine*); dar, cum s-a văzut pe parcurs, antepunerea este soluţia preferată:

- „Legislaţia americană *este cel mai bine prezentată* în studiul realizat de experţii Senatului" (Adev., 2003, nr. 4142, 7/4).

4. Adjectivele care au în semantica lor o componentă verbală puternică admit, ca şi participiile, antepunerea unor adverbe. Avem în vedere derivatele cu sufixul *-bil* (*suportabil, sesizabil* etc.), care, asociindu-se cu adverbul, formează sintagme al căror comportament, în exprimarea superlativului relativ, este identic cu cel al sintagmelor participiale:

- „...unul dintre *cele mai greu suportabile spectacole*" (Adev., 2004, nr. 4237, 1/1).

Înlocuirea, în asemenea contexte, a adjectivului, cu un supin din aceeaşi familie lexicală, dă naştere unei structuri ciudate, cu semantică echivalentă:

- „...*cele mai greu de suportat* fobii sociale" (Naţ., 2004, nr. 2139, 6/3).

Mai ales adverbele *greu* şi *uşor* se pretează la combinaţiile cu supinul (potrivit *celui mai greu de abordat* om politic, topul *celor mai uşor de manevrat* categorii sociale, *celui mai greu de realizat* obiectiv etc.).

Insolitul acestor structuri îl reprezintă variabilitatea lui *cel*, deşi nici adverbul, nici supinul nu au categoriile de gen, număr şi caz. Dincolo de echivalenţa adjectivală a sintagmei cu supin, flexiunea lui *cel* este impusă şi de calitatea sa de marcă unică a cazului pentru grupul substantival (cf. potrivit *celui mai greu de abordat om* politic). Dificultatea de interpretare a acestor scheme morfosintactice nu înseamnă interzicerea ei, deşi adoptarea unor modificări de topică ar simplifica şi aici lucrurile, sub toate aspectele: „*povara cel mai greu de dus*" (Rom. lit., 2004, nr. 2, 18/1).

Vârf de lance în dezacordul cazual

1. Fenomenul dezacordului cazual, atestat frecvent la atributul de tip adjectival, are ca vârf de lance, participiul. Raportarea acestei abateri la rigorile normei literare a depăşit deja faza rigidă a respingerii în bloc, cunoscând o abordare mai elastică, în funcţie de forţa legăturii substantiv-atribut.

2. *Atributele neizolate*

Legătura substantiv-atribut este, la asemenea sintagme, foarte strânsă, informaţia termenului subordonat fiind foarte importantă pentru identificarea sau calificarea regentului. În consecinţă, şi regula morfosintactică reclamă acord total (gen, număr, caz):

- „În urma *unei campanii electorale* bine *organizate şi desfăşurate*, se pot obţine voturi de la fiecare dintre contracandidaţi" (Adev. Cj., 2004, nr. 4029, 1/1).

Totuşi, ispita dezacordului cazual al participiului-atribut este atât de puternică, încât, în acelaşi articol, pe aceeaşi coloană, autorul, care a demonstrat anterior că ştie regula, scrie:

- „Acesta pare a fi secretul *campaniei dirijată* de Morris..."

Această nesupunere la regula acordului cazual, regulă obligatorie la atributele adjectivale neizolate, este provocată, între altele, de caracterul verbal al participiului. Sudura lui cu regentul (*campaniei dirijate/dirijată*) este mai slabă decât cea realizată de un adjectiv propriu-zis (*campaniei electorale*). Participiul este simţit mai degrabă ca un regent în *sintagma verbală* (*dirijată de Morris*) decât ca un subordonat în îmbinarea nominală anterioară. Această detaşare de regentul în genitiv, asociată cu apariţia complementului de agent şi marcată prin dezacordul cazual, reprezintă în româna actuală manifestarea tipică a fenomenului în discuţie:

- „...coperta a patra *a ediţiei tradusă de noi*" (Rom. lit., 2003, nr. 40, 13/1);

- „...prima frază *a predicii adresată de sfântul* italian păsărilor" (Rom. lit., 2003, nr. 40, 15/1);
- „...se ceartă pe traducerea *unei fraze scrisă de un funcționar* european" (Dilema, 2003, nr. 559, 3/3);
- „...demontarea cu orice preț *a reformei coordonată de ministrul* Marga" (Ev. zilei, 2003, nr. 3419, 8/1-2);
- „...din pricina *agitației și transpirației provocată de mișcările* dansului" (Cr. Rom., 2003, nr. 3254, 1/4);
- „...bara *porții apărată* de Pîclișan" (Adev. Cj., 2003, nr. 3900, 13/3).

În general, orice determinare de tip verbal favorizează dezacordul cazual al participiului-atribut, dezlipindu-l, îndepărtându-l de regentul său nominal:

- „...în cazul soțului *judecătoarei acuzată de luare de mită*" (Rom. liberă, 2003, nr. 4043, I/4);
- „...similar *loviturii de grație dată unui balon* umflat" (Rom. lit., 2003, nr. 47, 2/1);
- „...din cauza *motivației venită din partea managerului*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3885, 14/6);
- „...potrivit *statisticii publicată anul acesta*" (Ziua, 2003, nr. 2821, 2/1);
- „...pe baza diplomei de bacalaureat sau *a diplomei echivalată cu aceasta*" (Adev., 2003, nr. 4023, 2/4);
- „...conform *unei informații publicată recent*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3943, 16/1).

Explicația dezacordului cazual este valabilă și pentru participiile copulativelor:

- „...să înceteze *editarea unei publicații devenită pirat*" (Rom. lit., 2003, nr. 47, 2/1).

Firește, această avalanșă de „erori" vine pe fondul general al unei tendințe mai vechi de abandonare a acordului cazual în limbile romanice. Procesul este încheiat în celelalte limbi surori și este destul de avansat și în română, mai ales la sintagmele masculine și neutre. Mai întârziat este la sintagmele feminine (singular), de aceea și

exemplele noastre sunt din această zonă, exclusiv. Ofensiva participiului cu dezacordul cazual ar avea prin urmare nu numai o explicație internă (dualitatea sa lexico-gramaticală, verb + adjectiv), ci și o justificare strategică, pe termen lung și cu o încadrare mai amplă (reducerea acordului adjectival la două categorii gramaticale, gen și număr, suficiente pentru a marca coeziunea unor asocieri intrapropoziționale). Deocamdată însă, limba literară pretinde acord cazual obligatoriu la toate atributele adjectivale neizolate. Comportamentul participiului-atribut derutează, dă impresia, prin abundența „nesupunerilor", că acordul cazual ar fi facultativ, că nu există o regulă fermă. În plus, el antrenează și adjectivele propriu-zise în această atitudine rebelă, mai ales pe cele cu o pronunțată componentă verbală în semantica lor (acestei *populații incapabilă* de progres), dar nu numai pe acestea (*unei acțiuni plină* de neprevăzut).

3. *Atributele izolate*

Ca atribut izolat, participiul și-a câștigat deja dreptul „legal" la un dezacord cazual. Norma acceptă utilizarea în variație liberă (acordat/neacordat) a formelor discutate aici:

- „Asupra propriei *candidaturi, solicitate/solicitată* cu insistență de colegi, încă nu s-a pronunțat."

Caracterul parantetic, adăugat, neesențial al informației aduse de participiu în asemenea formulări slăbește legătura regent-atribut, permite o pauză între cei doi termeni, marcată prin virgulă, în exprimarea scrisă. Această detașare a dus, aici, la elasticizarea normei, încât și novatorii și conservatorii să se simtă în limitele corectitudinii.

Ceea ce deranjează de data aceasta este felul cu totul nesatisfăcător în care este marcată izolarea în presa scrisă. În general, se poate observa o lipsă de rigoare în utilizarea virgulei, dar, în situația discutată aici, această neglijență este generatoare de ambiguități, confuzii și chiar deturnări ale mesajului. Un enunț ca următorul, cu punctuație corectă, asigură o decodare exactă:

- „Cealaltă atletă, grav *accidentată*, a fost transportată la spital."

Atributul izolat prin perechea de virgule exprimă clar faptul că a existat o singură atletă accidentată și, datorită nuanței sale cauzale,

transmite informații utile și despre acțiunea predicatului. Neizolarea, scrierea fără virgule, nu ne ajută să aflăm precis câte atlete „grav accidentate" au fost; utilizarea numai a celei de a doua virgule, eroare des întâlnită, înseamnă, pe lângă neclaritatea menționată, izolarea predicatului de grupul subiectului (= virgulă între subiect și predicat).

Desigur, izolarea atributelor participiale este mai frecventă, dar și adjectivele propriu-zise pot fi atestate în asemenea poziții, iar neglijarea punctuației are aceleași efecte (v. „O altă Românie, *comunistă*, a apărut după război" vs. „O altă Românie *comunistă* a apărut după războ i" sau „O altă Românie comunistă, a apărut după războ i").

Îmbinări prescurtate

Avem în vedere îmbinările speciale, eminamente verbale, de tipul *verb 1 + verb 2*, în care al doilea verb este un participiu: ***trebuie citită***. Participiul reprezintă o variantă a pasivului (*să fie citită, a fi citită*), cu auxiliarul diatezei eludat. Tocmai de aceea, procedeul reducerii nu se aplică și la adjective (*trebuie să fie bună* = **trebuie bună*), iar contextul rămâne exclusiv verbal.

Verbul de pe poziția întâi are și el niște trăsături speciale: este intranzitiv, impersonal și funcționează ca verb de modalitate pentru verbul al doilea, exprimând necesitatea, oportunitatea acțiunii acestuia. Formând un bloc semantic (necesitate + acțiune, nu acțiune + acțiune), subiectul subiectivei din varianta extinsă este plasat de multe ori în fața acestui grup verbal: *Noi trebuia să fim avansați*. La persoana a treia plural (*Ei trebuia să fie avansați*), neconcordanța de număr dintre *ei* și *trebuia* a fost simțită ca un dezacord între predicat și subiect și, în consecință, auxiliarul modal primește desinențe de plural (*Ei trebuiau să fie avansați*, cu prescurtarea *Ei trebuiau avansați*). Lăsând la o parte istoria acestei modificări a verbului *a trebui*, istorie controversată de altfel, constatăm că în ceea ce privește utilizarea lui *trebuie* + *participiu* nu există absolut nici o reticență din partea vorbitorilor. Varianta prescurtată (*Cartea trebuie citită*) e mai economicoasă decât *Cartea trebuie să fie citită* și mai modernă decât

Cartea trebuie a fi citită, cu infinitivul pasiv. Aşa se şi explică frecvenţa mult mai mare a formulei cu participiul neînsoţit de auxiliar şi cu *a trebui* flexionat după număr, la persoana a treia (*Cărţile vor trebui citite*; la indicativ prezent, singularul şi pluralul au forme omonime: *Cartea trebuie citită*; *Cărţile trebuie citite*).

Cam la fel stau lucrurile cu ***a se cuveni***, un sinonim al lui *a trebui*, cu o nuanţă mai atenuată a necesităţii şi cu un raport mai echilibrat al prezenţei în uz a celor două variante (*Se cuvine menţionat* vs. *Se cuvine a fi/să fie menţionat*).

Schisma apare însă la ***a merita***. Există specialişti şi nespecialişti care au mari rezerve faţă de utilizarea eliptică, ocolind-o cu obstinaţie: *Cartea merită să fie citită*, eventual, *a fi citită*, niciodată *Cartea merită citită*. Pe de altă parte, modelul lui *a trebui* este abundent atestat în exprimările din presă, la radio, televiziune etc.:

- „Chiar şi aşa, pauza care vine *merită sărbătorită* prin muncă" (Dilema, 2003, nr. 559, 5/2);
- „*Merita înnobilat* acest loc" (Rom. liberă, 2003, nr. 4108, 3/7);
- „Gestul celor dispuşi să deschidă această «uşă interzisă» este de aceea unul temerar, care *merită* întotdeauna *salutat*" (Rom. lit., 2004, nr. 1, 10/4);
- „*Merită apreciate şi încurajate* măsurile incluse în proiectul de cod fiscal" (Adev., 2003, nr. 4077, 1/1);
- „Succesul realizat aseară de naţionala noastră *merită lăudat*" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4123, 1/1).

Principiul economicităţii, al exprimării concentrate, pare a le da dreptate adepţilor formulei *a merita* + *participiu*. Ei sunt în pas cu moda. Rezerva celorlalţi este şi ea justificată. *A merita*, spre deosebire de *a trebui*, *a se cuveni*, este în primul rând un verb tranzitiv tripersonal: *Ion merită un premiu – Ion merită să fie premiat – Ion merită premiat* (?); *Tu meriţi o bătaie – Tu meriţi să fii bătut – Tu meriţi bătut* (??) etc. Apariţia participiului pe poziţia complementului direct, reclamat de tranzitivitatea regentului, iese din tiparul sintactic tradiţional şi, prin aceasta, poate crea un anumit disconfort lingvistic.

Senzația aceasta este accentuată de extinderea procedeului și la persoanele I și a II-a:

- „Normal, iscam gafe după gafe. *Meritam oblojit*" (Rom. lit., 2005, nr. 13, 7/3).

Faptul că *a merita* poate avea și o valoare impersonală (*Merită să încercăm*) explică alinierea lui, în această ipostază, la modelul sintagmatic al lui *a trebui*, dar rămâne discutabilă aplicarea aceleiași soluții când *a merita* are tranzitivitate și subiect propriu, iar aceasta este ipostaza obișnuită a verbului menționat.

Capitolul VI

MULTE ŞI (NU PREA) MĂRUNTE

O formă verbală hipercorectă

1. Un ziar central aşeza următoarea întrebare, cu ghilimelele de rigoare, sub portretul Elenei Ceauşescu: „Ce-*or să spună* colegii mei, academicienii?" (Naţ., 2004, nr. 2103, 3/3-4). Ce vor fi spus academicienii, nu ştim, dar bănuim că puţini i-au imputat „colegei" lor gramaticalitatea îndoielnică a formulării de mai sus. Presupunerea se bazează pe faptul că eroarea înlocuirii lui ***o să*** cu ***or să***, la persoana a treia plural, viitor, este prea răspândită, inclusiv (sau poate mai ales) în mediile culte sau în cele care le imită pe acestea. Ea este atestată foarte frecvent în periodicele noastre culturale sau, în egală măsură, în ziarele centrale cu tradiţie şi cu o respectabilă autoexigenţă lingvistică:

- „Pe tine, chiar dacă te arestează, n-*or să* te *poată* omorî" (Rom. lit., 2003, nr. 40, 20/2);
- „Eu cred că *or să aibă* succes aceste trend-uri" (Rev. „22", 2003, nr. 721, 16/2);
- „Cum *or să voteze* aceştia?" (Adev., 2004, nr. 4236, 6/5);
- „...conduc şi *or să* ne mai *conducă*" (Rom. liberă, 2003, nr. 4043, 1/3).

Greşeala poate fi inventariată la capitolul *hiperurbanismelor*, al formelor *hipercorecte*, adică al erorilor comise cu bună intenţie, dar confundând regulile. Cu alte cuvinte, din dorinţa de a evita o capcană, uneori doar presupusă, cădem în alta, de data aceasta adevărată, reală. Aici, de pildă, de frica unui dezacord imaginar, se apelează la o formă care se abate de la sistem. Obsesia persoanei a III-a plural, care trebuie, pasămite, neapărat diferenţiată formal de persoana a III-a singular, se poate constata la mulţi români. Mai ales vorbitorii din sud, ridiculizaţi

adesea pentru cunoscutele regionalisme gramaticale de tipul *ei merge, ei mergea, ei a mers*, se feresc de omonimia singular-plural, chiar şi acolo unde ea reprezintă regula, suflând şi în iaurt. Aşa se întâmplă şi în cazul viitorului format cu conjunctivul, unde auxiliarul *o* este invariabil (*o să merg, o să mergi, o să meargă – o să mergem, o să mergeţi, o să meargă*). Inovaţia cu *or* la plural, persoana a III-a, în locul lui *o*, s-a putut realiza destul de uşor, prin analogie cu varianta familiar-orală a viitorului academic (*or merge ei, or fi mers*) sau a prezumtivului (*or fi învăţând, or fi învăţat*). De asemenea, o opoziţie *o/or* (singular/plural) se înregistrează, regional, şi la perfectul compus (el *o fost*/ei *or fost*), aşa că modele au existat suficiente.

2. Observaţiile de mai sus, referitoare la mecanismul erorii, explică şi larga ei răspândire. Ar fi vorba, cum s-a văzut, de o motivaţie psiholingvistică la vorbitorii cultivaţi, dar care nu stăpânesc în totalitate regulile gramaticale; se adaugă o preluare mimetică din partea celorlalţi, facilitată şi de existenţa în româna populară a unor modele asemănătoare. Oricum, rezultatul este un *or să* inutil, agramat şi revoltător de persistent, indiferent de profilul publicaţiilor, de zona geografică în care apar, de vigilenţa redacţiilor, de stilul abordat:

- „...*n-or să fie dispuşi* să cedeze" (Ev. zilei, 2003, nr. 3402, 15/4);
- „Mă întreb şi eu: ce-*or să facă* ăia când *or* să mă vadă?" (Ev. zilei, 2003, nr. 3481, 22/1);
- „Falimentele astea *n-or să fie* niciodată garanţia unei reuşite" (Naţ., 2003, nr. 1966, 12/3);
- „Îndată ce porţile *or să se dea* în lături, oamenii *or să se bulucească* la ghişeu ca disperaţii" (Naţ., 2003, nr. 1974, 14/2);
- „Românii din Germania suferă că *n-or să devină* niciodată nemţi" (Naţ., 2004, nr. 2162, 12/3);
- „Vorbeşte cu babele lui, care *or să se sinucidă* când el nu va mai candida" (Acad. Caţ., 2003, nr. 50 [627], 11/3);
- „Noi nu răspundem de ce *or să* vă *vadă* ochii" (Acad. Caţ., 2003, nr. 31 [608], 16/3);

- „Care Senat? Ăla în care *n-or să* mai *intre* ei în vecii vecilor?" (Rom. Mare, 2003, nr. 680, 2/3);
- „Nu cred că *or să fie* probleme" (Pro Sp., 2003, nr. 1783, 10/1);
- „Pe mine *or să* mă *cureţe* într-o zi, dar lui n-*or să aibă* ce să-i facă" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4175, 2/4).

Am extins puţin lista exemplelor, pentru a sugera amploarea fenomenului. La aceasta contribuie şi faptul că viitorul cu *o să* este, în româna actuală, cel mai popular, fiind preferatul vorbitorilor în cele mai diverse ocazii de comunicare. Tocmai de aceea, ar trebui reţinută şi subliniată regula: în codul limbii normate (literare, culte) nu există *or să*, ci *o să*, invariabil. Cine recurge la *or să*, pentru persoana a III-a plural, comite o abatere de la norma gramaticală şi îşi asumă toate riscurile. Faptul că *or să* „se poartă", întâlnindu-se inclusiv în exprimarea unor academicieni, cu sau fără ghilimele, nu reprezintă o justificare.

Insule şi peninsule în geografia verbului

1. Migraţia verbelor de conjugarea a II-a spre alte zări a intrat într-un proces de temporizare. Este probabil şi efectul unei campanii lingvistice mai susţinute, care a consolidat, în ultimul timp, poziţia lui ***va apărea, va dispărea, mi-ar plăcea, mi-ar părea***, frânând elanul alinierii la modelul conjugării a III-a, cu *va apare, mi-ar place* etc. Constatarea nu este valabilă şi pentru ***a se complăcea***, care, se pare, nu mai cunoaşte cale de întoarcere. El a depăşit cam de multişor faza infinitivului în *-ea*, devenind *a se complace* („Nu ne putem *complace* la infinit în această situaţie"). A trecut şi testul al doilea, adică modificarea formelor de plural, persoanele I şi a II-a, ale prezentului indicativ şi conjunctiv (*vă complăceţi* > *vă complaceţi*; *ne complăcem* > *ne complacem*):

- „Probabil că am ajuns *să ne complacem* în starea de abandon la marginea Europei" (Dilema, 2003, nr. 559, 4/2);

- „...*ne complacem* să ne limităm, se ridică proteste şi acuzaţii de înstrăinare" (Rom. lit., 2005, nr. 26, 18/2).

Infinitivul lung substantivizat se comportă şi el în consecinţă: „*complacerea* într-o mentalitate sinucigaşă" (Rom. lit., 2004, nr. 18, 2/4).

Desprinderea lui *a se complace* de modelul *a plăcea* este favorizată probabil şi de îndepărtarea lui semantică, prin generalizarea sensului peiorativ (abandonarea ideii active, de ameliorare). DOOM-2 adoptă o atitudine de aşteptare, recomandând deocamdată păstrarea lui *a se complăcea* (conj. a II-a), formă care îşi va găsi în continuare adepţi. Să nu uităm că verbe care au trecut de mult la conjugarea a III-a (*a ţinea* > *a ţine*, *a rămânea* > *a rămâne* etc.) pot fi întâlnite şi astăzi – izolat, e drept – în varianta „arhaică":

- „Ioan Paul al II-lea *va rămânea* nu doar ca urmaş al Sfântului Petru, ci mai ales ca reîntrupare a Sfântului Gheorghe" (Rom. lit., 2003, nr. 43, 31/3).

Alte două verbe migratoare, cu flexiune discutabilă, sunt ***a preceda*** şi ***a succeda***, neologisme care au cochetat iniţial cu conjugarea a III-a (*a precede*, *a succede*), dar care s-au încadrat ulterior, definitiv, la conjugarea I (*precedăm*, *precedat* etc.). Atestări „nostalgice", cu infinitiv de conj. a III-a sau cu structuri compuse cu acesta, se înregistrează încă destul de frecvent (*va precede*, *ar succede*), dar renunţarea treptată la aceste forme este un lucru sigur. Mai complicate sunt lucrurile la persoana a III-a indicativ prezent (singular şi plural). DOOM-2, ca şi DOOM-1 de altfel, recomandă respectarea în totalitate a paradigmei flexionare de conjugarea I: *el/ei precedă*, *el/ei succedă*, exact ca *el/ei învaţă* sau *el/ei cântă*. Cine urmăreşte în uz acest aspect constată că regula cu *precedă* şi *succedă* este respectată de foarte puţini vorbitori: lingviştii şi unii profesori de limba română. Dincolo de acest mic ţarc lingvistic, formele preferate sunt „rămăşiţe" ale vechiului model (*precede* [sing.] – *preced* [pl.]; *succede* – *succed*):

- „În preajma Sărbătorilor, care, de la o vreme, preschimbate în festivităţi, *se succed* aiuritor..." (Rev. „22", 2003, nr. 721, 12/1);

- „Cele 114 capitole surate *se succed* în ordinea lungimii lor" (Timpul-7, 2003, nr. 44 [665], 20/1).

Încăpățânarea acestei excepții este susținută și de faptul că, la prezentul conjunctivului (pers. a III-a), forma unică, acceptată ca regulă, este de conjugarea a III-a: *să preceadă, să succeadă* (nu *să precede, să succede – ca să învețe, să cânte*).

O situație similară întâlnim la *a exceda*, cu diferența că acesta a ales, până la urmă, conjugarea I cu *-ez* (*excedează*). Rămășițe ale primului model (conj. a III-a) apar însă și acum:

- „Problema pe care o pune d-l Pienescu este foarte importantă și *excede* situația concretă la care se referă" (Rom. lit, 2005, nr. 34, 15/1).

Rezistența formelor în *-e* se poate explica și prin sprijinul analogic pe care-l primesc din partea unor adjective și substantive din aceeași familie lexicală care îl conțin pe *e* și încă accentuat: *precedent* (adj., subst.), *precedentă*, *excedent* etc.

2. O altă insulă lingvistică este cea provocată de tranzitivitatea lui ***a debuta*** și este locuită de literați. Românul de rând dă o întrebuințare intranzitivă acestui verb: „a debutat în viața politică în 1990"; „a debutat pe scena Festivalului de la Mamaia"; „a debutat la radio, TV" etc. În lumea scriitorilor, în schimb, funcționează adeseori cu o tranzitivitate apăsată:

- „Geo Dumitrescu *ne-a debutat pe toți* (...). Fiindcă înainte de *a te debuta*, îți freca ridichea de-ți tremurau mâinile când deschideai «Luceafărul» sau «Flacăra» (...) posibilitatea de a face o antologie cu toți autorii *debutați* de el" (Rom. lit., 2004, nr. 40, 17/1);
- „Tot G. Călinescu este acela care, după ce *l-a debutat* ca poet, l-a orientat pe Vârgolici către cercetarea literară" (Rom. lit., 2005, nr. 5, 7/2).

Rămânând la tranzitivitate, mai semnalăm utilizarea absolută a unor verbe care, tradițional, reclamă un complement direct exprimat.

De exemplu, după *a presta*, este aşteptat un substantiv care să satisfacă valenţa tranzitivă a acestuia: *a presta un jurământ, un serviciu, o activitate* etc. Astăzi este atestat frecvent fără complement direct şi adeseori cu o semantică dubioasă:

- „Carmen se bagă în seamă cu clienţii mai răsăriţi ai teraselor pe unde *prestează*" (Naţ., 2003, nr. 1983, 4/1);
- „A continuat *să presteze* aşa, în fluierăturile binevenite ale publicului" (Naţ., 2003, nr. 1948, 13/3);
- „Situaţia nu este dezastruoasă, dar nici una care să-l facă pe Cristi Borcea *să presteze* din buric" (Pro Sp., 2004, nr. 2185, 8/1).

Cam la fel se întâmplă cu ***a produce***, folosit cu tranzitivitate absolută, mai ales la supin, cu un sens nu prea onorabil, în special când e vorba de „persoane plecate *la produs*, în Turcia".

O situaţie diferită apare la ***a apela***, cunoscut ca intranzitiv şi prepoziţional (*a apela la cineva*). Astăzi domină utilizarea tranzitivă, dar cu un sens diferit, care-l transformă de fapt într-o altă unitate lexicală:

- „Îi ruga să-i dea aparatul pentru *a apela o cunoştinţă*" (Ziua, 2003, nr. 2750, 8/8);
- „În general, pe liderul PSD *l-a apelat* lumea necăjită, preocupată de problemele zilnice" (Adev., 2004, nr. 4468, 2/4);
- „Spiridon Mutu *a fost apelat* în cursul dimineţii de ieri de toţi prietenii familiei" (Pro Sp., 2003, nr. 2223, 5/5).

3. O falie cultural-lingvistică interesantă se produce şi în zona reflexivităţii verbale, mai ales a celei cu dativul. De o parte se situează marele public, iar de cealaltă o anumită elită culturală, nu neapărat de profil umanist, formată din oameni familiarizaţi mai degrabă cu gramatica altor limbi decât cu cea românească. Mai ales engleza îi îndeamnă să renunţe la forma reflexivă a unor neologisme românizate în acest fel şi să apeleze la diateza activă, ca în limba menţionată. Aşa se întâmplă cu ***a-şi asuma, a-şi aroga, a se interfera*** etc.:

- „Au reafirmat voința de *a asuma* mari responsabilități atât față de SUA, cât și în domeniul apărării Occidentului" (Adev. Cj., 2003, nr. 4121, 3/2);
- „N-am mai fost în situația de *a asuma* vreun legământ formal în această direcție" (Jur. Naț., 2004, nr. 3517, 4/5);
- „Iresponsabilitatea PSD are însă o altă înfățișare, cea a refuzului de *a asuma* cea mai mică răspundere pentru moștenirea pe care a lăsat-o urmașilor politici" (Ziua, 2004, nr. 3176, 6/2);
- „Nu vrem *să arogăm* paternitatea acestui demers și nu ne propunem să polemizăm cu nimeni" (Ziua, 2003, nr. 2858, 4/4);
- „Atunci, numeroase voci din România au considerat că Verheugen *interferează* și ar putea distorsiona rezultatul alegerilor din țara noastră" (Adev., 2004, nr. 4489, 1/1);
- „Un sfert de oră mai târziu, la poarta TVR scandările *interferează* cu huiduielile copioase" (Adev., 2004, nr. 4492, 3/1);
- „Aceste două arhive nici măcar nu *interferează*" (Jur. Naț., 2005, nr. 3625, 9/3).

Această practică „a desreflexivizării" se întâlnește, în mai mică măsură, și la cuvinte mai vechi, unele create pe teren românesc:

- „A întocmit un raport pe care comisia l-*a însușit*, însă nu a prezentat public un document adoptat" (Adev. Cj., 2003, nr. 3947, 1/2);
- „El va trebui *să nu descurajeze* în fața infinitelor digresiuni, în fața acelor «burți narative» pe care romancierul le justifica undeva teoretic" (Rom. lit., 2005, nr. 73, 13/3);
- „Va trebui, de asemenea, acel cititor bine antrenat *să nu demobilizeze* în fața multor exprimări nefirești, a neglijențelor, a oralității nenaturale a discursului" (Rom. lit., 2005, nr. 33, 13/3).

4. În domeniul construcțiilor fixe (locuțiuni verbale, expresii), asistăm la încercarea de evadare din registrul familiar-argotic a

locuțiunii *a da cu subsemnatul*. Aspirația acesteia la un rang mai onorabil pare a se împlini, de vreme ce nu mai este ocolită în exprimarea publică, indiferent de context:

- „Parlamentarii cercetați în 31 de dosare penale *vor da cu subsemnatul* ca și infractorii de drept comun" (Adev., 2003, nr. 4142, 1/2-3, titlu);
- „Guvernul s-a zbârlit la cei din teritoriu, poliția sibiană a chemat *la dat cu subsemnatul* pe însurăței, pe socrul mic, pe «rege» și alte rude colaterale" (Cr. Rom., 2003, nr. 3260, 1/2);
- „Cum poate ajunge președinte un om care *dă cu subsemnatul* la PNA?" (Ziua Cj., 2004, nr. 4305, 3/5);
- „Reghecampf chiar a fost chemat de procurorii tribunalului din Berlin pentru *a da cu subsemnatul*" (Naț., 2005, nr. 2469, 10/2);
- „Fotbaliștii *vor da cu subsemnatul* la Fisc" (Gândul, 2005, nr. 57, 10/1, titlu);
- „Dar, dacă declarația este adevărată, sunt convins că omul acela *a dat cu subsemnatul* la poliția irakiană ceva mai mult" (Ziua, 2005, nr. 3370, 4/8).

Tot în mediul gazetăresc, dar și în cel politico-administrativ sau artistic, se poartă locuțiunea *a da bine* (*la public, pe sticlă* etc.), cu sensul de „a face impresie bună":

- „A fost doar o scenă care *dă bine la public*" (Indep., 2004, nr. 1107, 12/3);
- „*Nu dă bine* în mediile academice ologite de corectitudinea politică să evoci «conflictul civilizațiilor» sau opoziția ireductibilă dintre creștinism și musulmani" (Rom. lit., 2004, nr. 45, 2/4);
- „Să ne pozați la casieria Teatrului Național că *dă bine*" (Naț., 2004, nr. 2402, 6/4).

O ușoară năpârlire, de inspirație externă, suferă ***a da lecții*** (cuiva), prin înlocuirea „învechitului" *lecții* cu „mai modernul" *clasă*, cu sens anglicizat:

- „Indienii le-*au dat clasă* occidentalilor, inventând procartoful, legumă menită să combată foamea" (Naț., 2003, nr. 1927, 12/1-2, titlu);
- „Ce e drept, peste 50% din totalul băuturilor alcoolice consumate la nivel național erau destinate campionilor din județele Moldovei, care oricând pot *da clasă* în acest sens" (Cr. Rom., 2003, nr. 3235, 4/4);
- „A știut să realizeze o emisiune-reportaj în Australia ce *dă* liniștit *clasă* oricărui produs al oamenilor cu state vechi în televiziune" (Dilema, 2003, nr. 43, 17/2);
- „O puștoaică le-*a dat clasă* vedetelor!" (Jur. Naț., 2004, nr. 3467, 30/1-6, titlu);
- „Românii *dau clasă* europenilor la capitolul mașini" (7 Plus, 2005, nr. 39, 6/1-6, titlu).

5. Continuă să se manifeste nesiguranța multor condeieri în utilizarea verbelor cu regim prepozițional mai riguros. Adeseori, eroarea pleacă de la generalizarea unei sinonimii parțiale, cum ar fi aceea dintre ***de*** și ***despre***. Variația liberă funcționează în contexte ca *a vorbi de/despre*, dar nu mai este acceptabilă la verbe sau locuțiuni ca *a se ocupa*, *a lua cunoștință* etc., unde singurul admis este *de*, în pofida abundenței de formulări greșite:

- „Deoarece *despre* descendenții lui Iosif Goga (1854 – 1905) *ne-am ocupat* în rândurile anterioare, vom insista asupra celorlalte rude ale lui Octavian Goga" (Rom. Mare, 2003, nr. 688, 7/1);
- „*Despre* una din ele aș dori *să mă ocup* în cele ce urmează" (Rom. lit., 2004, nr. 14, 3/1);
- „...*luând cunoștință despre* acest eveniment..." (Timpul-7, 2004, nr. 11 [684], 14/2).

În legătură cu locuțiunea ***a lua cunoștință (de)***, se cuvine a fi semnalată și existența variantei fără *de*. În acest caz, apare prepoziția *la*, în interiorul locuțiunii: *a lua la cunoștință*. În prima formulare, tranzitivitatea lui *a lua* este satisfăcută în interiorul construcției (*a lua* + *cunoștință*); în cea de a doua (*a lua la cunoștință*), valența tranzitivă

este a locuțiunii, ca ansamblu, de aceea complementul direct este extern și apare la urmă (*a lua la cunoștință ceva*). Acest complement direct nu acceptă prepoziția *de* sau *despre*, de aceea utilizarea variantei cu două prepoziții *la ... de/despre* nu poate fi acceptată, indiferent dacă a doua este *de* sau *despre*. Prin urmare: *a lua cunoștință de ceva* sau *a lua la cunoștință ceva*. Niciodată *a lua la cunoștință de/despre ceva*. Frecvența variantei hibride arată doar răspândirea erorii, nu este un argument pentru legitimarea ei:

- „Vă repet, *nu am luat* până acum *la cunoștință* oficial de aceste acuzații" (Ziua, 2004, nr. 3164, 11/7);
- „Cetățenii nu vor avea timp *să ia la cunoștință despre* ceea ce urmează să voteze" (Cr. Rom., 2003, nr. 3254, 1/1);
- „Judecătorul *a luat la cunoștință* de dorința reclamantei de a merge mai departe cu divorțul" (Naț., 2003, nr. 1941, 9/3);
- „Ieri, instanța Judecătoriei sectorului 1 din Capitală *a luat la cunoștință de* rezultatele expertizei grafologice dispuse în acest proces" (Naț., 2003, nr. 2081, 3/5).

Și de data aceasta, ca și în alte câteva cazuri, limbajul juridico-administrativ popularizează, cu destulă insistență, o formulă nerecomandabilă.

În curtea adjectivului

1. Se petrec câteva lucruri interesante în aria acestei clase lexico-gramaticale. Pentru început, câteva observații privind un adjectiv pronominal, cel de întărire (*însumi, însuți, însuși* etc.), care a fost multă vreme vedeta lucrărilor normative și a rubricilor destinate exprimării corecte. Un efect pozitiv al acestei prelungite campanii există. Presa scrisă, cel puțin, oferă tot mai rar celebrele dezacorduri de tipul *eu însăși* sau *însăși președintele* etc. Acest adjectiv pronominal, reclamând un dublu acord – unul interior, desinențial (*-u/-ă, -i/-e*), altul terminal (*-mi, -ți, -și, -ne, -vă, -și/le*) –, supune vorbitorul unui adevărat test gramatical, de cunoaștere și de concentrare. Din fericire, cum arătam, se pare că româna cultă a trecut binișor acest test, cu o singură excepție: *acordul cazual* la forma de feminin, singular. Aici, potrivit normei, desinența interioară *-ă* (*însămi, însăți, însăși*) devine *-e*, când adjectivul determină un regent la cazul dativ (*mie însemi, ție înseți, ei înseși, profesoarei înseși*) sau la genitiv (pers. a III-a: *al ei înseși*; *al profesoarei înseși*). Asemenea forme corecte sunt atestate pe ici, pe colo:

- „Glasul romantic cu ochi de foc și cu plete bogate *al înseși literaturii* române..." (Rom. lit., 2005, nr. 28, 12/1);
- „Tragedia culturii din România se datorează *înseși originii* sale" (Rom. lit., 2004, nr. 43, 2/2).

Din păcate, acest acord cazual al femininului singular, la genitiv și dativ, este, de cele mai multe ori, neglijat. Statistic vorbind, domină dezacordul cazual al persoanei a III-a, la genitiv:

- „Garanția este una singură: dezvoltarea structurilor civile *ale societății însăși*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3929, 3/4);
- „...cea mai importantă bătălie de după 1989, pe continentul european, cu consecințe enorme asupra *Rusiei însăși*" (Ziua, 2004, nr. 3206, 5/4);

- „...bastionul suprem al patriotismului şi al *însăşi existenţei* statului" (Adev. Cj., 2004, nr. 4262, 3/1);
- „...întregul roman e o şarjare *a însăşi ideii* de «imagine», de individ reprezentativ" (Rom. lit., 2005, nr. 6, 14/1).

Dativul neacordat apare mai ales la persoanele I şi a II-a:

- „Când cobor scările Universităţii, îmi par *mie însămi* mai puţin insignifiantă" (Rom. lit., 2004, nr. 41, 16/3);
- „În acest fel, ţi-ai dovedit *ţie însăţi* că dispui de această forţă" (Naţ., 2004, nr. 2383, 6/2).

Nu e ocolită, desigur, nici persoana a III-a, cu regent pronominal sau substantival:

- „I-a acordat *ei însăşi* un scurt interviu, apărut chiar în ziarul nostru" (Pro Sp., 2003, nr. 1872, 4/5);
- „A rămas devotat, etic şi afectiv, prietenilor din România şi *României însăşi*" (Ziua, 2005, nr. 3378, 5/3).

Având în vedere consecvenţa cu care unii profesionişti ai scrisului, cunoscuţi pentru autoexigenţa lingvistică, practică acest dezacord, apare bănuiala că eroarea se produce din cauza şcolii. Regula şcolară e concentrată mai ales asupra categoriilor de gen, număr şi persoană, neglijând cazul singularului feminin, iar efectul se vede.

2. Tot din zona adjectivului pronominal, cel nehotărât, de data aceasta, semnalăm o tendinţă care, deşi nu este foarte recentă, se bucură astăzi de o promovare mai insistentă. Ne referim la *atât/atâta*. Ca adverbe, cele două forme aparţin unor niveluri stilistice diferite. Limba literară preferă varianta fără *-a*, în cele mai multe construcţii care includ acest adverb: *atât* ..., cât şi; *atât* cât se poate; *tot atât* de bun; *cu atât* mai bine; *atât* ţi-a fost; cu cât ..., *cu atât*; *atât* doar că ... etc. Forma cu *-a*, posibilă şi ea, în majoritatea cazurilor, ţine de exprimarea populară. La pronumele nehotărât şi cu atât mai mult la adjectivul pronominal *atât/atâta*, *-a* nu mai reprezintă o marcă stilistică. La feminin, forma cu *-a* este obligatorie: *atâta vreme*, *atâtea cărţi*.

Alternanța este posibilă doar la masculin și neutru singular: *atâta timp/atât timp*. Obligativitatea lui *-a*, la feminin, i-a făcut probabil pe unii vorbitori să considere această vocală, ca marcă de gen, opusă lui zero (Ø), desinență a masculinului/neutrului. Ar fi o explicație pentru ofensiva actuală a lui *atât*, în contextele amintite:

- „*Atât timp* cât este membră a Consiliului Europei, Moldova va fi obligată la alegeri libere" (Dilema V., 2003, nr. 38, 10/3);
- „*Atât timp* cât sistemul de burse nu asigură o protecție adecvată, nu mai este vorba de politică social-democrată" (Adev., 2003, nr. 4137, 14/7);
- „Vanghelie se laudă că nu-i e frică *atât timp* cât e protejatul lui Năstase" (Ziua, 2003, nr. 2833, 1/2);
- „Ruşinea nu va înceta *atât timp* cât intifada continuă" (Adev. Cj., 2003, nr. 3975, 3/3);
- „*Atât timp* cât au rămas montate, totul a mers șnur" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4151, 14/1);
- „*Atât timp* cât n-o să trimitem 25.000 de suporteri la turneele finale, vom rămâne pe dinafară" (Pro Sp., 2003, nr. 1874, 4/7);
- „...*atât timp* cât se repetă cadrul legislativ" (Rom. liberă, ed. Tr., 2003, nr. 4092, III/1);
- „...*atât timp* cât nu consider homosexualitatea faptă penală" (Rom. lit., 2004, nr. 44, 2/1).

Această exemplificare abundentă nu înseamnă că varianta *atâta timp* a fost eliminată din limbajul presei. Ea continuă să existe, dar ofensiva lui *atât timp* merită să fie semnalată, mai ales că este susținută și de alte sintagme cu masculin/neutru singular:

- „Stau și, de *atât trecut*, rămân cu ochii deschiși" (Rom. lit., 2003, nr. 38, 15/7);
- „De regulă, cronicarii revistei acordă *atât spațiu* cât consideră că merită filmul" (Rom. liberă, 2003, nr. 4108, 9/3);
- „Conjuncturile, împrejurările erau potrivite cu *atât meşteşug*, încât puteau invoca justiția imanentă" (Rom. lit., 2004, nr. 15, 12/4);

• „Steaua nu a depus decât *atât efort* cât avea nevoie ca să câştige" (Adev., 2004, nr. 4449, 9/6).

La sintagmele de masculin plural, abandonul lui *-a* este mai rar, dar nu lipseşte cu desăvârşire:

• „Din componenţa unui guvern trebuie să facă parte *atâţi membri* câţi au comisarii Uniunii Europene" (Naţ., 2004, nr. 2415, 4/1).

La genitiv/dativ plural, absenţa lui *-a* ţine de normă (*atâţor* ani).

Iniţiativa abandonării lui *-a*, la adjectivul masculin/neutru *atât* (*atâţi*), aparţine limbii culte şi este o manifestare de hipercorectitudine. Ea a pornit dintr-o confuzie a unei particule invariabile, fără semnificaţie morfologică, cu o desinenţă pentru genul feminin (*-a*). Cele două forme funcţionează acum în variaţie liberă (*atâta timp/atât timp*). Nici una nu este mai corectă decât cealaltă. *Atâta* are avantajul tradiţiei şi al naturaleţii în exprimări ca „L-am aşteptat *atâta timp*!" sau „A trecut *atâta timp*!" *Atât* are un oarecare prestigiu al provenienţei (limba cultă). Dar şi limba cultă creează destule inovaţii inutile, derutante.

3. La graniţa dintre adjectivul pronominal şi adjectivul obişnuit, semnalăm prezenţa unui cuvânt necăjit. Este vorba de *atare*, utilizat în îmbinări ca *atare om*, *atare faptă*, *atare gest* etc. Gramaticile româneşti, lucrările lexicografice, manualele i-au rezevat un statut de cuvânt invariabil. Fiind un adjectiv terminat în *-e*, *atare* aspiră la un tratament nediscriminatoriu, solicitând drepturi egale cu *tare şi mare*, adjective cu două forme (*tare – tari*, *mare – mari*). Pe baza acestei analogii, uzul n-a mai aşteptat verdictul oficial:

• „Mă străduiesc chinuită să-mi păstrez *atari convingeri*" (Rom. lit., 2004, nr. 8, 24/3);

• „În *atari condiţii*, tatăl său a reuşit, în 1944, să-şi reia vechiul nume" (Naţ., 2004, nr. 2397, 9/2);

• „Numeroase ţări au tradiţie în *atari domenii*" (Rom. liberă, ed. Tr., 2003, nr. 4057, II/5);

- „În *atari împrejurări* nu au nici tată, nici mamă" (Rom. lit., 2004, nr. 48, 3/3);
- „Ce are România de făcut în *atari împrejurări*?" (Ziua, 2005, nr. 3365, 6/2);
- „S-au oprit la *atari produse* culturale izvorâte dintr-o ireproşabilă construcţie a imperfecţiunii şi a eşecului" (Rom. lit., 2005, nr. 33, 25/3).

Omonimia plural – genitiv/dativ singular, la genul feminin, funcţionează şi ea:

- „Am intrat cu cele trebuincioase *unei atari manevre* chirurgicale" (Ev. zilei, 2003, nr. 3591, 1/3);
- „Poate la conturarea *unei atari simpatii* a contribuit şi faptul că acest intelectual avea sânge latin ca şi mine" (Adev. Cj., 2004, nr. 4227, 5/2);
- „...a fi campionul *unei atari* înţelegeri" (Rom. lit., 2005, nr. 3, 2/5).

Noua ediţie a *Dicţionarului Ortografic, Ortoepic şi Morfologic al limbii române* (DOOM-2) a omologat această stare de fapt, evitând intervenţia CEDO şi alte complicaţii.

4. Sinonimia dintre *întreg* şi *tot* a condus la o adaptare de topică şi articulare a celui dintâi. Modelul *tot oraşul*, cu topică unică, existent şi la alte adjective pronominale (*acelaşi oraş, alt oraş, nici un oraş*), este acceptat şi de obedientul *întreg*, în virtutea amintitei sinonimii:

- „*Întreg guvernul*, în cap cu premierul, trebuie să conducă ţara având o umbră deasă de nesiguranţă deasupra capului, aruncată de zicerile prezidenţiale" (Gândul, 2005, nr. 84, 1/6).

Neobişnuită este nu atât topica, cât, mai ales, modul de articulare. În asemenea sintagme (adjectiv + substantiv), adjectivul poartă articolul: *frumosul oraş, întregul oraş*. În *Gramatica normativă* (1994) recomandam păstrarea modelului tradiţional (*întregul oraş*, nu *întreg oraşul*), argumentând că oricum „inovaţia" nu se va putea extinde la

genitiv-dativ (*întreg oraşului*). Realitatea lingvistică a infirmat între timp această previziune:

- „Tot mai însufleţit, de când se ştie model de virtute şi moralitate *al întreg tineretului marocan*, virtuozul magrebian şi-a făcut din nou numărul" (Adev. Cj., 2003, nr. 3892, 13/2);
- „Joi, Dinamo va juca nu doar pentru culorile clubului, ci pentru onoarea *întreg fotbalului* românesc" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4114, 1/1);
- „Certitudine rămâne şi faptul că *întreg podiumului* de la Paris îi sunt la îndemână aruncările de peste 70 m" (Adev. Cj., 2003, nr. 3893, 13/4);
- „Dedic această victorie echipei României şi *întreg handbalului românesc*" (Ziua, 2004, nr. 3197, 17/5).

În ciuda acestor atestări, ne menţinem părerea că, în situaţia lui *întreg*, articularea inversată „nu sună bine". Deocamdată.

5. Adjectivizarea locuţiunii adverbiale ***pur şi simplu*** este un alt fapt interesant apărut în perimetrul de care ne ocupăm aici. Cu sensul de „nimic altceva decât...", „numai şi numai", „nici mai mult, nici mai puţin decât...", această structură adverbială de provenienţă cultă a devenit foarte obişnuită în exprimarea românilor. Izolată prin perechea de virgule sau lăsată liberă pentru fluenţa enunţului, locuţiunea cu pricina colorează afectiv, tranşant, zicerile noastre de fiecare clipă: „Ce spui tu este, pur şi simplu, o prostie!", „Pur şi simplu nu-l mai salut!", „Asta-i obrăznicie, pur şi simplu!" Mai nou, îşi face loc o variantă adjectivală, cu acord în gen, număr şi caz:

- „După trei ani de guvernare PSD, *generozitatea, pură şi simplă*, nu mai este suficientă" (Rev. „22", 2003, nr. 721, 5/3);
- „E o cantitate inimaginabilă de *prostie pură şi simplă*" (Timpul-7, 2003, nr. 33 [654], 15/1);
- „Este ruptura din UDMR o *pură şi simplă diversiune*?" (Timpul-7, 2003, nr. 34 [655], 4/4);

- „În clipa aceea nu mai conta neverosimil de lunga așteptare, ci, *pură și simplă*, doar *bucuria*" (Rom. lit., 2004, nr. 35, 3/2);
- „Trebuie precizat că nu e vorba de *pure și simple satisfacții* bibliofile" (Adev. Cj., 2005, nr. 4400, 4/3);
- „În înspăimântătorii ani '50, problema nu era o viață mai bună, ci *pură și simplă* (și uneori imposibila) *supraviețuire*" (Jur. Naț., 2005, nr. 3625, 4/6);
- „...falsificatorii din naivitate, din *prostie pură și simplă* sau din surplus de *dăşteptăciune*" (Rom. lit., 2005, nr. 19, 12/3).

Nu este exclus ca adjectivizarea lui *pur și simplu* să fie tot o formă de hipercorectitudine, în stadiul inițial. Ea vine tot din partea unor oameni cultivați, care trăiesc însă cu frica dezacordului și care se sperie de o asociere ca „A fost *o glumă pur și simplu*", considerând că e mai sigură formula cu acord („A fost *o glumă pură și simplă*"). Soluția nu este foarte inspirată, pentru că oricare din variantele tradiționale („A fost *o simplă glumă*" sau „A fost, *pur și simplu, o glumă*") este mai potrivită. Această impresie este produsă, de altfel, de mai toate exemplele citate anterior.

6. Adjectivul-atribut cu regent multiplu se aliniază tot mai ferm la regula acordului gramatical. Tradițional, funcționa, în asemenea situații, acordul prin atracție, cu ultimul termen al regentului multiplu, regulă care nu este total abandonată nici astăzi:

- „A avea o contribuție în domeniul filologiei clasice presupune *o competență și un efort ieșit* din comun" (Rom. lit., 2003, nr. 46, 3/2).

Totuși, acordul la plural, într-un asemenea context, reprezintă o tendință evidentă în româna literară actuală, armonizându-se astfel logica enunțului cu gramaticalitatea acestuia:

- „Geo Dumitrescu avea *un respect și un devotament* pentru talent *nemaiîntâlnite* decât la cei mari" (Rom. lit., 2004, nr. 42, 8/4);

- „Țăranii au *o memorie și un spirit de observație grozave*" (Rom. lit., 2004, nr. 14, 12/2);
- „De *o sensibilitate și o competență extraordinare*, el era un adevărat director de autenticitate" (Rom. lit., 2004, nr. 42, 8/4).

Spre deosebire de adjectivul-nume predicativ sau adjectivul-element predicativ suplimentar, adjectivul-atribut nu mai are un verb (copulativ sau predicativ) între el și regentul nominal multiplu, de aceea alinierea atributului la regula acordului gramatical, la plural, este cea mai întârziată și se produce mai încet, în româna modernă. Ea reclamă efort, concentrare și nu este ușor de aplicat. Când regentul multiplu are componenți de genuri diferite, trebuie respectate și prioritățile de gen. În plus, alăturarea adjectivului, *la plural*, unui substantiv *la singular*, ca ultim constituent al regentului multiplu, creează o primă impresie de „dezacord", deși tocmai pluralul adjectivului, prin acordul cu „ansamblul", asigură gramaticalitatea totală.

Mai ales când substantivele sunt articulate definit, impresia amintită este și mai puternică. Faptul că, nici în acest caz, noua normă nu este părăsită reprezintă un lucru pozitiv:

- „Părea să știe întotdeauna măsura lucrurilor și să aplice mesajului său exact *tonalitatea și ponderea cuvenite*" (Rom. lit., 2004, nr. 42, 8/4);
- „...să posede *și competența, și expresivitatea presupuse* de un astfel de demers" (Rom. lit., 2004, nr. 43, 2/5).

Din păcate, pluralul adjectivului-atribut cu regent multiplu nu se poate generaliza, fiind refuzat de topica inversă (*o extraordinară sensibilitate și competență*), cât și de majoritatea adjectivelor pronominale (*sora și fratele meu*). Ceea ce nu înseamnă renunțarea la regula pluralului, acolo unde ea este posibilă, întrucât reprezintă un element de progres în sistemul morfosintactic românesc.

7. Exprimarea ideii de superlativ absolut prezintă câteva elemente de noutate care privesc în primul rând adjectivul, dar și adverbul sau substantivul. Este evidentă, de pildă, insistența cu care e promovat

super, ca morfem gramatical al superlativului absolut (egal cu *foarte*), în combinație cu adjective (*super bun*) și adverbe (*super bine*), dar și ca lexem independent, ca superlativ intrinsec:

- „Numai ploaia mocănească din ultimele zile a împiedicat ca și curtea liceului să arate *super bine*" (Rom. Mare, 2003, nr. 688, 4/1);
- „Fețe pe care le vedeam doar la televizor coborau din ecrane și veneau să-mi strângă mâna, mă întrebau de sănătate, îmi spuneau bancuri. *Super tare!*" (Ziua Cj., 2004, nr. 31, 2/1);
- „Am evoluat unde mi s-a cerut, e *super* dacă lumea e mulțumită de mine și am făcut-o pentru binele echipei" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4151, 5/2);
- „A părăsit apoi sediul însoțit de o blondă *super*" (Naț., 2004, nr. 2365, 6/3).

Ca prefixoid, *super-* are o existență mai veche în limba română, dar acum este reactualizat cu o vitalitate sporită. Prezintă avantajul că, pe lângă superlativul calității, augmentează, hiperbolizează dimensiunile cantitative (*superofertă*, *supermagazin*):

- „Ești foarte tânăr, ai succes și bani. Probabil ai o *superprietenă*, o *supercasă* și o *supermașină*" (Adev., 2005, nr. 4515, 6/2);
- „Mașini la superlativ: *Supermașini*" (Ziua, 2004, nr. 3176, 7/2);
- „Românii nu ar trebui să creadă că europarlamentarii sunt niște *superpoliticieni*" (Adev. Cj., 2004, nr. 4268, 1/1);
- „Ciuhandu critică dur *superoferta* de gogoși guvernamentale" (Naț., 2004, nr. 2397, 4/4);
- „Un nou număr al revistei *SuperRapid*" (Naț., 2004, nr. 2395, 12/2).

Utilizarea excesivă a lui *super* în anumite medii, ca lexem independent sau morfem detașat, autonom, a dus deja la o demonetizare a acestuia, adăugându-i conotații ironic-depreciative, chiar și când apare ca prefixoid. N-ar fi exclus ca, din această cauză, câștigător să iasă până la urmă concurentul său, *mega-*, care pare a deveni prefixoidul

preferat astăzi pentru imagini supradimensionate (*megaconcert, megaputere, megaalianță, megaorganizație*):

- „Poate cea mai înspăimântătoare perspectivă ar fi să avem un adevărat *megadezastru* într-un *megaoraş*" (Naț., 2005, nr. 2448, 2/3);
- „*Megastructuri*: Sears Powers" (Ziua, 2004, nr. 3176, 7/4);
- „Concurență acerbă pe posturile guvernamentale din sânul *megapartidului* pesedist" (Adev., 2004, nr. 4487, 1/1);
- „Forurile de conducere PSD + PUR au decis ieri, la Snagov, convocarea, sâmbătă, la Sala Palatului, *a unei megaşedințe* pentru lansarea cu mare pompă a candidaților PSD + PUR la Parlament" (Naț., 2004, nr. 2361, 6/2).

Fără îndoială că reactivarea lui *mega-*, *super-*, *hiper-* are legătură cu influența englezei americane, limbă obişnuită cu hiperbola comercială sau politică. Din aceeaşi sursă îl avem, mai nou, pe ***cool***, exponent intrinsec al superlativului exaltat, utilizat ca adjectiv sau adverb:

- „Cartea le arată acestora că sunt *cool* dacă citesc" (Cotid., 2004, nr. 259 [4034], 15/2);
- „Nu e *cool* să citeşti!" (Cotid., 2004, nr. 259 [4034], 15/2).

Din româna de cartier, presa preia şi înnobilează, încet, dar sigur, o modalitate destul de contagioasă de exprimare a ideii de superlativ, repetarea substantivului cu *de* intermediar:

- „Guşă s-a dovedit *un pesedist de pesedist*" (Ev. zilei, 2003, nr. 3471, 5/3);
- „Giovanni Becali, ce să mai spun, *jucător de jucător*!" (Pro Sp., 2003, nr. 2223, 4/2);
- „*Ofertă de ofertă*" (Adev. Cj., 2005, nr. 4319, 15/3);
- „*Români de români* şi la TVR – cu felicitări" (Rom. lit., 2004, nr. 49, 30/4).

Încet-încet, cu ghilimelele ironice, apoi fără ghilimele, noul-venit îşi face loc în lumea bună.

Probleme cu *unu* și *doi*

1. O problemă este utilizarea capului de serie (***unu/una***) în sintagma pronominală *eu unul/una*. Examinând continuarea ascendentă a îmbinării (*noi doi, noi trei* etc.), constatăm că funcția semantică a numeralului *unu* este diferită de cea a lui *doi, trei, patru* etc. Acestea din urmă (*doi, trei* etc.) aduc determinări cantitative exacte unei pluralități parțial nedefinite a pronumelui personal. *Noi*, de exemplu, poate însemna *eu* + restul lumii; *noi doi* limitează strict pluralul la două persoane, dintre care una este, în mod obligatoriu, locutorul. Parțial, sintagmele de acest tip (*noi doi, noi trei, noi patru* etc.) se suprapun semantic cu numeralul colectiv (*amândoi, tustrei, câteșipatru* etc.), cu diferența includerii explicite a persoanei I sau a II-a când e vorba de îmbinările pronominale.

Singularul sintagmei (*eu unul/una*), pe lângă faptul că exclude aproape total persoanele II și III (*tu unul/una, el unul, ea una* nu se prea întâlnesc în uz), modifică și rolul semantic al numeralului. În locul unei informații de precizare cantitativă, matematică, inutilă în cazul lui *eu*, numeralul *unul/una* pare a realiza o delimitare de altă natură, care privește mai degrabă o atitudine a emițătorului față de cele enunțate. Această poziție poate avea cele mai diverse nuanțe, de la simbolicul cerc protector, preventiv, pentru „eul" prudent, modest sau concesiv, până la imaginarul zid trufaș și orgolios al individului agresiv și exclusivist. Faptul că îmbinarea *eu unul/una*, cu mare vechime în limba română, are o tot mai intensă circulație în exprimarea actuală e cam greu de explicat, dar poate fi pus în legătură cu agitația momentului sau cu anumite particularități ale firii noastre. Pentru discuția de aici, importante sunt însă alte aspecte, legate de ortografie, flexiune sau de punctuație, întrucât apar destule inconsecvențe și ezitări, după cum se va vedea în extrasele următoare:

- „*Eu unul,* am început să mă tem" (Ev. zilei, 2003, nr. 518, 1/3);
- „*Eu una* nu am curaj, pentru că mă pot trezi cu o ușă în nas" (Timpul-7, 2003, nr. 33 [654], 10/2);
- „*Eu una,* nu vreau bărbat perfect, fiindcă nici eu nu sunt fără cusur" (Naț., 2003, nr. 1190, 13/4);

- „Am început cu stângul campionatul, iar *eu, unul* nu m-am simțit în largul meu" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4114, 7/3);
- „Dacă ei vor să înceapă așa campionatul, *eu, unul* voi fi de partea lor" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4109, 6/4);
- „*Eu, una,* am ajuns la concluzia că sunt puțin nebună" (Naț., 2003, nr. 1990, 9/4);
- „*Eu, unul,* am votat pentru Constituția modificată" (Rom. lit., 2003, nr. 43, 31/4);
- „*Eu, unul,* nu vreau să le mai văd în fața ochilor!" (Adev., 2003, nr. 4077, 2/6);
- „*Eu, unul,* știu ce trebuie făcut!" (Rom. Mare, 2003, nr. 679, 13/3);
- „*Eu, unul,* nu concep asta!" (Naț., 2003, nr. 1990, 9/5);
- „*Eu, unul,* le-aș da magistraților și politicienilor pedeapsa maximă" (Rom. Mare, 2003, nr. 675, 13/1);
- „*Eu unul* primesc publicații în idiș" (Adev., 2003, nr. 4093, 4/2);
- „*Eu unul,* ca simplu ziarist, cetățean român preocupat de viitorul țării, aș fi foarte interesat" (Ziua, 2005, nr. 3396, 6/6).

Un prim aspect interesant al îmbinării, în varianta masculină, îl reprezintă apariția constantă, fără excepție, a articolului *-l*. Faptul poate fi interpretat ca deviere de la sistem, întrucât *-l* este un formant al *pronumelui nehotărât*, având tocmai rolul de a distinge numeralul de pronumele omonim (*Unul* vine, *altul* pleacă – pronume; *Unu* vine, *doi* pleacă – numeral). Tradiția ortografică a acestei „excepții" este însă atât de puternică și de generalizată, încât nu ne rămâne decât să luăm act de existența ei și să o respectăm.

Cu totul altfel stau lucrurile în zona punctuației, a virgulei. Utilizarea perechii de virgule (*eu, unul,*) sugerează interpretarea numeralului ca o apoziție izolată; veritabilă. Analogia cu *noi doi, noi trei* etc., pe care o invocă cei care exclud perechea de virgule, are în vedere o altă nuanță a raportului sintactic, care ni se pare mai potrivită în cazul de față. Există, cum s-a văzut, și varianta cu o singură virgulă

(*eu, unul*), care, din capul locului, trebuie respinsă, întrucât nu este justificată de nici o opțiune logică de interpretare.

În ceea ce privește declinarea, singurul caz cu probleme este dativul. Moș Ion Roată – în versiunea lui Ion Creangă – spune cam așa: „Să dea Domnul, cucoane, să fie altfel, că *mie unuia* nu mi-a părea rău". Noi, cei de astăzi, încurcându-ne în virgule, ne oprim cu flexiunea cazuală la primul constituent al grupului:

- „*Mie, unul,* îmi pare rău de rateul Dracula Park" (Ev. zilei, 2003, nr. 3402, 1/2);
- „Domnule, *mie unul* însul ăsta mi se pare un mare dobitoc" (Timpul-7, 2003, nr. 35 [656], 13/2);
- „E mult să spun că Basarabia nu există? Există Moldova. Și *mie una* mi se pare un semn de normalitate" (Dilema V., 2004, nr. 38, 8/3);
- „*Mie una îmi* este greu să pricep cum de a ajuns prostirea arma preferată a unei femei inteligente" (Gândul, 2005, nr. 95, 7/2).

Deocamdată, regula lui Moș Ion Roată nu e abrogată și e bine să o avem în vedere. Și ar mai fi de observat că *eu unul/una*, pe linia aceluiași joc nominativ-dativ, ne duce de multe ori în ispită, adică spre anacolut:

- „*Eu unul,* aflând despre ce se petrece în fotbal, *îmi* este indiferent cine joacă și, mai ales, cine câștigă" (Adev., 2003, nr. 4037, 14/3);
- „*Eu una,* tocmai datorită caracterului meu mai ezitant, când e să decid într-o problemă complicată, *îmi* trebuie timp" (Naț., 2003, nr. 2014, 8/2).

2. Destule dificultăți creează *unu* atunci când face parte din structura unui numeral compus: *douăzeci și unu, treizeci și unu* etc. În combinația cu un *substantiv neutru la plural,* alegerea între *unu* și *una* se complică din cauza ambivalenței formale a acestui gen: la singular, ca masculinul, la plural, ca femininul. Substantivul prezent în enunț, fiind la plural, marcat desinențial ca femininele, favorizează alegerea lui *una*: *douăzeci și una de documente, de minute* etc. Nici neutrele în

-uri nu fac mai puține victime: *douăzeci și una de goluri, patruzeci și una de tablouri, treizeci și una de cazuri* etc. Recunoscând că acest acord în gen nu este foarte simplu și că el reclamă o anumită concentrare în exprimare, un efort suplimentar, considerăm că ideea unor „indulgențe" nu este oportună aici.

3. Numeralul ***doi/două*** ne oferă, mai nou, o mare și rușinoasă surpriză. Este vorba de utilizarea adjectivală a numeralelor compuse cu *doi/două*, fără a ține cont de regula acordului în gen: *doisprezece mii*; subliniem că acordul în gen este obligatoriu și de la *19* în sus, confirmând aspectul unitar al acestei părți de vorbire, ca valoare morfologică și funcție sintactică: *douăzeci și două de persoane* (în exprimarea agramată: *douăzeci și doi de persoane*). La un popor cu un acut simț al genului, care n-ar accepta, în ruptul capului, un dezacord ca *mulți persoane*, proliferarea unor formulări ca *doisprezece persoane, doisprezece mii* etc. este de neînțeles:

- „Astfel, Faur Isaia a depus *doisprezece contestații*, câte una pentru fiecare candidat la Președinție validat de BEC" (Nat., 2004, nr. 2390, 4/3).

Chiar și în gura unor precupețe de la tarabă sau a unor vânzătoare din magazin, această „deviere" sună scandalos. A o identifica însă și în exprimarea unor vorbitori instruiți, preocupați, în general, de norma lingvistică, este și mai grav. Ce poate fi mai năucitor decât să auzi un înalt demnitar al statului sau un important om politic, abia revenit de la Bruxelles, anunțând poporul român că, după intrarea în UE, ar putea deveni, pe o perioadă de câțiva ani, beneficiarul unei sume de „aproape *doisprezece* miliarde euro"?!!

4. Alte oscilații ale lui *doi/două*, de data aceasta mai „normale", apar când acest numeral, utilizat singur sau în structuri complexe, indică ora sau date calendaristice. Subliniem apăsat că, în asemenea contexte, numeralul nu mai are valoare adjectivală, ci substantivală, iar acordul în gen nu mai poate fi susținut în virtutea unui principiu gramatical. De aceea, avem *ora unu, ora douăzeci și unu*, în care numeralul, având doar funcție de identificare, neglijează femininul lui

ora. La *doi/două* şi compusele lor, s-a impus însă forma de feminin: *ora două, ora douăsprezece, ora douăzeci şi două*. Regional, se foloseşte şi masculinul (*ora doi, doisprezece*), fără a avea girul normatorilor. Adevărul este că acest comportament diferit (*ora unu* vs. *ora două*) ţine deocamdată de o realitate lingvistică solidă şi este greu de schimbat. Dacă, într-o perspectivă deocamdată imprevizibilă, se va ajunge la uniformizarea cu masculinul generalizat, primul pas îl va face, se pare, *doisprezece* (*ora doisprezece*).

În privinţa datelor calendaristice, perechile *unu – doi, douăzeci şi unu – douăzeci şi doi, unsprezece – doisprezece* se vor generaliza mult mai repede. Uniformizarea tratamentului este vizibilă deja în uz; ea mai trebuie să fie doar omologată de lucrările normative: *doi decembrie, doisprezece decembrie, douăzeci şi doi decembrie* („Cine-a tras în noi/După *douăjdoi*?").

Al şi fraţii săi (*a, ai, ale, alor*)

1. Unul din testele concludente de stăpânire a limbii române este, în continuare, acordul corect al acestui cuvânt scurt, a cărui morfologie depinde întotdeauna de alţi termeni. Indiferent de valoarea sa (substitut, dublant, morfem cazual), el se subordonează formal altui component al enunţului care, de multe ori, este greu de identificat, din cauza distanţei sau a complexităţii unor structuri implicate. Se mai adaugă, desigur, factori de natură individuală: absenţa unei bune competenţe lingvistice sau deprinderea, formată pe baza graiului local, de a folosi un *a* invariabil, pentru toate ipostazele. Aproape două treimi dintre români (ardeleni, moldoveni) au în româna „de acasă" această obişnuinţă, pe care şcoala o modifică destul de greu şi nu întotdeauna cu deplin succes. Aceasta explică, pe de o parte, abundenţa erorilor cu *al* etc. şi, pe de altă parte, relativa toleranţă a „receptorului", inclusiv a corectorului, din păcate. Ne oprim aici doar la câteva tipuri de abateri, cele care apar şi în exprimarea oamenilor instruiţi, cu respect pentru limba normată, dar care nu aleg întotdeauna soluţia cea mai bună, din grabă, superficialitate sau din motivele arătate anterior.

2. Antecedentul, termenul-reper pentru *al* etc., face parte dintr-o sintagmă cu structura *substantiv + de + substantiv* (*gradul de cunoaştere, modul de întrebuinţare, echipa de experţi* etc.). Când ambele substantive au acelaşi gen şi acelaşi număr, acordul lui *al* este uşor de făcut: *corpul de control al* primului-ministru, *garda de protecţie* a mediului. De asemenea, când structura amintită este (aproape) lexicalizată, adică este percepută ca (un fel de) substantiv compus, vorbitorii se descurcă bine: *buletinul de identitate* al soţiei. Din păcate, multe sintagme substantivale cu *de* solicită „pauză de gândire" înainte de acordul lui *al*, pentru că o alegere „neinspirată", pe lângă gramaticalitatea îndoielnică a exprimării, poate crea confuzie şi uneori deturnează sensul enunţului:

- „Aceşti doi oameni, Vlad Russo şi Vlad Zografi, erau ideali pentru a alcătui *echipa de traducători* a lui Ionesco" (Rev. „22", 2003, nr. 721, 12/1).

Cei doi nu formau *echipa* lui Eugen Ionesco, ci erau *traducătorii* acestuia, fapt care ar fi fost clarificat prin acordul cu al doilea substantiv: *ai*.

- „Au fost egalaţi până la urmă, plătind astfel stupid *încercările de ridiculizare ale* adversarilor" (Adev. Cj., 2003, nr. 3876, 1/1).

Intenţia era de a condamna pentru superficialitate „echipa noastră", dar utilizarea lui *ale* (în loc de *a*) inversează sensul acuzaţiilor.

- „S-a discutat în legătură cu monumentul şi cu *dificultăţile de amplasare ale* acestuia" (Timpul-7, 2003, nr. 43 [664], 14/1).

Fiind vorba de *amplasarea* monumentului, nu de *dificultăţile* acestuia, alegerea lui *a* era cea potrivită.

- „Trece *termenul de restituire* al banilor şi îşi pierde casa în favoarea celui care a luat împrumutul" (Cr. Rom., 2003, nr. 3235, 4/7).

Asocierea logică este *restituirea banilor* (nu *termenul banilor*), de aceea forma corectă era *a*: *termenul de restituire a banilor*.

3. Antecedentul/reperul lui *al* etc. face parte dintr-o structură coordonată. Neglijarea („uitarea") acestui antecedent, prezent doar la primul component al coordonării, favorizează apariția lui *a* invariabil, cel „de acasă":

- „Cu *sprijinul* Inspectoratului Școlar și *a* unor organizații de tineret din aceste județe..." (Adev. Cj., 2003, nr. 4081, 15/1);
- „În România se poartă *mitul* candidatului etern, *a* președintelui etern, *a* partidului etern" (Naț., 2003, nr. 2035, 1/4);
- „O lume care prin *intermediul* reclamelor și *a* propagandei ne solicită în permanență adeziunea" (Cotid., 2004, nr. 259 [4034], 17/2).

O ciudățenie (doar aparentă) este existența, în asemenea structuri coordonate, *a unei prepoziții* ca reper pentru *al* etc. Este vorba de prepozițiile cu regim genitival și locuțiunile corespunzătoare (*în jurul, în fața, contra, de-a lungul, de-a latul, în dreptul* etc.). Insolitul acordului cu prepoziția este doar parțial, având în vedere că multe prepoziții și locuțiuni au în structura lor un fost substantiv (*în fața, în urma, în + potriva, în dreptul* etc.), iar celelalte (*contra* etc.) îl „dirijează" pe *al* prin analogie (ca și pe *meu, tău* etc.). Greșeala „uitării" reperului prepozițional se produce mai ales când prepoziția (prin articolul încorporat) are formă de masculin/neutru:

- „*În jurul* acestui dosar și *a* cadrelor care l-áu instrumentat au fost mobilizate adevărate scenarii" (Adev. Cj., 2005, nr. 4325, 4/3);
- „Atleta s-a oprit *în dreptul* tribunei oficiale și *a* locului unde era plasată mica noastră galerie" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4152, 8/2).

4. Asocierea *al* + *care* amplifică dificultățile, solicitând concentrare maximă, întrucât este vorba de un acord dublu, încrucișat. De cele mai multe ori, cel sacrificat este acordul lui *al*:

- „E regretabil că o instituție de prestigiul ADL din SUA se bazează pe *indivizi a căror calități umane* și intelectuale sunt atât de dubioase" (Rom. lit., 2003, nr. 51/52, 21/4);
- „...o serie de *declarații a căror autori* rămân necunoscuți" (Ev. zilei, 2003, nr. 3591, 8/4);
- „*medicul al cărui pasiune* este limpede determinată de studiul constant și experiența dobândită" (Adev. Cj., 2004, nr. 3999, 14/3).

Bineînțeles, dezacordul nu ocolește nici relativul *care*:

- „*Atentatorul, a cărei identitate* a rămas deocamdată necunoscută, a avut grenada în dreptul unei mese unde se aflau patru persoane" (Cr. Rom., 2003, nr. 3332, 1/2).

Nu de puține ori, este sacrificat acordul ambilor „asociați":

- „Protestul a durat o oră și jumătate și a fost organizat de *Uniunea Vatra Românească a căror membri* au adus în piață o remorcă" (Adev. Cj., 2004, nr. 4003, 16/2).

5. Un aspect pozitiv, atestat destul de frecvent în ultimul timp, îl reprezintă acordul la plural (*ai*, *ale*), când antecedentul/reperul este multiplu:

- „Singura posibilitate a României de a încheia negocierile sunt *voința* și *decizia* politică *ale* Europei" (Adev., 2004, nr. 4489, 1/1);
- „Strămoșii noștri au avut *un alfabet și o scriere ale* lor" (Rom. Mare, 2003, nr. 688, 6/1).

Acest acord de gramaticalitate maximă, dublat de cel al relativului *care*, reprezintă un adevărat exercițiu de virtuozitate lingvistică:

- „Versiunea românească este semnată de *Antoaneta Ralian, ale cărei hărnicie, răbdare și calitate* a traducerii nu încetează să ne stârnească admirația" (Rom. lit., 2003, nr. 48, 28/1);
- „Pentru că acum vorbim pur și simplu despre *un conflict* deschis, *ale cărui desfășurare și deznodământ* vor avea

efecte importante asupra vieții politice românești" (Ziua, 2005, nr. 3435, 1/1).

Articulări ciudate

1. Este tot mai frecvent atestată articularea nedefinită a pronumelui *altul*:

- „Românii ar fi avut mare nevoie de un act din partea Ministerului italian al Sănătății și de *un altul* din partea ordinului local al infirmierilor" (Adev., 2003, nr. 4067, 7/6);
- „Guvernul, medic-călău, zice nu, nu se mai dă Egilok (medicament – n.n., G.G.), ci *un altul*, cel mai ieftin" (Adev. Cj., 2003, nr. 3828, 15/12);
- „Trei jandarmi au fost dați afară din M.I. și *un altul* a fost sancționat" (Timpul-7, 2003, nr. 30 [651], 8/1);
- „Atâta timp cât veți exista, va mai exista o șansă pentru România, afirma *un altul*" (Ev. zilei, 2005, nr. 4039, 5/6).

Exemplele citate până aici cuprind numai forma de masculin a pronumelui nehotărât, dar în aceeași măsură se înregistrează apariții ale variantei feminine *o alta*:

- „Mai apare o persoană care citește horoscopul și *o alta* care aduce știri mondene" (Naț., 2003, nr. 1953, 12/3);
- „Pe lângă problema galeriilor, a apărut și *o alta*: cea a macaralei" (Adev., 2003, nr. 4049, 2/2);
- „PD va pierde o parte din electorat în favoarea PSD și *o alta*, în favoarea PNL" (Adev. Cj., 2003, nr. 3869, 16/3);
- „O revistă curta un anumit număr de scriitori, *o alta*, alt grup" (Timpul-7, 2003, nr. 29 [650], 15/2).

Ciudățenia acestei articulări constă în faptul că ea nu are efectul obișnuit, adică substantivizarea pronumelui, așa cum se întâmplă în alte cazuri (*un eu poetic*, *un nimic neglijabil*, *un tot armonios* etc.). Explicația excepției trebuie să aibă în vedere faptul că pronumele

nehotărât *altul/alta*, în varianta sa adjectivală (*alt/altă*), este singurul acceptat într-un context diagnostic al adjectivelor propriu-zise: *un alt creştin*, exact ca *un bun creştin*, *un fals creştin*. Celelalte adjective pronominale sunt refuzate de contextul menţionat: * *un acest creştin* * *un celălalt creştin* * *un însuşi creştin* etc. Această analogie sintagmatică (adjectivul propriu-zis – adjectivul pronominal *alt/altă*) a putut facilita compatibilizarea lui *un/o* cu pronumele nehotărât *unul/alta*. Din acest punct, similitudinea dispare: adjectivul propriu-zis poate fi articulat definit sau nedefinit (*leneşul – un leneş*; *falsul – un fals*) şi, utilizat singur, este substantivizat. La adjectivul pronominal, cele două feluri de articulare se produc concomitent (*un altul/o alta*), iar efectele sunt diferite. Articolul hotărât (*-ul*, *-a*) este un formant obligatoriu al pronumelui, având şi rolul de a distinge forma pronominală de cea adjectivală (*alt/altul*, *altă/alta*) şi cam atât. Întrebarea este însă ce rol are *un/o*, de vreme ce *altul/alta* nu-şi schimbă clasa lexico-gramaticală în prezenţa sa, prezenţă care, de altfel, este facultativă. Într-adevăr, construcţiile lui *altul/alta*, cu şi fără *un/o*, funcţionează paralel, în variaţie liberă, pe aceeaşi pagină de ziar, uneori la acelaşi autor:

- „Un om a murit; *altul* este în stare gravă" (Adev., 2003, nr. 4083, 3/2-3, titlu);
- „În urma impactului, o persoană a murit pe loc, *o alta* în ambulanţă" (Adev., 2003, nr. 4093, 12/4).

Avem de-a face cu un moft lingvistic gratuit? Se pare că nu. Unii vorbitori ai limbii culte fac deosebirea între *altul/alta*, cu trimitere la un referent concret, adăugat/opus celui exprimat de antecedent (tipul A), şi *altul/alta* focalizat doar pe ideea de diferenţă (tipul B):

A. „Monica Bârlădeanu are un frate pompier şi *un altul* balerin" (Naţ., 2003, nr. 1910, 12/3-4, titlu);

B. „Scopul urmărit de Marcello Lippi a fost *altul*" (= „diferit") (Gaz. Sport., 2003, nr. 4109, 11/2);

- „Necazul este *altul*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3868, 16/3);
- „Cu toate astea, pentru diplomaţia românească, problema este *alta*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3867, 3/5).

Pentru modelul A se simte nevoia unei individualizări suplimentare prin *un/o*, poate tocmai pentru a-l distinge de tipul B, cu o semantică mai mult adjectivală.

Din punct de vedere cronologic, *un alt frate* l-a precedat, categoric, pe *un altul*. În ambele variante însă, formularea cu *un* (o) reprezintă o inovație a limbii culte. Româna populară preferă și astăzi exprimarea nearticulată:

Aici am un frate, acolo am *alt frate*.

Aici am un frate, acolo am *altul*.

Regula „dublei articulări" a pronumelui *altul/alta* nu este încă bine fixată, de aceea nu ne putem aștepta prea curând la consecvență în aplicarea ei. E nevoie de timp pentru rafinarea ei înainte de a se impune definitiv ca marcă a limbii literare. O ultimă constatare se referă la delimitarea precisă a zonei de aplicare: numai la singular, iar în interiorul acestui număr doar la cazurile nominativ și acuzativ: un *altul/o alta, pe un altul/pe o alta* (nu * *nişte alții/altele*, * *unui altuia, unei alteia*).

2. Modelul ***un altul/o alta*** se întâlnește și la numeralul ordinal. Și aici punctul de plecare a fost grupul substantival, în care numeralul ordinal e subordonat adjectival, plasat între *un/o* și regent:

- „A aprobat ca trei deputați PSD să poată exercita *o a doua funcție*" (Adev., 2003, nr. 4049, 2/2);
- „Constituția nu permite *un al treilea* mandat";
- „Această împrejurare a făcut ca, paradoxal, «agentul capitalist» local să impună *o a doua şerbie*" (Timpul-7, 2003, nr. 35 [656], 8/3).

De aici și până la articularea nedefinită a numeralului cardinal, în varianta nonadjectivală, nu a mai fost decât un pas:

- „Doi soldați americani au fost prinși și *un al treilea* rănit" (Adev., 2003, nr. 4062, 13/3);
- „Valeriu Râpeanu republică la Editura Eminescu patru volume simultan, însoțite de *un al cincilea*, de note" (Rom. lit., 2004, nr. 41, 12/5);

- „Societatea are o linie tehnologică în funcțiune, iar *o a doua* este în curs de montare" (Adev. Cj., 2005, nr. 4321, 1/2);
- „Suntem toți alături de voi, cu gândul și cu sufletul, susține *un al treilea*" (Ev. zilei, 2005, nr. 4039, 5/6).

Subliniem că, nici la numeralul ordinal articularea nedefinită nu produce schimbarea clasei lexico-gramaticale: *al doilea*, *un al doilea* – ambele sunt numerale, spre deosebire de *un unsprezece victorios*, de pildă, unde numeralul devine substantiv (= „echipă"). Procedeul articulării nedefinite a numeralului ordinal are aceleași caracteristici ca la *altul/alta*: e de origine cultă, e facultativ, nu are încă reguli bine fixate. Deosebită pare a fi funcția semantică a articulării: „Trecuse primul război mondial, iar *al doilea* nu se anunța încă". Cu articol, primește o nuanță nedefinită: „Trecuse primul război mondial, iar *un al doilea* nu se anunța încă".

3. O ciudățenie, negativă de data aceasta, vizează locul lui *un/o* în anumite structuri sintactice, cum ar fi cea dintr-o arhicunoscută reclamă: „Mai curat și mai ușor cu *așa un ajutor*". Este atât de neromânească topica sintagmei *așa un ajutor*, încât te întrebi cum se face că nu a deranjat pe nimeni dintre cei care au lansat la TV și la radio acest slogan publicitar. Schema de organizare a îmbinării *adjectiv + substantiv*, cu articulare nedefinită, plasează articolul în fața grupului: *un + așa ajutor*, exact ca *un + mare ajutor*. La fel se întâmplă în sintagmele feminine:

- „Nu a fost de mult timp *o așa bucurie* în sala Dinamo" (Pro Sp., 2003, nr. 62, 10/4).

Din păcate, la modă a ajuns acum tocmai formularea greșită, popularizată atât de posturile de radio și TV, cât și de presa scrisă:

- „Dacă liderul de la Kremlin a dat *așa un ordin*, înseamnă că este foarte puțin probabil să plouă la parada ce se va organiza săptămâna viitoare" (Nat., 2003, nr. 1907, 2/1);
- „Poți să te superi pe niște politicieni care îi oferă gratis *așa un desert*?" (Adev., 2003, nr. 4069, 4/6);

- „*Așa un succes*, d-le Iliescu, înseamnă tâlhărirea patrimoniului" (Rom. Mare, 2003, nr. 677, 4/2);
- „Nu știm însă care este rostul și cum au putut penetra cei doi maimuțoi *așa o companie* selectă" (Nat., 2003, nr. 1917, 6/4);
- „*Așa o întâlnire* este «Breviar pentru păstrarea clipelor», dialogul lui Al. Paleologu cu Filip-Lucian Iorga" (Rom. lit., 2005, nr. 25, 10/1).

Celelalte adjective demonstrative de calificare (*atare, asemenea,* locuțiunea *astfel de*) nu sunt implicate în aceste ciudățenii, încadrându-se constant în regula combinatorie menționată la început: *un atare succes, un asemenea rezultat, un astfel de răspuns* etc. Să fie oare excepția cu *așa* un calc structural după modelul englezesc *such a man, such a boy* etc.? Se pare că apariția „inovației" s-a produs înainte de „invazia" anglicismelor. În acest caz, rămâne de văzut dacă în comportamentul atipic al adjectivului *așa* nu este implicată cumva natura adverbială a acestui cuvânt. Ca adverb, el are într-adevăr o topică mai liberă. Nu trebuie exclusă nici asocierea celor două cauze, mai ales în explicarea frecvenței din ultima perioadă a acestei devieri de la topica normală.

România – circumstanțialul de excepție al mapamondului

1. *Gramatica* Academiei, dar și tratatele de autor consemnează existența în limba română a unui „circumstanțial de excepție". Poate mai inspirată ar fi denumirea de „circumstanțial *al excepției*", dat fiind că „de excepție" a devenit o expresie echivalentă cu „valoros, excepțional". Or, acest circumstanțial nu este considerat chiar atât de „valoros", de vreme ce nu a fost introdus în manualele gimnaziale alături de suratele sale care indică locul, timpul sau modul. În consecință, sub aspect teoretic este puțin cunoscut, deși în practica exprimării nu este deloc neglijat sau ocolit.

Mecanismul logico-sintactic de realizare a acestui circumstanțial este sugerat de nume: undeva în enunț apare un termen care exprimă totalitatea (generalitatea, regula), după care răsare și... o excepție, ceva mai încolo. Tocmai de aceea, din structura-tip face parte în primul rând un cuvânt totalitar pozitiv (*toți, oricine, oricare, oriunde, oricând, oricum* etc.) sau negativ (*nimeni, niciunul, nimic, nicăieri, niciodată, nicicum* etc.), ca termen de referință, corelativ. Se înțelege, excepția este cu semn invers, adică negativă când reperul totalitar și verbul au valoare pozitivă (*Toți au venit, în afară de tine*) și pozitivă când cele două sunt negative (*Nimeni n-a venit, în afară de tine*). Altfel spus, acest circumstanțial este un fel de Gică-contra, în opoziție eternă cu... restul lumii.

2. Răsfoind presa actuală, mai ales în campaniile electorale, dar și în perioadele mai liniștite, impresia cititorului (ascultătorului, la radio sau tv.) este că România a fost predestinată acestei specii de circumstanțial și că există o opoziție netă între ceea ce se întâmplă la noi și lucrurile care se petrec în partea neromânească a mapamondului:

- „*Nicăieri în lume, cu excepția sistemului politic românesc*, nu poți să fii, în același timp, și lider sindical, și parlamentar al puterii" (Ev. zilei, 2003, nr. 3402, 15/2);

- „*În orice țară, afară de România*, o asemenea practică e aspru pedepsită de lege" (Timpul-7, 2003, nr. 24 [645], 6/4).

Este atât de bine fixat acest „statut sintactic" al României (și al românilor), încât nici nu mai are nevoie de o exprimare concretă. Ajunge să fie menționată partea întâi a construcției (regula), cealaltă (excepția) se subînțelege:

- „*Pretutindeni în lume* Opoziția politică este ocrotită, nu lovită, amenințată" (Rom. Mare, 2003, nr. 680, 12/1);
- „*În orice țară civilizată*, după un asemenea eșec, se întâmplă demisii, domnule!" (Pro Sp., 2003, nr. 1934, 12/4);
- „*Nicăieri în lumea civilizată* nu este sfidat Parlamentul de către Guvern" (Rom. Mare, 2003, nr. 673, 12/1);
- „Așa se face *peste tot în lume*" (Rom. liberă, 2003, nr. 4043, 2/7);
- „*În nicio țară europeană* organizarea internă a unei universități nu este obiect de tranzacții politice" (Adev. Cj., 2003, nr. 3894, 16/3);
- „*Nicăieri în lume* nu există posibilitatea ca niște miniștri și parlamentari ai puterii să fie plasați în funcții în cadrul Curții Constituționale" (Ziua, 2005, nr. 3375, 1/4);
- „*În orice țară civilizată*, președintele și candidații la președinție fac examene medicale ale căror rezultate sunt făcute publice" (Adev. Cj., 2004, nr. 4230, 16/2);
- „*În orice stat constituțional*, această poveste cu Stolojan bântuind pe culoarele Guvernului și ale sediului central al PNL ar fi iscat un uriaș scandal" (Ziua, 2005, nr. 3386, 1/3);
- „*Oriunde în lume, statul* se implică în realizarea acestor proiecte" (Ev. zilei, 2003, nr. 3458, 20/2).

Interogația retorică, cu aceeași excepție subînțeleasă, nu putea fi neglijată, ca procedeu stilistic de potențare a acestei opoziții între România și restul lumii:

- „*În ce țară din lume* se mai întâmplă ca niște salariați ai unui post TV să imprime, ei, direcția unei anchete penale, în caz de omor?" (Rom. Mare, 2003, nr. 685, 3/2);

- „Mai există *undeva în lumea civilizată* un mod mai scandalos de a te răzbuna pe trecut, fără a-ţi fi clar ce-ţi rezervă viitorul?" (Timpul-7, 2003, nr. 25 [646], 1/1).

Dincolo de tiparul sintactic al unui circumstanţial specializat, ideea României ca „excepţie universală" cunoaşte şi alte forme de exprimare. Cea mai tranşantă este utilizarea adjectivului care indică explicit unicitatea (singur), bineînţeles în combinaţie cu substantivul *ţară*:

- „Suntem *singura ţară* în care cultele şi cultura sunt administrate împreună" (Adev., 2003, nr. 4075, 4/4);
- „România a rămas *singura ţară* europeană unde Holocaustul este subiect de dispută politică" (Adev. Cj., 2003, nr. 3868, 4/1);
- „România e *singura ţară* din lume care îşi lichidează Ministerul Turismului la începutul sezonului turistic estival" (Rom. Mare, 2003, nr. 676, 12/2);
- „Eram *singura ţară* din lume unde Parlamentul putea infirma deciziile Curţii Constituţionale" (Ziua, 2005, nr. 3375, 1/3).

3. *Mitul excepţiei*, cu referire la România şi români, este o prezenţă mai veche în discursul nostru public, dar în ultima jumătate de secol el a avut o evoluţie ciudată. În perioada dictaturii comuniste predomina *mitul excepţiei pozitive*, susţinut pe un ton patetic, patriotard, hiperbolizant şi, în consecinţă, neconvingător, iar uneori ridicol. După revoluţie, în prim-plan este *excepţia negativă*, după cum s-a văzut în toate citatele prezentate: atâtea lucruri bune se petrec în lume („în lumea civilizată", „în orice ţară", „în orice stat constituţional", „oriunde", „peste tot", „în Europa"), cu excepţia României, şi atâtea lucruri rele sunt evitate cu înţelepciune de toţi, cu aceeaşi excepţie. În această viziune catastrofică, România este sau „pe primul loc în lume", sau „pe ultimul loc în lume", fireşte, la rele – primii, la bune – ultimii. Când aceste clasamente sunt rezultatul unor cercetări serioase, făcute de instituţii naţionale sau internaţionale specializate, ele trebuie luate în serios. Dar nu despre aşa ceva este vorba în cele mai multe din textele care ilustrează această retorică radicală, absolutizantă, a

excepției negative. Mai degrabă putem spune că avem de-a face cu un clișeu stilistic obsesiv, care a devenit caraghios prin abuz și prin utilizarea ca fals argument în cele mai banale contexte:

- „Sunt *singurul medic* din România și *poate din Europa* care are un cabinet medical într-un WC" (Naț., 2003, nr. 1918, 1/4).

Afirmația de mai sus este la fel de „riguros" documentată ca cele care încep cu „nicăieri/peste tot în lume". Cu un plus, de data aceasta, pentru autor, care este mai prudent, introduce un „poate" („și poate din Europa"), știind că, în Europa, evidența cabinetelor medicale plasate în veceuri nu este încă bine pusă la punct.

Revenind la tonul serios, considerăm că ar fi o eroare să acordăm acestui fapt de limbă o importanță exagerată. Cei care popularizează mitul excepției negative nu sunt, toți, niște românoscepticiși nici nu pot induce la scară națională acest sentiment. Formula lingvistică adoptată de ei se întâlnește cu cea paremiologică: „ca la noi, la nimeni", cu deosebirea că, prin exces, excepția negativă modernă frizează, tot mai mult, ridicolul.

Dacă ținem să evidențiem o adevărată excepție la români, aceasta nu este nici negativă, nici pozitivă, ci de-a dreptul supranaturală. Este vorba de acei români care vin în țară cu pașaport străin. Ei se numesc *români de pretutindeni*. Există și o instituție specializată, un „Departament al românilor de pretutindeni". Un *român de pretutindeni*, așa cum arată și denumirea, posedă *însușirea de excepție a ubicuității*. Aceasta nu e semnalată la alte popoare, fiind un apanaj al zeilor, singurii care pot fi, în același timp, în două sau mai multe locuri, adică *pretutindeni*.

Reversul trist al excepției este că pentru românii „de acasă" nu mai rămâne decât antonimul lui *pretutindeni*, adică *nicăieri*. Aceasta confirmă teoria domnului Octavian Paler despre „românii de nicăieri".

Capitolul VII

ANACOLUTURI, PLEONASME ȘI CACOFONII

Un anacolut rușinos

1. Anacolutul este o eroare de exprimare care trădează, de multe ori, pe lângă o precară educație lingvistică, un deficit de logică, o gândire superficială sau, în cel mai fericit caz, un stil neglijent. Concret, el se manifestă ca o ruptură în linia firească a enunțului, care începe după o anumită schemă logico-gramaticală, dar continuă după alt model. Iată un exemplu, ales dintre cele mai blânde și mai nevinovate:

• *„Eu, după ce mi-a insultat părinții, nu mi-a mai plăcut de el."*

Enunțul începe cu *eu*, după modelul *eu nu l-am mai iubit*, dar continuă după tiparul *mie nu mi-a mai plăcut*, rezultând varianta hibridă *eu nu mi-a mai plăcut de el.*

Anacolutul tipic pentru românul agramat îl reprezintă fraza cu fractura produsă în punctul relativului *care*:

• *„Apoi s-a ciocnit cu Dacia albastră, care eu nu eram acolo."*

Literatura noastră satirică abundă în asemenea „producții", pe linia Caragiale – Mușatescu, cu prelungire în actualitate. În ciuda acestor campanii, rezultatele nu sunt întru totul mulțumitoare, de vreme ce și în romăna literară de astăzi anacolutul relativului *care* se simte bine, chiar foarte bine. Este adevărat, se manifestă sub forma mai evoluată, dar tot rușinos rămâne, mai ales că apare în exprimarea scrisă a unor oameni instruiți și e utilizat cu o frecvență de-a dreptul îngrijorătoare. Iată-l:

• „Bulgaria este una din țările *care a exportat* armament în Irak". (Cr. Rom., 2003, nr. 3254, 5/6).

Fraza este o combinare nefericită a două variante sinonime:

A. „Una din țările care au exportat armament în Irak este Bulgaria";

B. „Bulgaria este o țară care a exportat armament în Irak".

Ideea, în esență, este aceeași („Bulgaria a exportat armament în Irak"), dar în A se exprimă prin includerea Bulgariei într-o pluralitate de subiecte similare, în timp ce în B se procedează direct, fără alte referiri. Luate separat, ambele formulări sunt corecte: și logic, și gramatical. Amestecarea lor a dat un hibrid inacceptabil: începe după modelul A (încadrare în *pluralitate*) și continuă după schema B (*singularitate*). Relativul *care* are un antecedent la *plural* (*țările*), dar predicatul lui este la *singular* (*a exportat*). Acest dezacord produs prin anacolut scapă, din păcate, multora, pentru că sunt furați de pregnanța singularului din regentă, subliniat de două ori: prin subiectul acesteia (*Bulgaria*) și prin numele predicativ al unicității (*una*). Mecanismul erorii poate explica producerea acestei rușinoase construcții (*țările care a exportat*), dar nu o poate scuza, pentru că, așa cum s-a văzut, ea sfidează și logica, și gramatica.

2. Esența mecanismului descris este următoarea:

unul/una (dintre/din) + *PLURAL — care* + *SINGULAR.*

Abundenta manifestare practică a acestei structuri poate fi ordonată cel mai bine după felul în care este reprezentat constituentul *PLURAL*, prin care e simbolizat antecedentul relativului *care*.

a) Antecedentul lui *care* este un substantiv la plural, articulat definit, fără determinări atributive:

• „Oligarh este de departe unul dintre *cuvintele care a dobândit* cea mai mare răspândire în Rusia anilor '90, fiind definitoriu pentru societatea rusă" (Ziua, 2003, nr. 2821, 2/1);

• „E unul dintre *criticii care*, pe urmele lui Vitru și Nicolae Moraru, *a compromis* toate subiectele pe care le-a abordat" (Rom. lit., 2003, nr. 44, 18/1);

• „Unul dintre *medicii care l-a tratat* pe dictatorul de la Bagdad afirmă că Saddam e foarte bolnav" (Naț., 2003, nr. 1994, 5/4);

• „Unul dintre *favoriții care și-a anunțat* intrarea în competiție este deputatul Ion Enisei" (Ev. zilei, 2003, nr. 3471, 9/6);

- „Mă simt onorată şi recunoscătoare întâmplării care a făcut ca viaţa mea să fi fost una dintre *vieţile care a evoluat* de la bun început sub influenţa lui" (Rom. lit., 2004, nr. 42, 8/4)..

Faptul că antecedentul este articulat definit, subliniind pluralitatea acestuia, coroborat cu plasarea lui în imediata apropiere a lui *care*, reprezintă circumstanţe agravante pentru „făptaş". În aceste condiţii, toleranţa „judecătorului" pentru singularul predicatului din atributivă se anulează total.

b) Antecedentul relativului este un substantiv la plural, cu determinări adjectivale:

- „Pe Mircea Lucescu îl consider drept unul dintre *cei mai buni tehnicieni care a antrenat* vreodată în Turcia" (Pro Sp., 2003, nr. 1921, 10/6-7);
- „România este una dintre *puţinele ţări europene care poate* să producă mai multă inovaţie ştiinţifică decât este dispusă să absoarbă piaţa internă" (Adev., 2004, nr. 4279, 1/1);
- „Oradea este unul dintre *puţinele oraşe mari care se poate* lăuda că nu i-a murit industria" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4114, 9/1);
- „Dumneavoastră sunteţi unul din *acei medici care şi face ce spune*?" (Ziua, 2005, nr. 3351, 18/7).

Atributele adjectivale, antepuse şi/sau postpuse, nu estompează pluralitatea substantivului-antecedent, ci, prin acord, repetă această informaţie, o accentuează, agravând eroarea singularului de la predicatul subordonatei. Ca observaţie subsidiară, notăm că dintre adjectivele care apar în aceste poziţii, preferate sunt cele care aduc informaţii cantitative, cel mai solicitat fiind *puţini/puţine*:

- „Mona Muscă este unul dintre *puţinele personaje politice care s-a implicat* în susţinerea fenomenului cultural şi a politicilor culturale" (Adev., 2004, nr. 4507, 4/3);
- „Dan C. Mihăilescu este unul dintre *puţinii scriitori* de astăzi *care*, plimbându-se pe străzile Bucureştiului, *are* în minte întreaga lui istorie" (Rom. lit., 2003, nr. 49, 6/2);

- „Unul dintre *puținiii oameni care a discutat* cu fotbalistul român este președintele Asociației Fotbaliștilor Profesioniști din Anglia, Gordon Taylor" (Indep., 2004, nr. 1086, 1/1);
- „A apărut și Lia Roberts, o româncă din America, una dintre *puținele doamne care*, pe vremea lui Ceaușescu, *s-a întâlnit* într-o parcare din Brașov cu un american bogat" (Ev. zilei, *apud* Naț., 2004, nr. 2134, 1/1).

Asocierea aceasta a exemplarului unic (*unul/una*) cu o pluralitate redusă (*puțini/puține*) e atestată și în varianta substantivală a lui *puțin*:

- „Tata a fost unul dintre *puținii care a prezis*, atunci, că vom sta sub comuniști 50 de ani" (Rom. lit., 2003, nr. 47, 16/3).

c) Antecedentul din regentă, a cărui pluralitate este preluată de relativ în subordonanță, poate fi un alt pronume, mai ales demonstrativ. În varianta *cei/cele*, demonstrativul se află întotdeauna în vecinătatea imediată a lui *care*, făcând și mai stridentă eroarea singularului de la predicatul atributivei:

- „Spre exemplu, colonelul Vasile Preda, unul dintre *cei care a răspuns* de domeniul culturii în capitală, spune că nu a fost solicitat să se prezinte în fața CNSAS" (Cr. Rom., 2003, nr. 3224, 5/4);
- „A fost unul din *cei care și-a adus* contribuția la cariera de excepție a legendarului Ilie Năstase" (Ziua, 2003, nr. 2780, 11/8).

3. Structura-tip descrisă la **2.** suferă uneori modificări, fără ca acestea să aducă ameliorări în planul corectitudinii lexico-gramaticale.

a) O primă schimbare ar fi renunțarea la ***unul/una***, ca element obligatoriu în regentă. Se produce rar și mai ales în prezența unor cuvinte care indică ordinea, utilizate adjectival sau substantival:

- „Cel mai contestat a fost selecționerul Anghel Iordănescu, care a fost printre *ultimii membri* ai delegației României *care a părăsit* incinta aeroportului" (Ziua, 2004, nr. 3176, 4/7);
- „Kucima a fost printre *primii care a trimis* trupe în această țară" (Adev. Cj., 2003, nr. 3192, 3/3).

b) O altă modificare vizează felul în care este marcată fractura logică și gramaticală a anacolutului. În toate citatele de la **2.**, aceasta era evidențiată de acordul predicatului din atributivă. Ea poate fi marcată și prin acordul pronumelui dublant din propoziția subordonantă, atunci când relativul ***care*** este complement direct:

- „Raoul Șorban este unul dintre *cei mai autentici români pe care* neamul nostru *l-a* dăruit în ultimii nouăzeci de ani" (Timpul-7, 2003, nr. 51 [672], 10/2);
- „Eu sunt unul dintre *aceia pe care* ați crezut *că-l puteți* distruge" (Adev., 2003, nr. 4075, 1/2);
- „În România, sistemul imunitar al populației generale înregistrează, la acest sfârșit de an, una dintre *cele mai fragile stări pe care a avut-o* vreodată" (Naț., 2003, nr. 2114, 1/4).

4. Ultimul argument care ar mai putea fi invocat ca o circumstanță atenuantă pentru „greșiții noștri" l-ar putea constitui existența paralelă a atributivelor izolate (A) și neizolate (B):

A. „*Am citit unul dintre romanele sale, care a fost ecranizat*";

B. „*Am citit unul dintre romanele sale care au fost ecranizate*".

După cum se vede, există totuși diferență de construcție gramaticală, de punctuație, dar și de conținut („un singur roman ecranizat" vs „mai multe romane ecranizate"). La tipul B, continuitatea semantică impune o legătură mult mai puternică între regentă și atributivă. În exemplul dat l-am păstrat pe *sale*, pentru a nu strica paralelismul cu A. De multe ori însă, substantivul regent apare fără determinant, cu articol hotărât („unul dintre romanele care"), situație în care determinarea atributivă devine și mai *imperativă*, iar continuarea cu pluralul

predicatului, la fel. O intuiție lingvistică elementară este suficientă pentru a evita confuzia dintre o atributivă izolată și una determinativă.

În concluzie, e greu de găsit scuze pentru o construcție care, în modul cel mai evident, cumulează grave erori de logică și de gramatică. Având în vedere nivelul la care se produce (româna cultă) și frecvența atestării, anomalia aceasta reprezintă aproape o rușine națională.

O altă construcție ciudată

1. De data aceasta ne referim la o structură comparativă, al cărei termen de comparație este negativ (***niciodată***), în locul celui pozitiv (***oricând***):

- „În vara lui 1916, tânărul Tristan se aruncă în vâltoare, sigur de sine – *e mai mult ca niciodată* «Domnul Dada», ca să folosim expresia lui Hans Richter" (Rom. lit., 2003, nr. 40, 29/1);
- „E vizibil că Beijingul face eforturi *mai mari ca niciodată* pentru a rezolva criza nucleară declanșată de Coreea de Nord" (Adev. Cj., 2003, nr. 3892, 3/2);
- „Câinii și pisicile sunt *mai cocoloșiți ca niciodată*" (Naț., 2003, nr. 1960, 12/4).

Prin această structură insolită se comit cel puțin două abateri de la tiparul logico-lingvistic:

a) Utilizarea lui *niciodată* în locul lui *oricând* încalcă algoritmul distribuțional al cuvintelor totalitare. În limba română, totalitarele pozitive sunt admise de contextele afirmative: *Vine oricine* (*oricare*, *oricum*, *oriunde*, *oricând*); cele negative se asociază cu termeni care le dublează negația: *Nu vine* (*nimeni*, *niciunul*, *nicicum*, *niciodată*).

b) Pe lângă regula contextului specific, apariția lui *niciodată* în poziția sintactică de circumstanțial modal comparativ (de inegalitate) încalcă și un principiu de logică elementară. Termenul cu care se face

o comparație trebuie să fie *un reper pozitiv*, condiție obligatorie pentru realizarea aprecierii comparative.

2. Cum se face că, în ciuda acestei duble anomalii, construcția cu *niciodată* are atâta trecere, chiar și în sferele înalte? Ca și în alte situații similare, poate fi vorba de o contaminare între două structuri paralele (afirmativ – negativ), în condițiile sinonimiei sintactice:

- „Acum e mai rău ca oricând."
- „Niciodată n-a fost mai rău ca acum."

Ideea este aceeași, numai tiparul sintactic este altul. De aici până la varianta hibridă („*Acum e mai rău ca niciodată*") nu mai este decât un pas. Acesta a putut fi favorizat de existența unui circumstanțial de mod *ca niciodată*, utilizat corect, dar în alt context și cu alt sens:

- „Că niciodată, astăzi a venit la timp."

Aici avem de-a face cu o structură contrasă a unei subordonate negative („*Cum nu s-a întâmplat niciodată*") și, în consecință, *ca niciodată* nu poate fi contestat. În schimb, în propoziția „*Acum e mai rău ca niciodată*", lucrurile stau altfel. Suntem în prezența unui anacolut de lux, e drept, cu priză la lumea bună, cu un mecanism de producere mai sofisticat, dar aceste calități nu-l fac mai puțin discutabil.

Pleonasmul zilei

Comentând sintagma ***ani de zile***, am optat pentru titlul de mai sus, din două motive: ea conține substantivul *zi* și, în plus, reprezintă unul dintre cele mai frecvente pleonasme ale „*zilelor noastre*". Nu este cazul să demonstrăm caracterul pleonastic al acestei structuri, întrucât oricine admite că *anul* încorporează *ziua*, ca subunitate temporală obligatorie, iar atributul *de zile* este total redundant pe lângă un asemenea regent. Mai interesante ar fi răspunsurile la alte întrebări: de ce este atât de frecvent utilizat acest pleonasm, cum se explică reacția

relativ toleranță a limbii canonice și până unde poate merge această toleranță?

Utilitatea stilistică ar putea fi un răspuns pentru primele două întrebări. Atributul pleonastic *de zile* este expresia duratei excesive, ca impresie subiectivă a emițătorului:

- „De *ani de zile*, tânjesc după un subiect despre care să scriu cu drag" (Rom. lit., 2004, nr. 31, 2/2);
- „Și aici, drepturile și demnitatea populației islamice și arabe au fost neglijate *ani de zile*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3951, 3/3);
- „Nu am mai călcat în Giulești de *ani de zile*" (Pro Sp., 2004, nr. 2159, 2/1);
- „*Ani de zile* am fost complexat că nu reușesc să public o carte, în condițiile în care scriam aproape neîntrerupt" (Rom. lit., 2004, nr. 35, 3/1).

Cu această conotație durativă, *de zile* intră în sinonimie cu alte atribute (*mulți*, *buni* etc.), cu care alternează deseori în exprimarea cotidiană:

- „Trăiesc de *ani buni* printre studenți și cred că înțeleg destul de bine lumea tinerilor de elită români" (Rom. lit., 2003, nr. 44, 2/1).

Așteptarea unui atribut care să marcheze excesul duratei, după substantivul *ani*, este atât de obișnuită, încât absența lui dă impresia că enunțului îi lipsește ceva:

- „Despre drama noastră s-a aflat abia acum, dar asta se întâmplă *de ani*" (Ev. zilei, 2004, nr. 3829, 5/3).

La polul opus, apare dublul marcaj al aprecierii durative, printr-un adjectiv pronominal cantitativ, căruia i se asociază pleonasmul *de zile*:

- „Medgyessy a arătat că de *mulți ani de zile*, chiar de secole, cele două țări se înțeleg foarte bine" (Adev. Cj., 2003, nr. 3943, 3/4);
- „Anchete care s-au derulat pe parcursul *mai multor ani de zile*" (Gândul, 2005, nr. 2, 12/6).

Aici *de zile* este superfluu, informațional și stilistic, realizând un pleonasm nemotivat.

Ce se întâmplă însă în enunțurile care conțin pleonasmul *ani de zile*, dar au și un numeral care cuantifică exact durata? Discuția este necesară, dată fiind abundența acestor formulări:

- „După un proces care a durat aproape *doi ani de zile*, a fost găsit nevinovat" (Adev., 2003, nr. 4142, 14/4);
- „Și tot vreme de *trei ani de zile*, alături de alți ziariști, am continuat să semnalăm incompatibilitatea de la SIPA" (Ziua, 2003, nr. 2858, 4/1);
- „A aderat doar după *doi ani de zile*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3848, 3/1);
- „De *un an de zile* nu mai eram soț și soție" (Naț., 2003, nr. 1960, 12/1);
- „Hoți de lemn care, de *13 ani de zile*, acționează aproape nestingheriți" (Adev., 2003, nr. 4074, 1/1);
- „N-am comentat. Așa cum nu am spus mare lucru nici despre promisiunile pe care le fac de *doi ani de zile* privind investițiile ce ar fi trebuit făcute la «România Liberă»" (Rom. liberă, 2004, nr. 4414, 1/5);
- „Alma Mater spune treaba asta de *6 ani de zile*, de când vrem să impunem noi un cod universitar" (Rev „22", 2005, nr. 804, 7/2).

Deși pare ciudat la prima vedere, în cazul exprimării exacte a duratei, prin numeral, pleonasmul *de zile* nu e simțit ca inutil, întrucât conține aprecierea subiectivă asupra faptului că numeralul respectiv reprezintă „mult".

În toate situațiile prezentate până aici, contextul reclama o determinare cantitativă a substantivului *ani*, care putea fi nuanțată, pleonastic, dar cu folos, prin atributul *de zile*. Sunt însă și texte în care aprecierea duratei în termeni de „mult/puțin" nu prezintă interes. În asemenea cazuri, pleonasmul cu *de zile* este absolut inutil și se explică pur și simplu prin automatism, ca o construcție stereotipă:

- „Au apărut în ultimii *ani de zile* anumite discontinuități" (Timpul-7, 2003, nr. 32 [653], 3/1).

Celelalte unități temporale formate din *zile* (*săptămână*, *lună*) participă în mult mai mică măsură la proliferarea formulei pleonastice pe care o discutăm:

- „De aceea, timp de *trei luni de zile*, am străbătut țara, cum s-ar spune, în lung și în lat" (Ziua, 2003, nr. 2772, 8/2);
- „Persoana care va ocupa postul de prim-ministru a fost stabilită de *o lună de zile*" (Indep., 2004, nr. 1059, 2/5).

Judecând după citatele prezentate, dar și după atâtea altele pe care le întâlnim în presă, putem afirma că pleonasmul *ani (luni) de zile* are o acoperire stilistică în majoritatea aparițiilor sale. Există însă și contexte în care nu poate fi tratat cu aceeași îngăduință, reprezentând doar un clișeu lingvistic redundant.

Pleonasme simpatice

1. Includem în această categorie, în primul rând, „pleonasmele în retragere", cele care, după ce și-au făcut datoria, compromițând lingvistic atâția români, ne părăsesc încet-încet, provocând, ca orice despărțire, o ciudată simpatie nostalgică. Ghinionul lor a fost intensa mediatizare negativă de care au avut parte în ultima jumătate de secol, din partea specialiștilor, dar și a altor vorbitori cu preocupări de corectitudine lingvistică. Așa s-a întâmplat cu *avansați înainte*, *un mic detaliu*, *a-și aduce aportul* etc., iar mai nou cu *mijloace mass-media*. Chiar dacă asemenea pleonasme „populare" nu au dispărut complet, ele sunt întâlnite tot mai rar, mai ales în texte imitativ-ironice.

Se observă, de asemenea, că româna normată renunță tot mai ferm la „pleonasmul posesiei": *își are propria sa/lui glorie*. În asemenea construcții se aliniază un dativ posesiv al reflexivului (*îmi*, *îți*, *își* etc.), un lexem al posesiei (*propriu*) și un adjectiv pronominal posesiv (*meu*, *tău*, *său* etc.), care poate alterna cu un pronume personal într-un caz al posesiei, genitivul (*lui*, *ei*, *lor*). Chiar și în varianta cu două „posesive", exprimarea pleonastică se menține (*își* are gloria *sa*, *își* are

propria glorie, are *propria sa* glorie), dar este asimilată procedeului de „întărire" din zona complementului realizat prin pronume dublante în acuzativ sau dativ (*îl* salut *pe el*, *i*-am spus *lui*) şi reprezintă o formulă sintactică de neevitat. Triplarea „posesiei" e însă o exagerare şi de aceea este evitată în exprimarea controlată, înregistrându-se doar apariţii sporadice:

- „Intenţionez să-*mi* formez *propria mea* carieră, nu să stau în umbra lui" (Gaz. Sport., 2003, nr. 4183, 14/4);
- „La urmă *îşi* punea *propriile sale* concluzii" (Rom. Mare, 2003, nr. 695, 11/1);
- „Aurolacii din New Delhi *şi*-au format *propria lor* bancă" (Dilema V., 2004, nr. 13, 19/3).

2. Unele pleonasme/tautologii sunt simpatice, pentru că, prin umor involuntar, devin generatoare de bună dispoziţie:

a) Posibilitatea care se poate şi obiceiul care se obişnuieşte:

- „Această conducere nu prea *poate fi posibilă*" (Timpul-7, 2003, nr. 32 [652], 17/4);
- „Este vorba doar de *posibilitatea* ca cetăţenii minoritari *să se poată* exprima în limba lor atunci când e în joc libertatea sau casa lor" (Adev. Cj., 2003, nr. 3893, 1/2);
- „La plecare, am intrat în magazinul de obiecte bisericeşti unde *puteai* să alegi, după *posibilităţi*, suveniruri" (Adev. Cj., 2003, nr. 3902, 14/6);
- „Votul a avut loc sâmbătă, în loc de duminică – aşa cum se *obişnuieşte de obicei* în Ungaria" (Timpul-7, 2004, nr. 7 [680], 7/3).

b) Trecerea prin tranziţie şi alegerile electorale:

- „*Trecerea* prin *tranziţie* ar putea fi mai uşoară dacă s-ar face cu mai multă responsabilitate" (Adev. Cj., 2003, nr. 3960, 14/3);
- „Unele elemente de protecţie socială care existau nu au mai putut fi menţinute în condiţiile *trecerii* prin tranziţia noastră spre economia de piaţă" (Timpul-7, 2003, nr. 27 [648], 4/2);

- „După revoluție, stațiunile de pe litoral *au trecut*, împreună cu țara, *printr-o tranziție* pe care nimeni nu se mai încumetă s-o mai înțeleagă" (Adev. Cj., 2003, nr. 3878, 1/1);
- „Perioada lungă de *tranziție* prin care *trece* «Evenimentul Zilei» încercând să-și definească drumul mi-a permis să-mi fac planuri personale" (Naț., 2004, nr. 2392, 3/1);
- „Frumusețea, un factor esențial în *alegerile electorale*" (Naț., 2004, nr. 2218, 1/1 – titlu);
- „Problema imigrației va domina probabil *agenda electorală a alegerilor* în Marea Britanie" (Adev., 2003, nr. 4087, 9/2).

c) Ziare cotidiene și studenți universitari:

- „*Ziarele cotidiene* încep să nu mai aibă loc pe pagina întâi pentru toate dezvăluirile pe care le publică" (Rom. lit., 2004, nr. 8, 24/2);
- „Principalele televiziuni, *ziare cotidiene și reviste*", (Adev., 2003, nr. 4041, 2/1-2, pagina de publicitate; același anunț cu *ziare cotidiene* este repetat în Naț., 2003, nr. 1941, 2/1);
- „Acum, din cauza puternicei propagande și a îndoctrinării, printre kamikaze se numără și femei, *studenți universitari*, în special de la facultățile cu profil tehnic" (Adev. Cj., 2003, nr. 3862, 3/1).

În legătură cu *studenți universitari*, se impune observația că, în alte limbi, în care substantivul „student" are o semantică mai cuprinzătoare, asocierea menționată nu reprezintă un pleonasm. În română însă, „student" are un sens limitat la „tinerii care studiază într-o instituție de învățământ superior", astfel că sintagma *studenți universitari* devine pleonastică.

3. Încheiem seria „simpaticelor" cu un automatism pleonastic și unul semipleonastic.

a) Dintre multele structuri pleonastice pe care le producem automat, pentru că termenii lor se reclamă reciproc, parcă trecerea cea mai mare o are *a urma* + *apoi*:

- „*A urmat apoi* o vizită foarte scurtă" (Ziua, suplim. „Ziua Opiniei", 2003, nr. 2733, IV/4);
- „*Urmează apoi*, la mică distanță, Buenos Aires – Argentina și Harare – Zimbabwe" (Adev., 2004, nr. 4509, 1/6);
- „*Urmează apoi* cardinalii din America de Sud, care sunt în număr de 22" (Adev. Cj., 2005, nr. 4337, 3/3).

b) Sintagma ***trebuie musai*** o numim semipleonastică, pentru că numai o parte dintre românii cultivați simt nuanța redundantă a acestei asocieri. Pentru ardeleni, maghiarismul *musai* exprimă „necesitatea" cam în felul în care o face *a trebui*, cu deosebirea că el își asociază copulativul *a fi*, formând o expresie impersonală explicită (*E'musai să mergem*) sau implicită, eliptică (*Musai să mergem*). Ambele sunt sinonime cu *Trebuie să mergem*. În această accepțiune lexico-gramaticală, e firesc ca următoarele formulări să fie considerate discutabile:

- „Figuranții care vin la o emisiune *trebuie musai* să se îmbrace cât mai elegant și să fie «în ton» cu emisiunea" (Nat., 2003, nr. 2095, 3/3);
- „În schimb, sumele *trebuie musai* cheltuite" (Adev., 2004, nr. 4236, 1/1).

Pentru cei care folosesc aceste sintagme, *musai* înseamnă „neapărat" și nu se suprapune semantic cu verbul asociat. Ei au acoperire în definiția din dicționarele explicative. Unii ardeleni sunt deranjați de *trebuie musai*, dar nu-i bai!

Pleonasme solemne

1. Le-am numit aşa, pentru că, fiind proprii limbajului administrativ-juridic, le întâlnim de obicei în împrejurări solemne care marchează, uneori decisiv, destinul unor persoane sau colectivităţi. Cadrul oficial în care se produc aceste pleonasme „consacrate" şi autoritatea instituţiilor de stat care le folosesc ca formule imuabile sporesc această aură solemnă.

Exemplul cel mai potrivit este pleonasmul prin care Primăria marchează kilometrul zero al vieţii noastre conjugale:

- „Cetăţene X, *de bună voie şi nesilit de nimeni* iei în căsătorie pe cetăţeana Y?"

Deşi întrebarea se repetă pentru mireasă, emoţia şi gravitatea momentului anulează vigilenţa lingvistică, încât nimeni, nici cel mai cârcotaş dintre specialişti, n-a spus niciodată *Nu*, ca protest antipleonastic.

Ca şi alte boli lingvistice, pleonasmul e contagios, „se ia", aşa că nu e de mirare că întâlnim această structură şi dincolo de pereţii Primăriei:

- „Se poate merge până acolo unde, *de bună voie şi nesilite de nimeni*, masele se pot supune unor regimuri concentraţionare" (Ziua, 2004, nr. 3156, 6/5);
- „Acesta a făcut poliţie politică, turnând *de bună voie şi nesilit de nimeni*" (Rom. lit., 2004, nr. 41, 31/4).

Desigur, se poate distinge şi o nuanţă ironică în acest transplant pleonastic, sugerându-se că decizii eronate se pot lua şi în alte împrejurări.

2. Dinspre tribunal, pe lângă formula şchioapă „a pretins şi primit", amintită în alt capitol, ne vine şi pleonasmul ***„cazul în speţă"***.

De obicei, chiar şi când apare în limbajul general, expresia vizează tot aspecte juridice:

- „Totodată, Amarie a susţinut că, încă de la începutul anchetei, Păcurariu s-a implicat, interesându-se de modul de soluţionare a *cazului în speţă*" (Adev. Cj., 2003, nr. 3940, 1/2-3);
- „Nu cunoaşte legile ţării, care, în *cazul în speţă*, nu impun avizul a doi magistraţi" (Timpul-7, 2003, nr. 31 [652], 18/4);
- „Recunosc, *în cazul în speţă*, poţi fi oricine, mai puţin Justiţie" (Rom. Mare, 2003, nr. 674, 23/1).

Prin extensiune, orice întâmplare discutată, indiferent de context, poate deveni „cazul în speţă":

- „În *cazul în speţă*, totul a îmbrăcat o formă improvizată; or, cu nuanţele nu e de glumit" (Cr. Rom, 2004, nr. 3455, 10/3);
- „La întrebările ziaristului privind *cazul în speţă* am dat şi eu câteva răspunsuri" (Rom. lit., 2004, nr. 8, 24/2);
- „În această situaţie, ca să revin la *cazul în speţă*, nici nu mai este de mirare că fotbalistul Adrian Mutu a socotit necesar «să emită» un «comunicat de presă»" (Timpul-7, 2003, nr. 23 [644], 14/2).

3. La pleonasmele de tip parlamentar nu avem în vedere toate construcţiile redundante care se produc sub cupola acestei instituţii, pentru că ele au varietatea de manifestare a oricărui loc public. Există însă un pleonasm „modern", care, chiar dacă n-a fost moşit aici, a fost adoptat cu entuziasm suspect de foarte mulţi parlamentari:

- „*După părerea mea, cred* că n-aveţi dreptate."
- „*Consider, după părerea mea*, că aţi comis o mare eroare."
- „*Din punctul meu de vedere, susţin* că domnul deputat a procedat corect."

E greu de spus dacă avem de-a face cu un pleonasm al modestiei, al precauţiei limitative sau, dimpotrivă, cu unul emfatic, al personalităţii excesive. Oricum, construcţia rămâne un abuz lingvistic,

indiferent dacă apare în exprimarea legiuitorilor sau a altora. Se simte bine mai ales în interviuri:

- „*După părerea mea, nu cred* că Oger a fost mai slab decât mine, dar a greşit foarte mult" (Adev. Cj., 2003, nr. 3865, 13/1);
- „*Din punctul dumneavoastră de vedere, care credeţi* că este cea mai importantă şi mai urgentă problemă a României?" (Ziua, 2004, nr. 3097, 5/1);
- „*După părerea ta crezi* că Michael Schumacher poate fi considerat în continuare punctul de referinţă al piloţilor de Formula 1?" (Pro Sp., 2003, nr. 1857, 12/1);
- „*După părerea mea*, toată nemulţumirea ei *cred* că are la origine faptul că vrea să facă din treaba asta o sursă de venit" (Naţ., 2004, nr. 2356, 11/3);
- „Mă întrebaţi de impactul noului pachet de legi adoptat de Parlament. *Din punctul meu de vedere, consider* că, dacă se asigură mecanismele de implementare ale acestor acte normative, Justiţia poate face un pas înainte" (Ziua, 2005, nr. 3386, 4/1);
- „*După părerea dvs.*, care *credeţi* că este principalul motiv al organizării de alegeri anticipate?" (Ziua, 2005, nr. 3389, 5/1).

Cacofonia – practica şi teoria

1. Termenul vizează calitatea unui ansamblu sonor şi este la el acasă mai ales în domeniul muzicii. Armonia sonoră, *eufonia* ţin chiar de esenţa acestei arte, iar *cacofonia* este un păcat care deranjează prin disonanţe, stridenţe sonore etc. Prin urmare, aşa cum arată şi numele ei grecesc (*kakos* = rău, *phonos* = sunet), cacofonia se referă la o impresie acustică negativă, la ceva care nu sună bine, armonios.

Cuvintele unei limbi, îmbinările de cuvinte, prin latura lor sonoră, se adresează şi ele urechii şi pot produce impresii *eufonice* sau *cacofonice*, în sensul termenului grecesc. Indiferent cum sună, plăcut sau

neplăcut, nu putem schimba cuvintele prin inițiative individuale; ele reprezintă pentru vorbitor un dat, țin de codul constituit al limbii. Selecția și îmbinarea cuvintelor permit însă mai multă libertate, de aceea individul răspunde pentru disonanțele produse ca emițător de enunțuri. De exemplu, în fragmentul următor: „legea trebuie să *specifice ce cetățeni* au acest drept", repetarea silabei *ce* reprezintă o tautofonie, mai ales că există acolo și un *ci*, apropiat ca sonoritate, urmat de un *fi*, care întregesc această impresie negativă.

2. În acest punct, românii se despart. Există vorbitori care nu sunt deranjați de aspectul menționat, susținând că el este relevant în muzică, dar nu și în limbă. Aici estetica sonoră este ceva secundar, variabil ca percepție, nu afectează esența funcțională a limbii: comunicarea. Este, pur și simplu, o problemă minoră de stil, de eleganță formală, dar nu de aplicare a codului lingvistic. La nivelul celor care dau atenție cacofoniei apare o altă scindare:

a) Categoria vorbitorilor care țin seama de etimonul grecesc și au în vedere orice îmbinare „rău sunătoare", *cacofonia generică*, de tipul A;

b) Categoria vorbitorilor sensibili numai la *cacofonia* de tipul B, cu percepție auditiv-olfactivă. Aceștia pun cacofonia în relație (și) cu un cuvânt românesc, pe care dicționarele îl dau ca aparținând limbajului copiilor și care înseamnă „materii fecale, excremente; lucru murdar, respingător" (DEX). Blestemul acestei coincidențe a denumirii are urmări foarte importante: confiscarea termenului științific, limitarea la tipul B și hiperbolizarea cacofoniei ca fenomen lingvistic negativ.

3. Aproape toate discuțiile purtate pe această temă au în vedere cacofoniile de tipul B. Întâmplarea face ca așa-zisele *silabe cacofonice* (*ca, că, ce, cu, cî, ci*) să aibă în română o frecvență foarte mare, ca prepoziții, conjuncții ori ca părți de început sau sfârșit ale unor cuvinte mai lungi (verbe, substantive, adverbe, adjective). Nu e de mirare că probabilitatea unor îmbinări „nepotrivite" este crescută și îl pândește pe român la tot pasul, în cele mai obișnuite situații de comunicare: de

la o banală conversație cu soția („*îmbracă cămașa* asta") sau cu medicul de familie („*ridică capul*"), până la ipostaza de ascultător al unei emisiuni în care un eminent lingvist observă că, prea des, exprimarea noastră „*încalcă canoanele* limbii literare". Pentru anticacofoniștii radicali, aceasta este o problemă națională, iar vânătoarea de cacofonii devine sportul lor preferat. Terorizați de pescuitorii de perle cacofonice, unii vorbitori își iau măsuri de precauție exagerate:

• „Liga Profesionistă se joacă (scuzați cacofonia inevitabilă) *cu* focul" (Pro Sp., 2004, nr. 2208, 1/1).

Autorul, cum se vede, cere scuze pentru „se *joacă cu* focul", o cacofonie absolut neglijabilă prin repartizarea accentelor și care ar fi rămas neobservată de cititor dacă nu i s-ar fi atras atenția. Abia de acum începe cititorul să intre la idee, întrebându-se dacă mai este cazul să se laude în stânga și în dreapta că are „*barcă cu* motor", având în vedere riscul la care se expune. Ar mai fi soluția sugerată, „barcă, mă scuzați, cu motor" sau eventual renunțarea la acest obiect cu nume indecent. Revenind la articolul citat, constatăm că el se încheie cu o tautofonie mult mai evidentă, dar care, fiind de tipul A, nu-l mai preocupă pe semnatar: „otrăvurile pe care le iau le primejduiesc viitorul lor și poate și pe cel al *urmașilor lor*". În general, anticacofoniștii zeloși nu sunt interesați de îmbinările de tipul A: „*copilului lui* Luca", „*copilele le legănam* pe rând", „*adresa sa s-a* schimbat", „*iarăși își înșiră* poveștile" etc. Ciudat este că nici tipul B nu e condamnat în totalitate. O cacofonie la fel de „rău evocatoare" ca cele incriminate de obicei, cu trimitere tot la limbajul copiilor, este *a – a*. Ea nu scandalizează, deși apare frecvent în structura unor forme verbale sau în exprimarea genitivului: *a analiza, a ascultat, a anului, a acestuia, a autorului* etc.

4. Cacofonia nu este o virtute stilistică, iar încercările de restrângere a manifestărilor ei sunt firești. Sensibilizarea excesivă a românilor pentru acest aspect al limbii nu pare a fi însă cea mai bună soluție. Ea poate institui, la unii vorbitori, o adevărată teroare anticacofonică, deturnând autocontrolul lingvistic spre o problemă minoră, în detrimentul celor importante:

- „Nu-mi *place vulgaritatea* expresiei, *stilul* prolix şi *cacofoniile*." Foarte bine, dar cu acordul predicatului cum stăm?

Dincolo de acest aspect „diversionist", anticacofonismul exagerat produce şi „victime colaterale":

a) Se înlocuieşte *o cacofonie* cu *o cacologie*, sacrificând logica şi gramatica pe altarul hipersensibilităţii audio-olfactive:

- „L-am cunoscut *ca comandant*" > „L-am cunoscut *ca şi comandant*".

Locuţiunea comparativă *ca şi* nu este, în context, echivalentul prepoziţiei *ca* (drept, în calitate de) şi scoate calitatea de „comandant" din zona realităţii veritabile, mutând-o în sfera unei false aparenţe: „*ca şi când/ca şi cum* ar fi fost comandant". Această soluţie facilă, dar total neinspirată, în lupta cu *ca – co*, *ca – ca* etc. s-a răspândit vertiginos şi o întâlnim şi în exprimarea orală, şi în cea scrisă:

- „Nu ştiu dacă aş fi fost un sociolog atât de dedicat, aşa cum sunt *ca şi compozitor*" (Adev., 2005, nr. 4515, 6/3);
- „Vom avea viitor *ca şi comunitate* pe aceste meleaguri numai dacă vom crea şi noi valori transilvane" (Adev. Cj., 2004, nr. 4263, 5/4);
- „Gordon Ton, în vârstă de 3 ani, din SUA, lucrează în restaurantul familiei, *ca şi casier*" (Naţ., 2004, nr. 2207, 12/2).

Din păcate, această *cacologie* (= greşeală de construcţie) a scăpat de sub controlul campaniei anticacofoniste, utilizându-se şi în contexte în care motivaţia acustic-olfactivă lipseşte:

- „*Ca şi mod* de comportament, există o compatibilitate pe toate nivelurile între noi" (Adev. Cj., 2005, nr. 4328, 5/2);
- „Infracţiunea de calomnie, *ca şi delict* de presă, va fi scoasă din Codul Penal" (Adev., 2005, nr. 4513, 1/1).

b) A apărut virgula anticacofonică, o virgulă ca la matematică, „spusă sau scrisă", care nu ține seama de sintaxă sau morfologie, de aspectul scris sau vorbit al exprimării, pentru că ea sfidează orice lege:

- „Este o ordine de idei, în care ne putem mândri, în sfârșit, *ca, contemporani* ai acestor specialiști indispensabili" (Rom. lit., 2004, nr. 9, 30/3).

Autorul nu ne spune dacă această virgulă dintre prepoziție și substantivul reclamat trebuie „citită" sau nu, dar probabil răspunsul este afirmativ, de vreme ce, mai nou, „auzim" destul de multe virgule la radio, TV etc.:

- „Românul *va mânca virgulă caș* mai scump, poate mai puțin, dar, categoric, mai bun și mai sănătos";
- „Cu ce bucurie am aflat că se însoară iar! Și *încă virgulă cu* cine? Cu o frumusețe din Republica Dominicană!" (Ziua, 2005, nr. 3355, 20/2).

c) Sensibilizarea excesivă pentru aspectul cacofonic aduce „daune morale" unor nume proprii. Spre deosebire de substantivele comune, a căror latură sonoră nu poate fi total înlocuită brusc, printr-o convenție socială sau inițiativă individuală, substantivele proprii suportă o asemenea modificare, cu respectarea unor proceduri legale. Motivația cacofoniei apare, nu de puține ori, mai ales în cazul toponimelor. *Cacova* (jud. Alba), de pildă, a devenit Livezile. *Cacoveanu*, nume de familie, a rămas, dar nici antroponimele nu sunt scutite de anumite intervenții totale sau parțiale. Mulți rostesc cu sfială *Ion Luca Caragiale* și chiar aduc argumentul semnăturii, *I.L. Caragiale* sau Caragiale, semn că și nenea Iancu se cam jena de acustica numelui său. Ce vor face, în acest caz, atâția români botezați cacofonic? Ce vor face, mai ales, atâtea romînce botezate sau măritate, din neglijență, întru același păcat? *Rodica, Florica, Anica, Maricica, Viorica* și alte ghinioniste în *ca* vor trebui să introducă de acum un criteriu suplimentar de selecție matrimonială, pentru a evita candidații cacofonogeni: *Coman, Costea, Costin, Codrea, Cucu, Culcer, Cuceu* etc. Ce facem cu numele de instituții, organizații, societăți, cluburi etc.

care „nu sună bine": *Banca Comercială Română, Banca Carpați, Policlinica cu plată, Biserica Catolică* etc.?

5. Cacofonia nu trebuie exclusă din educația lingvistică a românilor, dar în abordarea ei este nevoie de simțul măsurii, de mai multă elasticitate și de puțin realism. Nu sunt cinci, șapte sau nouă „cacofonii inevitabile", cum apar în diferite liste, ci mii de contexte cacofonice, mai mult sau mai puțin evitabile. Dimensiunea „monstrului", forța lui malefică se află însă în mintea noastră și ne-a fost inculcată prin educație imprudentă. Politica conviețuirii (cacofonie!) pașnice cu unele concesii reciproce este mult mai înțeleaptă aici decât războiul total, păgubitor pentru toată lumea. Cacofonia nu poate fi eradicată, dar unele asperități mai greu suportabile pot fi ocolite în anumite momente. Acest deziderat, încadrat cu discreție și tact în ansamblul recomandărilor stilistice neimperative, ar avea mai multe șanse de realizare în acest fel decât prin „demascările indignate" și „condamnările" zgomotoase practicate adeseori. Unii „pescuitori de perle" se laudă că au găsit cacofonii în texte semnate de reputați lingviști și chiar în paginile unor lucrări normative. Niciunul însă nu a încercat să descifreze tâlcul real al acestor „întâmplări".

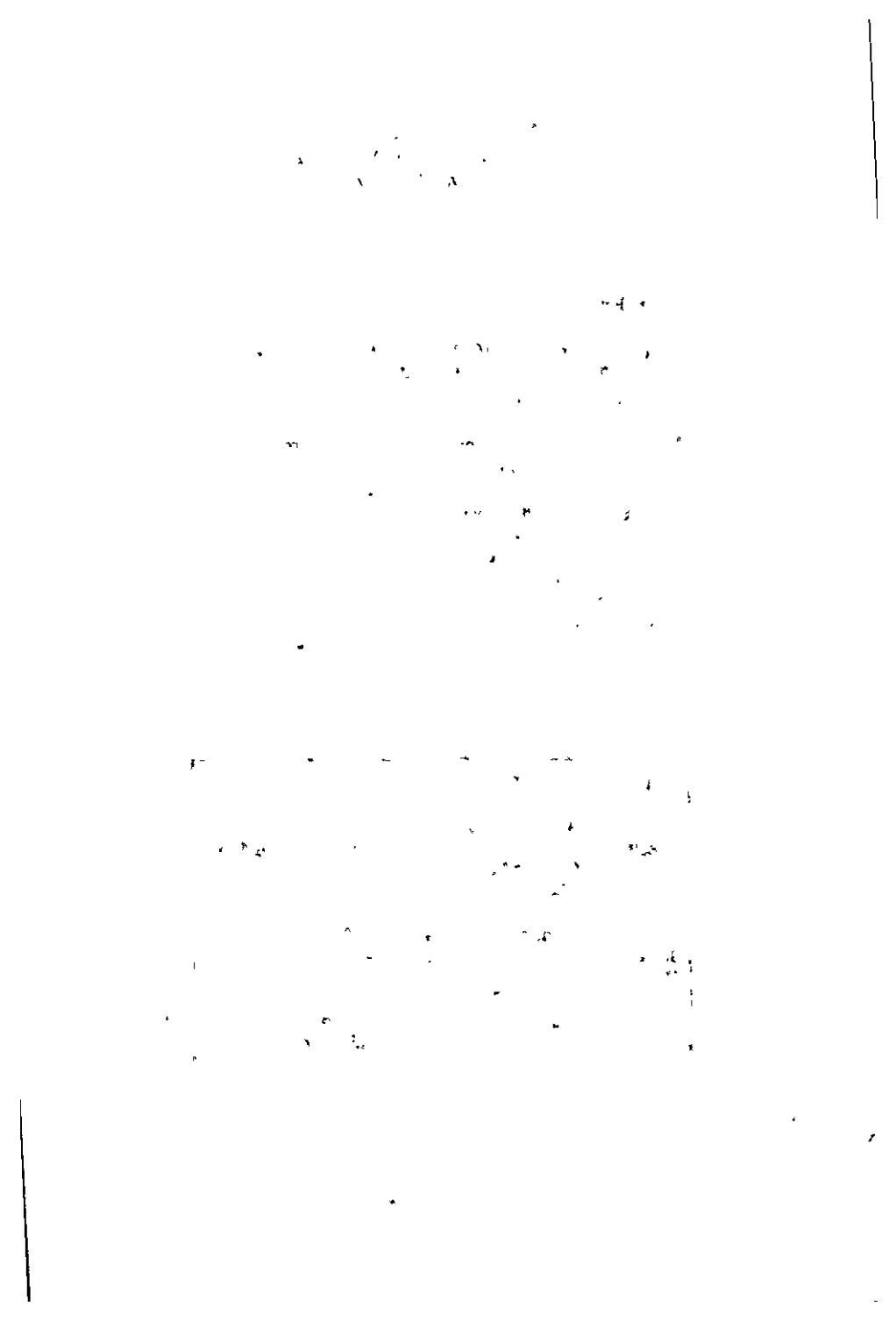

Contravaloarea timbrului literar se depune în contul Uniunii Scriitorilor din România, nr. R044RNCB 5101 0000 0171 0001, deschis la BCR, Filiala Sector 1, Bucureşti.

Editura Paralela 45

Piteşti, jud. Argeş, cod 110174, str. Fraţii Goleşti 128-130;
tel./fax: (0248)63.14.39; (0248)63.14.92; (0248)21.45.33;
e-mail: redactie@edituraparalela45.ro

Bucureşti, cod 71341, Sector 1, Piaţa Presei Libere nr. 1,
Casa Presei Libere, corp C2, mezanin 6-7-8;
tel./fax: (021)317.90.28;
e-mail: bucuresti@edituraparalela45.ro

Cluj-Napoca, jud. Cluj, cod 400153, str. Ion Popescu-Voiteşti 1-3,
bl. D, sc. 3, ap. 43;
tel./fax: (0264)43.40.31;
e-mail: depcluj@edituraparalela45.ro

COMENZI – CARTEA PRIN POŞTĂ

EDITURA PARALELA 45
Piteşti, jud. Argeş, cod 110174, str. Fraţii Goleşti 128-130
Tel./fax: 0248 214 533;
0248 631 439;
0248 631 492.
E-mail: **comenzi@edituraparalela45.ro**
sau accesaţi **www.edituraparalela45.ro**
Condiţii:
- rabat între 5% şi 25%;
- taxele poştale sunt suportate de editură;
- plata se face ramburs, la primirea coletului.

Tiparul executat la tipografia
Editurii Paralela 45

G. GRUIȚĂ – s-a născut la 27 octombrie 1937, în Spălnaca, jud. Alba. Este licențiat al Facultății de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca. Din 1977 este doctor în filologie. A urmat o fructuoasă carieră universitară la aceeași universitate clujeană, unde susține în prezent cursul „Dinamica limbii române actuale". Autor printre altele al unei prestigioase *Gramatici normative* (Editura Polirom, 1999), a publicat peste 100 de studii, articole și comunicări referitoare la limba română actuală.

Am optat pentru „moda lingvistică", prin analogie cu cea vestimentară, întrucât și aici funcționează același joc între imuabil și efemer, între aventura novatoare și cumințenia tradiționalistă, în aceeași atmosferă de mimetism frenetic, dar și de contestare vehementă. Ca și în vestimentație, nu tot ce „se poartă" la un moment dat este bun, corect și frumos, dar nici nu trebuie automat respins orice iese din obișnuința noastră lingvistică sau contravine gustului personal. [...]

Există mai multe posibilități de a sonda „piața lingvistică", pentru a vedea „ce se poartă". Am ales limbajul presei scrise (dar și audiovizuale), întrucât este cel mai concludent, prin dinamica și varietatea manifestărilor sale, prin marea sa receptivitate la inovația lingvistică, bună sau rea.

HOBBY -
Diverse
146.000 lei/buc
14,69 lei noi/buc
YPP00487y

973-697-678-5
978-973-697-678-0
5 948362 018989 >

PARALELA 45
EDITURA

Paralela 45
G. Gruiță **Moda lingvistică 2007**
COMPACT